

Erdélyi Toll

• IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI FOLYÓIRAT •

• Megjelenik negyedévente Székelyudvarhelyen •

• VI. évfolyam • 2014 • 3. (21.) szám •

TARTALOM

MŰHELY

Beke Sándor: Erdélyi Toll — az egyetemes magyar irodalom és művelődés szolgálatában (II.). Beszélgetés sajtómunkatársakkal, szerkesztőkkel, írókkal, költőkkel, irodalomtörténészekkel, egyetemi tanárokkal az Erdélyi Toll öt éves évfordulóján 3

SAJTÓTÖRTÉNET

Csíki András: Ütközés és folytonosság (I.) 30

ANYANYELVÜNK ÉPSÉGÉÉRT

Málnási Ferenc: Erdélyi anyanyelvoktatás — irodalmunk tükrében XVIII. 48

Brauch Magda: „Terrorista” nyelvművelők? 60

IN MEMORIAM

Málnási Ferenc: „...Fanni vár szóken a rőt sövény előtt...” 64

Radnóti Miklós: Október, délután; Együgyű dal a feleségről 66

ÉLETMŰ

Kozma László: Juhász Gyula költői világa (I.) 67

MÚZSA ÉS LANT

Beke Sándor: Álom a Titanicon 94

Kiss Székely Zoltán: Ebháti elégiák 114

Csire Gabriella: Regélő napkelet (VII.) 116

Tar Károly versei 119

Pálffy Tamás Szabolcs verse 120

P. Buzogány Árpád versei 121

Tar Károly: Pánik (IX.) 123

Csontos Márta versei 129

Ilyés András Zsolt haikui 130

Demeter Attila versei 131

T. Ágoston László: A csúnya cica 132

Albert-Lőrincz Márton verse 134

Elekes Ferenc versei 135

Ráduly János: Félperces történetek (IV.)	136
Fülöp Kálmán versei	139
Ráduly János: Haikuk	140
Kozma László: A költészet világa (III.)	141
ANEKDOTÁK	
Ráduly János: Irodalmi anekdoták	146
ÉLŐ NÉPHAGYOMÁNYOK	
Ráduly János: Találós mesék (III.)	150
Szócs Katalin: Fokos (IV.)	153
MARADANDÓ MŰVÉSZET	
Kedei Zoltán: Nyarat és őszt idéző műtermi gondolatok	164
ÉLŐ TUDOMÁNY	
Zsigmond Enikő: Lothar, Lator, Lotru hegység	170
HIT ÉS ÜZENET	
Sebestyén Péter: Szentségben vagy szétszaggatva?	173
Beke Sándor: A kulcslyukon át	178
ERDÉLYI TOLL — GYERMEKEKNEK	
Csíki András (179), Albert-Lőrincz Márton (194),	
Baricz Lajos (195) gyermekversei	
Nagy Irén (182), Benedek Elek (197) gyermekprózája	

Erdélyi Toll

• Alapította: Beke Sándor • Alapítási év: 2009 •

◆ Kiadja az Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó ◆

◆ Főszerkesztő: **BEKE SÁNDOR** ◆

◆ Szerkesztők: **BRAUCH MAGDA, CSIRE GABRIELLA** ◆

◆ Olvasószerkesztő: **P. BUZOGÁNY ÁRPÁD** ◆

◆ Grafikai kivitelezés: **Beke Sándor-Olivér** ◆ Gazdasági vezető: **Beke Klára** ◆

◆ Szerkesztőség: Székelyudvarhely, Tamási Áron utca 87. Tel./fax: 0266-212703 ◆

◆ Postacím: 535600 Odorheiu Secuiesc, c. p. 40, jud. Harghita, RO. ◆

◆ Honlap: www.erdelyigondolat.ro ◆ E-mail: egondolat@yahoo.com; egk@freemail.hu ◆

◆ Fényszedés: Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó ◆ Nyomda: Erdélyi Gondolat ◆

◆ A folyóirat megrendelhető a szerkesztőség telefonszámán vagy e-mailen ◆

◆ Előfizetési díj: belföldieknek egy évre 80 lej, külföldieknek egy évre: 18 EUR ◆

◆ Folyóiratunk megvásárolható az erdélyi könyvesboltokban ◆

◆ A címlap illusztrációját Péter Katalin készítette ◆ Borítóterv: Beke Sándor-Olivér ◆

◆ Revistă editată de Editura Erdélyi Gondolat din Odorheiu Secuiesc ◆

◆ **ISSN 2066 — 8929** ◆

Beke Sándor

Erdélyi Toll — az egyetemes magyar irodalom és művelődés szolgálatában (II.)

Beszélgetés sajtómunkatársakkal, szerkesztőkkel, írókkal,
költőkkel, irodalomtörténészekkel, egyetemi tanárokkal
az *Erdélyi Toll* öt éves évfordulóján

(Albert-Lőrincz Márton • Barabás István • Barcsay Andrea-Krisztina
Bertha Zoltán • Bodó Márta • Brauch Magda • Buksa Éva-Mária
Csatáné Bartha Irénke • Demeter Attila • Fülöp Kálmán • Józsa Miklós
Kiss Lehel • Málnási Ferenc • Nagy Székely Ildikó • P. Buzogány Árpád
Pomogáts Béla • Szekeres Lukács Sándor • Tar Károly)

I.

I. A. VÉLEMÉNYEK AZ 1989 UTÁNI ERDÉLYI SAJTÓTERMÉKEKRŐL

BEKE SÁNDOR: *Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó és szellemi műhely húszéves évfordulóján.* Beszélgetés írókkal, költőkkel, irodalomtörténészekkel, egyetemi tanárokkal és szerkesztőkkel XXI. századi erdélyi könyvkiadásról, sajtókiadványokról, irodalomról, könyvterjesztésről (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó — Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Toll, Székelyudvarhely, 2012) című interjúkötetem első fejezetének első kérdéskörében az 1989 utáni sajtó szerepéről és az alkotó emberek számára közlési teret jelentő publikációkról tudakozódtam interjúalanyaimtól. Mielőtt az ötödik évfordulóját ünneplő *Erdélyi Toll*-ról beszélgetnénk, bevezetőként a 2000 utáni évek sajtóvilágát elemezve teszem fel kérdéseimet:

1.) *Mi a véleménye az 1989 után létrejött és a még mindig életben maradt, vagy az újonnan, a harmadik évezred peremén Erdélyben született új irodalmi és művelődési sajtótermékekről?*

POMOGÁTS BÉLA: Tapasztalataim és véleményem szerint az erdélyi magyar irodalom sikeresen újult meg az 1989-es történelmi változások következtében. Ez a megújulás azonban természetes módon következett a korábbi egymásfél évtized fejleményeiből és eredményeiből, hiszen az új utak keresése, a valóság bemutatása, a történelmi igazságtétel szándéka már korábban is teljes mértékben kibontakozott Sütő András, Beke György, Szilágyi István prózai, valamint Kányádi Sándor, Székely János, Lászlóffy Aladár és mások költői műveiben. A történelmi korforduló tehát nem azt jelentette, hogy megváltozott volna ennek az irodalomnak a szellemisége és igazságkeresése, hanem azt, hogy megszűntek azok a cenzurális korlátok, amelyek ezt az igazságkeresést nem engedték érvényesülni. Erre utal az is, hogy számos olyan irodalmi mű vagy dokumentáció, amelyik korábban elkészült, például a Kritérium Kiadó műhelyében, csak a rendszerváltozás után kerülhetett az olvasó elé. Mindenesetre el lehet mondani, hogy a megújulásnak az a folyamata, amely már a hetvenes években érzékelhető volt, teljesebben kibontakozott a rendszerváltozás után és az erdélyi magyar irodalom, akárcsak a két világháború közötti korszakban, a történelmi igazságkeresés, a széleskörű közéleti mondanivaló és a művészi megújulás által hozhatott jelentős eredményeket. Ennek a megújulásnak természetesen része volt a politikai és irodalmi sajtó átalakulása is, és ennek az átalakulásnak a medrében jöttek létre azok az irodalmi intézmények is, amelyek Beke Sándor nevéhez fűződnek. Az erdélyi magyar sajtó, és meg szeretném említeni a megújuló könyvkiadást is, csak a két világháború közötti időszakban volt olyan gazdag, mint az 1989 után beköszöntő több mint két évtizedben. Erre utal az is, hogy Magyarországon, illetve a többi, magyarok által lakott területen megélénkült az érdeklődés az erdélyi magyar sajtó és könyvkiadás iránt. Magam elég gyakran járok ennek a nyelvterületnek a központjaiban és műhelyeiben, például Pozsonyban, Kassán, Ungváron, Beregszászban, Szabadkán, Újvidéken és más városokban, és mindenütt tapasztalom azt az érdeklődést, amelyet az új erdélyi magyar irodalmi kultúra keltett. Nagyon sok közületi és magánkönyvtárban találkozom erdélyi irodalmi művekkel, közöttük az Erdélyi Gondolat által közreadott könyvekkel és a kiadó által gondozott folyóiratokkal is. Mindez azt jelenti, hogy az a tágasabb keret, amelyben a magyar szellemi élet kibontakozik, ma már nagyrészt független a politikai határoktól, és legalább a kultúra világában helyre tudott állni az a közös értékrend és gondolkodás, amelyre a nemzeti irodalom egységét tekintve mindig is szükség volt, és amely a két világháború közötti időszakban természetes módon létrejött.

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD: 1989 decembere azért is választóvonal az erdélyi magyar sajtótörténetben, mert lehetőség adódott új meg új lapokat indítani, és nem csupán a magukat központnak tituláló nagyobb városokban, hanem máshol is. A kezdeti hevület hamar alábbhagyott, részben a szakértelem és tapasztalat hiánya, másrészt meg anyagi okok miatt is, ám mindenképpen a korra jellemző, hogy legtöbbje irodalommal, művészetekkel kapcsolatos anyagokat (is) jelentetett meg. A továbbiakban főként az anyagiak, kisebbrészt pedig a lapok szerkezetének átalakítása, tartalmuk hígabbá válása határozta meg, meddig marad(hat)tak életben.

Időközben újabb lapok, folyóiratok is jelentek meg, az új évezred elején is. Létük az országos terjesztőhálózat hiánya miatt jórészt támogatások függvénye. Azt is figyelembe kell venni, hogy kb. egy évtizede újságokat, folyóiratokat leggyakrabban elektronikus formában olvasnak, sőt létrejöttek olyan netes felületek, folyóiratok, amelyek klasszikus, nyomtatott formában nem is léteznek.

A régebből létező és 1990-ben nevet változtató meg a későbbben alapított erdélyi magyar nyelvű irodalmi, művelődési tartalmú sajtótermékek némelyikénél azonban régóta megfigyelhető, hogy szűk körből válogatják szerzőiket. Emiatt sem a kortárs „termést” nem képesek bemutatni az olvasóknak, sem olvasótáboruk nem szélesedik...

BARABÁS ISTVÁN: Többről volt és van szó, mint amennyire utal a kérdés. 1990 januárjától kezdődően, sajtónkban a túlélők mellett feltűntek halva született vállalkozások is. Irodalmi-művészeti folyóirat indult be Csíkszeredában, Temesváron, Nagyváradon (itt a *Kelet—Nyugat*), sőt Bukarestben is. Ez utóbbit Szász János alapította és szerkesztette (egymagában!); valami frissiben szerzett irodalmi díját áldozta a nemes célra, mégpedig oly módon, hogy hangsúlyosan a román—magyar testvériség ügyét szolgálja. Tüntetőleg így akarta kifogni a szelet az akkor fénykorát élő Vatra Românească és Nagy-Románia Párt sovinizmusának vitorláiból. Erre mondaná Szabó Dezső, hogy a szarba nem lehet szöveget verni, amit szegény Szász János a bőrén tapasztalt: a testvériség nemes eszméjét hirdető folyóirata egyetlen szám után már meg is szűnt, még a címére se emlékszünk. Nem sokkal utána, 2006-ban Szász János is elköltözött az élők sorából, bukaresti villáját Németországban élő lánya örökölte. Ezt azért említem, mert sajtótörténeti kuriózum lenne, ha valakinek sikerülne a hagyatékból megszereznie (ha egyáltalán fennmaradt) apja folyóiratának dokumentációját. Belőle nyomon lehetne követni, hogy 1989 után, a nagy felbuzdulásban miképpen születtek és haltak meg igényes folyóiratok Romániában.

A túlélőkről csak jó véleményem lehet: ha fennmaradtak, azt jelenti, életképesek, mert kínálatuk megfelel olvasóközönségük elvárásainak. Amint azonban azt is jelenti, hogy szerkesztőségüknek sikerül pénzt szerezni a nem csekély költségek (papír, nyomda, terjesztés) fedezésére. Erre azért van szükségük, mert az előfizetésből és példányonkénti eladásból legfennebb a szerkesztőség és vendégei

kávészására futná. A többi bevétel kinek-kinek féltve őrzött titka, esetleg baráti csevegés közben lehet érdeklődni a *Látó*, a *Korunk*, a *Székegyföld*, a *Várad*, az *Irodalmi Jelen* főembereitől, de nem biztos, hogy válaszolnának, legfennebb egy mélyről jövő sóhajtással sugallnák a rendelkezésükre álló pénzüsszegek nagyságrendjét. Mindezen mostoha körülmények közepette, Beke Sándor 2009-ben mégis beindította az *Erdélyi Toll* névre keresztelt folyóiratát. Történt Székelyudvarhelyen, de szól mindenkire, aki szereti a szépet. Csoda, hogy megjelent, még nagyobb csoda, hogy megmaradt, annak ellenére, hogy nem közöl pornográfiát, kékgyilkosokat, góbé vicceket. Ezek helyett minden lapszámában találunk olyan hiánycikkeket, mint a néprajz, a hitélet, gyermekirodalom, magyar mese- és mondavilág, nyelvművelés.

KISS LEHEL: Vitathatatlan, hogy az úgynevezett rendszerváltás óta megjelenő erdélyi irodalmi és művelődési — ide sorolnék jó néhány egyházi kiadványt is — sajtótermékek révén az itt élő magyar társadalom minden rétege számára gazdagon megterült az asztal. Felbecsülhetetlen méretű és értékű íráshalmaz gyűlt fel és gyűl folyamatosan a regionális lapokban és folyóiratokban, amire, sajnos, a szélesebb körű olvasórétegnek valamilyen oknál fogva nincs rálátása. Talán hasznos lenne ezeket a rendszeresen, illetve alkalmanként megjelenő kiadványokat listázni és szemlézni, mondjuk fél évente, és minden érdeklődő számára elérhetővé tenni.

Sajnálom viszont, hogy egyes országos terjesztésű lapok és folyóiratok meghirdetett profiljuk ellenére szakmai fórumokká váltak; olyan sajtótermékekké, amikre a beavatottakon kívül a legtöbb halandó fanyalogva, furcsálkodva vagy kisebbségi érzésekkel néz. Egyik-másik ilyen terméket szerintem jobb lenne azzá kikiáltani, ami: egy, magát bárminek nevezhető, szűk kör fórumává. Ez gazdaságilag is jövedelmezőbb volna, nem beszélve arról az előnyéről, hogy sok csalódástól kímélné meg az adott kiadvány holdudvarát és (nem)olvasóit. A legtöbb ilyen kiadványra — minden vitathatatlan érdemük mellett — a klasszikus értékek, az erdélyi szellemiség létezésének, illetve létjogosultságának megkérdőjelezése és kipellengérezése jellemző. Nem ajánlanám egyértelműen szellemi táplálékként még a beavatottaknak sem.

BODÓ MÁRTA: Nagy pezsgés indult 1989 után, de nem minden maradt talpon, bizonyult időtállóknak. Ha visszagondolok az első, „hősi”, úttörő időszakra, utólag meglep a naivitás, amellyel azt hitték, hittük, hogy elég a lelkesedés, a lendület, a lehetőség... És el is szomorít, mennyire pénzfüggő a kultúra, s milyen körülményes és nehéz életben tartani. Sokszor tapasztalom, hogy nem értékszempontok diktálnak, hanem a haszonelvűség, nem tudom megszokni, hogy ez a fő szempont kulturális téren, a szellemi értékek „piacán”. Sokat gondolkodom, vívódom mindezen, igyekszem nagyon változatos palettát figyelemmel kísélni, hogy a mai világ pulzusát kitapintva árnyalt képet tudjak alkotni, s ne csak

a magam nosztalgiája vagy egy letűnt világhoz való ragaszkodás, vagy elavult elvek vezessenek a véleményalkotásban. Azt azonban nem tudom elfogadni, hogy ne értékek, csak érdekek vezessenek. A kérdés tehát eleve nagyon bonyolult „erdőbe” vezet, és bizony egyáltalán nem könnyű, talán egy hosszú elemző tanulmány sem lenne elég ahhoz, hogy kimerítő és érdemi választ lehessen rá adni. Nem szeretek ugyanis elhamarkodott vagy leegyszerűsítő, sommás ítéleteket mondani, s nem szeretnék abba a hibába esni, hogy pusztán a saját ízlésvilágom alapján leírok minden más, ettől eltérő kísérletet. Hiszem, hogy szükséges az alternativitás, hogy lehet s szabad többfélét kipróbálni, több irányba indulni, amennyiben ezek a kísérletek valóban egy művészi látásmód kifejezői. Azt azonban elgondolkodtatónak és megfontolandónak tartom, hogy egy nem nagyon nagy létszámú kisebbségi közösségnek mire van ereje, valós szüksége-igénye. Bizony annak is a nemzetstratégia részének kellene lennie, mire van nélkülözhetetlenül szükség, mit bír meg... Konkrétan a saját munkakörömben, a katolikus sajtóban tapasztalom ugyanis, hogy amennyiben hiányzik egy átfogó elgondolás, amely köré, amelynek mentén építkezni lehet, mindenféle kis egyéni kezdeményezések végváraiban akár el is vérezhetünk... Kellenek az egyéni kezdeményezések, helyi kiadványok, csak nagyon okosan kell gazdálkodni erővel-anyagiakkal, és nagyon bölcsen mérlegelni, meddig lehet kísérletezni, s honnan megy a távlat és jövő kárára egy-egy egyéni ambíció. A jó értelemben vett közszolgálat szerintem óhatatlanul magával hozza azt az önvizsgálatra szólító kérdést is: az adott helyzetben mikor jó megszólalni, fórumot keresni, vitázni, s mikor alkalmas elhallgatni, visszahúzódni, esetleg másokat szóhoz jutni segíteni...

NAGY SZÉKELY ILDIKÓ: Úgy gondolom, hogy a rendszerváltás utáni irodalmi és művelődési sajtótermékeknek meghatározó szerepük volt a diktatúra évtizedeiben nem létezőnek nyilvánított, íróasztalok fiókjaiban szunnyadó szellemi termékek életre keltésében, megismertetésében a könyvvásárlásban anyagiilag korlátozott nagyközönséggel, a szellemi szabadság eufóriájának megélésében. Létfontosságukat mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy ezen sajtótermékek nagy része több mint húsz évvel a rendszerváltás után is megmaradt, igény van rájuk, be tudják tölteni az induláskor vállalt küldetést.

SZEKERES LUKÁCS SÁNDOR: Igen megtisztelő, hogy megkérdezi véleményem jó néhány dolgról, amely erdélyi mindennapjainkat, erdélyi magyar szellemi életünket érdekli, ezért igyekszem legjobb tudásom szerint válaszolni.

Az első kérdés a) pontjára vonatkozóan tömören az a véleményem, hogy a kommunista diktatúra megszűnésével lélegzethez juthattak azok az írók, költők, szellemi munkások, akik korábban nem is próbálkoztak írni. Sajnos 1989 után jó ideig nem tudtam odafigyelni az otthoni eseményekre, mert minden erőmet az új fészekrakás, családi házunk építése kötötte le, ugyanis még Ceaușescu életében átszöktem Magyarországra.

BUKSA ÉVA-MÁRIA: Napjainkban a tömegkultúra térhódítása világjenséggé vált, az elit kultúra (nincs szándékomban folyóiratokat nevesíteni) pedig fokozatosan elveszítheti, elveszti kiemelt státuszát. Kultúránk fejlődéstörténetében volt már példa erre...

Nem szeretnék véleményt mondani az erdélyi irodalmi és művelődési sajtótermékekről (inkább elhallgatom azt), sem pedig rangsorolni ezeket, mert ahhoz pontos kritériumrendszer felállítása szükséges.

Nem tudom, az erdélyi kultúra égboltjának zenitjén épp melyik folyóirat „csillag” a legfényesebben, de azt biztosan állítom, hogy az Erdélyi Toll nyomtatott példányaiból és világhálón ellenőrizhető adatbázisából világosan kitűnik, hogy ezen az égbolton az Erdélyi Toll egy oly erős fényű csillag, melynek hatósugarai országokon, tengereken, óceánokon át világítanak...

A harmadik évezred 2. évtizedében született erdélyi magyar irodalmi és művelődési sajtótermékek sokaságából csak az *Erdélyi Tollra* szeretnék reflektálni a statisztikai adatok birtokában. A negyedévente megjelenő folyóirat számunkra Erdélyben, a Partiumban, a Bánságban és a teljes Kárpát-medencében élő és a földkerekség távoli országaiba szakadt nemzettársaink számára egy olyan „szellemi otthon”, ahol európai, amerikai, ázsiai, afrikai, ausztráliai és a különböző szigeteken élő magyar Olvasó megtalálja — ha csak rövid időre is — azonos nemzeti értékeink kínálata ízlelésének örömét, az együttgondolkodás és együttérzés harmóniáját. Ez által válhat, válik ez az ötéves folyóirat világnézeti polémiaaktól mentes, nemzetmegtartó, közösségszervező fórummá, az erdélyi művelődés és az összmagyar kultúra örökségét vigyázó bástyává.

Jó, hogy ez a fórum színvonalának ívelésében különböző társadalmi és kulturájú rétegeket céloz meg, és teszi ezt a színvonal megőrzésének s közösségi küldetésének tudatában. Tükröt tart a ma Olvasója elé az erdélyi korszellemváltozás után a klasszikus kulturális értékeink feltárásáról, ápolásáról, irodalmi alkotásokról, -törekvésekről és a kisebbségi lét fojtogató, fullasztó légkörű talajából kisarjadó friss hajtásokról. De nem látjuk, ami a háttérben rejtőzik: a kiadó értékmentő, áldozatkész erőfeszítéseit, nemzetszolgáló küzdelmét.

Bár a rádió és televízió, e két elektronikus tömegtájékoztatási eszköz gyorsaságával szemben az írott sajtó alulmarad, remélhetőleg ennek ellenére az *Erdélyi Toll* mindig tud új és friss műalkotásokkal megörvendeztetni bennünket, olvasókat. Küldetéséről az idő rostáján lándzsát lehet törni — mellette vagy fölötte — ez az utókornak joga.

JÓZSA MIKLÓS: A fentiekkel kapcsolatos tény is igazolja, hogy az 1989 után létrejött új irodalmi és művelődési sajtótermékeket nagyobb hatékonysággal kéne népszerűsíteni nemcsak a tömbmagyarság, hanem a szórványban élők körében is. Szerintem korunk nagy sajtódömpingjében csak az marad fenn, ami igazán minőségi és tartalmában, kifejezőmódjában hozzáférhető az igazat és szépet szeretők számára. Erre jó példa az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó és két sajtóki-

adványa, a *Székely Útkereső* és az *Erdélyi Toll* című folyóirat is, amelyek fenn tudtak maradni éveken, évtizedeken át.

FÜLÖP KÁLMÁN: Válaszom nem tudományos jellegű értekezés. Azon személyes véleményemnek adok hangot, amit nekem jelentett az *Erdélyi Toll*, ez a nagyszerű irodalmi és művelődési folyóirat. Viszonylag az irodalmi világtól elzárva, egy Kis-Küküllő melletti faluban, Nagykendén lakom. Elmondhatom magamról, hogy egy személyben vagyok: munkás, paraszt és értelmiségi. A költészettel gyermekkoromban kerültem kapcsolatba, de első verseim csak 1996-ban jelentek meg a *Népújás* Múza irodalmi rovatában Bölöni Domokos író, szerkesztőnek köszönhetően. Azt is neki köszönhetem, hogy megismerhettem az *Erdélyi Toll*at, és lehetek szerzője e rangos irodalmi és művelődési folyóiratnak.

DEMETER ATTILA: Az irodalmi és művelődési élet érthetően nagy változáson ment át az 1989-es fordulat után. Egy olyan folyamat indult el, amely ösztönzőleg hatott az alkotók nagy részére: egyrészt felszabadultabban írhattak és léteztek azok, akik előtt a diktatúra idején bezárultak az ajtók, vagy még ki sem nyíltak, másrészt a fiatal írónemzedéknek lehetőség adódott az útkeresésre, a kibontakozásra. Persze, ez egyáltalán nem volt akadálymentes, hisz az új sajtótermékek tulajdonosai, szerkesztői, szerzői új kihívásokkal és gondokkal kerültek szembe. A szakmai megújulás igénye és az identitáskeresés izgalma azonban nem mindig tudta feledtetni a lapok menedzselési gondjait, ráadásul a menedzselést meg is kellett tanulni, akár egy külön szakmát. Csak dicsérni lehet azokat a lapokat, amelyek röviddel 1989 után jöttek létre, és máig élnek. Manapság, amikor az irodalom és a művészet sokak számára nem elsőrendű szempont, nagyon nehéz fennmaradni. Nagyon fontos, hogy az ilyen sajtótermékek komolyabb támogatást kapjanak munkájukhoz, hogy fennmaradhassanak, és ne kelljen anyagi gondok miatt túl nagy kompromisszumokat vállalniuk, vagy rosszabb esetben megszűnniük.

Visszatérve a kérdés lényegére, az irodalmi és művelődési sajtótermékek nagyon fontosak, még akkor is, ha az olvasás igénye társadalmi szinten jelentősen alábbhagyott. Az Erdélyben megjelent lapok színvonalasak, sokszínűek, és komoly értéket képviselnek.

BRAUCH MAGDA: Sajnos nem ismerem eléggé a szóban forgó erdélyi sajtótermékeket, mindössze a *Székely Útkereső*, az *Erdélyi Toll*, a *Népújás*, a *Szabadság*, a *Nyugati Jelen* és az *Irodalmi Jelen* című napilapok, illetve folyóiratok alaposabb ismerete győzött meg arról, hogy az 1989 után és a 3. évezredben létrejött erdélyi sajtótermékek színvonalasak, igényesek, általában politika- és „bulvárellenességük” ellenére is életképesek. Anyagi szempontból viszont — tudomásom szerint — egyikük-másikuk veszteséges.

ALBERT-LŐRINCZ MÁRTON: Úgy látom, hogy az irodalmi sajtó piacán megnövekedett kínálat a privatizációs lehetőségekkel és az elfojtott energiák felszabadulásával, illetve a szülőföld hűségével függ össze. Hogy hány irodalmi sajtóterméket vajúdott ki az erdélyi társadalom a felszusszanás éveiben — a 90-es években —, azt csak a médiatörténészek tudják kideríteni, hiszen a közönséges olvasó (még ha irodalomkedvelő is) csak a szélesebb szórásban és nagyobb közönséghez eljuttatott termékekről szerezhet(ett) tudomást. Az elmúlt 22 évben új irodalmi-kulturális folyóiratok jelentek meg, a régiek új köntöst szabtak maguknak. Két, magyarázatra nem szoruló dolog van, ami alapjaiban megkülönbözteti őket: a bejáratottság (a lapcsinálás motivációja, finanszírozás, pártfogoltság, támogatottság, terjesztés) és a szerzői konstancia.

Maros megyében a *Múza* (a Népújság melléklete), a *Sóvidék* kelt életre, tudomásom szerint. Előbbiben magam is közlök, jó két évtizede.

Jellemzőnek mondható az a gyakorlat, hogy a megszülető új lap mögé egy-egy jó nevű, a szűkebb szülőföldről elszármazott, nagyobb kulturális központokban ott ragadt, de szülővárosához-falujához ragaszkodó író-költő áll, a maga presztízsével, irodalmi jártasságával, szerkesztői tapasztalatával és írásaival, amelyek, nyilván, nem elhanyagolható tényezők a lap hitelességi indexe tekintetében (lásd Király László, Páll Lajos, Barabás László, Tófalvi Zoltán példáját). Más esetekben egy lap felbukkanása valamely helyi karizmatikus íróember szorgalmával hozható összefüggésbe. Ahol nem sikerült irodalmi-művelődési lapot indítani, ott irodalmi antológiákat szerkesztettek (pl. Gyergyószentmiklóson). A magánkezdeményezések mögött mindenhol egy karizmatikus alkotóember, irodalom-szervező áll, vélhetően olyan (is), akiben még élénken él a letűnt idők irodalmi páholyfőnökeitől elszenvedett frusztráció.

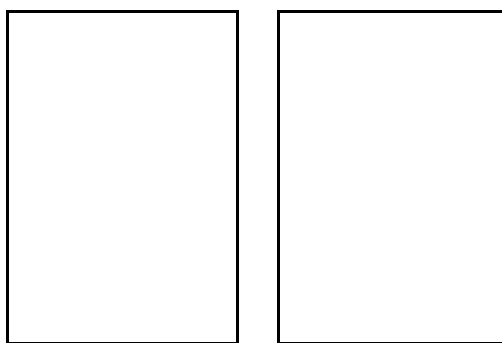
Azt kell mondanom, mindegyik folyóiratnak megvan a maga helye Erdélyben, mert mindnek saját arculata van, ezért — hinni szeretném — nem egymással versengő fórumok, hanem az anyanyelvápolás, a műveltségterjesztés, a szülőföld iránti hűség „szellemi műhelyei”, ahogy Beke Sándor fogalmaz az *Erdélyi Toll*—*Erdélyi Gondolat* kapcsán.

Sajnos a hagyományos, hivatali apparátussal működő, mondjuk ki, finanszírozott nagy irodalmi lapok alig, vagy egyáltalán nem vesznek tudomást a magán-erőből létrehozott irodalmi-művelődési folyóiratokról. Kár, mert az értéktéremtésre szükség van, kár, mert érték mindenhol teremhet, amint értéktelenség is. A fenti megfontolásból, a nagy lapoknak némiképp kötelessége lenne — gondolom — segíteni, támogatni a fiatal folyóiratokat, amint a nagyobbik testvértől is elvárható, hogy óvja, nevelgesse a kisebbiket. A művészet, így az irodalom is, persze önzőbb, esetenként irigyebb is, mint mondjuk egy testvér, ami nem mindig dicséretes dolog. Azt gondolom, hogy az irodalom nem önmutogató bűvészet, hanem sorsformáló intellektuális munka, amiből következik, hogy felelőssége nagy. Erdélyben a mai értékfelfordulás és normagyengülés közepette szükség mutatkozik az egymás támogatására, szükség esetén irányítására is, pláne a felnö-

vekedés idején. Sajnos, az új lapokkal szemben mifelénk megtapasztalható egy úgynevezett *pusmogó ellenállás*, ilyen-olyan minőségi, terjedelmi vagy igénytelenségi érvek mentén, de nem elhanyagolható a személyes sértettség, a gőg vagy az ideológiai szembevesztés sem. Az ilyen magatartás bizony nem meríti ki a nemes önzetlenség, a segítőszándék, a békés építkezés, az alkotói alázat és hűség fogalmát, sőt ellenkezőleg. A minőség fontos, küzdeni kell érte, a meggyőződést védelmezni kell, de hagyni kell a szabad gondolkodást, az értékteremtést, a mindenkori közösség javára. Kérem, ezek nem nagy szavak, még ha annak tűnhetnek is. Minden alkotónak kijár az alkotói szabadság, az önkifejezés megválasztásának szabadsága, ezt tiszteletben illik tartani.

Az első szerkesztői körkérdésre a fentiek szellemében tudom megfogalmazni a véleményemet:

1. az irodalmi lapok környékén kevésnek tűnik a kölcsönös segítő szándék, és nem egyenes, inkább „pusmogó” a kritika;
2. sajnos a személyes vagy személyiségi tényezők is kárt okozhatnak az irodalomnak;
3. a főszerkesztői szándék kiteljesedését a lapok köré szerveződő írói csoportosulások hajtják végre, így kirajzolódik a folyóiratok arcéle és saját olvasótábora, amely kritikus helyzetben megmentheti a lapot;
4. az irodalmi és művelődési lapok a kereskedelmi szféra hiányosságaitól szenvednek, hiszen a piaci szegmensnek egyedüli érdeke a profit — és ez nem szemrehányás, hiszen meg kell élni. A médiakereskedelem érdeklődése nem terjed ki az irodalmi lapokra, érdekeltté kellene tenni őket. Hiába keresek egy-egy irodalmi folyóiratot mondjuk Marosvásárhelyen vagy Gyergyószentmiklóson, a lapkereskedők értetlenül kérdeznek vissza: mit tetszik keresni? A helyi jellegű irodalmi lapokat kevésbé zavarja a sajtókereskedelem hiányossága, hiszen biztos célközönségnek íródnak, a lokális közösség szintjén megoldják a terjesztést;
5. az írástudók felelőssége nem a lapkereskedők felelőssége, ámbar a kulturális értékekkel szembeni türelmetlenség, a közösségi felelősség mégiscsak szóvá tehető, esetükben is.

Az I. évfolyam (2009) számai

I. B. AZ ÍRÓI PÁLYÁT ALAKÍTÓ KÖZLÉSI LEHETŐSÉGEKRŐL

BEKE SÁNDOR: *Mennyire alakították az Ön írói pályáját a lapok, folyóiratok nyújtotta közlési lehetőségek?*

KISS LEHEL: Az általam ismert erdélyi magyar kulturális kiadványok közül egyiket sem gondolom fölöslegesnek (leszámítva néhány komersz ízű vagy sikertelen próbálkozást a „gyermekirodalom” területén). Mégis azokat tartom leg-szükségesebbeknek és szívemhez legközelebb állóknak, amelyek képesek egyszerre több korcsoporthoz igazat, szépet és hasznosat szólni, képesek közösségi érzést erősíteni. Eddigi életemet jelentős mértékben alakították az ilyen sajtó-termékekkel való kapcsolataim.

A kérdésre válaszolva csak a legfőbb állomásokat említem meg. Első verseimet még gyermekkoromban a *Napsugár* és a *Szívárvány* közölte, ami számomra akkor nagy ösztönzést adott az írásra és a publikálásra. Később, esztendőik múltán kénytelen voltam belátni, hogy az olvasókkal és az alkotó emberekkel való nyilvános és személyes találkozások és kapcsolatok életformáló ereje mekkora érték az öncélú közléshez képest. Mikor Zilahra kerültem diáknak, a *Szilágyság* hetilap (amelyben Ady első verse is megjelent) külső munkatársává fogadott. Versek mellett interjúkat, beszámolókat, megemlékezéseket közöltem. A lap főszerkesztőjének szakmai segítségnyújtása kellő alapot adott a különféle újságírói műfajok, stílusok, módszerek megismeréséhez. A Szilágyságbeli publikációk révén megnyílt számomra a frissen induló *Hepehupa* című negyedévi folyóiratban való közlés lehetősége is. A *Hepehupa* égisze alatt zajló közönségtalálkozók, felolvasások sok értékes emberrel hoztak össze, akikkel életre szóló, új kapukat nyitogató barátságokat sikerült kötni. A gyermekkori levelezés során megismert Fodor Sándorral például éppen a zilahi *Hepehupa* kapcsán kerültem bensőséges kapcsolatba. A gyermeklíráról való álláspontom kialakulásában sokat köszönhetek neki. Életem másik jelentős állomása a baptista egyház immár kilencvenedik születésnapját is betöltött, több ezres példányszámban megjelenő havilapjával, a *Szeretettel* való kapcsolatom. Teológiai hallgatóként a szerkesztőséggel egy épületben laktam éveken át. Egyháztörténeti jegyzeteket, elmélkedéseket, beszámolókat, verseket közlök itt azóta is. A *Szeretettel*nek köszönhetően közlési lehetőség nyílt a világ összes, magyar baptista lapjába és folyóiratába.

Az *Erdélyi Toll*nak véletlenszerűen lettem munkatársa. A folyóirat programját leginkább a *Napkelet*éhez hasonlítanám, amelynek első, 1920. szeptember 15-i számában ezt olvashatjuk: „A Napkelet a szabad kutatás s a különböző irodalmi irányok szabad fóruma. Nem alkalmaz lelkiismereti kényszert senkivel szemben, s minden irányt szóhoz enged, ha becsületes álláspontot fejez ki, és önmagának mértékével mérve értéket jelent.” Ilyen folyóirat sokáig hiányzott Erdélyből, s

szívből örülök, hogy immár öt esztendeje szolgál. Habár Székelyudvarhelyen szerkesztik, olvashatunk benne partiumi, bánági, kolozsvári szerzőket is. Mindezek mellett ami kellemesen lepett meg az *Erdélyi Toll* és szerkesztősége kapcsán, az a szerzők felé irányuló kommunikációkészség és tiszteletadás.

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD: Minden szerző szeretné írásműveit minél szélesebb körben ismertté tenni. Ám a jelenleg létező lapok, folyóiratok ezt az igényt közel sem tudják kielégíteni. Mivel a kritika nem képes mindet átfogni és néha kézi irányítású sok szerzővel szemben, nem mondhatni, hogy a folyóiratok közlési lehetősége révén olyan új szerzőket avathatunk, akik meghatározó hangot képviselnek a lírában, prózában, drámában, a kritikában, művészetek terén. Ennél fogva teljesen esetleges, kit hol és miért közölnek, tehát a közlés ténye az olvasók jó része esetében nem jelent értékítéletet. Ilyen feltételek között tehetséges szerzők sem beszélhetnek saját alkotói pályáról... Sőt az idő rostáján túl hamar kihulló, éppen felkapott, futtatott „szerzők” közt csak óvatosan nevezheti magát szerzőnek a tollforgató. A pénzosztók, egyes laptulajdonosok, szerkesztők által irányított irodalommal magam sem kívánnék azonosulni, sem részt venni ilyen mesterségesen torzított irodalmi életben.

POMOGÁTS BÉLA: Természetes, hogy az erdélyi magyar irodalmi és sajtóélet kibontakozása számomra, a Budapesten élő irodalomtörténész számára is széleskörű lehetőségeket nyitott. Eddig megjelent műveimnek egy tekintélyes része, nagyjából egyharmada erdélyi magyar kiadók jóvoltából került az olvasó elé, közöttük olyan könyvek is, amelyeket magam igen fontosnak tartok, pl. az erdélyi tárgyú publicisztikai tevékenységem eredményei a csíkszeredai Pallas-Akadémia Könyvkiadó gondozásában. Más kiadóknál is gyakran kaptam lehetőséget arra, hogy közvetlenül szólhassak az erdélyi magyar olvasóhoz, és persze a magyarországi olvasóhoz is, hiszen ezek a könyvek természetes módon jutottak el ehhez a magyarországi olvasóhoz. Mindez természetesen nyomot hagyott saját pályámon is, hiszen a megnyílt lehetőségek révén számos olyan ösztönzést kaptam, amely végül is egy-egy monográfia vagy tanulmánykötet megjelenéséhez vezetett. Mindennek következtében nemcsak az a szolidaritás erősödött meg bennem, amelyet az erdélyi magyar irodalom iránt érzek, hanem az a jóérzés is, amely abból fakad, hogy jelen lehetek, sőt otthonos lehetek az erdélyi magyar kulturális életben és közéletben. Ez az otthonosság nemcsak az erdélyi magyar könyvkiadásban és sajtóban kapott szerepem következménye volt, hanem azoknak a közéleti feladatoknak és tisztségeknek a velejárója is, amelyeket az utóbbi tizenöt-húsz évben vállaltam és betöltöttem. Ilyen közéleti megbízatásokat kaptam például az Anyanyelvi Konferencia (A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága), a Magyar Írószövetség és az Illyés Közalapítvány elnökeként. Ezekben a minőségekben nemcsak tartalmas kapcsolatokat alakíthattam ki az erdélyi magyar szellemi élettel, közvetlenül is jelen lehettem ennek a szellemi életnek a

mozgalmaiban és eseményeinél. Volt olyan esztendő az elmúlt évtizedben, amikor több részletben közel három hónapot töltöttem el erdélyi magyar közösségekben, kulturális intézményeket látogatva, konferenciák előadójaként, közvetlenül ismerkedve az erdélyi magyarság mindennapi életével, törekvéseivel és gondjaival.

SZEKERES LUKÁCS SÁNDOR: A kérdés b.) pontjára röviden csak az alábbi tudom kifejteni: Csak 1995–1996 után kezdtem odafigyelni az erdélyi magyar szellemi életre, akkor kezdtem el olvasgatni az erdélyi lapokat, folyóiratokat. Tekintettel arra, hogy kezdetben csak Felsőősfalvával, szeretett szüleim szülőfalujával kezdtem el foglalkozni — ahol én is felnőttem —, először csak falunk történelmével, hagyományaival, a sóvidéki székely emberek történelmével kezdtem foglalkozni és kutatni, ezért az irodalmi lapokat is csak később kezdtem el olvasgatni. Kutatásaim elég sok időt felemésztettek, de így sikerült megírnom és megjelentetnem Felsőősfalva monográfiáját 2002-ben, melynek címe: *Kodáros Kincsei*. Fejezetek Felsőősfalva és a Székely-Sóvidék történelméből. Könyvem olvasható a <http://mek.niif.hu/02400/02487/02487.pdf> lapon. Később is csak a székelyek történelmével kapcsolatosan írtam tanulmányokat, illetve több éves kutatás eredményeképpen megírtam és megjelentettem *Székely Mózses Erdély székely fejedelme* című könyvemet.

NAGY SZÉKELY ILDIKÓ: A *Népújtság* nevű Maros megyei napilap heti rendszerességgel, szombatonként megjelenő irodalmi, művészeti melléklete, a Múzsza játszott fontos szerepet elindulásomban az írói pályán. A melléklet szerkesztői, Bölöni Domokos és Nagy Miklós Kund biztatására itt kerültek először nyilvánosság elé első verseim, melyekből 2007-ben megszületett a *Mint könnyű léptű óriás* című verseskötet.

MÁLNÁSI FERENC: Az *Erdélyi Toll*, a *Székelyföld*, a *Látó*, a *Helikon*, a *Korunk*, a *Várad*, az *Irodalmi Jelen* számait az EME könyvtárában és online változatban is olvasom, talán nem elég rendszerességgel. Mióta nyugdíjas lettem, gőzerővel cikkeket, tanulmányokat írok, „behordom immáron a rétről szénámat” (Horváth Imre), és a munkafüzeteimet javítgatom, illetve anyanyelvoktatásunk történetével, erdélyi scholáink kronológiájával foglalkozom, amellet, hogy nagyapai teendőimet látom el.

Az *Erdélyi Toll* és legutóbb a Súrlott Grádics közli írásaimat, tanulmányaimat, mert felkértek, más hazai folyóiratoknál nem jelentkeztem, mert anyanyelvoktatásunkkal kapcsolatos cikkeimet a *Magiszter*, az *Őrszavak* és a *Nyelvünk és Kultúránk*, az *Édes Anyanyelvünk* és a *Magyartanítás* közli, szépirodalmi alkotások írására a Brassai Sámuel és a János Zsigmond végzős diákjait biztatom, amikor tanárként behívnak helyettesíteni... A figyelmüket fel-felhívom egy-egy megjelent írásra —

nem sok sikerrel —, mert a végzősök közül két-három tanuló hallott csupán a hazai irodalmi folyóiratainkról, s olvassa is azokat...

BRAUCH MAGDA: Saját írói pályámat, ha annak lehet nevezni, a nyelvművelés és az irodalomkritika és -elemzés területén kifejtett munkásságomat döntően befolyásolta a székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat Könyvkiadó és az *Erdélyi Toll*, valamint az Aradon szerkesztett *Nyugati Jelen* és *Irodalmi Jelen* című folyóirat és kiadó. Támogatásukkal 2001-től nyolc önálló kötetem jelent meg, több tanulmányom és sok kisebb írásom látott napvilágot, köztük egyesek a határon túl is, Magyarországon, ahol ezekben az években három nyelvművelő pályázaton értékes díjakat is nyertem. (Azelőtt csupán az aradi sajtóban jelentek meg rendszeresen írásaim, mintegy 40 éven át.)

JÓZSA MIKLÓS: Nem vagyok író, hanem olyan nyugdíjas magyartanár, aki 1989 előtt is érdeklődéssel figyelte irodalmi és művelődési életünk eseményeit, természetesen ez az érdeklődésem fennmaradt. Közlési lehetőségem nagyobb lett, kisebb-nagyobb tudósításaimat, tanulmányaimat közöltem és közlöm az aradi *Nyugati Jelen*ben, a kolozsvári *Szabadság*ban és *Művelődés*ben, a sepsiszentgyörgyi *Háromszék*ben, a református és unitárius lapokban. Legutóbb az *Erdélyi Toll*ban is. Ez fontos nekem, mert úgy érzem, nyugdíjasként is hasznosnak tudhatom magam.

Az *Erdélyi Toll* említésénél hadd fűzzem ide: mindenekelőtt szeretném örömet és meglepetésemet kifejezni, hogy Beke Sándor főszerkesztő úr rám talált a „mélyszórványban”, ott, ahol valamikor pezsgő magyar művelődési élet folyt. Hála Bethlen Gábor előrelátó művelődéspolitikájának, 390 évvel ezelőtt alapított Kollegiumának, amely 350 éve Nagyenyeden működik és magyar egyházainknak, még vagyunk. „Megfogyva bár, de törve nem” élünk, és igyekszünk feltárni múltunk fényes korszakait, nagy elődeink példamutató munkásságát. E törekvésünk szellemében szeretnők a város érdeklődő magyar polgárait összefogni, tudatosítani bennük, hogy becsületbeli kötelességünk emlékezni múltunk küzdelmes évszázadaira.

Jóllehet csak 2011-től van tudomásom Beke Sándor jóvoltából a Székelyudvarhelyt történekekről, gondolok itt az Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó, a *Székely Útkereső* és az *Erdélyi Toll* létéről, csak üdvözölhetem a nemes törekvést.

FÜLÖP KÁLMÁN: 2011-ben lettem a folyóirat munkatársa. Azóta szívemhez nőtt a lap, és nemcsak azért, mert szerzői közé tartozom, hanem azért is, mert Erdély irodalmi életében megtisztelő helyet vívott ki magának. Tiszteletre méltó az *Erdélyi Toll* életében az, hogy elfogadta mind az olvasóközönség, mind az irodalmi élet jeles képviselői.

DEMETER ATTILA: Az írás, a közlés lehetősége 1989 után hatványozott értékkel bírt azok számára, akik már régóta vártak a kibontakozásra, és azok számára is, akik úgymond pályakezdők voltak. Ami engem illet, a kilencvenes évek elejétől újságíróként dolgoztam. Ezzel párhuzamosan az első szerelemnek, az irodalomnak is hódoltam, de ezeket az írásokat (többségében verseket) csak évekkel később kezdtem közölni irodalmi folyóiratokban. Ezt egy kicsit bánom is, mert utólag végiggondolva, korábban része lehettem volna ennek az alkotói közösségnek. Nagyon jó dolognak tartom, hogy rendszeresen kapok visszajelzéseket, akár elismerést, akár kritikát jelent ez. Mind szakmailag, mind emberileg sokat jelent egy ilyen közösség, szellemi többletet, barátságot, ihletet. Mindenki másképp csodálkozik rá a világra, s mégis összeköt valami...

BODÓ MÁRTA: Saját közlések terén az elmúlt húsz év alatt sokszor, talán túl sokszor vezérelt a kötelesség, azaz a szerkesztő elnyomta és háttérbe szorította a szerzőt. Annak örülök, hogy több közegben, fórumon és tematikában jelen tudok lenni. Általában csak a saját erőm végessége szab határt, hiszen a színvonalas, szakmailag mérhető katolikus sajtó (újra)teremtése nagyon igénybe vevő feladat, s a *Keresztény Szót* alapító Bajor Andor, Fodor Sándor mércéjével mérhető lap rendszeres létrehozása bizony egy embert messze meghaladó feladat, maig.

BARCSAY ANDREA-KRISZTINA: A többség írói pályáját legalábbis részben biztos alakítják, pl. terjedelem tekintetében, sokáig csak egy szűk kör számára írtam hosszabb lélegzetű írásokat, tudván, hogy esély sincs a közlésükre. Előfordult, hogy bizonyos műfajt részesítettek előnyben, és ez esetben a szerző próbál arra (is).

BARABÁS ISTVÁN: A kérdésre vonatkozólag sietek megjegyezni: nincs írói pályám. Ha mégis válaszolok, teszem azért, mert a romániai magyar sajtóban — bukaresti lakhellyel — eltöltött évtizedek során hosszú ideig szerkesztettem irodalmi-művészeti rovatokat, mellékleteket, évkönyveket, miközben közöltem is tanulmányt, kritikát, interjút írókkal, művészekkel, tudósokkal, politikusokkal, erre felkészített a kolozsvári egyetem magyar nyelv és irodalom szakán ifjabb korban eltöltött, felejtethetetlenül szép öt esztendő. A közlési lehetőségek minden tollforgató ember számára létfontosságúak, ami rám is vonatkozik. Ezek nélkül meddő elmélkedés volna minden, amit leírnék.

ALBERT-LŐRINCZ MÁRTON: Abban mindannyian egyet értünk, hogy az írónak jelen kell lennie az irodalmi médiában, hogy megismerjék. Aki nincs benne, nem is író, és nem is válhat azzá. Egyetlen kiadó sem fogja megkeresni, hogy kéziratot kérjen, így egyetlen kiadó sem fogja pályáztatni. Személyes kapcsolatokat sem tud kialakítani, hiszen annyira szakosodott az értelmiségi világ. Két lehe-

tősege marad: vagy marginalizálódik és vállalja a *no name — under classe* írói státuszt, vagy magánkiadásban megjelenteti írásait, ha van rá pénze, és gondoskodik arról, hogy túladjon rajta, ha vállalja. Egyik sem felemelő. Nem is beszélve a jó kritika szükségességéről. A névtelen szerzőre nem pazarol időt a jó tollú kritikus (nem illik észrevenni csakúgy), aki még ráadásul valamely „tekintélyes” folyóirat hitelét is bírja. Azt mindannyian tudjuk, hogy ameddig a kritika nem ajánlja az író, addig nem veszi észre a szakma. Olvasgatják az olvasók, de hallgat a kritika. Tehát, a folyóiratban való szereplés elengedhetetlenül fontos, mint ahogy a kritika is. Itt kezdődik el az íróember írói élete.

Az én esetemben az írói pálya sajátosan értelmezhető. Tulajdonképpen úgy vagyok jelen immár jó 25 éve, hogy nem vagyok jelen. A '80-as években Lázár László kért verseket tőlem, közölte is az *Ifjúmunkás*-ban. A rendszerváltás után sem lettem divatos, noha az első napokban, a felszabadult sajtóban, a vásárhelyi *Népújság*-ban Mircea Dinescu társaságában jelentem meg. Később is közöltem itt, másutt is, sporadikusan (*Ifjúmunkás*, *Ifi Fórum*, *Romániai Magyar Szó*, *Irodalmi Jelen*, *Várad*, *Kaláka*, *Magyar Napló*), de... Tulajdonképpen két olyan irodalmi lapot kell megemlítenem, ahol számítanak rám, ahol igazán igénylik írásaimat: a már jelentős és egyre növekvő irodalmi presztízsű székelyudvarhelyi *Erdélyi Toll*-at és a *Verset*. E két folyóiratról elmondhatom, hogy hiánypótló szerepet töltenek be irodalmi életünkben, van mondanivalójuk, és van arcukat. Egyetlen hiányosságuk az — ha ezt hiányosságnak lehet nevezni —, hogy senki nem támogatja őket, a saját kiadójuk hozza életre — nagyon jól tudjuk — a saját anyagi veszteségén, ezért honoráriumot sem fizetnek. Itt megjegyzem, hogy az *Erdélyi Toll* régebb, a 2009–2011-es évfolyamok idején jó honoráriumképes is volt. Visszatekintve az időben, az *Erdélyi Toll* szerkesztő- és szerzőgárdája méltán hasonlítható a nagy elődökhöz: Kós Károlyék is jól ismerték az értelmiségi élet küzdelmeit, az önkéntesség nemességét, és fogalmuk volt az értelmiség felelősségvállalásáról is, itt és akkor. Szóval, azokhoz a már korábban egy-két régi folyóiratunkhoz „elszegődött” szerzőkhöz szólok most: hiba az elzárkózás, és bűn a hetyke (ámbár pusmogó) távolmaradás. Itt és most.

És még valami. Az írói pálya alakulását a folyóiratok és a folyóiratok mentén kimerítő díjak erősen befolyásolják. Nem a babérkoszorús költők és aranytollú írók számának szaporítása, vagy a nagyobb pénzdíjak miatt fontosak, hanem pusztán az irodalmi menedzsment érdekében. Ezért is javasolnám azoknak a folyóiratoknak, amelyek még nem rendelkeznek vele, hogy hozzák létre a maguk nívódíjait, és ünnepélyes keretek között osszák ki azokat, az arra érdemeseknek.

I. C. A SZÉTHÚZÁS ÉS SZERZŐFUTTATÁS MÓDSZEREIT ALKALMAZÓ MÉDIA JELENTŐSÉGE A ROMÁNIAI MAGYAR IRODALOM ALAKÍTÁSÁBAN

BEKE SÁNDOR: *Véleménye szerint a romániai magyar irodalom alakulásában/alakításában milyen jelentősége van az amúgy is széthúzó, más és más úton járó, egyéni vagy sajátos szerzőfuttatási/tálalási módszereket alkalmazó mass médiának?*

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD: A sajtó képviselőit Ady Endre a szentlélek lovagjainak nevezte. Ilyen embert nagyon keveset ismerünk, olvashatunk. Sok köztük — ugyancsak Ady minősítését használva — a percmemberke, aki a pillanatnyi megélhetésért, a kecsegtető pozícióért szinte bármit megtesz, leír. Az erdélyi magyar sajtó nagyon mélyre jutott. Annyira, hogy innen talán már csak fenebb lehet jutni, mert nincsen alább. Ördögi kör: ezért sincsen rangja a sajtóban megjelent, elhangzott szónak. Manapság szinte egyik napról a másikra újságíró lehet bárki, anélkül, hogy legalább valamennyire helyesen tudna írni, beszélni magyarul. Vagy lenne saját véleménye, amit nem mások adnak a szájába. Ilyen körből nyilván kevés olyan személyiség emelkedhet ki, aki felelősséggel viseltetne az olvasóval, hallgatóval, nézővel szemben, és kellő alázattal szolgálná a közös ügyet.

BRAUCH MAGDA: Ehhez nem tudok hozzászólni, bár a „széthúzást”, a szerzők sajátos „futtatásának” módját az utóbbi években észrevettem, de ehhez az anyaországi média is hozzájárul (ha jól értem a kérdést).

SZEKERES LUKÁCS SÁNDOR: Az 1. kérdés c.) pontjára vonatkozóan az a véleményem, hogy a média sajnálatos módon elég egyoldalú, párt- és egyéb csoportérdekek szerint osztályoz. Egyeseket elhallgattatnak, míg másokat érdemtelenül kitüntetnek figyelmükkel. Itt el kell mondanom, hogy csak Bölöni Domokos barátomtól tudtam meg, néhány évvel ezelőtt, hogy létezik az *Erdélyi Toll* folyóirat, amelyet azóta nagy szeretettel olvasok. Olvasgatom ugyanakkor a *Székekely Útkereső* lapjait és ott is sok értékes dologra lelek.

POMOGÁTS BÉLA: Természetes dolog, hogy a tömegtájékoztatásnak igen fontos szerepe van a közélet és a kultúra, ezen belül a szépirodalom közvetítésében, sőt befolyásolásában. Végül is ez az intézményrendszer teremt összeköttetést a kultúra létrehozói és a kultúra fogyasztói között. Abban sem látok kivétneivalót vagy problémát, hogy a kulturális élet közvetítőrendszere szellemi, politikai, ideológiai tekintetben igen megosztott, és ez a megosztottság időnként vitákhoz, akár hevesen artikulált nézetkülönbségekhez vezet. Mindez a kulturális élet szokásos és törvényszerű következménye, és az ilyen irodalmi vitáknak nagy ha-

gyománya van a magyar kultúrában, akár a 19. század irodalmára, akár a 20. század első felének szellemi életére gondolok. A probléma tehát nem abban van, hogy különböző irányzatok és intézmények versengenek vagy éppen vitatkoznak egymással, hanem abban, hogy ezek a viták időnként olyan módon fajulnak el, hogy elveszítik valódi értelmüket és erkölcsi tartásukat. Az erdélyi magyar szellemi életben is mindinkább találhatók ilyen nézeteltérések és viták. Megjegyzem, hogy ezek nem ritkán a magyarországi hasonló viták mintájára, sőt ezek ösztönzése, netán kezdeményező tevékenysége által alakulnak ki az erdélyi magyar szellemi életben. Úgy gondolom, hogy a magyarországi kulturális és politikai ellenségeskedésnek, amelynek tünetei ma már időnként rendkívül veszedelmes fejleményekre világítanak rá, nagyon ártalmas következményeit tapasztalhatjuk Erdélyben. Az erdélyi magyar hagyomány korábban, például a két világháború közötti korszakban, inkább az érdekek egyeztetésére, a meglévő, természetes eszmei ellentétek kiegyenlítésére és a szellemi erők összefogására mutatott példát. Ennek a gyakorlatnak volt meggyőző és, mondhatni, klasszikus példája az *Erdélyi Helikon* körül gyülekező írói közösség története és tevékenysége. A marosvécsi Helikon írói között is voltak időnként éles nézetkülönbségek, hiszen ez az írói közösség eszmei és politikai tekintetben nagyon sok, alkalmanként egymással szemben álló változatot mutatott. Reményik Sándor konzervativizmusa, Kós Károly népi ideológiája, Kuncz Aladár európai liberalizmusa, Makkai Sándor protestáns megújulásra törekvő elképzelései, vagy éppen a székely írók, például Tamási Áron radikalizmusa, természetesen a gondolkodás és a politikai elképzelések más-más pályáit jelölték meg. Mindennek ellenére a Helikon írói természetes módon tudtak összefogni egymással, és egy olyan erdélyi magyar szolidaritást alakítottak ki, egy olyan irodalmi szolidaritás példáját mutatták fel, amely ma is minta lehetne nemcsak az erdélyi magyar szellemi élet, hanem a magyarországi közélet számára is. Meggyőződésem, hogy a magyar történelemnek és irodalmi múltjának vannak olyan hagyományai, amelyeknek életben tartása ma is szükséges és hasznos volna, és elszomorít az, hogy ezeket a hagyományokat időnként veszélyeztetetteknek látom. Véleményem szerint a magyarországi politikai élet mesterségesen keltett konfliktusai és a konfliktusokat övező szenvedélyek Erdélybe történő exportálása igen veszélyes lehet és az erdélyi magyar nemzeti közösség megbomlásával járhat együtt. Ez nem lehet érdeke sem a magyarországi, sem az erdélyi magyar közéletnek és stratégiának. Ezért véleményem szerint erősíteni kellene a megegyezésnek, az eszmei kompromisszumkeresésnek azt a hagyományát, amely a marosvécsi íróközösséghez, az *Erdélyi Helikon* című folyóirathoz, az Erdélyi Szépmíves Céh elnevezésű könyvkiadóhoz fűződik. Örömmel mondhatom, hogy az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó és az *Erdélyi Toll* című folyóirat, mint irodalmi intézmény, nem egyszer mutatja a kiegyenlítésre való törekvésnek ezt a szép erdélyi hagyományát, és ezeket a törekvéseket innen, Budapestről is, csak üdvözölni lehet.

KISS LEHEL: S hogy mi a véleményem az „egyéni vagy sajátos szerzőfuttatási/találási módszereket alkalmazó mass médiának a romániai magyar irodalom alakulásában/alakításában” játszott szerepéről? Abban, hogy az irodalom arculatáról az egyénekben, illetve a populáris szférában milyen kép alakul ki, kétségtelenül meghatározó szerepe van. Ha például egy bizonyos réteghez tartozó szerzőgárda tagjainak neve, képe, műve köszönt a gyanútlan emberre minduntalan, hajlamos lenne azt gondolni, hogy ma az irodalom ebből, és csakis ebből áll. Azonban, hogy milyen valójában a mai romániai magyar irodalom, azt nem a mass média ereje, nem a reklám, nem a kritika, nem is az olvasói ízlés dönti el, hanem — Kányádit szabadon idézve — az idő próbája.

NAGY SZÉKELY ILDIKÓ: Nem hiszem, hogy hosszú távon alakítani tudná a mass média a romániai magyar irodalom arculatát. Az igazán értékes, időtálló alkotások akkor is megmaradnak a köztudatban, hiszen újra meg újra meg tudják szólítani a mindig új, változó olvasót, amikor a szerző „sztárolása” rég lecsengett, ha pedig mulékony az üzenet, a legdíszebb csomagolásban kínálva is előbb-utóbb elkallódik.

JÓZSA MIKLÓS: A mass media szerepéről érdemben nem tudok szólni, csupán a kolozsvári *Szabadság*, és a *Nyugati Jelen* ezirányú tevékenységét ismerem. E két lap sokat tett és tesz jelenkori és múltbeli irodalmunk népszerűsítése érdekében. Hiányolom azonban az egyes rangos kiadványok sűrűbb jelenlétét az olvasók körében. Úgy érzem, hogy az egykor (még a diákjaim közt is) nagyon népszerű folyóiratok kicsit elszigetelődtek az olvasók nagyobb tömegétől, szerzőik mintha csak „maguknak írnának”. Nem arra gondolok, hogy színvonalukkal leereszkedjenek az átlag műveltségűek szintjére, hanem arra, hogy jöjjenek le közeink és mutassák meg magukat, keressék a személyes kapcsolatot az értelmiségi körökkel. Nézzék meg, hogy hány olvasójuk van például egykori iskolámban (ahol több mint kétszázan olvasták valaha egyik irodalmi folyóiratunkat) vagy bárhol, ahol a szép szó termékeny talajra találhat. Ebben a vonatkozásban a mass médiának is nagyobb szerepe kéne legyen!!!

FÜLÖP KÁLMÁN: Természetesen a romániai magyar irodalom alakulásában nagy szerepe van a mass médiának is. Szerepét az sem homályosítja el, hogy több irodalmi lap és folyóirat van Erdélyben. Mindeniknek megvan a maga szerepe Erdély irodalmában. Erdély irodalma tehát él és jelen van az erdélyi magyarság életében, de jelen van a világ magyarságának életében is.

DEMETER ATTILA: Ahogyan neve is érzékelteti, a tömegtájékoztatás — mass media — nagy tömeget szolgál ki, ezért gyakran megosztó. A széthúzás, a sajátos útkeresés, és az a mód, ahogyan a szerzőket ismertetik, futtatják, elsősor-

ban anyagi okokra vezethető vissza, de ez gyakran összekapcsolódik az „ideológiai” kötődéssel. Ezért is dicséret illeti azokat a kiadókat, folyóiratokat, szellemi műhelyeket, amelyek nehéz körülmények között is megőrzik arcukat, átmentik az igazi értékeket, magyarul: teszik a dolgukat. Ezekkel ellentétben, a bizonyos köröknek és érdekeknek megfelelni akaró írott sajtó, rádió vagy televízió elkerülhetetlenül kitermel magából olyan egyéneket, akikre nem minden esetben lehetünk büszkéek, mégis magasan „jegyzik” őket az éppen létező konjunktúra miatt. Ilyenek mindig lesznek (van példa rájuk határon innen és túl), attól függetlenül, hogy a tömegtájékoztatás milyen irányba fejlődik majd. Ez mindig komoly erkölcsi kérdéseket vet fel. Az íróársadalomnak ezért egységesebbé kell válnia, és figyelmeztetnie kell a közvéleményt. Összességében véve, mégis azt mondom, hogy derűlátóak lehetünk, mert nagyon sok jó szerzőnk van, így az igazi értékek felszínre kerülnek, és hosszú távon fennmaradnak az előbb említett tényezők ellenére is. Derűlátóak lehetünk azért is, mert léteznek olyan szellemi műhelyek, kiadók, ahol a pártatlanság és az alkotók szabadsága a legfontosabb.

BARABÁS ISTVÁN: Hogy milyen jelentősége van a más-más úton járó médiaeszközök széthúzásának? Azonnali jelentősége az, hogy ideig-óráig kapóssá teszi a szereplőket, mert a közönség szereti a pletykát, civakodást, odamondásokat. Ha azonban távlatilag nézzük, a kérdésben szereplő széthúzásnak semmifajta jelentősége nincs. Csak a Mű marad fenn, a sértések és sértődések, szurkálások és sebek feledésbe merülnek. Kit érdekel ma, hogy Kazinczy és Batsányi, Petőfi és Vörösmarty, Ady és Kosztolányi, Szabó Dezső és Tamási Áron, Sütő András és Szabó Gyula között időnként milyen viták, nézeteltérések vetettek szikrát?

BARCSAY ANDREA-KRISZTINA: Hogy van szerepe, az biztos, pl. amikor elindul egy írói „trend”, egy bizonyos kifejezési mód, stílus, tematika, sokan csak azért preferálják azt, mert az a menő. Én soha nem tudtam volna azonosulni olyan értékekkel, amelyeket nem tudok felvállalni, így inkább nem írtam egy ideig.

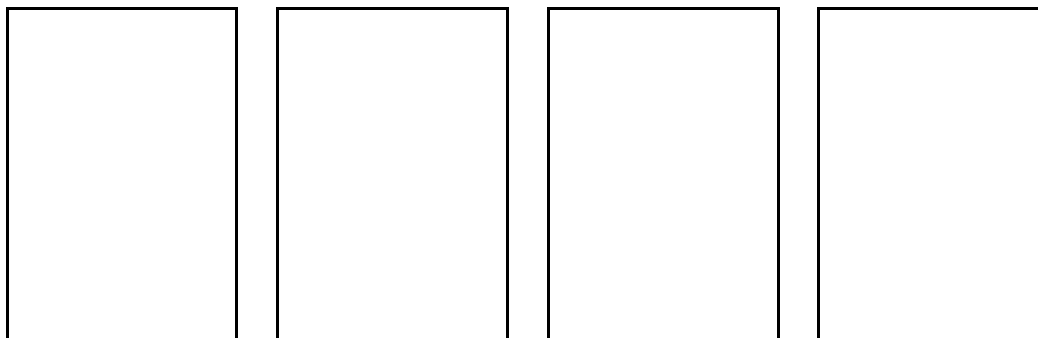
Eléggé jelentős szerepe van, arra talán nincs rálátásom, hogy milyen mértékben, mert nem tudom figyelemmel követni az Erdélyben megjelenő összes sajtóterméket, de az tagadhatatlan, hogy alakítja. (Itt hozzátenném, hogy elég problematikus a terjesztés, még a könyvek esetében is, még a könyvtárakba sem jutnak el a kortárs erdélyi írók művei, ami elég sajnálatos.)

ALBERT-LŐRINCZ MÁRTON: Egy helyütt, egy interjúban érdekesnek mondható véleményt fogalmazott meg Kovács András Ferenc, amikor rácsodálkozva állapította meg, hogy itthon, Erdélyben öt irodalmi-művelődési folyóirat van: „van a Várad, a Helikon, a Korunk, a Székelyföld, a Látó.” 2011-ben, amikor Kinde Annamária és Szűcs László faggatódzott, azért már nyugvást ki lehe-

tett volna egészíteni hétre-nyolcra a számot. Az udvarhelyi *Erdélyi Toll* már élt, és nem a semmiből, hanem egy tízesztendő lapcsinálás tapasztalatából született meg (a korábbi *Székegy Útkereső* utóda), magánkezdeményezésből, ahogy az aradi *Irodalmi Jelen* is. És más lapok is élnek, megjelennek. És van olyan is — bár ritka —, nincs mögöttük állami, pályázati vagy megyei tanácsfi finansz! Ezt ki kell mondani. Méltányolni kell a törekvést. Maga Kovács András Ferenc (engedtessek meg így) is csodálkozva ámul el a felsoroláson. „Ennyi? Öt lap?” Azt gondolom, annyi lapra van szükség, ahányat olvasnak, ahánynak a megjelenésére várakoznak, amelyek létezéséért drukkolnak az olvasók. Az, hogy a fizetéses, hivatali apparátussal rendelkező szerkesztőségek milyen motivációs alapokból táplálkoznak, nem tisztem taglalni, nem az én dolgom. Azt azonban el kell mondani, hogy nem venni észre a többiek törekvéseit, nemcsak luxus, veszélyes is. Nekünk itthon, Erdélyben minél szélesebb szcéniumon kell láthatóvá tennünk magunkat, ez a feladatunk ... mert vagyunk. És még valami: minden áron minőség, az anyanyelv tisztasága, az értékközvetítés, a hűség és a megmaradás érdekében (higgyék el, nem nagy szavak ezek, bár a posztmodern nem tolerálja).

A folyóiratok nyújtotta közlési lehetőségekre hatnak a fent elmondottak. Tisztelet a kivételnek. És a közlési lehetőségek segítenek az íróvá érésben. Nem lesz mindenki író, akinek megjelenik egy írása valahol, de ami megjelenhet, annak meg kell jelennie. Bárdos László irodalomtörténész a kanadai *Kaláka* című online szépirodalmi folyóiratban ezt írja, „egyetlen művészet sem csupán a nagyokból táplálkozik. Ők sem nőhetnének meg a kisebbek nélkül, az irodalomtörténet folyamatosságát ezek az utóbb kevéssé ismert vagy elismert szerzők tartják fenn”. Aki még nem olvasta, íme, gondolkodhat rajta. Nem a minőségtelen művészet mellett tör pálcát, csak a nem egyenlők mellett, akik nélkül nem kerek a kerek. Hiszen mindennek csak valamihez viszonyítva van-lehet értéke, minősége.

Az II. évfolyam (2010) számai

II.

ERDÉLYI TOLL — A MŰ, A FOLYÓIRAT, A FÓRUM, A LEHETŐSÉG, „AZ ERDÉLYI MAGYAR SZELLEM ÚJ OTTHONA”

Miközben a 2007-es, 2008-as esztendőkből az 1990 és 1999 között Székelyudvarhelyen megjelent *Székely Útkereső* irodalmi és művelődési folyóirat reprint kiadását, majd az ezt követő, a folyóirat évtizedes életét megörökítő monográfiát és antológiákat készítettem és állítottam össze, némi rokonszenv és nosztalgia diktálta lelkemnek: szükség lenne a *Székely Útkereső* folytatására!

És akkor arra gondoltam, hogy ha kiadónkat, az Erdélyi Gondolatot a *Székely Útkereső* saját „kertjében” hozta életre, akkor szellemi műhelyünk kiadója és majdnem száz szerzője igazán megérdemelné egy olyan fórumot, mely — a könyvek megjelenése előtt — publikálási lehetőséget biztosítana nekik, amolyan „sajtóbeli előzményt”, és természetesen szülőföldünk, Székelyföld, Erdély, Partium és Bánság többi alkotójának is publikálási kapukat nyitna.

És ez épp a kiadó „érettségének” évében, 2009-ben valósult meg, mondhatom két-háromévi alapos és — most már mondhatom — biztosra menő „főszerkesztői” felkészülés után, akkor, amikor annyira kockázatos és bizonytalan volt világra hozni egy támogatás nélkül megjelenő, költséges és veszteséges folyóiratot. S ha felteszem a kérdést, hogy még miért?, hát még azért, mert irodalmi életünk csoportosulásai annyira farkasfoggal néztek (mondjuk-írjuk múlt időben) minden olyan új kezdeményezést, vállalkozást, mely az általuk — inkább és főleg támogatással — létrehozott fórumaik mellett vetélytársi minőségben sorakoznának fel melléjük és/vagy létüket-életüket veszélyeztetné.

Kézirat-felkéréseimre az Erdélyi Gondolat alkotói és az irodalmi életünk „idegen felségvizeiről” verbuvált szerzők azon nyomban és reményteljesen jelentkeztek opusaikkal. De az európai gazdasági válság beköszöntésekor mégis feltették a kérdést: az anyagi szűkölködés sújtotta években anyagi támogatás nélkül valóban megvalósulhat-e egy ilyen „nagy mérvű művelődési hőstett” végrehajtása?

A válasz pedig 2009 őszén, szeptemberben érkezett: Székelyudvarhelyen megjelent a negyedéves megjelenésre tervezett és a 224 oldalnyi terjedelmű *Erdélyi Toll* irodalmi és művelődési folyóirat első száma. Narancssárga, ősz színű borítóján Péter Katalin tusrajza látható: egy író, aki az olvasóval szemben az íróasztalnál foglalt helyet, kezében penna, a penna alatt az anyanyelvén készülő művel. Az anyanyelvápolás, a megmaradás, a helytállás, a szülőföld iránti hűség jelképével.

Az *Erdélyi Toll*, a Mű, a Folyóirat, a Fórum, a Lehetőség gondolata már régebb „megfogant” az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó szellemi műhelyében. 2009 őszén azonban megszületett és ebben az évben, 2013-ban már ötéves. A folyóirat mö-

gött nincs egyetlen egy párt se, szövetség se, a folyóirat nem kötelezte el magát senkinek, anyagilag nem támogatja senki, ezért nem befolyásolja senki, a vele egyidőben felkínált eszme és közlési tér független és szabad. Az Erdélyi Toll pártatlan, alkotói apparátusát abszolút objektív minőségi mérce fogadta és fogadja be, attól függetlenül, hogy magánéletében ki-hova-melyik párthoz, csoportosuláshoz, ideológiához vagy eszméhez tartozott vagy tartozik.

Az Erdélyi Toll főleg a *Műzsa és Lant* című szépirodalmi rovatában természetes szelekciót végez és engedi, hogy a közlésre megrostált írások, a nyomdafestéket magára öltött irodalom hitelesen tükrözze a szabad szerkesztői szándékot, a kor irodalmát, a reális alkotói képet, az írógárda igazi arculatát, a sok színben felvonultatott kifejezésmodot, a különböző stílust, és azt, hogy az *Erdélyi Toll* életében az I. évfolyam 2009. 1. számától az V. évfolyam 2013. 4. számáig az „erdélyi” jelző fogalom alatt az alábbi szerzők, szám szerint összesen 137-en, ezekből 101 élő szerző (Ady Endre, Albert-Lőrincz Márton, Aranka György, Arany János, Balázs Sándor, Barabás István, Barcsay Andrea-Krisztina, Baricz Lajos, Bartus Rozi, Batsányi János, Bárd Oszkár, Beke Sándor, Bencze Mihály, Benedek Elek, Berde Mária, Bertha Zoltán, Berzsenyi Dániel, Bod Péter, Bodó Márta, Botár Emőke, Bölöni Domokos, Bölöni Farkas Sándor, Böszörményi Zoltán, Böződi György, Brauch Magda, Buksa Éva-Mária, Burján Emil, Bustya Dezső, Czirják Edit, Czirmay Szabó Sándor, Csatáné Bartha Irénke, Csávossy György, Csifó János, Csire Gabriella, Csire Gábor, Csokonai Vitéz Mihály, Csontos Márta, Dávid Gyula, Deák-Sárosi László, Demeter Attila, Demény Lajos, Dsida Jenő, Elekes Ferenc, Eszteró István, Farkas Antal, Fábián Lajos, Ferenczi Enikő, Fodor Sándor, Főcze Kornélia, Fülöp Kálmán, Fülöp Lajos, Gábor Adrienn, Gáspár Erika, Hadnagy József, Huber András, Ilyés András Zsolt, Jakab Rozália, Jakobovits Miklós, Jancsik Pál, Jánky Béla, Jékely Zoltán, Józsa Attila, Józsa Miklós, Kamenitzky Antal, Kazinczy Ferenc, Kedei Zoltán, Kinde Annamária, Kiss Lehel, Kiss Székely Zoltán, Kocsis Rózsi, Komán János, Kosztolányi Dezső, Kozma László, Kozma Mária, Kovács György, Kölcsey Ferenc, Kriza János, László Judit, László László, Lőrincz György, Madách Imre, Matekovits Mihály, Málnási Ferenc, Mester Györgyi, Mészely Adél, Mészely József, Molnos Ferenc, Murádin László, Nagy Attila, Nagy József Levente, Nagy Irén, Nagy Olga, Nagy Pál, Nagy Székely Ildikó, Nagyalmos Ildikó, Németh János, Németh Júlia, Ötvös József, Panigay Róbert, Papp Endre, Pálffy Tamás Szabolcs, Pázmány Péter, P. Buzogány Árpád, Petőfi Sándor, Pomogáts Béla, Pongrácz P. Mária, Radnóti Miklós, Ráduly János, Reményik Sándor, Sántha Attila, Sebestyén Péter, Sipos Domokos, Sipos Enikő, Sipos Erzsébet, Sütő András, Szakolczay Lajos, Szász István Tas, Szekeres Lukács Sándor, Szenté B. Levente, Székely-Benczédi Endre, Szőcs Katalin, Tamási Áron, Tar Károly, Tácsi Erika, Teleki József, Tompa Mihály, Tóth Árpád, Tóth Mónika, Vajda János, Vandra Attila, Vöő Gabriella, Vörösmarty Mihály, Zágoni Attila, Zólya Andrea Csilla, Zsidó Ferenc, Zsigmond Enikő, Zsigmond Győző) munkatárs közölt, szerepelt az *Er-*

délyi Tollban, ezt alkották, ez az erdélyi jelző alatt szereplő és az ezt reprezentáló irodalom ebben a fórumban — Erdélyben.

— *Az Erdélyi Toll az erdélyi magyar szellem új épülete; elismert írók, költők, nyelvészek, irodalomtörténészek, irodalomkritikusok, sajtótörténészek, filozófusok, művészettörténészek, műelemzők, publicisták, néphagyomány ápolók, gyermekírók, egyházi írók és szerte a nagyvilágban olvasók vallják szellemi otthonuknak... Egy közös otthon, ahová negyedévenként a megjelenés idején — bárhol is éljen a nagyvilágban — lélekben mindig hazajön megpihenni, és erőt meríteni...*

POMOGÁTS BÉLA: Azt a szellemi otthont, amelyet az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó és az *Erdélyi Toll* létrehozott, és amelyet számomra is felkínált, nagyon örvendetesnek és fontosnak tartom, s ahogy eddig tettem, a jövőben is élni szeretnék azokkal a lehetőségekkel, amelyeket ez az otthon kínál. Mindezek következtében nem pusztán a számomra felkínált nyilvánosság, a megjelenés gyakori lehetősége jelent örömet, hanem az az informális közösség is, amelynek részese lehetek, még úgy is, hogy ennek a közösségnek a tagjait személyesen csak részben ismerem. A huszadik századi (és persze a korábbi) magyar irodalom és kultúra történetében nem egyszer alakultak ki olyan műhelyek, amelyeknek munkáját a közös felelősség, a közös eszmények, a közös munka ethosza irányította, tapasztalataim szerint az Erdélyi Gondolat és az *Erdélyi Toll* körül kialakult munka és egyetértés is ilyen műhelyt jelent. Ezért veszek részt szívesen ennek az erdélyi műhelynek a munkájában. Itt, Budapesten is érzem ennek a munkának és szolidaritásnak a jótékony következményeit, hadd idézzek fel nagy és klasszikus példákat, Babits Mihály vagy Németh László is érezte ezt az őket is befogadó erdélyi szolidaritást, mindez sokat jelentett számukra, megvannak ennek a szép irodalomtörténeti példái. Fontosnak tartom, hogy az erdélyi és a magyarországi irodalmi, szellemi élet és ennek képviselői, munkásai között létrejöjjön ez a szolidaritás, hiszen ezzel példát adhatunk az ellentétektől fuldokló közélet számára is, és talán kissé orvosolhatjuk azokat a konfliktusokat, amelyeket az előző kérdésre válaszolva érintettem.

BERTHA ZOLTÁN: Az *Erdélyi Toll* közös otthona számomra öröm, megtiszteltetés és remény: a megmaradás üzenete. Hogy az Ady által is már keseregve megjövendőlt „szétszóródás után” mégis lehetséges a lelki, érzelmi, erkölcsi, szellemi összetartozás, sőt aktív összefogás. Hogy önazonosságunk pillérei a lap szellemiségére is alapozódhatnak, sőt a szintén Adytól eredő „templomépítés” képzetének megvalósulási esélyei általa is növekedhetnek. Mert ez a templom a nemzeti együvértartozás spirituális és szakrális jelképe. S a folyóirat azzal, hogy közös szellemi égboltozat alá tereli a magyarság sorsa iránt elkötelezettséget érző írástudók sokaságát: küldetést végez, missziót teljesít. A magyar értékek megmaradásának és felemelésének misszióját. A sajátosság méltóságának annyiszor megidézett eszményét felmutató és demonstráló elszántsággal.

SZEKERES LUKÁCS SÁNDOR: Az *Erdélyi Toll* folyóiratot egy igen rangos, eredeti értékeket megjelentető folyóiratnak, magas színvonalú szellemi műhelynek tartom, ahol a magyar irodalom klasszikus értékeitől kezdve a kortárs erdélyi magyar kultúra legzsengőbb fiataljai is megjelenhetnek, ha értéket képviselnek alkotásaik. Ebben a szellemi műhelyben ütközhetnek olyan elméletek, felfogások, értékek, amelyek más folyóiratokban talán meg sem jelenhetnek. Természetesen nem az ún. szélsőséges eszmékre gondolok, hanem a magyar kulturális életet széthasító és talán részben megosztó ún. akadémikus és az akadémia melletti színvonalas, ún. alternatív gondolkodók írásaira. Elég, ha csak arra utalok, hogy az 1848–1849-es szabadságharcunk leverését követően a Magyar Tudományos Akadémia magyar vezetőit lecserélték és helyette csak azok a Habsburg-hű németek és magyarok lehettek az akadémia dolgozói, akik átdolgozták a magyar történelmet és olyan felfogást erőltettek a magyar társadalomra, amely köszönő viszonyban sincs a valósággal. Ez a szemlélet sajnos az irodalomtól a történelemig a mai napig jelen van.

KISS LEHEL: Minden alkalommal, amikor kézbe veszek egy-egy új folyóiratszámot, első dolgom, hogy végigpásztázzam a szerzők listáját. Hogy miként alakult ki nálam ez a szokás, azt nem tudnám megmondani. Olyan ez, mint amikor egy sokféle virágból álló csokrot vizsgálgat meg közelebbről az ember, és sorra veszi a szájakat: „Ez a kedvencem; az még csak bimbó; amazt nem kedvelem annyira; jé, még ebből is van itt!” Aztán, ha belegondol, hogy minden egyes szál egy-egy külön csoda, külön történet, külön kis univerzum, kissé megszegeyelli magát, ha álláspontján nem is változtat rögtön. Hát amikor hátrébb lép kissé, és rádöbben, hogy a sok színből és formából milyen pazar csokrot állított össze az értő kéz!

Vannak szerzők, akiket emberi nagyságukban és mélységükben szeretek és tisztelek, írásaikról azonban ezt nem tudom elmondani. Vannak szerzők, akiknek az írásai lenyűgöznek, de a személyiségük taszít. Vannak olyan szerzők is, akik sem személyiségükkel, sem írásaikkal nem adtak hozzá semmit az életemhez, és vannak olyan szerzők, akik mind személyiségükkel, mind műveikkel mély nyomokat hagytak, hagynak szellemi világomban. Ezek a besorolások természetesen nem állandóak minden szerzőre és minden műre nézve, hanem a növekvő, tárguló tapasztalatnak és látókörnek a változó ízlés kalapácsával pillanatnyilag levert cövekjei. Az *Erdélyi Toll* virágcsokrában elsősorban a változatos szálak egymásmellettségének összhangja ragad meg: különböző egyéniségek, különböző stílusok és műfajok megnyilatkozásai ugyanazon értékítélet mentén.

A folyóirat körül csoportosuló szerzőgárda tagjainak többségét személyesen még nem volt alkalmam megismerni. Az új számokat kézbe venni számomra mégis a találkozás élményével hat. Ráduly Jánossal például az *Erdélyi Toll*tól függetlenül, cigány népmesegyűjtéseim kapcsán kerültem levelező viszonyba. Azóta újabb műveiből rendszerint elküldi a dedikált példányokat, s viszonzásul igyek-

szem ezt-azt küldeni neki magam is. Amikor fellapozom az *Erdélyi Toll*at, távolról is úgy köszöntöm őt, mint régi ismerőst. De nem csupán vele vagyok így.

Minden esetre kellemes érzés, és megtisztelő egy kicsiny szálnak lenni az *Erdélyi Toll* színes csokrában.

BARABÁS ISTVÁN: Mit jelent nekem az *Erdélyi Toll* közös szellemi otthona? Azt jelenti, hogy a romániai politikai élet marakodásai közepette beletartozom írók, szerkesztők, művészek, olvasók olyan közösségébe, ahol senki sem kérdezi, milyen párt, szövetség, egyesület kerített hálójába, hogy van-e kettős állampolgárságom, hogy Bukaresten kívül milyen szálak fűznek Budapesthez, Londonhoz, Lyonhoz, Marosvásárhelyhez, Gyergyóhoz. Minden érdek nélkül érzem jól magam az *Erdélyi Toll* vendégszerető asztalánál, talán azért is, mert nem ad helyet hangoskodásnak.

BUKSA ÉVA-MÁRIA: Az ERDÉLYI TOLL számomra a szellemi szabadság otthona! Hogy közös-e ez az otthon?! Közös, mert saját írásom más tollforgatók alkotásaival együtt, úgymond, közösen jelenik meg. Annyiban tekintem „közös szellemi otthon”-nak, hogy e nyomasztó sorsközösségben élve közös álmaink, céljaink éltetnek bennünket: cselekvően, kezünkben tollal, szolgáljuk nemzetünket, és — ha lehetséges — szellemi, kulturális felemelkedését elősegíteni, nemzeti önazonosságát, öntudatát erősíteni.

Ennek a szándéknak biztosít életteret, lehetőséget az *Erdélyi Toll*, hiszen könyv formában még meg nem jelent, az utóbbi három évben írt történelmi színjátékaimból, tándráimból részleteket közölt a lapban.

Meggyőződése, hogy mi, az *Erdélyi Toll* folyóiratban közlő kortárs erdélyi és nem erdélyi tollforgatók egy olyan virtuális otthonra leltünk, amely mély, őszinte érzések, újszerű gondolatok forrásvidéke, ahol évszázadok mélyéről buzog fel az az életérzés, melyet hűségnek nevezünk... a nemzet és a nemzet ügye iránti hűség.

Ez a kulturális folyóirat elkötelezettséget vállalt az egyetemes magyar kultúráért, ősi hagyományaink átmentéséért az európai társadalmi-filozófiai-művészeti változások paradigmáihoz igazodva. A tudományban, a művészetekben és a szépirodalomban végbement változások hatására a 21. századi modern esztétika szembefordul, és radikálisan átértelmezte a megkövesedett kánont. Az *Erdélyi Toll* köré felzárkozó tollforgatók a lét gondjainak, szépségének tükrözésformáiban különböznek ugyan, de a kisebbségi helyzetből fakadóan írásaikban a közös erdélyi tudat, a közösségi ideák, célok hasonlósága meghatározza etikai-esztétikai eszményeik jellegét: felvállalva a nemzeti kultúra és identitás fenntartásának közösségi küldetését.

Az *Erdélyi Toll* számomra olyan szellemi táplálék, mely ugyanakkor lelki felüdülést jelent. Megítélésem szerint az emberi tudatba és lelkekbe világosságot áraszt. E fény a lelkekbe a szeretet melegét, tudatunkba a bölcsesség fényét sugá-

rozsa. Hamvas Béla szerint: „A Fény csak abban válik áldássá, ami (aki) másnak is ad belőle”.

BODÓ MÁRTA: Az *Erdélyi Toll* érdekes próbálkozás, magam is kíváncsi voltam, mennyire életképes, mennyit bír ki/el. Dicséretes a kitartása és a változatossága! Mindig meglep, mennyi mindenféle belefér, s milyen sok anyagot tud felölelni. A szerkesztő(k) szívóssága, szolgálatkészsége, kitartása dicsérendő, hiszen nemcsak egyszerűen begyűjt és leközi, hanem törekszik a színvonalra, a műfaji színességre, újra és újra bekopogtat, jelentkezik, jelez, visszajelez a szerzőknek: talán természetesnek tűnik, de bizony ezek az alapvető szerkesztői erények, mint sok klasszikus erény, lassan ritkaságszámba mennek.

ALBERT-LŐRINCZ MÁRTON: Én azért szeretem az *Erdélyi Toll*at, mert az erdélyi szellemet ő képviseli a legteljesebben. Nem a bravúros, formakövető, hanem a szolgáló irodalmat találja és szorgalmazza. De hát egy forrongó, bizonytalan, a gyors változásokhoz való alkalmazkodást ellehetetlenítő társadalmi valóságban abszurdnak is tűnhet a formai tökélyre törekvés, hiszen nemcsak a tartalom, a forma is a társadalmi környezet leképezésének az eszköze. Egy anómiás társadalomnak nem a tökély a tükörképe. Egy értékválságban szenvedő társadalomban az irodalomnak is, mint bármely művészetnek, kivezető irányokat kell felmutatnia, értékmankókat kell nyújtania, hiszen az írástudó felelőssége mindenkor mérlegre állítatik.

FÜLÖP KÁLMÁN: Az *Erdélyi Toll* egy közös szellemi otthon. Sokan tartozunk szerzői közé és ennek köszönhetően, nekem barátságokat, ismereteket és egy színes irodalmi világot jelent. Olyan ismeretek birtokába jutok általa, amelyeket a későbbiekben beépíthetek költészetembe. Ugyanakkor jelenti számomra az összetartozást és kéznyújtást egymás felé.

BRAUCH MAGDA: Minden alkalommal nagy örömmel fogadom az *Erdélyi Toll* legújabb számát!

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD: Az *Erdélyi Toll*ban megjelentekkel nem kell egyetérteni ahhoz, hogy egy szerző lehetséges közlési térként kezelje a folyóiratot.

JÓZSA MIKLÓS: Az *Erdélyi Toll*, „*az erdélyi magyar szellem új otthona*” igazi otthon jellegét csak most kezdem ízlelgetni, ugyanis még csak három számát tarthatam a kezemben, lapozgathattam, de már érzem, hogy mi, szórványban élők is tartozunk valahová. Örömmel tapasztaltam, hogy a folyóirat szerzői közt a nagy nevek mellett ott vannak jó ismerőseim, barátaim, sőt egykori tanítványaim is. De az igazi otthonosságot az írások témavilága, magas színvonala és ugyanakkor hozzáférhetősége, olvasmányossága teremti meg.

CSATÁNE BARTHA IRÉNKE: Valóban jó érzés megtapasztalni az *Erdélyi Toll* irodalmi és művelődési folyóirat teremtette székelly otthonosságot, vendégszeretetet. Ennek az otthonos légkörnek értékteremtő igyekezetéhez igazodni, vállalni a megmérettetést, tudni, hogy sajátos színeiddel, ízeiddel hazaváranak, tudni, hogy nem csak lélekben a „tiszt forrásra” mindig hazajárhatsz, tudni, hogy ezen a sokszínű palettán te is egy érdekes színfolt lehetsz, új, színes ecsetvonás az együttműködés nagy tablóján, nem tévesztve szem elől a kitűzött nemes célt. Örömmel mondhatom, hogy nekem ez a kiadvány megszólalási lehetőség is egyben, amiért hálás vagyok a szerkesztőségnek.

NAGY SZÉKELY ILDIKÓ: Az *Erdélyi Toll* folyóirat létezése elsősorban biztonságérzetet ad az alkotáshoz, az írói létformához. Ugyanakkor nagy megtiszteltetés számomra, hogy irodalmunk jeles képviselőinek a legmagasabb minőségi mérce tervrajza alapján épült szellemi otthonába engem is befogadtak.

DEMETER ATTILA: Az *Erdélyi Toll* valóban egy közös szellemi otthon. Hogy mit jelent, nehéz pontosan megfogalmazni, hisz oly sokrétű a válasz. Mondhatnánk, hogy az erdélyiség erős lenyomata, stílus, életérzés, ízlés, világnézet. Azt is mondhatnánk, hogy egy olyan hely, ahol az alkotók (nem csak) virtuális térben találkoznak, és hozzák magukkal az ízes magyar nyelvet, a rímet, a gondolatot, a humort, az együvé tartozás örömét. Külön öröm számomra, hogy itt nem csak a „trendi”, a mindenkor „divatnak” megfelelni akaró szerzők vannak jelen, hanem az őszinteségre törekvők is. A háromhavonta megjelenő lap erősségének tartom, hogy mind formailag, mind tartalmilag változatos és valóban igényes, színvonalas, bárki számára értékes olvasmány lehet, az itt közölni kívánó alkotóknak pedig igazi kihívást jelenthet.

MÁLNÁSI FERENC: Az *Erdélyi Toll*-nál otthonra, valóban „szellemi otthonra” találtam, ahova szívesen hordhatom a „rétről szénámat”... Engem is megkaptak Péter Katalin borító-illusztrációi, az anyanyelvápolás, a megmaradás, a szülőföld iránti hűség jelképével és a rendszeresen megjelenő számok mindegyikében találok olvasnivalót, melyet továbbítok diákjaim felé... Főleg az *Írók a szülőföldről*, a *Sors és pálya*, a *Híres magyar művészek*, az *Élő néphagyományok* és az *Irodalmi elemzések* című rovatok írásaira hívtam fel diákjaim figyelmét, adtam nekik házi feladatot, hogy a kinyomtatott folyóiratban, no meg a világhálón is olvasható változatában keressék meg a kérdéseimre adandó válaszokat...

(Folytatjuk)

Csíki András

Ütközés és folytonosság (I.)

Az erdélyi magyar irodalmi sajtó harmadik újrakezdése

A határon túli magyar irodalmi sajtóval foglalkozó tanulmánynak több tudományterület eredményeit kell hasznosítania. A sajtó- és irodalomtörténet, a történelemtudomány mellett esztétikai és szociológiai folyamatokat is számba kell vennünk ahhoz, hogy komplexitásában láthassuk az eseményeket és fejlődési tendenciákat. Jelen írás az irodalmi sajtót a média egészének szerves részeként kezeli és megpróbálja azonosítani a legfontosabb tényezőket, melyek befolyásolták és befolyásolják annak működését. A tanulmány célja, hogy az olvasó számára könnyebben legyen értelmezhető az erdélyi magyar irodalmi folyóiratok világa, melyben ott vannak a nagy múltú, jogutódláson átesett, hagyományos kultúrközpontokban működő lapok (**Kolozsvári Helikon, Látó**), a 20. század elejének partiumi szellemi központjaiban viszonylag frissen alapított periodikák (**Várad, Irodalmi Jelen**), — erdélyi viszonylatban — új művelődési központokban, mint Csíkszeredában, Székelyudvarhelyen (**Székelyföld, Erdélyi Toll**) alapított újságok és melyben, hol ilyen, hol olyan formában, jelen van az olyan nagy hatású irodalmi közösség (?) is, mint az **Előretolt Helyőrség**.

Problémás az erdélyi magyar, vagy a romániai magyar irodalom és irodalmi sajtó fogalomhasználata. Az egyetemes magyar irodalom és a regionális el- vagy leágazások közötti kapcsolatról, a Magyarország határain túl születő irodalmi alkotások összmagyar irodalmi koordináta-rendszerben való elhelyezkedésével is foglalkoznunk kell.

Erdélyi magyar kisebbségi sajtóról az I. világháborút követően beállt határmódosulást követően beszélhetünk, a magyar nyelvű sajtó erdélyi jelenléte azonban évszázados múltra tekint vissza¹. A 19. század harmadik harmadáig elmond-

¹ Az első magyar nyelvű erdélyi hírlap az *Erdélyi Hírmondó* 1790. áprilisában jelent meg Nagyszebenben.

ható, hogy vagy nem a magyar többségű régiókban (pl. Szászföld), vagy nem megfelelő időpontban történtek meg a lapalapítások (forradalmi időszak).

A Kiegyezés után, elsősorban az 1890-es évektől kezdődően nagyon sok helyi lap jelent meg, ami tekintve, hogy a sajtópiacon a budapesti lapok uralták, óhatatlanul alacsony minőséget eredményezett. Ezzel kapcsolatban szokták megemlíteni az — Erdély egyes régióiban napjainkban is megfigyelhető — ún. mócsi-szindrómát², ami rávilágít arra, hogy a századforduló erdélyi sajtója sokszor a klientúra-építés és az országos pártpolitika lokális küzdelmeinek terepe volt. Egy évtizeddel az impériumváltás, közvetlenül a húszas évek sajtóvirágkora után Gaál Gábor, a *Korunk* főszerkesztője, jogosnak érezte, hogy az erdélyi jelzőt elhagyva, romániai magyar irodalomról beszéljen (Kántor—Láng, 1973, 5.). Ez mindent egybevetve jogosnak is tűnik, hiszen Románia területén, de Erdélyen kívül nagy számban éltek magyar nemzetiségűek³, másfelől a román társadalom és kultúrmilió hatása is egyértelmű volt.

1989-et a romániai magyar kisebbség szempontjából harmadik újrakezdésnek kell tekintenünk — 1920, majd a II. bécsi döntést követő területi visszarendezés után —, mely izgalmas esztörténeti folytonosságok és ütközések kiindulópontja Erdély irodalmi életében.

Az erdélyi magyar irodalom értelmezési lehetőségei

Az I. világháború utáni határmódosulások következtében kialakul a magyar irodalom policentrikus modellje (anyaországi, emigrációs, kisebbségi magyar irodalom), mely alapvetően abban tér el a többközpontú nyelvi kultúráktól (pl. angol, francia, német), hogy ez esetben nemzetiségi különbségekről nem beszélhetünk (Pomogáts, 1992, 8.).

A II. világháborút követően a magyar nemzetiség egyre erősebben integrálódik Románia társadalmába, melynek következtében tovább bonyolódik a 30-as évek elején elkezdődött erdélyi irodalom versus összmagyar irodalom vita⁴. Ebbe a diskurzusba tartozik a Magyar Írószövetségben 1968-ban megfogalmazódó „kettős kötődés elmélet”, mely azon alapszik, hogy a kisebbségben élő magyar író egyfelől egy etnikai-nyelvi-kulturális, másfelől egy állampolgári-társadalmi elvárásrendszerben mozog, azaz egy adott irodalmi alkotásnak tekinthetjük az ontológiai jellegét, másrészt az intézményi oldalát. Pomogáts ezen elmélettel kapcsolatban idézi Kányádi Sándornak a bécsi Pen Clubban tartott előadásán

² A mezőszéki Mócs (Mociu) 1907-ben két hírlappal rendelkezett, holott a 2200 lakosú községben nem volt vasútállomás.

³ A hatvanas évek végétől, hetvenes évek elejétől érvényesülő centralizáció következtében Bukarest magyar irodalmi és sajtóközponttá válik.

⁴ Ravasz László cikke nyomán merül fel az erdélyi és az anyaországi irodalom viszonyának kérdésköre (1928-ban az ún. schisma-pör).

adott definícióját: „*Íme költészetünk személyleírása. Neve romániai magyar költészet. Állampolgársága: román. Nemzetisége — nyelve, hagyományai: magyar... Szülőanyja és dajkája: Erdély szellemi öröksége ...*” (Pomogáts, 1992, 15.)

Érdekes a kisebbségekhez kapcsolódó nemzeti irodalmak értelmezési lehetőségeinek új eredményeit is megvizsgálunk. Papp Ágnes Klára meglátása szerint a kérdést úgy kell megfogalmazni, hogy mi az erdélyi magyar irodalom, hogy mit jelent kisebbségnek lenni a mai világban, és mindenütt a magyar nyelvterületen. Szerinte a régóta zajló vita lényege az önmeghatározás, amiben csak részkérdés az egyetemes magyar irodalomhoz való viszony, a hangsúly a centrális kánonba való bekerülésen van. A téma vizsgálatához sok tanulsággal szolgálhatnak a gyarmati sorból felszabadult nemzetek, országok kultúrájának vizsgálatai. Ezzel kapcsolatban idézi a szerző Stuart Hall gondolatait a diaszpórákban élők kulturális identitásáról: „*Kénytelenek megtalálni a hangot az új kultúrákkal, amelyekben laknak, anélkül, hogy asszimilálnának és teljesen elveszítenék korábbi azonosságukat. Magukon hordják azoknak a sajátos kultúráknak, hagyományoknak, nyelveknek és történelmeknek a nyomait, amelyek alakították őket. A különbség az, hogy nem egységesek a régi értelemben, és soha nem is lesznek azok, mert visszavonhatatlanul több történelem és kultúra összefonódásának eredményei, ugyanabban az időben több »otthonhoz« ... tartoznak...*” (Hall, 1997, 83.)

A kisebbségi létviszonyok között egy ún. fordítás jellegű identitás jön létre, amennyiben az adott kultúra különböző kultúrkörök, tapasztalatok, hagyományok stb. közötti fordítást kénytelen megvalósítani. A fordítással érintett területek: a tradicionális kisebbségi irodalom és a kapcsolódó ideológiák⁵, az anyaország kultúrája és kánonjai, a többségi kultúra, melynek nemzeti és kulturális nyelvét is használnia kell, valamint a kisebbségi lét hétköznapi tapasztalatai. Ez a hibrid és összetett kultúraértelmezés az erdélyi kisebbség irodalmának új fajta elemzési lehetőségeit nyitja meg (Papp, Bárka, 2010/3, 67.).

Balázs a kisebbségi irodalom értelmezése során Gilles Deleuze és Félix Guattari „kisebbségi irodalom”-konceptióját⁶ segítségül hívva állapítja meg annak alapvető vonásait (Deleuze-Guattari, 2003, 1-9.). Az elmélet alapján annak esszenciális elemei a következők: a (nyelvben tetten érhető) távolságérzés, a személyes ügyek politikumhoz való kapcsolódása, valamint a kisebbségi irodalom kollektív értéket jelentő volta. Ebből a kisebbségi („minor”) nyelvhasználat alternatívát jelenthet a hatalmi beszédhez képest, amennyiben alkalmas hatalmi nyelv dekonstruálására, illetve arra, hogy a hétköznapi tapasztalatát hordozza. Ezzel összefüggésben fejti ki a szerző, hogy a kollektivista/individualista és a regionális/egyetemes szembeállítások kikerülhetetlen ellentétként vannak jelen az erdélyi magyar irodalom értelmezéseiben. Véleménye szerint koherenciát és narratív el-

⁵ esetünkben pl. transzilvanizmus, a sajátosság méltósága, kettős kötődés elmélete stb.

⁶ „*A kisebbségi irodalomnak tehát három jellemzője van: a nyelv deterritorializálódása, az individualisnak a közvetlen-politikaira történő rákapcsolódása, valamint a megnyilatkozás kollektív elrendeződése.*”

beszélésmódot csak a „kollektivista” megközelítés képviselőinek sikerült megvalósítani (Sóni, Pomogáts, Görömbei), az „individualista” megközelítés mindent összevetve potenciális narratíva maradt (lásd Cs. Gyimesi Éva munkásságát). Balázs Deleuze-Guattari nyelvmodelljét⁷ alkalmazva megállapítja, hogy az erdélyi irodalom dichotóm leírása megreformálható, úgy, hogy a hatalmi tér is megmutatkozzon, így a (budapesti) centrum magyar nyelve, a román nyelv, az utópikus, valamint a köznapi kisebbségi magyar nyelvhasználat szintjeit különíthetjük el és ezek együttthatását vizsgálhatjuk (Balázs, Kisebbségkutatás, 2006/2.).

Az erdélyi magyar irodalom önállóságát, önmagában való értelmezhetőségét egyes szerzők egyenesen elutasítják: „*Ha szükségét látjuk, a magyar irodalom különböző kérdéseiről szólva, beszéljünk például akár Erdélyben születő, Erdélyben létező magyar irodalomról, erdélyi származású alkotókról, de ne tegyünk úgy, mintha létezne valamiféle önálló művészi entitással bíró erdélyi magyar irodalom, amelyben a Sepsiszentgyörgyön születő és a Nagyváradon születő alkotásoknak például valami sajátosan más és több köze lenne egymáshoz, mint a Kolozsvárott és a Pécsen születetteknek*” (Elek, 2010, 84.).

Mások, mint például Láng Gusztáv irodalomtörténész, a regionalizmus fontosságát hangsúlyozzák a nemzeti egységbe való szorítással szemben: „*A nemzeti irodalom fogalma, ha rajta valamilyen ideologikus egységet értünk, meghaladott fogalom. Az irodalom egységét csak a nyelv és a formabagyományok közös voltában kereshetjük, de ezen belül nagyon sokféle elvárás-típushoz kapcsolódó irányok léteznek. Rétegirodalmak sokasága él egymás mellett, és ezek egyikéről sem állíthatjuk — ha vannak olvasói —, hogy jogosulatlan. S egyikről sem tagadhatjuk meg a nemzeti jelzőt, már persze, ha az irodalom hovatarozásának minősítésére nem elég a jelző szerényebb változata, az, hogy magyar*” (idézi Olasz, 1996, 4.).

A kilencvenes évek elején, közepén a politikai, adminisztrációs korlátok lebontásától az irodalmi életben belüli mozgásszabadság és a literatura saját törvényszerűségeinek megfelelő folyamatok bekövetkeztét prognosztizálták: „*...az irodalmi-szellemi közélet szabad belső mozgásképeségei és mozgásigényei (a nyomasztó primer akadályok híján vagy kevesbedésével) kezdik-kezdhetik végre megközelíteni saját elemi-természetes evidenciáikat. A szellem szabadabb közlekedése megteremti a határon innen és a határon túl zajló irodalmi események, folyamatok, tendenciák szinkroniáját, lehetővé teszi az összmagyar literatúrán belüli különböző stílusáramlatok, ízlésvonulatok, értékszemléletek, műhelyek, intézményes és spirituális csoportosulások, nemzedékek összeépüléseit, a vonzások és taszítások kevésbé kényszeredett viszonylatrendszerének a kifejlődését, az autonómiai és a pluralizmus egyetemesebb léptékű, tisztultabb kibontakozását, az eltérő és a maguk önállóságát munkáló értékfelfogások, gondolkodásmódok szerves és kommunikatív átrendeződését, tagozódását.*” (Bertha, 1996, 10.)

Akadnak olyan szerzők is, akik nem tekintik elsődleges kérdésnek azt, hogy egy adott irodalmi alkotás hol születik, sokkal inkább a mű esztétikai értékelését tartják fontosnak: „*az írónak jó irodalmat kell teremtenie, ami a felvállalt couleur locale*

⁷ „*Helyi nyelv itt van; a közvetítő nyelv mindenütt; a referenciatér-nyelv ott; a mitikus pedig azon túl.*”

elmélet értelmében nem idegen a helyi problémáktól, de nem ragad le a helyi érdekűség provinciálisizmusában és nem áll meg a kisebbségi gondok unalomig történő felhánytorgatásánál.” Fekete J. Szerb Antal 1934-es irodalomtörténetére is hivatkozik, melyben külön fejezetet szentelt az utódállamok irodalmának, az egyközpontú magyar irodalmat nála is felváltotta a több központ kialakulása. Idézi Béládi Miklós 1982-es irodalomtörténetét, mely a következő nagyon drasztikus megállapítást tartalmazza — hasonlóan Szabédi Lászlóhoz, aki a ’30-as évek „Jelszó és Mítosz” vitájában a transzilvanizmussal kapcsolatban fogalmazott igen élesen: „...a kisebbségi irodalom [...] nem teljes értékű irodalom: a szellemi központtól, az anyairodalomtól elszakadt részirodalom vagy másodrendű irodalom csupán, amely a kényszerűségből csinált erényt, ha képes volt rá, ha alkalma nyílott efféle erőfeszítésre... Változást az idő múlása és a történelmi fordulat hozott: 1945-tel megnyílt a lehetőség arra, megteremtődtek hozzá a feltételek, hogy ezek az irodalmak kisebbségi, másodrendű helyzetükből kiemelkedjenek és nemzeti és önállóságra, kulturális autonómiára tegyenek szert” (Fekete J., 2003).

Megállapítható, hogy az erdélyi magyar irodalmat kollektivistá narratívába helyező irodalomtörténészek a magyar irodalom egysége (Pomogáts szavaival: irodalmi respublica) mellett érvelnek, mindamellett, hogy a helyi színezetet nagyon fontos pozicionáló tényezőként határozzák meg. Az egységes magyar irodalom mellett érvelve Pomogáts szellemi passportról beszél, mely a magyar kultúra és lelkiség bélyegét hordozza. Az irodalmi alkotások minden más „felségjelvényénél” biztosabban jelölik meg kulturális és történelmi közösségünket. Ennek nem mond ellent az a tény, hogy a kisebbségi helyzettel birkózó magyar irodalmak saját regionális hagyományaikra (Erdély esetében Nagyvárad, Marosvásárhely, Kolozsvár stb.) is kívántak támaszkodni; nem mond ellent, mert ezzel párhuzamosan az egész magyar nemzeti irodalomból is táplálkoznak, nemcsak Balassitól Adyig, hanem az 1920 utáni írónemzedékek⁸ is lényeges befolyással bírtak. Idézi Szabó Zoltán Hungarica varietas című 1974-es esszéjét: „Az irodalmi nemzetet — mint minden nemzetet — az a bizonyos, »mindennapi népszavazás« tartja össze. Vagyis egyéni döntések az együvé tartozás mellett. Mibelyt az összetartozás-tudat az írókban, kifejezése a szellemi életben elhalványul, vagy elnémul, az irodalmi nemzet gyöngül, a minőség rokkán, a tehetség elbátortalanodik, az értelem eleven erői elszáradnak, a szellemi élet vérkeringése elakad. A nemzet megszűnved” (Pomogáts, 2011).

Az erdélyi állásfoglalás is érdekes fejlődésen megy át. Már 1922-ben deklarálta a *Hírnök* című újság, hogy a magyar irodalom egy és oszthatatlan. 1936-ban, ahogy a bevezető is említi, Gaál Gábor a *Korunk* élén romániai magyar irodalomról beszél. (Kántor—Láng, 1973, 5.) 1956-ban Hajdú Győző az *Igaz Szó* főszerkesztőjeként még messzebbre megy és nem a nemzeti karaktert, hanem a „kor-

⁸ „A kisebbségi irodalom nemcsak a Balassitól Adyig tartó tradíciót (tehát az egységes országterület történelmi hagyományait) őrzi, hanem azt a további folytonosságot is, amelyet már Kassák Lajos, József Attila, Szabó Lőrinc, Illyés Gyula, Németh László, Tamási Áron, Déry Tibor, Radnóti Miklós, Weöres Sándor, Pilinszky János, Nagy László és Juhász Ferenc munkássága jelöl meg.”

szellemnek megfelelően” az irodalom politikai és gazdasági meghatározottságát emeli ki: „...a magyar nemzetiség irodalma hazánk szocialista kultúrájának szerves része. Fejlődése elválaszthatatlan a romániai irodalom kialakulásától, hiszen közös alapjukat az országunkban ható egyazon általános gazdasági és politikai tényezők alkotják.” 1945 után az írói produktumokat Romániában írt magyar nyelvű irodalomnak titulálják, mely közös törőből fakad a többi nemzeti kisebbségével⁹. A kép tovább tisztul Láng Gusztáv irodalomtörténeti munkássága révén (1971), aki a ’19 után Románia területén kialakuló magyar nyelvű irodalomról szól, mely a romániai társadalmi valóság mellett a magyar kisebbség nemzetiségi helyzete határoz meg — és e két tényező külön-külön is megkülönbözteti a „magyar” irodalomtól. (Kuszálík, 2001, 164-165.)

Küzdelem és építkezés a múlt hagyományaival/ból

Érdeemes néhány, az 1989-es fordulat előtti időszakra vonatkozó, azonban azon túl is ható megállapítást tennünk.

Balázs hivatkozik Cs. Gyimesi Éva egyik visszatérő kijelentésére az erdélyi magyar irodalom kapcsán, hogy a két világháború közötti spontán kritikai egyoldaluság és a második világháború utáni, hatalmi jellegű baloldali elvárásrendszer hasonló eredményekkel járt az erdélyi magyarság kultúrájára nézve: azonos módon torzították azt (Balázs, Kisebbségkutatás, 2006/2.).

1945 után a cenzúra folyamatosan erősödött, már a II. világháború utolsó évében Mihály király törvényerejű rendelettel tiltotta be a fasizmus szolgálatában álló lapokat. Az újságírói szakma gyakorlása politikai feltételek függvényévé vált, nőtt a betiltott szerzők és könyvek listáját tartalmazó kiadványok oldalszáma. A hatvanas évek meggyésítése következtében — bár összességében enyhülő cenzúráról beszélhetünk — a megyei lapok esetében ismételt intenzívebb ellenőrzésre kerül sor, tekintve, hogy a bukaresti előírásokat a cenzorok helyi szinten voltak hivatottak érvényesíteni. A cenzúra intézményét az 1974-ben megjelent Sajtótörvény szentesíti¹⁰, a sajtót nyíltan a pártpropaganda eszközévé teszi, megjelöli a kerülendő témák körét, kijelöli a törvény betartásáért felelős személyeket. 1977-ben a cenzúrát hivatalosan beszüntetik, bár ez merőben formális lépésnek tekinthető. Ezt követően az öncenzúra válik uralkodóvá, amit az utólagos — szerkesztést követő, megjelenés előtti — cenzúrázás egészít ki.

„A romániai cenzúra viszonyai közepette az írók, újságírók egy része a kimondhatatlan kimondhatóságával küszködött. A metaforikus nyelvezet használata, az egyet gondolni és

⁹ Háttér: Nagy István írószövetségi elnök az RNK íróinak első kongresszusán 1956-ban az RNK nemzeti kisebbségeinek irodalmáról beszél.

¹⁰ 1946-ban a Tájékoztatási Minisztérium keretén belül jön létre a Sajtóféligazgatóság intézménye, mely a megyei, majd tartományi pártbizottságok sajtóosztályaival együttműködve alakította ki a sajtócenzúra aktuális előírásait.

mást írni már-már skizofrén állapotot idézhetett elő, a gondolkodás megkettőződését eredményezhette” (Papp Z. idézi Gáll 1995-ös munkáját¹¹). Majd a szerző így folytatja: „*Erdélyes paradoxon, hogy...valóságigényét éppen ilyen retorikai, poétikai, azaz valóságmegkerülő eszközökkel tudta megvalósítani. Abhoz, hogy egyáltalán megjelenhessen valami, bele kellett menni a hatalom által felkínált játszmahelyzetekbe, együttműködési készséget kellett mutatni*” (Papp Z., 2004 a, 56). Mindez elősegítette az irodalom és a filozófia közeledését, mely folyamat a nyolcvanas években éri el a tetőpontját (pl. nyelvfilozófiai kérdések irodalmi környezetben).

Balázs részletekbe menően vizsgálta az erdélyi magyar nyelv uralkodó és konkuráló nyelvváltozatait. Megállapítása szerint a két világháború közötti erdélyi magyar irodalom többszólamúsága igazolható dolog: mindegyik irodalmi irányzat — az allegorikus helyzetértelmező irodalom, az avantgárd, a klasszikus modernség irodalma vagy a mimetikus (epigon) irodalom különféle változatai — megtalálta vagy létrehozta saját irodalmi intézményeit, vagy helyet kapott például a marosvécsi helikon íróközösségében. A hétköznapi és a bürokratikus nyelvváltozatok szintén önállóságot élveztek a többihez képest. A problémát az jelentette — mellyel a mai napig meg kell küzdeniük az erdélyi irodalmároknak — hogy a hangadó kulturális elit a mitikus nyelvváltozat logikája szerint hozta létre a kulturális kánont, melyet a magyarországi „hősiesség-elvárások” csak megerősítettek. A szerző véleménye szerint a második világháború után — a sztálinista évek alatt — megszilárduló, egyeduralkodóvá váló bürokratikus nyelvváltozat esetében a budapesti maior diskurzus már jóval kisebb befolyással bírt. A „bürokratikus nyelv” lebontását az 1956 után jelentkező — az I. Forrás-nemzedékként aposztrofált — fiatal költők és írók kezdik el (pl. Szilágyi Domokos, Lászlóffy Aladár), majd a hatvanas évek közepére vált egyre inkább érzékelhetőbbé az új nyelvezet térhódítása. A hatvanas évek második felétől ugyanakkor újra megfigyelhető egy metaforizált költészeteszmény — a II. Forrás-nemzedék képviselői által —, prózában pedig leginkább az életművén belül, a negyvenes évek végéhez, ötvenes évekhez képest drasztikus fordulatot végrehajtó Sütő András munkásságában. A mitikus, szakrális nyelvváltozat újrafelfedezése történik meg, amelyhez kapcsolódóan a hatvanas-hetvenes évektől kezdve napjainkig — hasonlóan a húszas, harmincas évek tendenciájához — erős presztízstényezőként működött, működik az erdélyi magyar szerzők magyarországi kanonizálása, befogadása. Az anyországi főáramhoz való igazodással szemben azonban az önállóságra törekvés mindvégig érvényesült, alternatívaként fenntartva a jogot a regionális dominanciára. Ezzel magyarázható az a feszültség, ami lépten-nyomon érzékelhető a regionális kánon és a magyarországi értékhierarchia között. Balázs meglátása szerint ezzel összefüggésben megfigyelhető volt a fiatalabb erdélyi írógeneráció „késleltetése”, amely a kilencvenes évek robbanásához vezet: „érett műveik a posztmo-

¹¹ Gáll Ernő: *Számvetés*. Huszonkét év a Korunk szerkesztőségében. Kolozsvár, Komp-Press.

dern töredezettség poétikájához illeszkedő »minor«, helyi beszédváltozatokat képviselik”. (Balázs, Kisebbségkutatás, 2006/2.)

Az európai irodalom paradigmaváltásait alapul véve, megállapítható, hogy a romantika korabeli ún. herderi fordulat szellemisége élt tovább az erdélyi magyar irodalmi kultúrában az I. világháborút követően, illetve a második világháborút követő egyes nemzedékek munkásságában. A múlt század folyamán átalakult világkép és a filozófiai tendenciák nyomán az egzisztencializmus (Heidegger) és a modern nyelvfilozófia (elsősorban Wittgenstein) tapasztalatait alapul véve történik meg a magyar irodalom heidegger-i (a 2 világháború között Kosztolányi Dezső, József Attila, Szabó Lőrinc munkásságához köthető) és a wittgenstein-i fordulata, mely évtizedes „késéssel” jelentkezik az erdélyi magyar irodalomban. (Pomogáts, Tiszatáj, 1994, 61)

Az I. Forrás-nemzedék képviselői az SZKP XX. kongresszusa után (1956 után) lépnek fel, nem szenvedik meg a korábbi, sztálinista érdekkör személyiségnyomorító politikáját, ugyanakkor társadalmi szerephez sem nagyon jutnak. A közösségi élmények helyett a személyiség, az én belső világa válik kulcstémájukká (viszonyítási pontjuk József Attila, Kassák Lajos, Szabó Lőrinc, Krúdy Gyula életműve). Az egzisztencialista filozófia nagy hangsúlyt kap műveikben, bekövetkezik az erdélyi magyar irodalom heideggeri fordulata. Műveiket a játékosság, hangulatiság, formabontás, szubjektív időrend alkalmazása, illúziótlan, racionális világlátás jellemzi (Görömbei, 1984, 73-74.). A nemzedék szerzői 1961–1969 között az Irodalmi Könyvkiadó, majd 1970-től a Kriterion Kiadó Forrás-sorozatában jelentek meg. Azáltal, hogy munkáikban a személyiség vált az írások fő problémájává, megkérdőjeleződött az író közvetlen társadalmi felelősségvállalásának szükségessége, ezzel szemben a 40-es évek végén indult erdélyi írók megőrizték elkötelezettségüket a közösség irányába, egész életművük arról tanúskodik, hogy behatóan tanulmányozták az egyén és a hatalom viszonyát és a személyiséget közösségi összefüggésben vizsgálták.

Az 1960–70-es évek fordulójának a magyar kisebbség szempontjából szabadabbnak álcázott légkörében¹² jelentkező II. Forrás-nemzedék (Csíki László, Kenéz Ferenc, Farkas Árpád, Vásárhelyi Géza, Bágyoni Szabó István) esetében a közösségi elkötelezettség és cselekvés felelőssége ismételten jelentkezik, azonban elődeikhez képest szerény, vidéki tanári állásokban dolgoznak. A különféle bizakodásra okot adó intézkedésekkel (nemzetiségi könyvkiadó alapítása, tv műsor indítása, nemzetiségi érdekvédelmi szervezet alapítása, magyar lapok engedélyezése) megtévesztett romániai magyarságból hatalmas szellemi energiák szabadul-

¹² A kolozsvári egyetem beolvasztása már 1959-ben megtörténik, majd 1968-ban végleg megszüntetik az 1952-ben létrehozott Magyar Autonóm Tartományt — ezzel párhuzamosan 1957-ben újraindul a *Korunk* és megjelenik a *Napsugár* c. gyermeklap, megalapítják a Kriterion Könyvkiadót, elindul a román televízió magyar nyelvű adása, 1970. okt. 23-án Bukarestben megjelenik *A Hét* című bukaresti hetilap.

nak fel. Népmozgalom indul, hogy az erdélyi magyarság megismerje saját múltját, kultúráját, ez az időszak irodalmi értékteremtés szempontjából csak a '30-as évekhez hasonlítható.

A hetvenes évek közepétől a román diktatúra magyar kisebbséggel való nyílt szembefordulása az értelmiséget kezdetben az explicit formában kifejezésre kerülő felháborodás felé orientálta, majd a nyolcvanas évek elején az abszurditás művészete kezdett dominánssá válni. A nemzedék jeles képviselői (Balla Zsófia, Mózes Attila, Markó Béla, Egyed Péter, Szőcs Géza) az előttük járók közösségi meggyőződését javarészt illuzórikusnak minősítették és a mindentől független, szabad kreativitás, valamint a művészet totális autonómiája mellett érveltek. Az alkotások tartalmi jegyei háttérbe szorultak, az egyén pillanatnyisága, közérzete dominált, a költészet saját maga tárgyává vált (Balla Zsófia megfogalmazásában radikális költészetről van szó), Bretter György egyéni nyelverteremtéssel foglalkozó nyelvfilozófiáját és a posztmodern világlátást sajátjának ismerte el. Jó példája ennek a Kolozsváron szerkesztett Echinoux című többnyelvű egyetemi újság (többek között Szőcs Géza és Egyed Péter szerkesztésében), valamint Cs. Gyimesi Éva irodalomelméleti munkássága.

Ezzel tulajdonképpen párhuzamosan fogalmazódik meg a sajátosság méltóságának¹³ követelése. Ehhez kapcsolódóan a hetvenes évek elejétől kezdve az irodalmi alkotások kiemelt témájává válik a személyiség és a hatalom viszonya, az anyanyelvhez való emberi jog kérdése és a sajátosság védelme, annak különféle esztétikai formákban való megszólaltatása. A nemzetiségi elidegenedéssel szembeni fellépés korabeli reménytelenségét jól mutatja az erdélyi írók '80-as évek végi tömeges emigrációja és az, hogy a gondolat alpművei gyakran nem is Romániában jelentek meg (pl. Sütő András könyvei).

Természetesen a kategóriák nem vegytisztán jelentkeznek, átfedések és módosulások mutatkoznak. Így — bár a 20. század harmadik harmadától jelentkező paradigmaváltás során a fő problémává az emberi létezés válik, a művészi alkotással való azonosulás, az emberi nyelv értelmezése¹⁴, jogosnak tűnik Görömbei megfogalmazása, hogy: „*A hetvenes-nyolcvanas években egymásra torlódó nemzedékeket egyre erőteljesebben közelíti egymáshoz a közös sors, s a természetes klasszicizálódás is*” (Görömbei, 1984, 143).

Ezzel kapcsolatban emeli ki Pomogáts, hogy az értékes műalkotás sohasem egyetlen paradigmához köthető. Lehet öncél, közösségi rítus és kulturális kötőerő. Az erdélyi és partiumi származású írók korábban is vállalták a társadalmi felelősséget és a vele

¹³ Gáll Ernő és Sütő András nevéhez köthető elmélet alapján bármely etnikai közösség csak a maga sajátos kulturális értékeivel lehet alkotó részese az emberiség kultúrájának.

¹⁴ A wittgenstein-i fordulat nyelvfilozófiai alapvetése: az emberi létezés valójában a nyelv általi létezés, az irodalom etikai, bölcséleti üzenetével szemben a személyiség közérzete, létfilozófiája prioritást élvez, az irodalmi mű elsősorban nyelvi és poétikai felépítése által létezik, így azzal kapcsolatban a nemzeti felelősség kérdése nem elsődleges.

járó szolgálatot (Kemény János fejedelem, Árva Bethlen Kata, Apáczai Csere János, Misztótfalusi Kis Miklós, Mikes Kelemen, Jósika Miklós, Kemény Zsigmond, Ady Endre). A felelősségvállalás és a közügy szolgálata igen korán jelentkezett, és ezt viszi tovább a Trianon utáni erdélyi irodalom. A két világháború között, és a 2. világháború után is a közösségi felelősség tudata és a közösségi szolgálat erkölce hatja át az egész erdélyi magyar irodalmat, mintegy példázva, hogy a herderi, heideggeri és wittgensteini irodalomfelfogás nem csak megfér egymással, hanem szintézisbe hozható. (Pomogáts, Tiszatáj, 1994, 62.).

*„nyilvántartásba vétetett
gépem számozott járom
illúzióim nincsenek
nulla nulla hatvanöt betvenhárom”*

Kányádi Sándor: Elrontott rondó, 1988 (részlet)

Az 1980-as években a magyar kisebbséget érő közvetlen, vagy közvetett támadások következtében számozott kiadványok születtek (1982. Ellenpontok¹⁵; 1988. Kiáltó Szó), annak ellenére, hogy a rendszer totalizmusa miatt nem fejlődhetett ki egy második nyilvánosság, mint például Magyarországon, vagy más közép-európai országokban. Romániában a hivatalos művelődéspolitikai a megtűrt kategóriát minimálisra szűkítette, melyhez társult az alkotói oldal önkorlátozása, a hivatalos cenzúra megszűntét követően. A Beszélő példájára Nagyváradon megjelenő és mindössze nyolc számot megérő Ellenpontok, mely fő célként tűzi ki az „íróasztalfiókokban elfekvő kéziratok szellemének” felszabadítását, valamint az erdélyi magyarság valós politikai, gazdasági, kulturális helyzetének ismertetését, nagy áttörésként értékelhető. A Szabad Európa Rádióknak köszönhetően a lap nemzetközi visszhangra talált, mely a romániai nyilvánosság átalakulásában döntő fontosságúnak bizonyult, mindezt jól példázza, hogy szerkesztőit (Ara-Kovács Attila, Szőcs Géza és Tóth Károly) — nem akarván mártírokká avatni őket — börtön helyett az ország elhagyására kényszerítik. A váradi kiadvány megszűnését követő pauza után — immár magyarországi sokszorosítással — jelenik meg 1988-ban a Kiáltó Szó, Balázs Sándor kezdeményezésére. A román diktatúra és asszimilációs stratégia által identitásában megrengetett erdélyi magyarság — az emigrációs hullám közepette — a reménytelenség és magára hagyottság démonjával küzdve a Kós Károly-i hagyományokból kiindulva az izoláció ellen lép fel és párbeszédet kezdeményez a román demokratikus erővel. A

¹⁵ Nagy valószínűséggel a kiadvány következtében rendelik el a sokszorosító gépek belügyminisztériumi engedélyeztetését és az írógépek évenként felülvizsgálatát.

kiadvány szűk körű terjesztése és a politika korabeli fejleményei¹⁶ miatt az áttö-rést ez a kezdeményezés sem hozta meg. (Győrffy, Korunk, 2006. október)

A romániai sajtó — a magyar kisebbség sajtója: harmadik újrakezdés (1920, 1945, 1989)

A rendszerváltás idején, a nyilvánosság szerkezetének átalakulása, átalakítása során nagy kihívás volt a közéletet alakító intézmények és személyek számára annak a nyelvnek és hangnak a megalkotása, megtalálása, mely képes a valóság, a mindennapi élet átalakulásának reprezentálására — amely már nem hordozza ideológiai terheit. Az újságírói, szerkesztői szerep új kontextusba került, újfajta kapcsolatoknak kellett kiépülnie, megerősödni a média világán belül és a média-társadalom viszonylatában is. Az átmenet, a múlttal való szakítás nem zökkenő-mentes.

Papp Z. hívja fel a figyelmet Marian Petcu írására, melyben a romániai újság-írás átpolitizáltságára figyelmeztet, arra, hogy az újságírók a hatalom melletti, vagy ellenzéki politikai szervezkedésekben vesznek részt, ezzel torzítva a szakma társadalmi hasznosságát. Ugyanakkor az átlagember a rendszerváltást követő húsz év alatt kialakuló politikai rezisztenciája a média bulvárosodásának irányába ható erő (Papp Z., 2004a, 60.).

Az írott sajtó privatizációja a kilencvenes évek elején lezajlott, ezt követően a piac szabályozó mechanizmusa érvényesült, a lapoknak az állami szabályozás alá vont audiovizuális média jelentette a legkomolyabb kihívást.

Az 1989 decemberében alapított Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ), mint a romániai magyarság nemzetiségi közképviselői és érdekvédelmi szervezete a magyar napilapok és folyóiratok (a rádió- és televíziócsatornák működtetése mellett) kiadását alapvető célként fogalmazta meg. Papp Z. a rendszerváltást követő időszak sajtótörténeti korszakolására a következő felosztást javasolja. Az első, a forradalom kitörésétől 1991-ig tartó időszakot a „robbanás” jellemzi, mint azt Kuszálík 2001-ben kiadott sajtóbibliográfiája alapján megállapíthatjuk: a magyar nyelvű lapok alig egy év alatt megöt-szöröződtek. 1989-ben 28 kiadvány, 1990-ben 164 kiadvány volt elérhető (Kuszálík 2001b, 7.).

A korábban tabunak számító témák előtt megnyílik a sajtó nyilvánossága, az erdélyi (romániai) magyarság a szocializmus nemzethatárokat negligáló ideológiá-jától megszabadulva újradefiniálhatja identitását. A '89 előtt létező lapok jel-lemzően megváltoztatják a nevüket és 1990 májusában megalakul a Magyar Új-ságírók Romániai Egyesülete (MÚRE). Ebben az időszakban külföldi tőke nem

¹⁶ Grósz Károly és Ceaușescu 1988. augusztusi, aradi találkozója szertefoszlatta az áb-rándokat.

jelenik meg a román sajtópiacon, a régi lapokat a volt újságírók, az újakat gazdasági társaságok birtokolják.

Az ország gazdasági helyzetének romlása azonban gyorsan érezteti hatását, a lapalapítások üteme lelassul, a Duna Tv erdélyi foghatóságával a magyar nyelvű írott sajtó komoly konkurensre akad, a román nacionalizmus megélénkül és az 1992-es népszámlálás nem igazol 2 milliós romániai magyarságot.

Ez az 1991–1993 közötti időszak a hanyatlás korszaka, melyet 1998-ig egy lassú konszolidáció követ. A normalizálódás keretében Kolozsváron (1993-tól az egyetem magyar tagozatán) és Nagyváradon beindul az újságíróképzés — korábban Székelyudvarhelyen pedig alapfokú újságíró tanfolyamot szerveznek. Új helyzet állt elő azáltal is, hogy az 1996-os választásokat követően az RMDSZ kormánypártként politizálhatott. A szerző a romániai magyar sajtónylvánosságot vizsgáló disszertációjában az új évezredtől kezdődően konfrontatív professzionalizációról beszél, melynek kezdő időpontját a Krónika című napilap megjelenéséhez igazítja, tekintve, hogy az erdélyi magyar médiában megfigyelhető politikai párhuzamosság terén ezzel az RMDSZ hegemoniájának vége szakad, és ezen a fronton is versenyhelyzet áll elő. Ebben a szakaszban jelenik meg a külföldi tőke, elsősorban az aradi és temesvári lapok esetében, illetve elindul az egyik legsikeresebb romániai magyar nyelvű internetes újság, a Transindex, mely elsősorban a tematizálással és magas szakmai nivójával segítette a romániai sajtó és sajtónylvánosság fejlődését, szélesítését. A szerző kiemeli, hogy a rendszerváltást követően a '90-es évek végéig a romániai magyar elit homogén kisebbségi-etnikai neurózisra épülő diskurzust¹⁷ folytatott, melyet a sajtó közvetített és erősített fel. A jelenség visszahatott és a konfliktusok kerülésében, az egység idealizálásában öltött testet. Történt mindez annak ellenére, hogy mind az erdélyi magyarság, mind az erdélyi magyar sajtó nagyfokú rétegzettséget mutat, ez törvényszerűen vezetett feszültségekhez. A hagyományos — országos szinten uniformizált nézeteket valló — erdélyi újságírás újrafogalmazását nemcsak a versengő politikai színezet, hanem a kilencvenes években szocializálódott újságíró-generáció megjelenése is biztosítja. Papp Z. véleménye szerint ez a kisebbségi ethoszt önmagában nem írja felül, csak a professzionalizáció magasabb szintjét biztosíthatja (Papp Z., 2004a, 68-71.).

Gyarmath Jánosnak a *Romániai Magyar Szó* főszerkesztőjének a transindex.ro kérdésére adott válasza rávilágít arra, hogy az új évezredtől az erdélyi/romániai magyar sajtó tulajdonosai között jelentkező külföldi tőke alapvetően módosítja a kisebbségi sajtó szerkezetét: „Egyértelmű..., hogy a 2000. évvel nagyjából bezárult a hazai magyar sajtó... romantikus korszaka, amelyre az volt többnyire a jellemző, hogy csaknem

¹⁷ Ez jellemzően az országos lapokban megnyilvánuló reprezentatív nyilvánosságban volt tetten érhető: többes szám első személy használata, tabutémák (különbözőség), az elhallgatási spirál jelensége stb. — (ál)viták elsősorban a „lokálisan szétterjedő nyilvánosság terén valósultak meg”: RMDSZ-en belüli és a párttal szembeni viták.

minden szerkesztőség amolyan kis újságírói köztársaság volt... kiadók megvételével vagy azok megteremtésével a döntés az újságírók, azok választott képviselői kezéből átkerül a befektetők, a piacorientált menedzserek kezébe” (transindex.ro, 2001).

Témánk szempontjából fontos kiemelni a romániai magyar sajtó nagyfokú literaturizáltságát, annak a nézetnek az uralkodó mivoltát, mely szerint az újságírás a szépirodalom vonzáskörébe tartozik. Ez a két világháború közötti időszakban az erős irodalmi befolyás következtében kialakuló szemlélet tekinthető egy olyan jelenségnek, mely egyfelől magas nívót követel meg az irodalmi lapoktól, másfelől nem biztos, hogy jó hatással van a sajtópaletta más irányultságú orgánumainak szerkesztési, szervezési gyakorlatára. Utóbbi komoly problémaként vetődött fel a kétezres évek elején¹⁸, amikor is megfogalmazódott, hogy amennyiben a sajtó részéről megmarad az elitnek szóló beszédmód dominanciája, fenn áll annak a veszélye, hogy a tömegkultúra-fogyasztás során a magyarság a többségi román nyelvű műsorokat, sajtótermékeket fogja választani.

A diskurzus alapvető sajátossága az igenlés és a kisebbségi neurózis. Az igenlés a mindenkor kisebbségi vezetők, véleményirányítók „hatalmának” legitimálásában érhető tetten, míg a kisebbségi lét dramatizálása neurotikus tünetként identifikálható (Magyari, Médiakutató, 2000. ősz).

A sajtó irodalmi meghatározottsága — történelmi tapasztalatokból kiindulva — minden valószínűséggel kapcsolatban áll a magyar kisebbség politikai képviseletének hatékonyságával. Az 1920-as években a kisebbségbe került magyarság politikai képviselete elégtelennek bizonyult, a kényszeres regionalizmusára értéként tekintő erdélyi magyar irodalom hatósugarát sikeresen tágította. Történelmi jelentőségű szerepet töltött be a magyar kisebbség tudatformálásában, megváltozott helyzetének elfogadtatásában, közéletének megszervezésében, mellyel párhuzamosan az erdélyi irodalmi sajtó is gyors fejlődésnek indult. Azáltal, hogy az I. világháborút követően az anyaországi sajtótermékeket kizárják Erdélyből, egy másik kényszerítő erő is jelentkezik, mely ezt a hatást fokozza. A trianoni trauma után így az erdélyi magyar irodalom válik — a pártpolitikai kudarcok okán — a nemzetiségi-történelmi tudat, a kisebbségi lét elfogadásának legfontosabb alakítójává, azáltal, hogy oktatási és tudományos intézmények feladatait is felvállalja. A nemzetiségi közélet megszervezésével párhuzamosan azután az irodalmi sajtó és a közélet is gyors fejlődésnek indult.

Ambrus szerint — Molnár Gusztáv *Limes* című, 1989-ben napvilágot látott szamizdat kiadványa után — az erdélyi magyar sajtó a transzcendens reményrealitásában gyökerezik: a 89-előtti diktatórikus rendszer struktúrájára épül (ami a területi, regionális felépítését illeti), ugyanakkor a két világháború közötti idealista nézőpontot igyekszik felvenni és azt a piacgazdaság profitszemléletéhez igazítani. Ebből ered többek között a nehéz, feszültségteli állapot, hiszen a lapkiadók

¹⁸ *Magyarság a médiában* c. vitafórum, 2000. április, Budapest.

többnyire gazdasági társasági formában működnek, a szerkesztőségek ugyanakkor a kisebbségi sajtó krenneri elvárásainak is igyekeznek megfelelni¹⁹.

Ambrus megerősíti Magyarai azon véleményét, hogy az erdélyi magyar sajtót leginkább a literaturizáltság és az aprofesszionalizmus jellemzi. Véleménye szerint az, hogy az erdélyi médiában a szépirodalom súlya napjainkban is jelentős, történeti, sajtótörténeti folyamatok eredménye. A trianoni döntést követően az értelmiségi elit az irodalom identitást megőrző szerepét egyöntetűen elfogadta, bizonyos időszakokban elvárásként is megfogalmazta a literatúrával szemben. Az 1920-as évektől a sajtó segítségével sikerült a közösségi és a magyar kulturális élet újraszervezése, miközben a média és az irodalom (vagy a nemzetiségi kultúra más platformjai) nagyon szoros interakcióba lépett egymással, melynek az lett a máig ható következménye, hogy a közéleti média mozgástere beszűkült²⁰. Ezt a tendenciát jól példázza a két világháború közötti Erdély talán két legjelentősebb kiadványának, a *Brassói Lapoknak* és a *Keleti Újságnak* a kisebbségi, művelődés-szervezési intézményként való funkcionálása. Az előbbi a hagyományos transzilvanista ideológia megreformálása kapcsán kirobbant Vallani és vállalni vitasorozat országos méretűvé tételével (1929) és az antifasiszta gondolat köré szervezett Vásárhelyi Találkozó (1937) gondolatának felkarolásával, utóbbi a *Napkelet* című irodalmi folyóirat (1920–1922) kiadásával és a *Korunk* 1926-os indulásakor az új folyóirat számára előfizetők toborzásával bizonyította a magyar kisebbségért érzett felelősség univerzalizmusát.

Ez a fajta igazodás vezet el a Papp Z. által a rendszerváltás utáni erdélyi magyar sajtóban megfigyelhető keretizmusnak nevezett jelenséghez. A jelenség lényege, hogy míg '89 előtt a sajtónak az RKP által megfogalmazott kommunista ideológiához kellett igazodnia, addig a plurális társadalom reorganizációját követően restaurálódott a Trianon előtti magyar sajtó töredezettsége: a közösségi és médiaetika állandó konfrontációja. A román többség nacionalizmusára válaszul — a húszas, harmincas évek elitista, literaturizált sajtójára jellemző védekezési mechanizmus kezdett ismét működni, amely a kisebbségi állapotot megtestesítő újságírásban ölt testet. A kisebbségi ideológia tudatos, öntudatlan elfogadása viszont keretek közé szorítja az újságokat, hiszen a szakma által előírt játékszabályok nem minden esetben illeszthetők össze a közösség védelmével (Ambrus, 2009, 21-35.).

¹⁹ Krenner Miklós a húszas években megfogalmazott elvárásai az erdélyi sajtóval kapcsolatban a következők: „1. mindenik lap szolgálja tisztességgel a maga különálló céljait; 2. de egyik se feledkezzék meg arról, hogy kisebbségi léthelyzetben közös célkitűzések is búrulnak mindenkire; 3. és ezeket nem szabad az üzleti érdekeknek alárendelni.”

²⁰ Jellemző a 2. világháború közötti sajtóélet idealizálása (lásd: *Nyolcvan év*, Krónika, 2000. 07. 14.) és ezzel párhuzamosan az ezredfordulón jelentkező új nemzedék (főként a „Helyőrség”) bírálata pl. Az *Ivószövegség utánpótlása* (Krónika, 2000. 07. 20.) vagy *Költői tűz melege* (Krónika, 2000. 06. 15.).

Az Udvardy Frigyes által összeállított kisebbség történeti kronológia (1990–2006) alapján rekonstruálhatóak az irodalmi sajtó szempontjából releváns események. Az erdélyi időszaki sajtó átalakulása a temesvári eseményekkel együtt forradalmi lendületet vett. 1989. december 22-én még a *Vörös Lobogó*, *Vörös Zászló* stb. rá egy napra pedig a *Jelen* és a *Népújság* jelenik meg. Az *Utunk* (és a *Haza Sólymai*) címváltás előtti utolsó lapszámait bezúzzák. Egyre-másra jelentek meg a magyar nyelvű lapok, a *Kriterion* elkezdte megjelentetni a korábban betiltott műveket és a bukaresti televízió magyar adást tűzött műsorára. A nemzetiségpolitika azonban, mint az rövidesen beigazolódott, gyökeresen nem változott meg. A nyomtatott sajtót elsősorban a papír árának drágulása és a megemelkedett nyomdaköltségek sújtották — ez alól kivételt képeztek a román állam által támogatott kormánypárti lapok. A partiumi magyarság számára nagy jelentőségű *Kelet—Nyugat* című irodalmi-művészeti-közéleti (1990–1996) lap több hónapra felfüggesztette a megjelenést. Az Írószövetség a lapjai (többek között a *Helikon* és a *Látó*) finanszírozásához a kormánytól kért segítséget, azonban a megítélt támogatás folyósítását az új kormány²¹ befagyasztotta. A *Látó* a következő felirattal jelent meg 1990. decemberében: „*Folyóiratunk mindaddig felfüggeszti megjelenését, amíg a kormány nem hoz határozatot a kultúra támogatásáról*”. A *Helikon* az 1990. évi utolsó számában, szerkesztőségi nyilatkozatban közölte, hogy a lap 1991 januárjában is megjelenik, viszont tekintettel a sztrájkra, egy-két szám kimaradása várható. 1992-re a *Helikon* már csak kéthetente tud megjeleni, a *Látó* pedig csak alapítványi támogatással tudja biztosítani a rendszeres, havi megjelenését. Innentől kezdve a szép-irodalmi és kulturális lapok szembesülnek azzal, hogy — politikai csatározások kereszttüzeiben — egyre inkább ki vannak szolgáltatva a pályázati rendszer keretében lehívható támogatásoknak. 1993 júniusában polgármesteri rendelettel a *Helikon*, a szintén írószövetségi, román *Apostrof*, valamint a *Korunk* szerkesztőségét kilakoltatták Kolozsvár központjában bérelt székházukból és egy elhanyagolt házba költöztették őket. A bérleti díjak emelkedése azonban más helyi lapokat is súlyosan érintett (*Művelődés*, *Szabadság*, gyermeklapok), ezért a Magyarok Világszövetsége magyar sajtóház felállítása céljából még abban az évben adománygyűjtésbe kezdett. A magyar lapok '89 utáni gyors felfutása után a lapterjesztés elégtelensége, — az irodalmi intézmények megszaporodásával párhuzamosan — az előfizetők alacsony száma és a piaci kihívások miatt, a megszűnések is viszonylag gyorsan bekövetkeztek (pl. kolozsvári *Jelenlét*). Egyes lapok (pl. *Helikon*) működésének felfüggesztése 1993-ban is napirenden volt. „...*A lapok megszűnnek, alig van előfizető, nagy mulasztás, hogy az RMDSZ nem szervezte meg a terjesztést. Olyan városba, ahová azelőtt ezerötszáz Utunk, most tíz-húszer Helikon sem jár. Az anyagi gondok mellett az érdeklődés is csökkent*” (Szócs, RMSZ, 1993. május 13.).

Az egykori *Utunk* szerkesztőségi tag Bágyoni Szabó 1996-ban arról tudósít, hogy „*Volt olyan időszak, amikor a kilenc főállású szerkesztő kilenc hónapon át nem ka-*

²¹ 2. Petre Roman kormány: 1990. június 28. – 1991. október 16.

pott fizetést” (Bágyoni Szabó, Új Magyarország, 1996. 05. 18.). A saját problémákkal való küzdelem ellenére az erdélyi sajtó folyamatosan figyelemmel kíséri a magyarországi sajtótörténeteket, 1995-ben többek között a *Helikon*, a *Korunk* és a *Látó* főszerkesztői nyilatkozatukban adtak hangot aggodalmuknak azzal kapcsolatban, hogy a „Magyarországon megjelenő irodalmi és kulturális lapok között az utóbbi időben megindult az egészségtelen kiszorítás, amely nem az érték, hanem az irányzat alapján kíván egyeseknek előjogokat biztosítani, mások rovására.” (Új Magyarország, 1995. 11. 22.)

2005-ben a román művelődési minisztérium hatáskörébe tartozó magyar nyelvű folyóiratoknak támogatást nem ítélték meg. A civil társadalmi szervezetek küldötteiből álló bizottság a döntést azzal indokolta, hogy a magyar nyelvű újságok más forrásokból is szereznek támogatást. A döntés ellen a *Korunk*, a *Művelődés* és a *Látó* főszerkesztői nyilatkozatban tiltakoztak. A helyzet paradox voltára *A Hét* felelős szerkesztője (Parászka Boróka) hívta fel a közvélemény figyelmét, aki kiemelte, hogy az Illyés Közalapítvány (IKA) azért nem ad támogatást, mert az adott újság a román kormánytól is kap, ez utóbbi pedig azért nem, mert a magyar folyóiratokat a Communitas támogatja. Markó ebben az évben mond le — funkcióhalmozása után — a Communitas elnöki tisztjéről és a *Látó* főszerkesztői pozíciójáról.

A kilencvenes években Kolozsvár kulturális hegemoniája megszűnt. Szőcs István író és kritikus 1996-ban ezzel kapcsolatban a következőket mondta: „Régen Kolozsváron minden keresztülment... Ma az irodalom helyzete áttekinthetetlen: legalább négy olyan vidéki központ is kialakult — például Sepsiszentgyörgy, Csíkszereda, Marosvásárhely, Nagyvárad —, amelyek mozgékonyabbak s talán termékenyebbek is mint Kolozsvár. Csakbogy önzőbbek is: csak magukat veszik tudomásul...” (Orient Expressz, Bukarest, 1996. február 28.)

A forradalom kirobbanásának napján Romániában 31 magyar (vagy két-nyelvű) sajtótermék jelenik meg, ebből számunkra az *Utunk* és az *Igaz Szó* szépirodalmi, a *Korunk*, mint (néhány korszakában fontos irodalmi publikációkat közlő) társadalomtudományi és az *Echinox* című kolozsvári diáklap a fontos. A Kuszálík által elvégzett adatgyűjtés a ’89 utáni tíz évet²² vizsgálva 935 tételt sorol fel (szemben az 1940–89. közötti 690 darabbal), ami a címváltások és újr alapítások figyelembe vételével is tekintélyes szám. Megállapítása szerint az 1940. 08. 31. — 1989. 12. 22. közötti időszak történelmileg több részre bontható, sajtótörténetileg azonban egységes évtizedekről van szó, amikor a politika közvetlen nyomást gyakorolt a médiára²³. Ezzel szemben a demokratikus (?) körülmények

²² A vizsgálat eredetileg az 1989. 12. 23. — 1997. 06. 30. közötti időszakra irányult, melyet a kutató további másfél évvel hosszabbított meg.

²³ Kuszálík felsorolásában a sajtót közvetlenül befolyásoló események: a nyugatra haladó front nyomában érkező szovjet hatalom; a népi demokrácia térnyerése, a vallási törvények meghozatala, a baloldali pártok egységesítése, az ’50-es évek területi

között a sajtóélet változásait nem közvetlenül a politika, hanem a közélet és a gazdaság változásai alakítják (pl. a Ceaușescu-éra napi 2 órás magyar adása helyett, a kilencvenes években 5-6 hazai és több külföldi televíziós csatornával kellett megküzdjön a nyomtatott sajtó). A közel ezer kiadvány 5,77%-a irodalmi, művelődési, kulturális témájú (pl. 40,2 % ifjúsági és gyermeklap, 12,57% szórakoztató kiadvány), ami jól mutatja, hogy egy megélenkülő irodalomszervezési gyakorlat jelenik meg a kilencvenes évek Erdélyében, melynek azonban szembe-sülnie kell a piacgazdaság törvényszerűségeivel (Kuszálík, 2001b, 7-10.).

Hivatkozások

- Ambrus Attila: Lapok az erdélyi magyar sajtó történetéből (<http://www.prominoritate.hu>).
- Bágyoni Szabó István: *Műhelylátogatóban Kolozsváron* (Új Magyarország, 1996. május 18.).
- Balázs Imre József: *Minor és maior nyelvhasználati módok az erdélyi magyar irodalomban* (www.hhrf.org/kisebbségkutatás).
- Bertha Zoltán: *Pillantás a mai erdélyi magyar irodalomra* (Bárka, 1996. 3-4. szám)
- Deleuze, Gilles — Guattari, Félix: *Mi a kisebbségi irodalom?* (Ex Symposion, 2003. 44-45. szám, 1-9.)
- Elek Tibor: *Lírai kötelékben és magánutakon Erdélyben* (Bárka, 2010. 2. szám).
- Fekete J. József: „*Részálás megy az irodalmi foci pályán*” (Virtuális konferencia, UngParty, 2003. január — www.hhrf.org)
- Görömbei András: *Napjaink kisebbségi magyar irodalma* (Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1984).
- Gyórfy Gábor: *Két erdélyi szamizdat kiadványról* (Korunk, 2006. 10. szám).
- Gyórfy Gábor: Romániai magyar sajtótörténet 1944–1989 (<http://lexikon.adatbank.ro>).
- Hall, Stuart: *A kulturális identitásról*. In: Feischmidt Margit (szerk.): *Multikulturalizmus* (Osiris Kiadó, Budapest, 1997., 83)
- Kántor Lajos—Láng Gusztáv: *Romániai magyar irodalom 1944–70*. (Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1973).
- Kuszálík Péter: *A bátsó udvarban*. Szélgjegyzetek az erdélyi sajtó és irodalom történetéhez (Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2001a).
- Az erdélyi sajtóról* (Krónika, 2000. 11. 30. a) 204-205.
- Tempora mutantur* (Krónika, 2000. 06. 08. b) 164-165.
- Kuszálík Péter: *A romániai magyar sajtó 1989 után* (Teleki László Alapítvány Könyvtára—EME, Budapest—Kolozsvár, 2001b).
- Magyar Tivadar: *A romániai magyar média* (Médiakutató, 2000. ősz).
- Olasz Sándor: *Helyzetkép a határon túli magyar irodalomról* (Bárka, 1996. 3-4. szám).

közigazgatási változásai, a szovjet típusú rajoni rendszer bevezetése, az 1968-as megyésítés stb.

Papp Ágnes Klára: *A csirkepaprikás-elmélettől a töltöttkáposzta modellig*. A kisebbségi irodalom újraértelmezési lehetőségei a posztkoloniális kritika tükrében (Bárka, 2010. 3. szám).

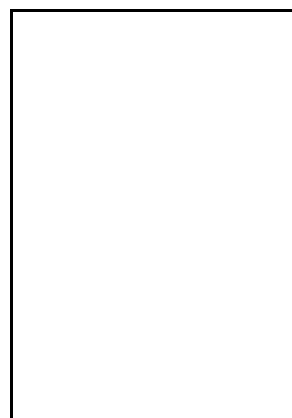
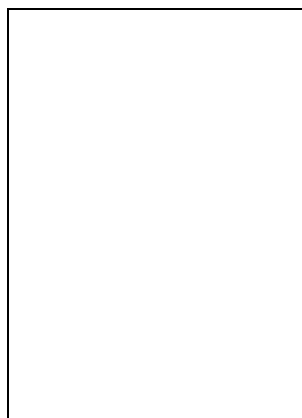
Papp Z. Attila: *A romániai magyar sajtóvilvánosság a kilencvenes években. A működtetők világa* (doktori disszertáció, ELTE, 2004).

Pomogáts Béla: *A romániai magyar irodalom* (Bereményi Könyvkiadó, Irodalomtörténeti kismonográfiák, 1992).

Pomogáts Béla: *Erdélyi gondolat — erdélyi irodalom* (Tiszatáj, 1994. február).

Pomogáts Béla: *Irodalom — mindennapi népszavazás*. Elhangzott a XXII. Berzsényi Helikon Napokon, 2010. május 7-én.) (Várad, 2011. 1. szám).

Szőcs István: *Gazdátlan sajtó* (Romániai Magyar Szó, 1993. május 13.).

Erdélyi magyar irodalmi folyóiratok

Málnási Ferenc

Erdélyi anyanyelvoktatás —
irodalmunk tükrében
XVIII.

Anyanyelvoktatásunk a Habsburg-birodalomban (1713–1830),
a reformkorban, a forradalom és szabadságharc korában (1830–1849),
a Habsburg önkényuralom idején (1849–1867)
az anyaországi oktatási rendszerbe tagoltan

XIV.

Népies irányzat — népköltészet
(II.)

Csön-csön gyűrű, arany gyűrű... Az ölbeli gyerekek már játszani kell, szórakoztatni, tapsolni, járni tanítani — mondókák segítségével — anyanyelvén. Meg kell tanítani a környezetében látható tárgyak nevét, a családtagok megszólítását, a háziállatokat, a természet változó világát stb. de még fontosabb, hogy a mondókák lassan rövidebb-hosszabb történetekké, mesévé, találós kérdéssé növekedjenek. Utánozni a felnőttek tevékenységét, beszédét! A fiúknak megmutatni az édesapa munkaeszközeit, a lányoknak babát, mindegyikük kezébe virágot, levelet, minél több játékot, hogy ezzel is a gyerek családban betöltött helye, szerepe megerősödjön, s ha ügyes a gyerek, nem kell nógatni a munkára, nem kell sokat magyarázni, rájön a saját eszétől is, s ott segít, ahol tud... Hagyni kell, segíteni, irányítani kell, még ha akkor hátráltat is bennünket valamilyen tevékenységben! Magyarázni, magyarázni s az óvodáskorban már anyanyelve mellé más nyelven is!

Az elvetett magtól a kenyérig... Megy az eke, szaporodik / a barázda, / Mintha egy nagy könyv íródnék / olvasásra (Illyés Gyula).

Magyar népünk legfontosabb tápláléka a *búza*, ahogyan Erdélyben is mondják: az *élet*. A búza szavukat a bolgár-törököktől kölcsönöztük, melléje pedig a *tarló*, *eke*, *sarló*, *boglya*, *szórni* (gabonát tisztítani), *árpa*, *borsó*, *szérű* (gabonacséplő hely), sőt a *gyümölcs*, *alma*, *körte*, *som*, *dió*, *szőlő* szavainkat is. A szántóföld művelése a

család férfitagjainak volt a feladata, *kapával, ásóval, ekével* törték fel a földet, szántottak, vetettek, majd *fogasboronával* elsimították a földet. Az aratás Péter-Pál napjától, június 29-én kezdődött, sarlóval. Később kaszával a család férfitagjai a búzát rendre vágták, azaz úgy kaszálták le, hogy sorban ledőlt a tarlóra. Nem kötötték kévékbe, hanem villával boglyába gyűjtötték. Később a búzát rávágták, azaz kaszálva rádöntötték az előtte álló sorokra: „Kis kaszám, kaszáljál! Öröm a könyered. / Ha kicsit föltöri / Kaccsod a tenyerem, / Télire te adod / Néköm a könyerem.” A legény levágta a búzát, a ledőlt szálakat a lányok, asszonyok, a *marokszedő* sarlóval vagy fakampóval, néha pusztá kézzel felszedték és marokba rakták. Utánuk ismét legény/férfi dolgozott: a kötöző, aki *kévékbe* kötötte a markokat, és végül *keresztbe* rakta őket. Az aratás befejeztével a kévéket a csűrbe vagy a pajtába vitték, s következett a *cséplés*, cséppel kiverték a kalászból a magokat. A búzából lisztet őröltek, a kézimalmos őrlés feladata a nőkre hárult. Szent Gellért majdnem ezer éves legendája egy ilyen kézimalmot hajtó leány énekéről szól, első híradásként a népdalainkról, egy magyar népdalról, amelyet az olasz pap szimfóniának nevezett. S következik a kenyérsütés, amelyet minden leánynak meg kellett tanulni, ha férjhez akart menni. *Milyen a jó kenyér?* Nagyváthy János 1820-ban írott munkája szerint: „Jó kenyérnek azt tartjuk, a’ melly domború, hélja sem igen lágy, se kemény, sárga vagy barna, de nem fekete égett, nincs elválva a bélitől, a béli szívós, de nem morzsálható. Ha a’ bélit lenyomják, ismét magától felduzzad, inkább apró és sűrű: mint igen lyukatsos, jóízű, de nem savanyú több napok múlva is” (Kósa-Szederkényi, 1975. 105.). Mindennapi kenyérünknek meg is van a becsülete. Imáinkba is foglalták őseink. Mai tanítványainkat, gyermekeinket is arra kell tanítanunk, hogy az utolsó falásig megegyék a kapott kenyeret. A héját sem szabad otthagyni. A földre esett kenyeret meg kell fűjni, egyes vidékeken meg is csókolják, de fölemelik és megeszik. A kenyérpocsékolásnak ma is tiltott, az elítélt dolgok közé kellene tartoznia. Az iskolában tanult/tanított *szólások* is azt bizonyítják, hogy mennyire központi szerepe van a kenyérnek életünkben: Olyan, mint egy falat kenyér — mondják a jó emberre. De van, aki a *más kenyerét eszi*, élősködő. A fiatal házasokról mondják, hogy jobb, ha *maguk kenyerén vannak*. Mikes Kelemen idézte az öreg emberről, hogy *megette kenyere javát*, s végül *elválk a kenyér a héjától*, azaz senki sem él örökké (Kósa-Szederkényi, 1975. 156. után).

A kendervetéstől a gyöngyös pártáig... Fehérnép, fehérceled, tanítjuk az iskolában a régi magyar nyelv szavai között, mert régen a nők festetlen, fehér vászon szoknyában meg ingben — a mai blúz ősében — és kötényben jártak. A fehér vászon ruhaféléket az asszonyok maguk állították elő, hosszú és fáradságos munkával. A kender nyugat-európai eredetű, de honfoglaló őseink megtanulták szüleiktől a *kender, tiló, orsó* szavakat, amelyeket szintén a bolgár-törököktől kölcsönöztünk. „*Kicsi magbú’ terem, nem bír tekintettel. / Királyt és kódust tartja ötözettel...*” Mi az? — jellemzi a kendert egy régi találós kérdésünk, melyet nagyszüleinktől, esetleg az iskolában hallhatott a fiatal. A kenderrel való foglalkozásra a lányokat tanították meg. A vetés után a kender elég hamar nő, másfél méter magasra is. Hirtelen nő-

vésű kamaszokra illő hasonlat: *Úgy nő, mint a kender*. A kender kézzel nyútták, öthat szálát egybefogva kitepték a földből, kévékbe kötözték, aztán áztatták, hogy a hánccsszálak közötti kötőanyag elrothadjon. Szárítás után a fás részt *törővel* eltávolították, majd *tilolták*, az apró pozdorjától is. A kitilolt kendert *megfésülték*, *bébel*el, *gerebennel*, majd a fonás következett. Már az egész kicsi, a 4-5 éves leány kapott az édesapjától egy kicsi orsót, hogy játsszék vele, majd 10-12 éves korában kis szövőszéket készített neki, hogy játékként még a szövés nehéz munkáját is megtanulja. Az óvodában, az elemiben az ilyen szövést ma is gyakorolják. Régen a házassulandó legény azt kérdezte a kiválasztott lány szüleitől, hogy tud-e fonni a lány. A legény maga is utána nézett, melyik lány milyen ügyes a fonásban. Hol? A *fonóban*. Faluhelyen összegyűltek egy-egy háznál külön a serdülő lányok (10-12 évesek), a nagyleányok (15-17 évesek), és az asszonyok is, hogy fonás közben beszélgessenek, énekeljenek, mókázzanak, mert a legények is eljártak a fonóba, s ha a lányok megfonták az aznapra szánt fonalat, még játéokra is maradt idő. A fonalból készült a *szőttes*, a *párnahéj*, az *abrosz*, s a hagyomány szerint a lányok *kelenyége*: *vászoning*, *ingváll*, *pendely*, *kötő*, *szőkenya*, *rokolya*, *főkötő*, *muszuj* s a *párta* is. Ötletes, színes, fantáziadús népviselet, amelynek egyik szép változata, a kalotaszegi, ihlette meg Ady Endrét *A Kalota partján* c. versének megírására (Kósa-Szemerkenyi, 1975. 108. után).

Kice-vice villó... Húsvét előtti vasárnapon a felső-bodoki lányok feldíszített zöld ággal jártak házról házra köszönteni, amiért cserébe tojást kaptak. Máskor egy szalmabábuval, a *kicével*, virágvasárnap kora délután a templom elé vonultak, s amikor jöttek kifelé a népek a litániáról, elkezdtek futni, végig a falun. A faluvégén, ahol víz volt, a bábut levetkőztették, és a vízbe fojtották. (Megállni senki háza előtt nem volt szabad — hacsak nem haragudtak valakire! —, mert rontást hoztak volna a tyúkokra, a háziállatokra). A falu végétől pedig egy feldíszített zöld ággal jöttek vissza a lányok *villózni*. Végigmentek a falun, minden házba beköszöntek: „Dicsértessék a Jézus Krisztus! Van kendteknek virágvasárnapjuk?” Ha erre azt mondták, hogy van, kezdték a *villózó éneket*: „Kié, kié ez a ház? / A jámbor emberé, / Benne van egy vetett ág, / Az mellett ringó bölcső, / Haj villó, falu végén selyemsátor, / Haj villó!” (Móser Zoltán, 1995. 17. után)

Ki népei vagytok? Sok-sok változatban élő gyermekjátékunk a népünk emlékeztében élő *szent királyunk*, I. László alakját és képét idézi:

— Ki népei vagytok?

— Lengyel László jó királyunk.

— Az is nekünk ellenségünk,

A minap is erre jártok,

Hidunk lábát lerugátok,

Fel se csinálátok.

— Ácsok vagyunk, ácsmesterek, fenyőfából fát faragunk,
ingyen aranyozzuk.

— Honnét kapjátok azt a sok ingyen aranyat?

— Felmentünk Boldogasszony kismalmára,
Kérvén kértük, adván adták, kisteknővel mérték.
Bújj, bújj, zöld ág, zöld levelecske... stb.

Egyik szép erdélyi mondánk szerint a tordai hegyekben a kunok üldözőbe vették László királyukat, s már-már utolérték, de László könyörgésére megnyílt mögötte a hegy, s a kunok a hatalmas szakadékba zuhantak. Így keletkezett a *Tordai-basadék*. Egy másik monda is László királyunkkal és a kunokkal kapcsolatos. László és serege a kunokat üldözték, mire a kunok aranyakat szórtak le, s a magyarok felhagyva az üldözéssel, kezdték szedegetni. László király imájára az aranyak kővé változtak, s a magyarok újra üldözni kezdték a kunokat, akiket ki is kergettek Erdélyből. Erdélyben sokfele találni ma is ilyen lapos, kerek kövecskéket, amelyeket a nép *Szent László pénzének* nevez. (A kövek egysejtű csigák megkövesedett vázai, maradványai, a hajdani Pannon-tenger kiszáradása után maradtak az Erdélyi-medencében). Egy másik mondát Arany János is megörökített: László királyunk halála után jó harminc évvel felkelt a sírjából, és a tatárokkal küzdő magyarok segítségére sietett táltos lován, s csatabárdjával egymaga döntötte el a küzdelmet a magyarok javára (Móser Zoltán, 1995. 37. után).

Ősi hangszereink Őseink is szerették a zenét... S alig hihető, hogy a *csörgő*, gyermekkorunk kedvenc játékszere, ősi hangszerünk is. A csörgőt, amivel vigasztaltak, hogy ne sírjunk, az ősi időkben a felnőttek szólaltatták meg ünnepi alkalmakkor. A csörgő is bűvös erejű tárgy volt, kivájt tőkben, nagyobb, kemény magvú gyümölcsben, esetleg kivájt, vékony falú fában kavicsok, fogak, magvak lehettek, mozdításra zörögtek, s a csörgő hangja mellé az édesanya meleg szava, éneke: „Tente baba, tente, itt van már az este...” De a legősbibb „hangszernek” talán a *zúgófát* mondhatjuk, amelyet néhol *üvöltő bikának* is neveznek. Olyan, mint egy egyszerű ostor, amelynek végére egy ellipszis alakú fatáblát akasztottak, és ezt sebesen forgatták a fejük felett. Így a mentőautó szirénájának hangjához hasonló hangot adott. Ezt a hangot az ősi idők emberei az elhalt ősök vagy szellemek hangjának vélték (Móser Zoltán, 1995. 47.).

Játsszunk babszérdákat! A számolást még én is úgy kezdtem, hogy a tanító bácsi hozatott velünk 20 szem *babot*, *paszulyszemet: fehéret és tarkát*. Ezzel a babbal tanultam meg számolni, összeadni, kivonni — 1946-ban, egy kicsi, de vendéglátó falusi iskolában. Hasonló módon tanultak a mi gyermek-őseink is, csak kirakták maguk elé a három követ, csontdarabot, forgácsot stb... S nanóka már mondta is a mesét: „Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy szegény ember meg egy szegény asszony, azoknak volt *három* lányuk...” Más mesében három rend ruhát, három pár bocskort kért a legény, s az Árgirus királyfi is három ördögfiókával találkozik, más mesében pedig *rész*, *ezüst*- és *aranyerdők* vagy *-paloták*, *rész*, *ezüst*- és *aranyszörű lovak* szerepelnek. S a nagymama/nagyapa azt is megtanította, hogy *három személy van: én, te, ő*, és van *ifjú*, *felnőtt* és *öreg*, *agg*... Közmondásunk: *Három a magyar igazság!* — is ősrégi emlékeket idéz. A latin eredetű közmondásból tudjuk:

Omne trium perfectum — a hármas szám, a hármasság tökéletességét, és így ezért annak igazát mondja (Móser Zoltán, 1995. 52. után).

Síppal-dobbal... „Gólya, gólya, gilice, mitől véres a lábad? / Török gyerek megvágta, magyar gyerek gyógyítja, / Síppal, dobbal, nádi hegedűvel” — énekelik ma is diákjaink, és énekelték ősünk is. Mert az utolsó sor egészen az őshazáig vezet el bennünket, amikor vallásunk még pogány volt, s papjaink neve: *táltos, sámán*.

Mit tudott a sámán? A *sámán* — természetesen ez utólagos elnevezés, mert írásos emlékünknél nem maradt ránk arról, hogy réges-régen mi volt a nevük — egy népcsoport, egy nemzetség, egy közösség kiválasztott embere volt. A nevük eredeti jelentése: „*tudós ember*”. Különös adottsággal született, például foggal, hat ujjal. A sámánok a népcsoport, a közösség isteneit, szellemeit imádták, bálványaitkat tisztelték, s különböző ünnepségeken áldozatokat mutattak be. A sámán dobszó, énekszó, néha bódító „varázsitalok” hatására eszméletét veszítette, ájultan zuhant a földre, „elrejtezett”, révületbe esett, lelke ilyenkor a túlvilágon járt, „kapcsolatot” teremtett a túlvilági lényekkel, szellemekkel, akiknek segítségével gyógyított, varázsol, s tanácsuk alapján jósolt. Egy 1664-ben kelt úti beszámolóban olvashatunk arról, hogy a Kárpátokon túl élő csángóknál éltek és tevékenykedtek magyar sámánok. A sámánnak külön öltözete volt, *varázsköpenyt* viselt, bűvös *dobja* volt, vagy *varázshotja*. A dob tojásdad alakú szitakáva, amelynek egyik oldalát bőrrel, csikóbőrrel vonták be, a másik oldalon pedig a fogója volt. Hogy került a síp a dob mellé? A magyarázatot egy kérdéssel kezdhethetjük: mit csinál a dudás, amikor a hangszerén játszik? Dudál, de azt is mondhatjuk, hogy *sípol*. Ugyanis az, hogy sípol, a moldvai csángó magyarok között még ma is azt jelenti, hogy dudál. Nyilván a duda sípját fújja! De erről vall *duda* szavunk is, amely későbbi származék, és eredetileg *sípot*, *furulyát*, *füttyülőt* jelentett. Tehát a régi magyar nyelvet és szokásokat őrző csángó-magyarok és ez a kis gyermekjátékdal őrizték meg és tartották fenn a régebbi kifejezést. Az *Erdélyi Szótörténeti Tár* egyik, 1757-ből származó adata: egy Sipos János nevű személy nevéről szólva azt magyarázta, hogy „a Sipos név neki nem igazi neve volt tsak azért, hogy Sipos és Dudás ragasztották rá”. Sipos nevű tanítványaink tudják-e, hogy miért ezt a nevet viselik? Magyarórán megmagyarázták-e neki, hogy valamelyik ősük a dudán játszó személy volt, s a személynév is nagyon régi, az oklevelek szerint 1138-ból való. Eleinte úgy hitték, úgy tanulták, hogy a betegséget rossz szellemek, démonok okozák. A gyógyító — varázsló vagy sámán — feladata, hogy kiparancsolja, kihívja, kicsalja a rontó szellemeket. Ezért megnyitották a koponya csontfalát, hogy elszálljon onnan a szellem, mert hitük szerint az ember koponyájában tanyázik a *szabadlélek*, ez néha, amikor például alszunk, elhagyja a testet, s ébredéskor viszatér a fej nyílásain. Erre utal egy erdélyi népdalunk is, amely eredetileg így szól: „szabad lélek, szabad madár”, vagyis a lélekmadárról van szó, amelynek ábrázolását a karjalai finnek sírjelként megőrizték a mai napig (Móser Zoltán, 1995. 72. után).

Szita, szita, péntek... Népi gyermekdalocskákat még az óvodában megtanulták a gyerekeink: „Bújj, bújj, zöld ág, zöld levelecske, / Nyitva van az aranykapu, csak bújjatok rajta! / Nyisd ki, rózsám, kapudat, kapudat, / Hadd kerüljem váradat, váradat! / Szita, szita, péntek, szerelem csütörtök, / Dob/Zab szerda. A szítával és dobbal végzett varázslás is ősi emlékeket idéz, illetve a régi házassági szokásra utal, amikor az új férj házába vezetett új asszony megkerülte a házat. Van, ahol így énekelik: „Adjon Isten lassú esőt, / mossa össze mind a kettőt!” Ez a kívánság, valamint a napok fordított sorrendben történő felsorolása is, varázslási szövegemléket takar. Az sem véletlen, hogy éppen ezeket a napokat sorolja fel. Nem is olyan régen, amikor még nem jártak el otthonról az emberek, hogy dolgozhassanak, amikor a falun csupán a paraszti munkából éltek, a lakodalmakat nem a hétvégeken tartották. Akkor még szerdán kezdődtek a lakodalmak, és tartottak három napig! Lehetséges, hogy ennek emlékét őrzi ősi gyermekmondókánk is: „Hétfő hetibe, / Kedd kedvibe, / Szerda szerelmibe...” (Móser Zoltán 1995. 90. után)

Nádi hegedű — csutkamuzsika... Sokféle ismert, kedves gyermekjáték, nekem is volt, én is készítettem. Igaz, hogy néha nem nádból, hanem kukoricacsutkából, cirokszárból, kóróból készítettük. Ennek megfelelően *kóróhegedű, cirokhegedű, csutkamuzsika, górémuzsika, kukoricahegedű* volt a neve. Kár lenne, ha eltűnnének ezek a szép, hangulatos magyar nevek! Tegyük róla, hogy ne felejtsük el őket! S hozzá a mondókát: „Cini, cini, hegedű, két lábon áll a tetű!”, vagy: „Cini. cini muzsika, táncol a kis Zsuzsika!” Ezzel a nádi hegedűvel a gyerekek ma is a felnőtt zenészek játékát utánozzák, s úgy húzzák-vonják, ahogy tőlük látták. Sütő András szavait idézhetjük: „Hacsak lehet, játszik a gyerek. Mert végül a játék komolyodik munkává. Boldog ember, aki munkájában megtalálja a valamikori játék hangulatát. Ha zenész lennék, eszembe jutna talán a gyermekkori „zene-szerzés”, kamarási hangversenyeink minden kis mozzanata. Zeneszerszámunk volt a *kórómuzsika, a cérnabúrú bárfa, a büroksíp, hagymaszár-flóta, a fűszálcsimpolya, a falevélsíp, s mi minden...* Otthon, midőn valamelyikünk hosszú, magányos útra indult, öregeink azt kérdezték. Jól felöltöztél-e? Botod van-e? Hát éneket viszel-e magaddal? Vagyis védelmet a sötétség s az úti veszedelmek ellen. Azt mondanám én is: ne hagyjátok cserben az Éneket!” (Móser Zoltán, 1995. 88. után).

Egy cifra palotáról, egy dombon ülő s egy faluvégi, füstös kicsi házról... Idézzünk meg újra egy szép gyermekdalocskát: „Cifra palota, / Zöld az ablaka, / Gyere ki, te tubarózsa, / Vár a viola.” Mit jelent a „*cifra*”? Cifra a ködmön, a szűr, a díszítmény. Eredetileg ezt jelentette: O. Kört? Nem. Hanem azt a számot, amit így jelölünk, és amit nullának, zérónak mondunk. Mivel a kört használták díszítésre, dísznek, így a köröcskével jelölt és díszített mintára mondták, hogy *cifráll, cifráz* — ami napot, napraforgót, forgórózsát, rózsát jelentett. Ma is azt mondják a jó táncos legényre: milyen szépen cifrázza! A palotát a mesékből ismerjük, legtöbbször kacsalábon forgott. Milyen is volt valójában? Nagy, díszes épület, hatalmas kastély, várkastély, ennek nagy termeit mondták annak: *palota*,

palotabáz. A cifra palota régen aranyos palota volt, például Bethlen Gábor erdélyi fejedelmünk gyulafehérvári palotája. Belsejének színeiről nevezték aranyosnak, elsősorban a mennyezetéről, amely színes virágokkal díszített, dúsan *aranyozott kazetták*ból állt. A gerendákat, amelyekre ezeket felerősítették, cifrára, rózsásra metszték, csipkésre munkálták. A kazettákat, a deszkákat élénk színekkel festették, virággal díszítették, s ahol volt, dúsan aranyozták. *Aranyosmedgyes* a nevét a várkastélya aranyos mennyezetű nagyterméről kapta. Erdélyszerte sok templomuk is ilyen kazettás mennyezetű (Móser Zoltán, 1995. 100. után).

Egy régen lejegyzett moldvai szövegben olvashatjuk:

„Hová ménsz, hova ménsz, / Szép karcsú legénke? (...) // Egy igen szép lányhoz, / Mihályfalvára / Hat karikán forgó / Csikorgó kapuhoz. // Pázsint az udvarán, / Boglár az ajtaján, / Tornácos eresze / Virágos kúrtje. // Tiszta kemencéje, / Sepert háza fölgye, / Tükör a tűzhelye, / Tiszta fehér inge. // Mossott ház padlása, / Gyalult gerendája, / Csillagos asztala, / Fodros szép abrosza. // Éveges ablaka / Kevésszer van nyitva, Szép ablakja alatt / Felnőtt egy al-mafa.”

Szinte pontos képét kapjuk egy régi portának, háznak, házbelsőnek. Csak ceruza kell és papír, máris lerajzolható — a magyarórán, de a rajzórán is! S még néhány változatát is idézhetnők! A székely fonókban szokásos összeboronáló, eladó ének a következő változat: „Az én édesemnek dombon ülő háza, / vaskarikán forgó csikorgós kapuja, / tükör az tűszheje, papiros a paggya, / gyontár az asztala, éveg az ablaka, / nézz ki, rózsám rajta, ki kalongyál tova?”

Erdélyben gyűjtötte Kodály Zoltán az alábbi változatot: „Az én galambomnak / Patron van a háza, / két keréken nyílik / Csikorgós kapuja, / Nyisd ki, rózsám, nyisd ki / Csikorgós kapudat, / Hadd sétáljam végig / Fényes palotádat. / Uri palotádat, / Szellőző házadat, / Virágos kertetet...”

A színek pompázatos ragyogása: gyémánt, arany, ezüst, márvány, üveg! Igaz, ez Tündér Ilona háza! De ki az, aki kedvesét nem Tündér Ilonának, a legszebb tündérnek látná, s azt a házat, ahol lakik, még ha oly szegényes is, fényes palotának ne mondaná, ahol minden tiszta, ragyogó, fehér! A *fehér* — a *feke*te és a *vörös* mellett — a legősibb színek egyike, s a világosságot, az áldott napfényt, a tisztaságot jelentette. Ha sorra vesszük a részleteket, elkészíthetjük a rajzot: a ház a dombon, kerek dombon van, kiugró helyen, talán a falu közepén, ahol minden jól látszik. Ismerünk olyan dalt is, ahol a domb alatt van a ház, de ebben vénasszony lakik, akit csúfolnak, talán érthető, hogy dombon lakik az, akit szeretnek, akit dicsérnek. Van-e kapuja? Nem is akármilyen! Csikorgó, hat karikán forgó, tehát jó nagy, széles is. Ez már elárulja, hogy jobb módú, tehető ember udvarháza előtt vagyunk. Ezért olyan hatalmas, ezért bogláros a kapuja. A régi kapuknak és ajtóknak valaha fából volt minden része: a *kilincse*, a zára (*kocsolója*), a *sarka* (*bevedere*, ami összetartotta) és a *szegezője* is. Ez a szegező nagyméretű, díszes fejű, fából készült szeg volt az egyetlen díszítő eleme is. A ház ajtaja valószínűleg festett, díszes lehet, „papiros a paggya”, mondja a dal, ami *padlót* és *padlást* is jelent-

hetett. Itt a változatok azt mutatják, hogy *padlásról* van szó, *deszkamennyezetéről*. Szoba földje sima, egyenes, mint a márvány, tiszta, olyan tisztára sepert háza földje, hogy ragyog, mint a gyémánt. Az asztal „gyontár”, azaz gyantás, mázas. Nem nyers gyalult fa, hanem valamilyen mázzal bekenték. A tűzhely „tükkör”, olyan tiszta, mint a tükör. Ne gondoljunk a mai kályhára, hanem a kürtős, mázas kemencére, ennek alsó részét nevezték tűzhelynek, s ezen állt vaslábon a kemence háza, amelyet zöld, sárga színű, fényes, mázas csempékkel fedtek. Innen tapasztott, vesszőfonatú vagy cserép kürtő vezette az összegyűlt füstöt a falon át a padlásra, a kéményhez. A *tűzhely* volt a legfontosabb része a háznak, a családi életnek. Itt sütötték háromlábú cseréplábasban a húst, a kalácsot, fazekakban főzték a levest, a töltött káposztát, itt forralták a tejet, itt, a tűzhely szélén ülve fontak a hosszú téli estéken, éjszakákon át a tűz melegénél meséltek és énekeltek. A széles tűzhely kemence mögötti részén, a *sutban*, melegedtek a téli munkából átfázva hazatérő férfiak, a gyerekeknek pedig a mesehallgatás, a játék, de a játékos tanulás után is a *sutban* volt a rendes alvóhelyük. Az én nanókám/nagymamám házában is magasodott ilyen kemence, s a *sutban* eltöltött időre ma is elszoruló torokkal emlékszem vissza. Hol van már a kemence sutja? A káposztalapon sült kenyér illata? S a tejfeles lángos, és az én kedves, mesemondó, meséskönyvet ajándékozó Nanókám? (Móser Zoltán, 1995. 105-110. után)

Gyí, lovam, előre! Magyar népünk lovas nép volt, s gyermekmondókáink is ezt tükrözik: „Höcc, höcc, katona, / Ketten ülünk a lóra, / Hárman meg a csikóra!”

„Gyí, te szürke, Aradra, / Nem megyünk csak maradra.”

„Gyí, Tordára, Kolozsvárra, / Oda érünk vacsorára, / Gyí, lovam, gyí, gyí, gyí!”

Nagy László *Kiscsikó sirató* című versében már a fájdalom is megszólal: „Fehér volt az anyád, te meg fekete, / anyádat elásták, de te nem tudtad, / lefeküdtem melléd, simogattalak, / sajnáltalak téged, bársony-kiscsikó, (...) siratlak, siratlak, bársony-kiscsikó.” A lovagoltató versek, a höcögtető mondókákban a hajdani táltos ló emlékképe szólal meg. Eleinknek, a magyarságnak ez egész története a lóval való szoros kapcsolatot, törődést mutat, segítője és legkedvesebb barátja volt e hálás jószág. S melyik legénykének nem? Hiszen elődeink már gyermekkorukban megbarátkoztak a lóval, észrevétlenül megtanulták gondozni, és legeltetni, de játszottak is vele. Magyarórán megismerkedünk-e szólásainkkal, közmondásainkkal, a köznapi beszédünkben használjuk-e, értjük-e a lóval kapcsolatos hasonlatokat, párhuzamot, ellentétet? O. Nagy Gábor pontosan 200 közmondást, szólásmondást sorolt fel, kötött csorba — feledékenységünk ellen! Megtanítjuk-e ezeknek legalább kis részét?

Átesik a ló túlsó (másik) oldalára = az ellenkező végletbe esik.

Nagy a feje, búsuljon a ló = nem érdemes szomorkodni.

Lovak elé fogja a kocsit = épp fordítva tesz valamit, mint ahogyan azt kellene.

Magas lóról beszél = fölényesen, fennhéjázva beszél.

Lóvá tesz valakit = részedi, becsapja, tréfát űz vele.

Ha ló nincs, a számár is jó = jobb híján megelégszünk azzal, ami éppen van.

Közös lónak túros a háta = amit többen használnak, az hamar tönkremegy.

Mindenki a maga lovát dicséri = azt dicséri az ember, amije van.

A ló a nomád életformára áttért népek legfontosabb állata volt. Tejet adott (a kanca tejéből készült a *kumis*z nevű italunk), sajtot, bőrt, húst, s a ló volt a málhás, a háta állat. Vele jártak vadászni, kalandozni, lovon menekültek vagy támadtak őseink. Ezért is igaz, valós emléket rejt „*A magyar lóra termett*” — szólás.

Népünk életének ősi hagyományaiban gyökerezik a *táltos ló* alakja is. Ez a ló általában sovány gebe, de csak addig, amíg a hős (a legkisebb fiú, a táltos) meg nem találja. Akkor emberi hangon megszólal, megismeri „édes gazdáját”, akinek a segítségével visszanyeri természetfeletti erejét, ha megmosdatja, megvakarja, ha tüzes paraszat ad neki enni stb. Aztán megrázza magát, aranyszőrű paripa lesz belőle, a kis gazdája rápattan, és úgy száguld vele, mint a szélvész, vagy mint a gondolat. Mivel az emberi hangot is érti, beszél, óvja, védi gazdáját a veszélytől, tanácsot ad neki, és mindenben segíti. Végül a fiú a ló segítségével győzi le a legnagyobb ellenségét, a hétfejű sárkányt... Több tudós állítja, hogy a lovat azzal a tulajdonságokkal ruházták fel a dél-szibériai nomád népek (s ilyenek voltak őseink is), amivel a rénszarvast, vagyis kozmikus tulajdonságokkal. A türk népek hőseposzában is megjelenik az égi ló, pl. az altáji Temir-Szanaa eposzban: „Légy-szürke paripa / Ég tengerén vágdat, / Fehér felhőt hasít, / Csillagot lép a lába. (...) Kisebb hegyre, ha hág, / Völgy a lába nyoma, / Tóba ér patája — / Tó vizét kivágja, / Magas hegyek csúcsút, / El-messze lerúgja.” Ez a csodálatos paripa, a „csillagfejű mén”, a Nap-rénszarvas rokona, a mesék tüzes paripája, vágyaink, reményeink foglalata a mai tanítványaink számára is. Ezért is nehezen, vagy talán soha nem tudunk elszakadni tőle. Reméljük, mert bár ma az űrrakéták, az űrutazás, az internet korában élünk, a mondókák, dalocskák, a lovagoltatók, a *böcögtető*k játékos formáit, ma is életünk szerves részeként tartjuk számon, szívünk ritmusát is követve el tudjuk hitetni, hogy lehet és szabad vágdatni, röpdülni, remélni. Remélni és élni, tehetnénk hozzá, miközben az ősöktől örökölt táltos lóra gondolunk, és az ének, a mondóka biztatására: „Gyí, lovam, előre, vágass a mezőre!” S ami még fontosabb: anyanyelvünk, népköltészetünk, népi hagyományaink megismerésére, szeretetére nevelni utódainkat! Ha nem adjuk át ezt a felbecsülhetetlen, évszázadokon át élő kincset, ki fogja megőrizni, ki fog emlékezni, ki fogja tovább adni a mai rohanó, sokszor a nem igazi értékeket értékként propagáló világunkban?

Töredékekből, szövegrészletekből, mondókákat, dalocskákat idéztünk bölcs és tudós elődeink nyomán, egy eltűnt világot próbáltunk felidézni, megjeleníteni, hogy hagyományainkat, jelenünket jobban megértsük, jobban megbecsüljük. A bűvópatak képét idézhetnők: nagyon sok tudós könyv átnézése, tapasztalata birtokában sem tudjuk megmondani, hogyan és miért innen vagy onnan került elő ez-egy változat? Véletlenül? Törvényszerűen? De fontos, hogy előkerült, nekünk

pedig kötelességünk megőrizni, továbbadni, hiszen saját történelmünk emlékeit őrizzük, adjuk át utódainknak. A hagyományhoz való ragaszkodást, amelyről Kölcsey Ferenc is oly szépen vallott, értjük, de azok megszületését vagy eltűnését, a fennmaradást és folytonos megújulást már sokkal nehezebb követnünk, megmagyaráznunk. Móra Ferenc: *Szegények voltunk, de jól éltünk* című írásában egy szép hasonlat a *korinthusi ércről* szól. „Mikor a római Mummius fölgyújtotta a görög Korinthoszt, az égő város utcáin napokig folyt az arany, az ezüst, a réz, a vas, az ólom, mindenféle megolvadt érc, az ércpatakok összefolytak, s lett belőlük egy addig ismeretlen új fém, amit az ötvösök úgy neveztek el, hogy *korinthuszi érc*... A népvándorlás tűzébe került Európának ilyen érce lett a magyarság... Őseink közt sárárany is, színezüst is, vas is, réz is volt. Ki-ki válogathatja belőlük magának, ami legjobban esik neki, s nemcsak magát érezheti nemesfémnek...” Kodály Zoltánt is megérintette az a csoda, az a rejtély, amiről eddig szoltunk: „Van egy érzés, ami a népdalgyűjtésnél fog el többnyire, amikor valami igen régi, igen primitív dalt kapok...Olyat, mint az a 3-hangú. Ez nem lehet tisztán zenei, mert a zenei értéke sokszor nem nagy. Belejátszik a szöveg is..., belejátszik az a tudat is, hogy ezek az énekek, amik most csak a vénasszonyok emlékezetéből foltozhatók össze úgy-ahogy, régen virágzó gazdag kert módjára zengték be azt a világot.”

Ennek a virágzó és virágos kertnek, az énekekben gazdag világnak a felvillantása volt a feladatom, annak a bemutatása, hogy ezek az értékek anyanyelvoktatásunk történetében milyen szerepet töltek be, töltöttek be, miért olyan jelentős a Petőfi Sándor, Arany János, Tompa Mihály és mások munkássága nyomán kibontakozó népies irodalom egész irodalomtörténetünkben.

Tanulmányom tárgyalása során azonban még az önkényuralom idején vagyunk, 1867 előtt. Tompa Mihály *A madár, fiaiboz* (1852) című versében az emlék és kérés fogalmazódik meg: „Nagy vihar volt. Feldúlt berkeinkben / Enyhe, árnyas rejtek nem fogad / S ti hallgattok? Elkészültök innen? / Itt hagynátok bús anyátok?! / Más berkekben másképp szól az ének, / Ott nem értik a ti nyelveitek”... / Pusztá bár, az otthonos vidéknek, / Fiaim, csak énekeljete!” Amikor e sorokat írta, akkor nemrégén tért vissza bükki bujdosásából egy ifjú prózaíró, Petőfi barátja, Jókai Mór, ő volt az, aki a legjobban meghallgatta és megszívlelte Tompa Mihály kérését.

Jókai Mór

Jókai Mór (1825–1904), a magyar romantikus irodalom legjelentősebb és legnépszerűbb írója, érzelmeiben azonosulni tudott olvasóival, kifejezte és felmagasztalta a nemzet érzéseit, a tragikus és az illúziós érzéseket egyaránt. Az ő művei teremtették meg a *mai értelemben vett széles olvasóközöniséget*, kielégítette olvasói kalandvágyát, érzelmességét, regényeiben izgalmas mesét tudott szőni, művei

ugyanakkor költészetet is sugároztak és sugároznak ma is. Életműve nagy szolgálatot tett a nemzetnek azzal, hogy az önkényuralom éveiben is tartotta benne a hitet, naiv és fenntartás nélküli optimizmusa andalító volt a közönség számára, s elterelte a figyelmet a jövő esetleg várható veszélyeiről. Magyar, de a világ-irodalom klasszikusa is, Vörösmarty, Petőfi, Arany kortársa, hatalmas életművében Vörösmarty romantizmusát, Arany múltismeretét, Petőfi népiességét — másképpen a korlátlan természet, a történelem és a népelet ismeretét — oldotta harmóniává, akkori és mostani olvasóiban, diákokban, elnöttekben. Életműve nélkül hiányos volna önismeretünk.

Fantáziájával bejárta a múltat és a jövőt, a földtörténet ember előtti világát, ember nem látta tájakat, a föld mélyét s a magasságokat. Epikájának, meséinek alapegysége az életkép, alapjai eszményített alakok, társadalmi képlete: a jó és a rossz egysíkú szembenállásra egyszerűsödik. A küzdelemben a valóságos érték, a jó törvényszerűen győzedelmeskedik az erkölcsileg értéktelenen, a rosszon. Műveinek legvonzóbb sajátossága, az író lenyűgöző mesélőereje, „a mesélés örömeinek csodálatos adottsága” (Németh G. Béla után).

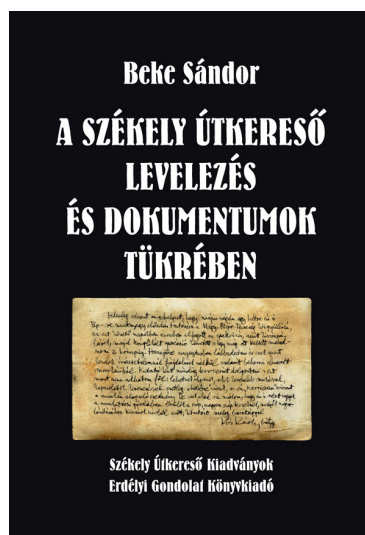
1854-ben a reformkorról írni a hit ébrentartását jelentette: *Egy magyar nábob*, Kárpáthy Zoltán című regényeit így is olvasták kortárai. 1868–69-ben, a Habsburg-házzal való kiegyezést követő években a forradalomról és a szabadságharcról írni a '48-as eszmék ébrentartását jelentette, ezt tette *A kőszívű ember fiai* című, „a szabadságharc máig legjobb regényes feldolgozásában... A három Baradlay-fiú népmesei hős, és mégis, vagy éppen ezért érvényes típus... Olyasféle mű prózában, mint amilyen az Iliász versben”, Rónay György szerint: „akik 1869-ben ezt a regényt olvasták, s akik ezután olvasták, akiket elbűvölt e tündöklő képzelet tűzijátéka, a legendatermő stílus e mákonyos varázsa, azok negyvennyolcból s negyvenkilencből nem láthattak egyebet, mint fényt, emberfölötti nagyszerűséget, s nem kaptak mást, mint fenséges önigazolást” (Nemeskürty István, 1983. 581-583. után). *Az aranyember* (1872) a polgárosulni vágyó szabad kereskedőréteg eleven rajza, megragadó cselekmény mesébe ágyazva, az elveszett paradicsom utáni sóvárgásunk színes filmjével. A *Fekete gyémántok* (1870), ez a magyar *Germinál*, majdnem tizenöt évvel Emil Zola regénye előtt, egy addig soha nem ábrázolt világot: a bányászok életét mutatta be áhítatos tisztelettel és a magyar ipar és bányaművelés fellendítése iránti hévvel. Ez akkor közügy volt: hiszen a kiegyezés után is tartott a pártharc a magyar és a bécsi tőke között, mert a lecsillapított Magyarországnak egy Bécset kiszolgáló agrárország szerepét szánták. Az 1844-ben született *Cigánybáró* regényéből librettó is készült, Johann Strauss zenéjével ma is sikeresen játszzák. Irodalomtörténetünk tantervében még megemlíjük az *Erdély aranykora* (1851), a *Szegény gazdagok* (1860), *Egy az Isten* (1877) című regényeit, ezek cselekménye Erdélyben játszódik. Irodalomolvasási óráinkon történelmi tárgyú elbeszélései közül *A nagyenyedi két fűzfá* címűt tanítjuk. *Prológus* (1865) című versét is sokszor idézzük, benne az alábbi sorokat is: „Egy kincse van minden nemzetnek adva / Míg azt megőrzi híven, addig él. / E kincs neve: az testvérnek vallja ott magát...

/ Nekünk e kincs volt századok során / Múltuk, reményünk, jelenünk, / S mert benne élünk, kell, hogy érte éljünk” (Grétsy László szerk., 2000. 223.).

Regényirodalmunk egyik legnagyobb jellemábrázolója Kemény Zsigmond (1814–1875), akit a lélek rejtett és bonyolult, szemmel nem látható kapcsolata és belső mozgalmi foglalkoztatták. A romantika és a realizmus jegyében alkotta történelmi regényeit, az *Özveggy és leánya* (1855), *A rajongók* (1859) címűeket. Mindkettő Erdély történetébe enged bepillantást. Irodalomtörténeti tantervünkben „szerepelget” ez a két regény, de olvasottsága messze elmarad a Jókai regényektől, ezért van iskola, ahol megtaníjták, máshol nem. A kolozsvári Brassai Sámuel Gimnáziumban én megtanítottam, és diákjaimmal többször is meglátogattuk Pusztakamaráson a sírhelyét.

Kiadványaink

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában
2011-ben megjelent:

Brauch Magda

„Terrorista” nyelvművelők?

Csak írok-írdogálok immár több mint 10 éve, s bár tudom, a világot nem fogom megváltani, anyanyelvünk tisztaságát szeretném megvédeni, a helyes és szép beszédet népszerűsíteni, de azt sohasem gondoltam volna, hogy ezért terrorista vagyok. Erről csak nemrég értesültem az *Édes Anyanyelvünk* című folyóirat 2002. áprilisi számából, valamint a Kossuth Rádió azonos című sorozatából.

Balázs Géza magyarországi nyelvészprofesszor tájékoztatott erről, mivel felhívja a figyelmet a magukat szocio-lingvistáknak nevező anyaországi nyelvészek egy kicsiny csoportjára, amely a *Köznevelés* című lapban (és az interneten is) azt állította, hogy a nyelvművelés tudománytalan, hatástalan, kártékony, diszkrimináló, sőt terrorizáló. 2001 októberében erre vonatkozó honlap is létrejött, amelynek címe: A nyelvművelés kártékonyságáról és ármánykodásáról (Szóval ármánykodó is?). Ezt az oldalt — saját bevallásuk szerint — azért készítették el, hogy bebizonyítsák, „hogyan tehettek szert hatalomra egy áltudomány képviselői” (...), „hogyan terrorizálnak egy egész nyelvközösséget, hogyan bélyegeznek meg embercsoportokat anyanyelvük miatt.”

A „mozgalom”, természetesen, követőkre is talált. Van, aki Kosztolányi Dezső nyelvművelő írásait okoskodóknak, rögeszméseknek, sőt hazudozóknak (?) nevezi, egy másik szocio-lingvista (magyarul: társasnyelvész) az *Édes Anyanyelvünk* című folyóiratot szappanoperának (sic!), sőt olyan „kolléga” is akad, aki a nyelvművelőket „a szellemi alvilág álnyelvész szélhámosainak” nevezi.

Tehát nemcsak ármánykodó, kártékony, terrorista, hanem szélhámos is vagyok? Szerencsére igen kis pont egy olyan — néhai és élő — igen előkelő társaságban, mint Kazinczy Ferenc, Kosztolányi Dezső, Lőrincze Lajos, Deme László, Grétsy László, Balázs Géza, Péntek János — hogy csak az átlagolvasó számára legismertebb neveket említsem.

Azt tudom, hogy a nyelvművelés, bár „alkalmazott nyelvészet” címszó alatt a nyelvtudomány egyik ága, mégsem olyan „szigorúan tudományos”, mint például az összehasonlító nyelvészet vagy akár a nyelvjáráskutatás. Nem is lehet, mert a nyelvművelő nem elsősorban a szakembereknek, hanem a széles beszélőközösségnek ír, lehetőleg közérthetően, olvasmányosan, sőt, ha a téma engedi, szórakoztatóan. Lehet, hogy ettől nem igazi tudomány, de nem is áltudomány. Még akkor sem, ha élnek még a nagyapáink korából örökölt nyelvhelyességi babonák, illetve vaskalapos, szőrszálhasogató, a kákán is csomót kereső dilettáns nyelvészekedők, akiknek ez a tevékenysége valóban lehet kártékony (pályafutásom során találkoztam néhány ilyen álnyelvésszel). Csakhogy ezeket a túlzásokat, fölösleges

okoskodásokat, köztözködő szőrszálhasogatásokat éppen a hozzáértő, hivatásos nyelvészek, nyelvművelők cáfolják meg, és éppen az átlagbeszélő védelmében.

A nyelvművelőket támadó szocio-lingvistáknak talán csak abban van némi igazuk, hogy a nyelvművelés hatástalan a tömegekre, hiszen az ilyen témájú írásokra, előadásokra nem sokan figyelnek oda. Gyakran még a sajtó, a rádió, a televízió munkatársai sem. De ha valami a kutyát sem érdekeli, az hogyan lehet egyszerűen diszkrimináló, kártékony és terrorizáló?

Még egyszer a „terrorizmusról”

Furcsa címe ez egy nyelvművelő írásnak, de nem én tehetek róla. És nem is kellett volna idézőjelbe tennem a szót. Hiszen részletesen ismertettem az úgynevezett szocio-lingvistáknak a nyelvművelők ellen intézett támadásait. A lényeg, azaz néhány jelzőt megismételhetek: a nyelvművelés tudománytalan, ármánykodó, okoskodó, kártékony, mert diszkrimináló, terrorizáló, hazudozó. A tudománytalanságról és az okoskodásról az előbb már volt szó, az ármánykodással és a hazudozással nem tudok mit kezdeni — egyszerűen nem tudom, mire értik. Kiemelném viszont a legsúlyosabb vádakat: a nyelvművelés kártékony, mert diszkrimináló, azaz egyes embercsoportokat megbélyegez anyanyelvük miatt, sőt, egész nyelvközösségeket terrorizál. S mivel mindezt a hatalomhoz jutás (?) érdekében teszik — a nyelvművelők a szellemi alvilág szélhámosai.

Mindezek a vádak, úgy vélem, elsősorban az anyaországi nyelvművelőket illetik, bár ki tudja. A hatalomhoz jutást én kérdőjeleztem meg, mert fogalmam sincs, miféle hatalomról lehet itt szó.

E szép kis bűnlajstrom hallatán azt is megkérdőjelezném, hogy egyáltalán tisztában vannak-e a magukat szocio-lingvistáknak (társasnyelvészeknek) nevező „kollégák” ezekkel a fogalmakkal. Lehet-e valakit, valakit, esetleg egy egész embercsoportot, nyelvközösséget (az ő kifejezéseik) megbélyegezni, diszkriminálni, terrorizálni nyelvi szempontból?

Lehet. Csakhogy a tisztelt „kollégák” nem tudhatják, hogy ez a valóságban mit jelent, hiszen az anyaországban élnek és nem annak határain kívül. Ők és valószínűleg szüleik, nagyszüleik sem olvashattak, mondjuk, a múlt század 40-es éveinek elején olyan feliratokat, hogy „Csak románul (szlovákul, szerbül stb.) beszéljenek!” és sohasem voltak „mások”, kisebbségek, netán alacsonyabbrendűek sem az iskolában, sem a munkahelyükön anyanyelvük miatt. A nyelvi terror, miszerint a magyarok nem szólalhatnak meg anyanyelvükön, már szerencsére a múlté, de az önkormányzatnál, törvényszéken, rendőrségen, adóhivatalban, a legtöbb orvos rendelőben és kórházban, sőt a bevásárló központokban is hiába szólal meg anyanyelvén a szórványvidéken élő magyar, mert nincs, aki megértse és válaszoljon neki. Mert a hivatalokban, egészségügyi intézményekben, áruházakban dolgozó nem köteles ismerni a magyar nyelvet. De ettől még nem nevezném őket sem terroristáknak, sem a magyarokat (egy nyelvközösség tagjait) diszk-

riminálóknak. Sőt, az óvónő vagy a tanító sem az, ha nem tud szót érteni a magyar anyanyelvű gyermekkel, aki — sokszor a szülő hibájából — nem tanulhat anyanyelvén.

Aki még sohasem torpant meg egy hivatal ajtajának küszöbén, hogy ügyel-bajjal megfogalmazza magában — az állam nyelvén — mondandóját, összerakjon néhány értelmes mondatot, aki (vagy akinek a gyermeke, unokája) még soha nem állt lesütött szemmel a gyermekközösség arcpirító hahotája közepette, mert helytelenül vagy se-hogy sem tud válaszolni a nevelő kérdésére, az jobban teszi, ha nem dobálózik olyan fogalmakkal, mint nyelvi diszkrimináció, megbélyegzés és terrorizmus. Mert a nyelvművelésnek egészen más a célja, hivatása: az anyanyelv szépségének, tisztaságának, gazdagságának népszerűsítése és az erre való buzdítás. Aki ez ellen tiltakozik, az sem terrorista vagy szélhámos — ezek mindenkire nézve túl erős, sőt becsületsértő kifejezések —, de saját anyanyelvének ellensége.

A nyelvművelés igazi célja

A nyelvművelés nem lehet negatív fogalom, hiszen ennek az összetett szónak — elsősorban az utótagja következtében — pozitív töltete van. Aki az anyanyelvét és azon belül saját beszédét műveli, csiszolja, pallérozza, gazdagítja, az művelődik, kulturáltabbá válik, és aki ehhez gyakorlati segítséget nyújt — azaz általában a nyelvművelő —, az nem lehet rossz szándékú, kártékony, embertársait megbélyegző terrorista. Persze, a nyelvművelők között is van különbség: vannak, akik engedékenyebbek, toleránsabbak (például az ikes ragozás tekintetében), mások következetesebben bírálják, helytelenítik egyes — talán nekik nem tetsző — nyelvi jelenségeket (például az idegen szavakat), szóval emberek ők is kisebb-nagyobb következetlenségekkel, ellentmondásokkal. Megtehetik, hogy elmondják véleményüket a sajtóban, a hírközegekben, csak egyet nem tehetnek, azt, amivel az úgynevezett szociolingvisták vádolják őket: nem kényszeríthetik rá akarataikat sem az egyes emberekre, sem az embercsoportokra, sem a nagyobb beszélő-közösségekre. Ha szándékukban állna, se tehetnék, mert nincs hozzá hatalmuk, és számomra elképzelhetetlen, hogyan tehetnének szert hatalomra (ez is a vádak között van!), és mit kezdenének vele.

A nyelvművelőknek nincs, és nem is lehet ilyen célja. Cikkeik, előadásai, az azokban elhangzottak nem kinyilatkoztatások, nem parancsok, talán még nem is kérések, csupán tanácsok. Ha jómagam azt tanácsolom írásaiban erdélyi magyar honfitársaimnak, hogy ne keverjék össze a nyelveket, ha magyarul beszélnek, nevezzék magyar nevükön a dolgokat, ezt csupán jó szándékból teszem. Mert ha az anyaországba utazva is tramvajt, buszt, dobozt, jaurtot, puncst stb. mondanak, esetleg nem a nyelvművelők részéről, hanem az utca emberétől kapnak gúnyokat, sőt megbélyegzésnek is beillő megjegyzéseket: „Ezek a »románok« nem tudnak magyarul”. Azt is én írtam le, és adtam — nem véletlenül — a kötet címéül, hogy „Beszélni kell”, mivel arra akartam rámutatni, hogy a mi tája-

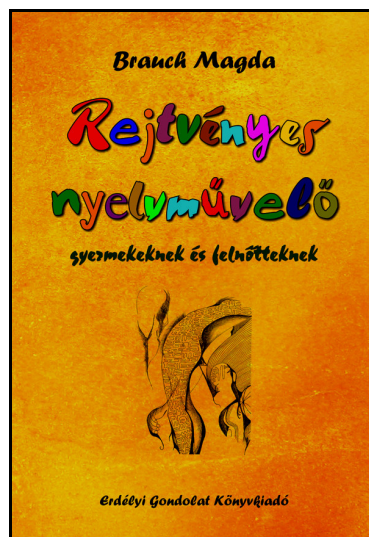
inkon, különösen a szórványban az a lényeg, hogy használjuk anyanyelvünket — inkább helytelenül, mint sehogyan! —, mert ez magát a megmaradást jelenti.

Persze a nyelvművelő törekvésének csak akkor van értelme, ha rámutat a hibákra, megkülönbözteti a helyest a helytelentől, de ez nem valamilyen, „élvezetes” hibavadászat (még ha néha annak tűnik is). Ha mindenki helyesen, szépen, igényesen beszélne és írna, akkor megvalósulhatna az úgynevezett „pozitív” nyelvművelés, nem lenne szükség többé a hibák, a pongyolaságok emlegetésére, csak az anyanyelv szépségének, gazdagságának, kifejezőerejének kiemelésére. De ettől még nagyon messze vagyunk, hiszen mai nyelvhasználatunkban — az egész magyar nyelvterületen — igen sok a nagyon is egyértelműen megítélhető nyelvtani hiba, stílustalanság, pongyola kifejezés mód, nyelvi nyegleség, udvariatlanság, durva beszéd, fölöslegesen használt idegen szó stb. Hibázik a köznap ember, hibázik olykor a hírközegek munkatársa, az újságíró, a magyartanár, sőt, hibázhat a nyelvművelő is. Ez így van, nincs miért tagadni, mert — Illyés Gyulával szólva — „növeli, ki elfödi a bajt” (Bartók). De szó sincs az egyes személyek vagy embercsoportok konkrét megnevezéséről, megbélyegzéséről, és az olvasói vagy hallgatói visszajelzésekből általában az derül ki, hogy azok, akik odafigyelnek, szívesen fogadják, és néha meg is szívlelik a tanácsokat.

A nyelvművelés tehát — akár csak az elmúlt 200 évben — napjainkban is szükséges jó vagy rossz — ez már nézőpont kérdése —, de kideríthetetlen célú, igazságtalan, sőt rosszindulatú támadások miatt nem lehet, nem szabad lemondani róla.

Kiadványaink

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában
2009-ben megjelent:

Málnási Ferenc

„...Fanni vár szőkén a rőt sövény előtt...”

Radnóti Miklósné Gyarmati Fanni (1912–2014) emlékére

A Hitves, a Feleség már az örökkévalóságban, a csillagok fénye mellett, férjével együtt olvashatja a *Levél a hitveshez* című verset, melyet 70 éve fogalmazott meg Radnóti Miklós munkaszolgálatos a Lager Haidenau-ban. A költő számára felesége jelentette a biztos pontot, a köteléket az élethez, a megsemmisülésbe hajszolt, erőltetett menetben... Mindkettőjükre emlékezzünk a verssel...

Radnóti Miklós szövege eredetiben kézzel írott, kötetben nyomtatott versszöveg. A szövegmondatok 8-8 soros 5 szakaszba sorakoznak.

A vers a költő feleségéhez írott levele, szerelmi vallomása, ez a szövegkohézió.

Az alá- és mellérendelő viszonyú szövegmondatok tartalmi-logikai kapcsolatai alkotják a szöveg grammatikai összefüggéseit. E mondatokban birtokos személyjeles (-ragos) szavak: *fülemben, álmom, szívemben, szememre, kamaszkorom, ifjúságom, hitvesem, barátom* szavak mellett *csókjaink, szemed, hozzád, és nyugalma, józansága* szavak után a *rám* személyragos szóval zárul a vers... Mellettük a személyragos igék is igazodnak, szinte kivétel nélkül egyes szám első személyűek: *felkiáltok, megtalálom, hallgatók, látbatlak, eltalálnék, vallatbatlak, hitem, ...* és egyes szám második személyű igék: *voltál, bujdoskolsz, lebensz, lettél, szeretsz-e...* A költeményben határozott névelős szavak hozzák közelebb az olvasóhoz a kedveshez szóló levelet: *a mélyben, a csönd, a zsoldár, a fény, az árnyék, az elme, a hitvesem...*

Jelentéstani elem a *hitves* szó háromszori szerepeltetése, amelyet a költő megtold a *barátom* szóval. Mellettük ellentétes szavakkal vallanak a hitvestől távol levő, az elhurcolt férj helyzetéről: *hallgató világok — üvölt a csönd fülemben, hallgatók — zsong, valóság voltál — álom lettél, hitvesem leszel — az vagy, szemed kékjét csodáltam — de elborult, eltalálok hozzád, varázslom majd át magam — de mégis visszatérek, szívós leszek, s a folytonos veszélyben, bajban élő vad férfiak nyugalma nyugtat — a 2x2 józansága hull rám...*

A felsorolt emlékek, s az emlékek nyomán felbukkanó kérdések, a múltra és a jelenre vonatkozó megállapítások után kétségbeesett fogadkozások is felsorakoznak, ezeket zárja az utolsó, az olvasót is józanságra intő sora. A költemény címe témamegnevező, rámutat a szövegre, bár a levél kezdő- és záró sorai hiányoznak.

A levél írásbeli kommunikáció a távol levő kedveshez, akitől elszakították a férjét. A munkaszolgálatra hurcolt Radnóti Miklós ezt a költeményt Szerbiában, a Zagubica feletti Lager Heidenau-ban írta, 1944. augusztus-szeptember folyamán, egy kis sárga füzetbe, amely munkatársai között körbejárt... Majd 1944. november 6. és 10. között „erőltetett menet”-ben Nyugat felé viszik őket, s a költőt a Győr melletti Abda községnél a fasiszták tarkólövessel meggyilkolták. Holttestét egy abdai tömegsírban találták meg, a rajta levő viharkabátja zsebében kis noteszt találtak, benne a *Gyökér*, és a *Razglednicák*... A *Levél a hitveshez* még hazajuthatott, a többi már nem...

A költemény a lírai én monológja, erre utal a „szeretsz-e?” költői kérdés is.

A szöveg valóságos és elképzelt világkép ötvözete, az olvasó ennek alapján alakíthat ki magának egy képet a költeményben megrajzolt, megteremtett világról... Társíthatja a költő fiatal korában írt, szintén kedveséhez szóló verseket: *Tavaszi szeretők verse*, *Az áhitat zsoldjairai*, *Szerelmes vers Boldogasszony napján*, *Beteg a kedves*, *Kis kácsa fürdik*, *Szerelmem*, *Október, délután*, *Szerelmes vers az erdőn*, *Bizalmas ének és varázs*, *Együgyű dal a felségről*, *Két karodban*...

A szöveg nyelve magyar, mai, írott, kapcsolatteremtő, érzelmkifejező, szépirodalmi mű.

Stílusa is szépirodalmi. A hitveshez, a hitvesről szóló jóhangzású szavak mellett — *hangod, szép, mint a fény, hitvesem s barátom, csókjaink, szemed kékjét*... — a kényszerű tábori élet embertelenségét, a háború, a bombázások, a *zuhanó lángok* iszonyát rosszhangzású szavak érzékeltetik... A 11 szótagos sorok a a b b c c d d rímekkel záródnak. A szöveg szavainak szótári jelentésére ráépül a szövegösszefüggésből adódó érzelmi-hangulati többletjelentés. A cselekvést, a történet és a létezés jelentő igék jelentéseinek világából bontakozik ki az hitvesről szóló emlékek sora, de a 2x2 józan-sága is. Ezt a világot melléknévvel párosított főnevek vetítik az olvasó elé: *néma, hallgató világok, háborúba ájult Szerbia, három vad határon át, bíbor parázson, zuhanó lángok, vad férfiak, batalmat érő nyugalom, hűvös hullám*.

Radnóti Miklós egyik megszemélyesítése a hitvesről szól: *hangod befonja álmom*, s hasonlattal vall szerelmet is: *biztos voltál, mint a zsoldár, szép, mint a fény, és oly szép, mint az árnyék*, és ez a vallomás mondatja a visszatérést kívánó, óhajtó hasonlatát: *szívós leszek, mint a fán a fereg*, de a *mint egy hűvös hullám: a 2x2 józansága hull rám* — és az olvasóra is...

A költemény kijelentő mondatai érzelmi telítettségük miatt közelítenek a felkiáltó mondatokhoz. Ezt az olvasó elfogadhatja, aki már ismeri a költemény keletkezésének körülményeit, a költő életét, a verse utóéletét...

A szöveg stílusa verbális, a lírai én egyenes beszéde.

Az élet, a sors elszakította a 20. századi Rómeót és Júliát, most már együtt vannak, ahogyan a költő írta: „Két karodban ringatózom / csöndesen. / Két karomban ringatózol / csöndesen...”

Két karodban nem ijeszt majd / a halál nagy / csöndje sem. / Két karodban a halálon, / mint egy álmon / átesem.”

Radnóti Miklós

Október, délután

Mellettem alszik a tölgy alatt Fanni,
s mióta alszik, annyi makk hullt a fáról,
hogy minden jámbor lombbal veszekszem érte, —
mikor átkarolt, kérte, őrizzem pihenését.

De nap kacsintgat át fodrán a lombnak,
vad darazsak dudolnak körül haraggal.
És a lomb makkal felel és feleselget,
hulló makk makkot kerget, nem tud a fán maradni.

Fanni fölébred és álmos szeme kék,
keze oly szép, mint szentkép keze és gonddal
békít a lombbal, végigsimít a számon
s ujját ott tartja három harapós fogamon még,

hogy ne beszéljek. Így készül az új csend
és a csendből odafent sziszegve eső
hatnapos esső, mely elmosza a makkot
s mint fekete szallagot, úgy köti ránk a novembert.

1934

Együgyű dal a feleségről

Az ajtó kaccan egyet, hogy belép,
topogni kezd a sok virágcserep
s hajában egy kis álmos szőke folt
csipogva szól, mint egy riadt veréb.

A vén villanyzsinór is felrikolt,
sodorja lomha testét már felé
s minden kering, jegyezni sem birom.

Most érkezett, egész nap messze járt,
kezében egy nagy mákvirágszirom
s elűzi azzal tőlem a halált.

1940. január 5.

Kozma László

Juhász Gyula költői világa (I.)

Bevezető

Juhász Gyula Szegeden született 1883. április negyedikén és 1937. április hatodikán halt meg, testi szenvedései elől öngyilkosságba menekült. Élete során depresszió, fejfájás kínozza, mégis csodálatosan harmonikus és sokoldalú költészetet teremtett, melynek alapja a hit és a magyarság átélése, továbbadása. Erdélyhez sok szállal kapcsolódik, egyetemi tanulmányainak elvégzése után Máramarossszigeten, a piaristák egykori iskolájában volt helyettes tanár. Utána Lévára, a piarista gimnáziumba, majd Nagyváradra került, ahol a premonstreiek gimnáziumában tanított. Nagyváradot az 1900-as évek elején pezsgő szellemi élet jellemezte, újságíróként, költőként innen indult útjára Ady Endre, a színházi, művészeti életéről Juhász Gyula számos cikket, ismertetőt írt, képzőművészeti kiállítások szervezésében vett részt, ezek művészi élményt is jelentettek számára, gazdagították költészetének forrásait. Széles körű irodalomszervező tevékenységet folytatott, részt vett a Holnap antológiák szerkesztésében, melyek szerzői Ady Endre, Babits Mihály, Balázs Béla, Dutka Ákos, Emőd Tamás, Juhász Gyula, Miklós Jutka voltak. Kitűnő ízlését, értékítéletét mutatja, hogy Szegeden segítette, támogatta József Attila indulását. Nagyváradról 1911-ben Szakolcára került, itt írta *Milyen volt...* című legismertebb versét.

Szakolca után Makóra került tanárnak, majd élete végéig Szegeden tartózkodott. A forradalmi mozgalmak során társadalmi szerepeket vállalt. Írásaiban, vállalásaiban szociális érzékenysége vezette, a diktatúra idegen volt tőle, a kisemmizettekért, a szegényekért akart cselekedni. Sokat panaszkodott arra, hogy vidéki környezetbe kényszerül, a fővárosba nem kapott tanári kinevezést. Trianon után azonban kiderült, hogy fiatalságának állomáshelyeit elcsatolták, más-más országokhoz kerültek, és hogy ő valamennyi ilyen országrészben tartózkodott. Visszatekintve ez széles tájékozódást jelentett a számára. Nagy magyarság-versei születnek ekkor, és sok vallásos versét is idesorolhatjuk, melyekben a hit, a ráhagyatkozás, a jövőbe vetett bizalom jelenti a sorskérdések megoldását.

Tanulmányunk első részében *Milyen volt...* című versét elemezzük, vizsgáljuk motívumainak kialakulását. Juhász Gyula egyik aforizmája szerint: „A legtöbb költő azért ír egy életen át, hogy egy verssel halhatatlan lehessen.” A költő persze

mindig az „egyetlen” verset írja, hogy ezekből melyik válik közismertté, azt a közönség ítélete dönti el. Mi a *Milyen volt...*-at választottuk ki az egyetlenek közül.

A tanulmány második részében Juhász Gyula költészetének eszmeköreit vázoljuk föl, bemutatva sokoldalúságát. Lehet, hogy a válogatásból kimaradtak olyan versek, melyeket az Olvasó közel érez magához. A célunk azonban az volt, hogy eligazítást, szempontokat kínáljunk, az Olvasóra bízva valamennyi ösvény bejárását.

JUHÁSZ GYULA KÖLTÉSZETÉNEK ÁLTALÁNOS VONÁSAI

Száz éve jelent meg Juhász Gyula legismertebb verse, a *Milyen volt... A Hét* 1912. január 14-i számában. Ez a szerelméről, Annáról szóló mű a magyar költészet Mona Lisája, tökéletes alkotás. Ismerjük és mégsem, ahogyan a nőket ismerni szoktuk. Az ismeretlenség fátyla, a reneszánsz sfumato a legfőbb jellemzője. Most mégis megpróbáljuk kissé félrehúzni a fátylat, felfedezni a költői, stilisztikai eszközök sokszínűségét. Aztán ismét visszabocsátjuk, mert a költészet titkát teljesen sohasem fejthetjük meg, azt a vers egésze jelenti, Anna, akinek már a neve is nyugalmat sugárzó, maga a szimmetria. Ami ennek a versnek a csodája, az, hogy a szerelemről szól, de mégsem érzélgős. Többet kíván Annától, mint a testi kapcsolat: a hitnek, az ember lényegének a megfejtését, mit jelent egy név, egy szín, a hang selyme, hétköznapi apróságok, melyek életünk értelmét adják. Anna alakja beleolvad a természeti képekbe, mintha Gulácsy Lajos festette volna, ugyanakkor a versben ott van a valóságnak, az epikai hitelnek az a szikrája, mely Arany János szerint szükséges a műalkotás létrejöttéhez.

Ám ha Anna lényéből meg is fejtettünk valamennyit, hátra van a kérdés: ki volt Juhász Gyula? Könnyen el szoktuk intézni, Anna képét egész életében őrző, érzelmei által sodortatott egyéniség, impresszionista hangulatok megéneklője. Csakhogy a nagy versek nem így szoktak születni. A költő éles szemű filozófus, ceruzája sebészkes, érzelmei inkább szikék és fogók, azoknak feltétlen ura, arra kényszeríti őket, hogy az egyetlen alkotást szolgálják. Juhász Gyulát balladai, szociografikus hűségű versei és prózai művei alapján a népi írók is elődjüknek tekintették. A szegények sorsát bemutató versei őriznek bizonyos komor költőiséget, mintha sűrített görög tragédiát olvasnánk, melyben a katarzis a társadalmi viszonyok megváltoztatását, igazságossá tételét is jelenti.

Mert Juhász Gyula forradalmár. Forradalmár a költői formákban, és forradalmár témáiban, eszmeiségében. Forradalmi versei erőteljes hangvételében sok elemző külső hatást sejt, pedig erre nem szorult rá, költői eszközeinek dinamikája az ilyen témák megjelenítését is természetessé tette. Témái között feltűnően sok az emberi egyéniségekről, személyekről szóló vers, melyek gyakran apró történeteket tartalmaznak. Versei hangvétele sokszor a drámai dikció hevületéig

emelkedik. Sok színházi tudósítást írt, érdeklődött a drámaírók tevékenysége iránt, de verseiben is megjelenik a drámai megjelenítés, lendület, ez képalkotására, a vers belső fejlődésére is jellemző.

Magyarország Trianon utáni állapotát tekintve elmondhatjuk, hogy Juhász Gyula egész fiatalságát, pályájának kezdetét külföldön töltötte. Tanári működésének, kirándulásainak színhelyei — Máramarossziget, Nagyvárad, Léva, Szokolca, Verecke, Pozsony, Szabadka, a Palicsi-tó — más-más országokhoz kerültek. A városokat, ahol megfordult, verseiben is ábrázolta, egyike volt az utolsó íróknak, akiknek megadatott, hogy a Kárpát-medencét kulturális, történelmi és földrajzi egységben lássa. Sokat számít a lélegzetvételnak ez a tágassága: „A Kárpátoktól le az Al-Dunáig” — írhatta Petőfi *Élet vagy halál!* című versében. Juhász Gyula *Trianon* című verse, melyet tanulmányunkban is idézünk, csak egy csöndes kérdést tesz föl: „És van-e még magyar dal Váradon?” A versben semmi sem utal a színes, pezsgő Nagyváradra, a Holnap-antológiára és az ahhoz fűződő barátságokra, Annára, akivel ott ismerkedett meg, a színházi és festészeti élményekre, a kiállításokra, melyeknek szervezésében ő is részt vett, melyekről tudósított. Tudnunk kell minderről, ha meg akarjuk érteni, mit sűrít magába az egyszerű „van” létige. Mert ha nincs magyar dal Váradon, akkor a mi létezésünk is megszűnik, mi sem vagyunk. Trianonról szóló nagy verseiben a drámai hangütés jut érvényre, ezeket a költeményeket korábban kihagyták verseinek kiadásából.

De mi lehet megmaradásunk biztosítója? Bizalom a hitben, ráhagyatkozás a tápai Krisztusra, akit az eső ver, éppúgy, mint a falut és az országot, ráhagyatkozás a fekete Máriára, akinek kegyképe és mellette a vers a szegedi ferences templomban található, akinek alakját a századok füstje és pora színezte el, kimondatlanul is megjelenítve történelmünket. Juhász Gyula konkrét programot is megfogalmaz, ekkor a halkság drámai dikciójává erősödik: tevékeny élet, munka, értékkeremtés — hőst is megtalálja a „vasminiszter” Baross Gábor személyében, a róla szóló verset is idézzük. Szociális érzékenység, a munkásember alakjának megjelenítése, a munka becsületének versbe foglalása — a mai olvasónak Ferenc pápa programja is eszébe jut. Támogatottjának, József Attilának a verseiben ez a képrendszer áradó bőséggel jelenik meg, nem utánzasként, hanem a szemlélet, világnézet részeként.

Éles pillantás, filozofikus mélység, szatirikus villanás, a témák bizonyos távolságtartással történő kezelése, műalkotás- és élményi líra egyidejű megvalósítása — ezek a vonások eltérnek a róla kialakult képtől, de a költőt jobban jellemzik. Még valamit hozzátesszünk: bravúrosan használja a magyar nyelvet. Annyira bravúrosan, hogy ezt többnyire észre sem veszik, megállapítják róla, hogy egyes jelzői, szavai váratlanul felragyognak, és hogy nyelve egyszerű. A költészetben azonban még a véletlen sem történik véletlenül, az ösztönösség mögött a gondolati formák acélhálója feszül. Verseiben a nyelv alakulását is nyomon kísérhetjük, költőnk főként a szókapcsolatok, szófajok egymásba játszásának, a mondatszerkezetnek a nyelvújítója. Feladatunk ennek elemzése, megismerése. Ez sokszor

aprómunkát jelent, e nélkül azonban nem törhető fel verseinek kagylóhéja, Juhász Gyula legbonyolultabban gondolkodó és ugyanakkor legegyszerűbb stílusú költőink közé tartozik.

Fő műfaja a rövid vers, de a nagyívű drámai dikció sem idegen tőle. A szonettben, a kétsoros és négysoros strófákból álló versben sokszor logikai konstrukciót valósít meg, ezt bővebben elemzéseinkben fejtjük ki. Juhász Gyula költészetében a gondolkodás formái is fejlődtek. Kedves formája, a szonett, gondolkodását, annak kifejezési formáját is alakította. Ahogyan Grezsa Ferenc rámutatott, ebben a versformában nemcsak a hagyományos rímelést, hanem a sorok számát is szabadon kezelte. Ahol arra szüksége volt, szuverénül bánt eszközeivel. A lényegre figyel, de nem csak az eszmékben, a formában is. A formákat tudatosan kezelte, a szonett fajtáit külön is elemezte

Költői fejlődését egyrészt a témák bővülése jelenti. Az indulás témaköre is széles: vallásos versek, a Biblia alakjainak ábrázolása, a műalkotás líra, szerelmi líra, tájleírás, majd a témakör bővül a realista, szociografikus jellegű versekkel, a háború és a forradalmi mozgalmak is tükröződnek költeményeiben. Az utolsó munkaképes évek nagy összegzéseket hoznak — az emberi élet, szerelem, alkotás, művészet lényegét az Istenhez fordulásban találja meg.

A fejlődés érvényesül költészetének logikájában, stilisztikájában is, jellemző a verseiben használt fogalmak jelentésbővülése. Egyes szavainak, fogalmainak újabb és újabb verseiben kitágul a jelentése, úgy mondhatnánk, ez a költészet egészében megvalósuló amplifikáció, erősítés, bővítés. Az egyes versen belül is megfigyelhető ez — hogyan bővül például a „szőkeség” fogalma a *Milyen volt...*-ban, de hogyan bővül például a „szatír” jelentése a műveltségélménytől Bukosza Tanács Ignác alakjának felidézéséig — mindkét verset hozzuk példánk között. Az ő költői fejlődése olyan, mint a tó vizébe dobott kavics nyomán terjedő hullámok — a világnak egyre bővülő teljességét hódítja meg. Ebben a tekintetben javasoljuk a Benkő László által szerkesztett költői szótár szócikkeinek vizsgálatát.

Költészetét kiegészíti hatalmas publicisztikai munkássága. Ezek az írások a valóság közvetlenségét hozzák elénk, humorral, indulattal, lendületesen ábrázolja korát. Kell ismernünk ezeket az írásokat ahhoz, hogy megértsük, verseiben nem menekült a valóság elől, nem ábrándképeket festett, egyszerűen a stilizálás, absztrakció más-más szintjeit valósította meg. Publicisztikájában gyakran találunk egy nyersebb leírást, novellát, életképet, szatirikus rajzot, mely a versben az elvonatkoztatás más szintjén jelenik meg. Publicisztikája egyébként éppoly komplex alkotásokat jelent, mint versei, többféle műfajt ötvöz. Utalnunk kell egyéb prózai írásaira is, a vidéki környezetet feldolgozó, *Orbán lelke* című regényére, színpadi műveire, dalszövegeire, stílusparódiáira, műfordításaira, melyek egy sokoldalú egyéniséget állítanak elénk. Különösen érdekesek aforizmái, melyek gondolkodásának élességét mutatják, ez a gyors, logikus, csattanóra épített gondolkodás verseinek szerkesztésében, belső logikájában is jelentkezik.

Élete a betegséggel való küzdelemben telt. Ideggyógyintézetekben kezelték, fejfájással, depresszióval küzdött. De még azokban az éveiben is, mikor már alig írt, legjobb alkotásaiban megmaradt a harmónia, a hit, ami azt sugározza, hogy szenvedéseinek volt értelme. Az egész személyiséget kell szemlélnünk, aki képes az életét műalkotássá változtatni, az elmúlóból öröket teremteni. Visszatérő kérdés, hogy nyugtalansága, betegsége mennyire hordozta kora ellentmondásait, azt a feszültséget, mely végül a Monarchia világának pusztulásához vezetett.

Életművének vizsgálatakor gazdag feldolgozásokra támaszkodhatunk. A Péter László által szerkesztett kritikai kiadás tisztázza műveinek sorrendjét, megjelenésük adatait, sok egyéb hasznos információval szolgál. Költői nyelvének szótárát Benkő László szerkesztette — a könyv tudósi alapossággal vezet bennünket végig a versek világán, feltárva a szavaknak, fogalmaknak a költő által használt és megteremtett jelentéseit. A szótár 12 ezer szócikket tartalmaz. Juhász Gyula szókincsének összesítésekor figyelembe kell vennünk prózai műveinek nyelvezetét is, erre gondolva mérhetjük fel, hogy látszólag egyszerű költői nyelve mekkora óceánból merítette a legpontosabb kifejezést. „Faubourg St. Leopoldstil (Magyarán: *Nyelvkeverék*)” című cikkében a következőképpen ír: „Két dolgot tanuljanak meg az új stílus főképviselei. Egyik az, hogy a magyar szépprózában vannak hagyományai, van fejlődése, természetes és történeti, mint mindennek a világon: a másik az, hogy a nyelv olyan instrumentum, amelynek *ellenére* hegedülni nem lehet. Mikes stílusa más, mint Faludié, Jókaié, mint Tóth Béláé, de ki meri tagadni, hogy mind tősgyökeres magyar? Vörösmarty nem úgy teremtette meg a költői nyelvet, hogy — megteremtette! Tanulmányozta a régi nyelvet, népi nyelvet és követte magyar ösztönét. ... Igazán megdöbbenő, hogy megdolgozza egynémely hazai szerző a nyelvet. Másodrendű dolognak véli, ügyet se vet rája. A régi erős, színes, formás költői nyelv elerőtlenült, megfakult, formátlanná lett, frázisok és sablonok párisi áruházává” (*Tűz* [folyóirat], 1905. április 20-i szám). Ezek a sorok a tudatos nyelvművészt állítják elénk.

Szeretnénk bemutatni a formaművészt, aki nem marad el a *Nyugat* más költőinek stílusbravúraitól. Egyszerűsége látszólagos, a formák fölényes kezelését jelenti, a *Milyen volt...* ebből a szempontból is kiemelkedő alkotás, egész költészetének aranykulcsa. A stilisztikai alakzatok rokonak a logikai képletekkel — ennek a tételnek az igazságát a latintanár Juhász Gyula költészete is bizonyítja. Költészetének jellegzetessége, hogy nagyon sok személyiségről írt verset, alakjaiból a művészettörténet, a magyar történelem és irodalom arcképcsarnoka rajzolódik ki. Drámai alkotóművészet, ahogy egy-egy arcot, sorsot, műalkotást versbe emel. A *Milyen volt...* is ilyen, a költői képek suhanása a vers végére megszólalássá erősödik.

A „MILYEN VOLT...” FORRÁSVIDÉKE

A vers létrejötté

Milyen volt...

Milyen volt szőkesége, nem tudom már,
De azt tudom, hogy szőkék a mezők,
Ha dús kalással jó a sárguló nyár
S e szőkeségben újra érzem őt.

Milyen volt szeme kékje, nem tudom már,
De ha kinyílnak ősszel az egek,
A szeptemberi bágyadt búcsuzónál
Szeme színére visszarévedek.

Milyen volt hangja selyme, sem tudom már,
De tavaszodván, ha sóhajt a rét,
Ugy érzem, Anna meleg szava szól át
Egy tavaszból, mely messze, mint az ég.

Juhász Gyula 1911. szeptember elején érkezett Szokolcára, ahol a királyi katólikus főgimnáziumba kapott segédtanári kinevezést. A *Milyen volt...* 1912. január 14-én jelent meg. *A Hétben*, *Örökség* címmel. Megszületése a megjelenés alapján 1911. december végére, vagy 1912. első napjaira tehető. A verset az 1914-ben megjelent *Új versek* kötet tartalmazza (KK 2: 7 427).

A vers alapélménye: Juhász Gyula Nagyváradon megismerkedett Sárvári Anna színésznővel, akire költészete egész fényességét rávetítette. A költő 1908. február 13-án érkezett Nagyváradra, 1911 tavaszáig tanított a premonstreiek gimnáziumában. Sárvári Anna 1908. őszén került Pécsről Váradra, ahonnan 1909. szeptemberében távozott. Juhász Gyula először színházi tudósításaiban írta le Anna nevét, első Anna-verse Péter László szerint 1908 októberében jelent meg. Az Anna-élmény sok tekintetben elvonatkoztatás, absztrakció, az Anna-versekben Juhász Gyula költészetének sok más motívumát, gondolkörét lelhetjük föl. A *Milyen volt...* jóval több, mint egy szerelmi élmény megfogalmazása: olyan összefoglaló vers, mely gondolati, filozófiai szempontból is jelentős. Nem vagyunk hozzászokva ahhoz, hogy egy könnyed, dalszerűnek tűnő versben ilyen tartalmakat keressünk, pedig sok esetben éppen a könnyedség utal a gondolati tartalom kiérleltségére, erre példaként Csokonai költészetét idézzük. A versben jelen van a költő korábbi teljes élményvilága; ezeket a szálakat is megkíséreljük kibontani, szem előtt tartva, hogy a vers mindig megőriz valamilyen többletet, melyet csak a költő fogalmazhat meg, csak a vers egésze közvetíthet.

Mária-élmény

A Szakolcára érkező Juhász Gyulát Mária fogadta. A költő szeptember nyolcadikán, Kisasszony napján, Mária születésnapján nyilván más zarándokokkal együtt, felkereste a Szakolcától pár kilométerre, a Rohatec nevű falucskába vezető országút melletti kápolnát, találkozott az oltár Mária-képével. Élményéből mindjárt vers született, *A rohateci Máriához* címmel. A vers először a *Vasárnapi Újság* 1911. október 15-i számában jelent meg, a kritikai kiadás szerint ez a költő első szakolcai verse. (KK 1: 307 517) A vers — együtt a *Milyen volt...*-al a kolozsvári *Pásztorújság* 1922. szeptember 9-i számában is megjelent, a költő téves halálhíre alkalmával. Reményik Sándor, aki akkor a *Pásztorújság* főszerkesztője volt, a következőket írta: „Juhász Gyulát, a költőt azon a versén át ismertem meg és szerettem meg végtelenül, amelyet mostani számunkban, e megemlékezés előtt közöltünk: A rohateci Máriánál. Egy régi, csöndes délutánon, ősz elején, mikor nagyon mélyen kékek voltak a gyalui havasok, fedeztem fel a *Vasárnapi Újság*ban ezt a felejthetetlen zengésű strófát: „Morva határ és szeptemberi táj, / Oly kékek a hegyek. / Szivemben orgonál ma, ami fáj: / Máriához megyek.” Csöndesen ismételtettem magamban, — és azóta nem volt ősz, és nem láthattam őszi kék hegyeket, őszi eget úgy, hogy ne ünnepelte volna bennem folytonos feltámadását ez a vers, és szomorúan-szép győzelmét rajtam ez a szuggesztív erejű első strófa.” Végigkövethetjük a Mária-kép által keltett élmény útját: Juhász Gyula verse a *Vasárnapi Újság*on keresztül eljut Reményik Sándorig, aki egy évtized múlva felidézi az olvasás pillanatát, az élmény erejét. Ekkor már Rohatec is, a gyalui havasok is más-más országhoz kerültek, de ez a kékség, Juhász Gyula palettájának kékje ma is összekapcsol tájakat és népeket. Érdekes az is, hogy a két vers egymás mellé került, hangulatukban, színeikben, eszmekörükben valóban összetartoznak, megszületésüket csupán pár hónap választja el. Reményik Sándor, a költő-szerkesztő úgy választott, hogy a szerkesztés maga is kihangsúlyozta Juhász Gyula költészetének lelki tartalmait.

A rohateci Máriánál

Morva határ és szeptemberi táj,
Oly kékek a hegyek.
Szivemben orgonál ma, ami fáj:
Máriához megyek.

Ó idegeni, boldog Szüzanya,
Te fekete-fehér,
A születésed napja ez a nap
S szivem már nem remél.

Idegen tájak gyermeke vagyok,
De hozzád jöttem én,
A glória, mely fejedben ragyog,
Ragyogjon ma felém.

Elhoztam ime, szüz Virág, neked
E táj virágait,
Kései, őszi mind, színükveszett,
De szívem is avitt.

S nem kérek én, költő és idegen,
Tőled már földi jót,
Csak engedd, hogy törött tekintetem,
Mely fényeket ivott,

Rajtad legeljen, mint hives patak
Vizén a szarvasok
S lehessen egykor én, fáradt gyerek,
Vidám és bölcs halott.

A *Délmagyarország* 1918. november 10-i számában jelent meg Juhász Gyula *Szakolca* című emlékezése, melyben a vidékhez fűződő érzéseiről vall: „És mi van az én kis hónapos szobámmal, ahol az ágyam fölött a rohateci Mária képe függött, egy örökre elvirult nyár hervadt virágaival, ahol az asztalon versek születtek, új énekek a végekről és Annáról, aki messze ment, halálról és szerelemről, e két rejtelmes nővér-ről és az életről, amelyet akkor nagybetűvel írtak és amelyet én reménytelenül és halálosan szerettem, Istenem!...” (Benkő Andrea, i. m. 54. l.)

Vallásos versei éppen Szakolcán szaporodnak meg, ahol módja van az elmélyülésre. Az utolsó versszak Szenczi Molnár Albert Béza-fordítását juttatja eszünkbe — 42. zsoltár: „Mint a szép hives patakra / a szarvas kívánczik / Lelkem úgy óhajt Uramra, / és hozzá fohászkodik.”

Szakolcai emlék

Pösze cseléd, kis tót leányzó
— Mint ódon morva oltárképeken —
Loholva ment ki a végállomáshoz,
Hogy estvére otthon legyen.

De a vonat — ó sorsunk gyorsasága —
Már vigan füttynt és eloldalog,

Ancsa tótul kérdezte: Moravába
Lekéstem már a vonatot?

Belenéztem nedves kökényszemébe,
Mely tágranyilt és kérőn rámmeredt
És láttam benne nagy, bús messzeséget,
Magát a mély, kék végtelent!

A *Szakolcai emlék* először 1912. április 21-én jelent meg az *Új Időkben*. (KK 2: 15 432)

Juhász Gyula elfogadja a hitet, a vallást, épít a hagyományokra, egyszerűsége erőteljes hangvételt jelent. Anna mellett meg kell emlékeznünk tót ikertestvéréről, Ancsáról, aki Szakolcán szegődött el Juhász Gyula költészetébe. Az idealizált mellett ott van a profán, az Anna-Ancsa név kettőssége szójátékszerű, kicsit humoros is, az Ancsa-versek hangvételükkel kiegészítik az Annáról szólókat.

Ugyanaz a kékség csillan itt meg, mint amely Reményik Sándornak is feltűnt. Habár ez a vers a *Milyen volt...* után keletkezett, ugyanabba a hangulatkörbe tartozik. Az elvonatkoztatás széles ívű, a konkrét élménytől az oltárképek kékségéig terjed. A költő nem mondja ki, de a kékség Máriát idézi, a kökényszem és a végtelen színe egybeolvad. Az absztrakció hasonló a *Milyen volt...*-hoz, ahol Anna szemének kéksége az őszi égboltban nyílik ki. A „régimorva oltárképek” pedig a rohateci templom képét is idézik, felvillantva az Anna-versek, így a *Milyen volt...*-nak szakrális háttérét.

A vers csak témáját tekintve egyszerű. Vegyük csak közelebbről szemügyre az asszonánccokat: „tót leányzó — végállomáshoz”; „kökényszemébe — messzeséget”. A felelőben mássalhangzó áll az utolsó magánhangzó után, ez az asszonánc ritkább formája, távoli csengése különös jelentéstartalmat hordoz, oltárképek távoli derengését, a kis tót cseléd szemének rányílását az életre, a költő érzelmeit. Az ígék humoros, hangulatfestő szavak, a vonat megszemélyesítve elodalog, látjuk, ahogy lassan fut ki az állomásról, Ancsa mégsem érheti el. Az „estvére” nyelvjárási változat, már Ancsát idézi, aki tótul kérdez, mert ez az anyanyelve, és most borzasztó dolog történt vele, lekéste a vonatot. Az első versszakban az „oltárképeken — otthon legyen” rímekben a felelő sűrít, miközben két eltérő magánhangzó duplázását valósítja meg. A hívóban két idegen magánhangzó van, az „á” és az „é”, az élőbeszédet, még Ancsa szavajárását is idézve.

Coronatio

Annának vig bukását, könnyü vesztét
Jelentik gyászos pósták néha nékem,
Hogy elsodorták tőlem ködös esték
S rózsák között botorkál vig vidéken.

Annának vig bukását nem sirattam,
Mert Annát nékem nem lehet siratni,
Annának én örök száz kincset adtam,
Min nem győzhetnek a pokol hatalmi.

Szépség, szüzesség, ifjuság virága,
Mint tépett pártá, hullhat föld porába,
Örökkön él én édes, büszke, drága,
Mennyei mély szerelmem ciprusága.

Annának már a koronája készül
Aranyból és gyémántból szüz egekben,
Ő nem szédülhet már le semmi égből,
Anna örök, mert Annát én szerettem!

Az, hogy a Mária-kép és Anna lélekbeli képe hogyan fonódhat egyetlen verssé, mutatja *A Hét* 1912. február 18-i számában megjelent *Coronatio*. (KK 2: 8 428)

A katolikus liturgia szerint Máriát angyalok vitték a mennybe, és ott megkoronázták, ezt a jelenetet több festmény is ábrázolja. A vers mutatja Juhász Gyula Mária-tiszteletét. A *Milyen volt...* utolsó két sorában Anna szava egyetlen tavaszról szól át, mely messze, mint az ég. Figyeljük meg, hogy a versben milyen gazdagon áradnak a jelzők. A *Milyen volt...*-ban a jelzők használatában is visszafogottabb. A harmadik versszakban érdekes az „r” alliterációja a szavak belsejében: „virága — porába — drága — ciprusága”. A negyedik sorban az „r” a felelőben a visszafelé számítva harmadik szótag élére kerül, a következő „u” magánhangzóval megnyújtva a rímet. A rím variációjában nemcsak a magánhangzók, hanem a mássalhangzók egyezése is számít. Az első versszakban a második és negyedik sor rímében: „néha nékem — vig vidéken” a hívóban az „n”, a felelőben a „v” alliterál, eltérő mássalhangzók, de a kettőzés ritmusa kiegészíti a magánhangzók egyezését. Ezek a távoli összecsengések jellemzői Juhász Gyula költészetének. A „rózsák között botorkál”, „vig bukását” oximoronszerű ellentétet foglal össze, sejtetve Anna sorsát.

Profán litánia

Tünt Anna, aranyház,
Te drága csoda,
Elefántcsontmivü
Boldog palota.
Tünt Anna, te tünde,
Te édeni kert,

Ahonnán örökre
Sors kardja kivert.

Tünt Anna, menyország,
Thulén tuli táj,
Kire messze, mélyben
Gondolni be fáj!

Mindent, ami kincses,
Ugy hordok eléd,
Urnője elé mint
Rabszolga cseléd.

S te fönny, szoborárván
Trónolsz, te örök,
Mint dór templomok ormán
Merev, isteni nők!

A *Profán litánia* A Hét 1912. április 7-i számában jelent meg először, az *Új versek* kötet is tartalmazza. (KK 2: 10 429)

A tudós költő, a poéta doctus minden dallamot le tud játszani, ezerféle hangszere van. A madártan tudósai szerint egyetlen madárfütytyben is rengeteg dallam fonódik össze, csak a mi fülünk számára túl gyorsak, nem tudjuk elkülöníteni őket. Juhász Gyula költészete is ilyen: úgy mondják, rejtőzködő, pedig esetleg csak több figyelemmel kellene olvasnunk.

A költő jól ismeri a Mária-litániák hangvételét. A „Tünt Anna, menyország” a *Milyen volt...* záró képével rokon. A vers arany csillogása, a dór oszlopok az ókorról és a reneszánszról szóló verseit idézik. A Mária-élmény összekapcsolása az Anna-szerellemmel tulajdonképpen nem profanizáció, a földi világot emeli föl, találja meg annak mélyebb értelmét. Anna-szerelem, hit, műveltségélmény kapcsolódik itt egybe. A fenti versek megszületéséhez kétségtelenül hozzájárult a szakolcai környezet, az ottani Mária-élmények, egy másfajta kultúra megismerése. Az előző vershez hasonlóan, itt is megfigyelhetjük a gazdag jelzőhasználatot. Metaforák és hasonlatok jelennek meg, a hasonlatokban pedig ott van a „mint” kötőszó: a *Milyen volt...*-ban a költő Anna tulajdonságait és a természeti képeket párhuzamba állítja, elhagyja a hasonlóság jelölését a „mint” kötőszóval, a hasonlat így metaforikus, jelzőhasználat is puritánabb. Az utolsó versszakban az „árván — ormán” rímbe az „á — o” mély hangrendű, rokon magánhangzó, egyéb tulajdonságaikban azonban eltérnek, ezzel a távolságot érzékelteti. Érdekes figyelni a „Tünt Anna” háromszoros sor eleji ismétlésére és a mássalhangzó aliterációkra is.

Imitatio Christi...

Mint magányos veréb a szürke porban,
Szürke betűkben élek én magam,
A napot nem nézem, csak áldozóban,
Áldozó napnak szép bánata van.

Mint Terézia szerelmed nyilától
Tested sebét viselte boldogan,
A vágy nyilát úgy hordom én s a távol
Honvágya fáj örökké, ó Uram!

S az ó irások és az új sirások
Fölött álmom színes tömjéne ég,
Ez élet minden bája veszve rég.

Már várnak a nem ismert tartományok,
Az új egek, az új dimenziók,
Hol e holt szív ismét vérezni fog!

A vers először a *Nyugat* 1909. augusztus 16-i számában jelent meg, az *Új versek* kötet is tartalmazza. A kritikai kiadás szerint a vers Kempis Tamás művének (*Krisztus követése*) címét viseli. Az első sor ugyancsak Kempis-idézet. (KK 1: 222 471) Jól tükrözi azt a gondolkodást, mely Juhász Gyula nem vallásos témájú verseinek is a hátterét adja.

Műveltségélmény

Juhász Gyula költészetének különösen első időszakában nagy szerepet kaptak a történelmi korok, az ókori görög és római kultúra, a reneszánsz művészete. Sok alkotása szól a magyar történelemről, irodalomtörténetről. Ezek a versek nem egyszerűen könyvélményeket dolgoznak föl, valószínűleg tanáraihoz, egyetemi előadásokhoz, előadókhoz, tehát személyekhez is kapcsolódnak, az irodalom közös átéléséhez, vitadélutánokhoz. A történelmi korszakokat verseiben legtöbbször személyeken, írókon, művészekén keresztül ábrázolja, ez már a valóságot kutató publicista szemléletmódja is. A gondolkodás története, a művészettörténet, az irodalom az ő számára egyidejűséget jelent, egyszerre barátja az igazságot kereső Szókratész és a filozófia lényegét, az ismeretelméletet kutató egyetemi diáktársa, Zalai Béla. Az egyetemre ellátogató, filozófiai vitákban részt vevő Prohászka Ottokárról visszaemlékezésében, publicisztikájában írt, a későbbi püspök egyéniségéből a fegyelmet emelte ki, ami saját versalkotásának, szonettjeinek is a sajátja. Sok alkotó sorsát hasonlónak érzi a

magáéhoz — a másban történő tükrözés, megnyilvánulás, alakítás mindig is a művészet nagy témáihoz tartozott. Hordoz ez bizonyos rejtvénytudóságot, a hasonlóság észrevezését, felfedezését.

A reneszánsz műveltségélmények Szakolcára kerülésekor különös módon elevenedtek fel. Várnai Janka színésznőnek 1911. október 14-i, rohateci keltezésű levelében írta: „Gioconda költője Morvaország határából üdvözlí a legszebb és legcsodásabb színészeányt, akit a sors elébe hozott.” Vajon miért hangsúlyozta, hogy verset írt Leonardo festményéről? Juhász Gyula Szakolcára érkezése egybeesett azzal, hogy augusztus végén a párizsi Louvre múzeumból egy olasz hazafi ellopta a Mona Lisát. A festmény két év múlva került meg, az olasz állam visszaszolgáltatta Franciaországnak.

Gioconda

Hol szürke gótívek pállott homálya
Szomorkodik a hosszú folyosón
És délben a nap tétova világa
Csak haldokolva és fázón oson,
A siralomvölgyének e vidékén
Élt, hogyha élet ez: virrasztani
S imádkozni a magány menedékén,
Élt Fra Filippo. Voltak álmái,
Mert álmok híján holt leány a lélek.
— Ó álmok, jól ismerlek titeket,
Vigiliákon szálltok mint kísértet
A szívbe, mely szűz, árva és beteg. —

Fra Filippo színek költője volt
S a zárda árnyán a sok szürke folt,
Mely gótívek közt nyúlt az éjszakába,
Keze nyomán lassan virulni kezdett.
A szürke falra szállt száz méla álma,
Az Úr, az angyalok, a Szűz, a szentek.
Halovány színek, mint klastromi kertben
A liliomok sápadt színei,
Ó de színek, s a tompa szürkületben
Virultak, s titkot sugtak mind neki.

Szeged

1923

*Gábor Endre**Juhász Gyula*

Juhász Gyula
(A Petőfi Irodalmi Múzeum fényképtárából)

Az Úr a mennyezet kéklő mezőin
Örömmel nézte: ime a világ,
Hozzá esengtek az ívek redőin
A mély kórusból a litániák.
Mária, a titkos értelmű rózsza,
Szőkén, szikáran nézte gyermekét
S a vértanuk és szűzek légiója
Epedve látta az Úr szent egét.
Fra Filippónak ez vala világa,
Melyet saját képére alkotott,
A föld csak cella, és igaz hazája
Az arany menny, hol élnek boldogok!
De egy napon — ó jönnek napok néha —
Mikor szívünk, a nyugodt és a méla,
Úgy ver, akár a riadó dobok
S mint egy világnak szíve, úgy dobog:
Egy napon idegen jött messze tájról,
Talán Rómából, talán Umbriából,
Gioconda jött, miként ha keretéből
Kilépne, Lionardo remekéből.
A homlokán rubintos aranyék,
Szemében a titok. Az ajka ég,
S rejtelmes mosolyával szólni kezd:
Bánatos álmok, ó ki festi ezt?
Fra Filippo remegve meghajol
S a távoli hercegnő ajka szól:
— Művész, ki élsz az éjben és a mélyben
S nem álmodtál még asszonyról, babérról,
Mily nagy lehetnél, ha komor sötétben
Nem hullna rád a szomorú középkor!
Lásd, túl e klostrom és e völgy homályán
Rég reggel ég és boldog nap nevet,
Paloták törnek égbe és szivárvány
Színével új művészek festenek.
Az élet édes és dús lakomáján
Terülnek ékes és új asztalok,
Örömet hirdet a kép és a márvány
S a vén nap új csodákon andalog.
Ó nézz szemembe: szép és új öröm
Ragyog belőle, mert öröm az élet,
Minek a halvány égi fényözön,
Míg szemünk földi vágy tüzében éghet?

Ó nézz ajkamra: talány és titok,
De egy csók minden értelmét megadja.
Csóktalanok a szegény martirok,
Ó nézz reám és nézz a szent tavaszra!

Fra Filippo csak rámeredt sötéten,
Jövő tüzei égtek nagy szemében,
Jövő igék remegtek ajakán:
Ó élet, szépség, tavasz és talány!
Lassan elindult és előtte lejtett
A távoli hercegnő, lépte tánc,
Fra Filippo ment. Hívta, hitegette
Az aranyos és selymes Reneszánsz!

Juhász Gyula *Gioconda* című verse először 1910. január elsején jelent meg a *Szegedi Híradóban*, tehát már az Annával történt megismerkedése után. A verset 1911 szeptemberében aktualitása miatt több lap is újraközzölte. (KK 1: 243 483). Az újraközlések felidézhatték a költőben a reneszánsz világát, korábbi verseinek hangulatát — az újságok címlapján a múlt élővé, napi témává alakult. A költő-publicista számára ez inspiráló élményt jelenthetett, éppúgy, mint a Mária-élmény, a morva oltárképek. A reneszánsz festményeknek is gyakori témája volt Mária Jézussal, a születés misztériuma már az áldozatot, a Húsvétot is láttatta Mária komoly vonásain. A vers sok életrajzi vonást hordoz: a zárda leírása, a művészet csábítása Juhász Gyula személyes élménye, a váci noviciátust idézi. Az, hogy egy festő alakjában ábrázolja saját magát, a művészet egyetemességét jelzi, számára a képzőművészet, a reneszánsz, és a jelen kiállításai, művész-barátai ihlető forrás voltak.

„Fra Filippo színek költője volt” — írja a versben. A szókép szinesztézia, a színek és a szó, a látás és a hallás összekapcsolása, utal a költő képzőművészeti érdeklődésére. A színek, a szürke, az arany, a kék, a selymes mind megtalálhatóak, készül a festőpaletta, melyből a *Milyen volt...*-at fogja kikeverni, amelyről a verseiben gyakori szürke hiányozni fog, habár hozzá kell tenniük, hogy a szürke a költeményeiben egyáltalán nem egyhangú vagy unalmas, sokszor inkább az a forrás, melyből a többi szín létrejön. A vers egy kis jelenetet ír le, a színek dinamizmusa mellett ott van a cselekvés dinamizmusa. A reneszánszot egy női alak jelképezi, akiben testet ölt egy művelődéstörténeti korszak. Ezáltal viszont a rejtélyes hölgy absztrakcióvá, jelképpé válik — Annának is hasonló lesz a sorsa.

1909-ben keletkezett Giorgone című szonettje: „A képeiden arany s bíbor álmok, / Szőke hajak és világos selyem”, „A szemek kékje és az egek kékje” — ezekben a sorokban a *Milyen volt...* teljes színpalettája megtalálható, az utóbbiban azonban már nem szerepel az arany és a bíbor, a jelzők egyszerűbbé válnak. Beato Angelico című versében „Rügyezni kezde a koratavasz” — a reneszánsz festő alkotásaiból a tavaszi megújulást emeli ki, ami a *Milyen volt...* csattanója.

Mátyás királyról szóló, korábbi verse mutatja, hogy a reneszánsz élménye a magyar történelemhez, művelődéstörténetéhez is kapcsolódik.

Az *Örök Beatricének* című költemény a gyermek Dante és Bice, azaz Beatrice találkozását beszéli el: „Hol van Bicének szőkesége, hol van?” Dantét Beatrice kíséri paradicsombeli útján — egy Annához hasonlóan idealizált, elérhetetlen nőalak. Erre a világirodalmi motívumra mindenképpen gondolnunk kell, mikor Anna-verseit vizsgáljuk. Gulácsy Lajosnak, festő-barátjának is kedvelt témája volt Dante és Beatrice.

Gemmák és hermák

Néha ódon gemmák és aranyzivű hermák
Dekadens cézárának érzem magam s fejem
A borostyánt kívánja, mely drága ünnepen
Mámort csitít, míg zöldje álmatagon pereg ránk.

Ódon gemmákon én magamra rátalálok.
A fáradt, nagy szemek, a keskeny szájak éle
Vágyak nélkül merednek a hádeszi sötétre.
Ó régi rokonok, ó utolsó cészárok!

Ki voltam én? Talán a legutolsó voltam,
Ki Numa birtokán pár évig haldokoltam,
Virgilius versét olvasva holdas éjen

S Plató utópiáján gondolkodtam borongva
Lonckoronás hegyek hűs, harmatos tövében
S reménytelen szemekkel néztem szűz csillagokra.

A vers először a *Nyugat* 1909. április 16-i számában jelent meg. (KK 1: 214 467) Gemma: metszett drágakő. Herma: rövid, négyszögletes oszlopon nyugvó mell- vagy fejszobor.

A költeményt az *Új versek* kötet is tartalmazza. A vers személyes jellegű: Juhász Gyula az, aki Vergiliust olvas, Plató utópiáján borong, magára öltve egy régi cézár köntösét, mert a költő fejedelem és cézár a maga világában.

A magyar táj színei

Juhász Gyula az olasz reneszánsz színpalettáját keverve is a magyar tájak festője marad. A *Milyen volt...*-ban megjelenő szóképek, jelzők már Szakolca előtt

készülődnek, úgy csiszolódnak a különböző témájú versekben, mint a patak kavicsai. Egyik korábbi versét idézzük:

Nyár

A távol csillagok oly szőke fénnel égnek.
(Annára gondolok, ki szőke s messze rég.)
Kaszálók illatát üzenik esti rétek.
(Annára gondolok, emléke enyhe, szép!)

A nyár ragyog, lobog. Pipacsosok a rétek.
(Annára gondolok, ó én letűnt nyaram.)
Őszünk be közeleg, falevél földre téved.
(Annára gondolok és siratom magam!)

A vers a *Független Magyarország* 1910. július 17-i számában jelent meg. „E versben először bukkannak föl a *Milyen volt...* című közismert Juhász-verset annyira jellemző képek és hasonlatok.” (KK 1: 268 498)

A versben a magyar tájra ismerhetünk, melyet Juhász Gyula pár ecsetvonással nagyszerűen tudott ábrázolni. Annának ugyanakkor nővérei a reneszánsz nőalakok, a *Milyen volt...*-ban egymásba csillannak a szőkeségek. A *Milyen volt...* és a *Nyár* közös szerkesztési elve, hogy a hasonlatokat nem fűzi össze a „mint” kötőszó, a képeket a költő egymás mellé állítja, mélyebb azonosságuk fejeződik így ki. Utalunk az impresszionista festmények témáira, színvilágára, a nagyváradi és pesti kiállítások élményére. A *Milyen volt...* festőisége onnan való, ahol a ritmusban még egy a festészet és a költészet, a tehetség iránya dönti el, hogy a látomásból vers vagy festmény lesz. De a költő is érezheti a színek ritmusát, és a festő is érzékelheti a színek összhangjának áradó dallamát, ihletünkben közös a ritmus, mellyel a világ jelenségeinek összhangját fejezik ki, teremtik meg. Juhász Gyula egyébként kitűnően rajzolt, ez is segítette a festmények értelmezésében. A ritmus tiszta formája a zene, ilyen témájú versei is vannak.

A képzőművészet iránti érdeklődése kiterjedt a kortárs impresszionista festészetre is. Budapesten és Nagyváradon kiállításokat látogatott, Nagyváradon részt vett a szervezésükben. Gulácsy Lajossal személyes barátságot ápolt, a festő alakja versben is megjelenik.

Tájéleíró költemények az Új versek kötetben

Tiszai csönd

Hálót fon az est, a nagy, barna pók,
Nem mozdulnak a tiszai hajók.

Egyiken távol harmonika szól,
Tücsök felel rá csöndben valahol.

Az égi rónán ballag már a hold:
Ezüstösek a tiszai hajók.

Tüzeket raknak az égi tanyák,
Hallgatják halkán a harmonikát.

Magam a parton egymagam vagyok,
Tiszai hajók, néma társatok!

Ma nem üzennek hívó távolok,
Ma kikötöttünk itthon, álmodók!

A *Tiszai csönd* először *A Hét* 1910. október 2-i számában jelent meg. (KK 1: 273 502)

Logikai szerkezet: A vers statikus kép, mégis csupa belső feszültség, dinamika. A kétsoros strófa Juhász Gyula kedvelt versformája, filozófiai, logikai szerkezet. A sorok szembeállítás párhuzamos szerkesztésre, fókuszásra, ellentét kifejezésére ad lehetőséget. A logikai szerkezet alakulása a *Milyen volt...* struktúráját is előkészíti, ott, mint látni fogjuk, a logikai alakzat háromtagú, van egy összefoglaló harmadik tétel is. A *Tiszai csönd*-ben sorpáronként a természeti képek és az ember által alkotott világ kapcsolódik össze. A hasonló képeket a „mint” kötőszó nélkül állítja egymás mellé, ez a *Milyen volt...*-ra is jellemző lesz. A hasonlóság így elmosódottabb, de mélyebb. Az első strófában a megszemélyesített est és a tiszai hajók párhuzama jelenik meg. A második strófában a sorrend felcserélődik, az első sor az emberi, a második a természeti világ, finom tükörkép alakul így ki, ahogy a világ a Tiszában tükröződik. A harmadik strófában a természeti jelenséget, a holdat igével jellemzi, „ballag”, a tiszai hajók minőségjelzőt kapnak. (Ez már a Juhász Gyula által alkotott harmónia. A vers alapélményéül szolgáló publicisztikájában megjegyzi, hogy a harmonika modern kuplékat játszik.) A negyedik versszak időmértékes ritmusait hármas „h” alliteráció egészíti ki, a harmónia tökéletes. Ebben a kétsoros strófákból álló versben a párhuzam, az ellentét, a bővítés úgy olvad egybe, mint a Tiszán csillanó hullámgyűrűzések. Az utolsó két strófában, a vers lezárásában megjelenik a költő, ez objektíváció is, akár a *Magyar táj magyar ecsettel* című vers befejezése. Mintha egy festő festené meg önmagát, ahogyan a tájat festi, ez már ismeretelméleti, filozófiai nézőpont.

Stilisztikai eszközök: A tiszai hajók mozdulatlanok, de ezüstös színük esemény, történés. A megszemélyesítések emberközelivé teszik a természetet, a csillagok

közelebb húzódnak a végtelen távolából, hogy meghallgathassák a harmonikaszót. A kétsoros strófák soronként párhuzamos szerkezetet képviselnek. Az első strófa első sora az est, természeti jelenség, amely egy metaforában pókká változik. A világot a művész hozza létre, a tájat a vonatkozási rendszerek finom pókhálója szövi át, a művészi alkotás kissé bizarr, de találó szimbóluma ez a pók, az alkonyati nap alakjára, fényére, sugaira is emlékeztet. A második sor az ember alkotta hajó, amely mozdulatlanra dermed a hálóban. A következő strófa első sorában az „egyiken távol harmonika szól” szószerkezet nem is olyan egyszerű. Az „egyiken” határozóragos határozatlan névmás, utána toldalék nélkül áll a „távol”, melynek jelzői és határozói árnyalata is van. A harmonikaszóra tücsök felel, a természeti és az emberi világ párbeszédet folytat, összhangban van. A tücsökzene Szabó Lőrinc költészetében kórussá alakul — vajon mennyi szerepe volt ebben a költő-barát Juhász Gyulának? A harmadik strófa első sora a hold megszemélyesítése, a „róna” Petőfi kedves szava, az égi róna Petőfi verseinek végtelenét, a magyar költészet távlatait is idézi. A második sor az ember alkotta hajók ezüstje, ahogy a tücsökszó és a harmonika hangja eggyé vált, úgy olvad egybe a hold és a hajók színe. A képsor párhuzamos, a hajók mintha a holdra is hasonlítanának, mintha a lenti világ a föntinek a tükörképe lenne. A negyedik strófa első sora a csillagok megszemélyesítése, metafora, a tüzeket az „égi tanyák” rakják, az alakzat szinekdoché. A második sorban a „h” hármas alliterációjával ismét felhangzik a harmonikaszó, melynek hallgatója is akad, a versnek cselekménye alakul. Az ötödik strófa a költőt és a tiszai hajókat állítja párhuzamba. A hasonlatot itt a „néma társatok” szókapcsolat fejezi ki, a „néma” a hajóknak és a költőnek is jelzője.

A vers keletkezése — publicisztika és vers: Hogyan keletkezik a vers, a versbeli elvonatkoztatás milyen kapcsolatban áll a valósággal? A kritikai kiadás szerint a *Szegedi riportok. A ráctemplom mellett* című, a *Szeged és Vidéke* 1910. július 22-i számában névtelenül megjelent publicisztikai írásnak Juhász Gyula a szerzője: „De azért és éppen ezért a magányos és melankolikus természetű ember szívesen jár most errefelé, a pusztulás és elmúlás utcáiban. Kivált holdas estén, amikor a Tiszán megzendül a harmonika. Mert ez errefelé a zeneszerszám. A sleppeken (így hívják magyarán az uszályhajót) harmonikáznak ábrándos vízi emberek, de nem ám holmi magyar népdalt vagy szomorú nótát, hanem igenis új dalt, pesti kuplét. Ujjé, a ligetben nagyszerű. A szemlélődő alig hisz a füleinek, pedig így igaz. A kultúra bizony elhatol szárazon, vízen és elviszi aranyát és rongyait egyaránt. (De különösen a rongyait és a kupléit viszi el.) Még gramafont is lehet hallani az egyik sleppen, amint valaki komikus énekel belőle és a lármás, rikácsoló géphang végigsívít a holdfényben némán ballagó nagy vízen, egészen a túlsó füzesek aljáig.” (KK 5: 366 658)

A realista publicisztika előkészíti a versbeli absztrakciót. A két leírás összevetése mutatja Juhász Gyula alkotói módszerét, látásmódját, melytől nem idegen a

valóság képeinek nyersebb és kritikusabb leírása. Ez adja költeményeinek „epikai hitelét”, versei sokszor az absztrakció más fokát képviselik, de versbeli szemléletmódjától sem idegen a realista leírás, ezt az *Új versek* több darabja is mutatja. Azonban egyes verseiben, és ez az Anna-versekre is vonatkozik, a létértelmezés elvontabb síkja jelenik meg. Nem arról van szó tehát, hogy Juhász Gyula egy elvont világba menekül, a publicisztikában megírt hétköznapi jelenségeket sokszor az elvont gondolkodás szintjén értelmezi. Természetesen nem az egyes publicisztikai írások megverselésére kell gondolnunk, a kapcsolat összetettebb, a vers többféle élményből fakad.

Magyar táj, magyar ecsettel

Kis sömlyék szélén tehenek legelnek,
Fakó sárgák a lompos alkonyatban,
A szürke fűzfák egyre komorabban
Guggolnak a bús víz holt ága mellett.

Távolba néznek és a pusztá távol
Egy gramofon zenéjét hozza nékik,
Rikácsolón, rekedten iderémlik,
A pocsétában egy vén kácsa gázol.

Az alkonyat, a merengő festő fest:
Violára a lemenő felhőket
S a szürke fákra vérző aranyat ken,

Majd minden színét a Tiszának adja,
Ragyog, ragyog a búbanat iszapja.
(Magyar táj: így lát mélán egy magyar szem.)

A vers először a *Nyugat* 1912. október 16-i számában jelent meg, az *Új versek* kötet is tartalmazza. A *Nyugat*-ban a vers alatt ez áll: (Szeged). (KK 2: 29 439)

A napszakok váltakozásának színei az impresszionista festészet és költészet kedvelt témái. Tóth Árpád *Hajnali szerenádjában* a hajnal a „nagy impresszionista”. Juhász Gyula több rétegben hordja fel a festéket: az alapszín a szürke, a fakó sárga, erre festi a megszemélyesített alkonyat a ragyogó színeket. Az alapszín a *Giocondában* is a szürke volt. A realista képhez tartozik a gramofon zenéje, melynek leírását a fenti publicisztikai idézetben is olvashattuk. A gramofon már keményebb, jobban kapcsolódik a publicisztikában megjelenített élményhez, mint a *Tiszai csönd*-ben, rikácsoló és rekedt, mintha a vén kácsa hangja lenne. Már itt a civilizáció, mely korunkban széttöri az idilli tájat, az ember fülhallgató rádióval jár-kél a természetben. A sor csupa muzsika: a „cs” hangutánzó, az „é-á-a” magán-

hangzó-sor ismétlődik, tulajdonképpen belső asszonánc, az „á-o” mély hangrendű magánhangzók, illeszkednek a ritmushoz. Az utolsó strófa első és második sorában a hívó és felelő magánhangzó-sora rendkívül dallamos és változatos asszonáncot valósít meg: „a-i-á-a-a-a a-i-a-a” a felelő sűríti a hívó sorát. Ugyanakkor a felelőben szójátékszerűen ott folyik a Tisza: t iszapja, elrejtve egy tiszta rímet is. Ez ismét egy Juhász Gyula-féle formai bűvészkedés, melyet kitalálni nem lehet, csak megtalálni, mint egy csodálatos színes kavicsot.

A befejező sor önreflexió: a költő önmagát is megfigyeli, ahogyan szemléli a tájat, a verset konklúziószerű, szenvtelen meghatározás zárja. A *Milyen volt...* eszköztelenebb nyelvével összehasonlítva, itt jelen van a „bús” és az „arany” fogalma. Az objektív, filozofikus szemlélet azonban rokon, a *Milyen volt...* sem közvetlen szerelmi vallomás, odafordulás, bizonyos objektivitás jellemzi, még a többi Anna-verssel szemben is.

A szonettben, éppúgy, mint a kétsoros strófákból álló versben, a gondolkodás logikai formái is alakulnak.

Színház

Nagyvárad publicisztikájának jelentékeny része a színikritika. Indig Ottó a következő statisztikát közli: „A várad esztendőik újságírói termésének számadatait vizsgálva (a szegedi vakációs hónapok cikkeit is ideszámítva) kiderül, hogy e korszak 347 újságcikkből (amelyekből a Szegeden közölt újságcikkek száma 56) 175 (166/9) a kritikai írás. Ebből színházi cikk 147 (142/5), irodalomkritika, recenzió 18 (14/4), képzőművészeti kritika, beszámoló 10 (9/1). E néhány számadat szemléltetően bizonyítja, hogy nem csupán várad kritikai írásainak összességében vannak túlsúlyban azok a cikkek, amelyekben a színházról, a színjátszásról írt, de az alkotói korszak (1908. febr. — 1911. jún.) teljes publicisztikájának is jelentős részét, 42,4%-át teszi ki.” (i. m. 80. o.)

Érdemes elgondolkodni a fenti statisztikán. Juhász Gyula nem csupán a publicisztika, a színikritika területén vonzódott a színházhoz. Verseiben az irodalomtörténet, a művészettörténet témája személyek, apró jelenetek, zsánerképek, irodalmi arcképek formájában jelenik meg, verseiben érvényesült a színpadi megjelenítés dinamikája. A *Milyen volt...*-ra is jellemző a dinamizmus. Anna nevét csak a harmadik versszakban írja le a költő: jól szerkesztett, késleltetett expozíció, amely már színpadi megjelenítés is — hiszen Anna színésznő volt.

Színházi szonett

Szeretlek színház! Pompázó hazugság,
Te fényes, tarka, bár sorsunk setét,
Szeretem Romeo szerelmi buját
És szeretem az Offenbach-zenét.

És szeretem a deszkák furcsa népét,
A talmi mámor sok bus emberét
S szerettem egykor egyik cifra szépét.
Ó Pulcinella, hazug szőkeség!

Szeretlek színház! És nagyon gyűlöllek,
Olcsó morállal álcázott mesék,
Hazug hazugság, mázolt szürkeség!

Ti prédikáló társadalmi drámák,
Miken tanulni szoktak uri dámák,
Hú tisztelői Bernstein- és Brieuxnek!

A vers először a szegedi *Színházi Újság* 1910. szeptember elsejei számában jelent meg *Színház* címmel, *Színházi szonettek* főcímmel. (KK 1: 270 500)

A színeket elvont főnévvel jeleníti meg, „szőkeség, szürkeség” — ami már az absztrakció felé mutat.

Indig Ottó felhívja a figyelmet Juhász Gyula Bartók Béláról szóló értékelésére, mely a *Független Magyarország* 1910. július huszadiki számában jelent meg, *Az olvasó naplójából* címmel. Juhász Gyula szinkritikai tevékenységének elemzése nem tartozik ennek a tanulmánynak a tárgyához, ebben a cikkben viszont költészetével kapcsolatos fontos megállapítások is találhatók.

„Egy drámát olvastam, rövid egyfelvonásos rövid verses sorok, az egész tíz oldal. A kékszakállú és feleségei — a férfi és a nők öreg örök témája, egy férfiasan erős koncepció tömören stílusos megoldásában. A közkeletű mítosz a székely népballada egyszerűen monumentális hangján, a színpadi ábrázolás mindent vasmarokkal összefoglaló tömörítésében.” Juhász Gyula egyetemi éveiben dolgozatot tervezett a székely népballadáról. A saját alkotásaira nézve is fontos, amit Bartók Béláról mond: tömörség, erős koncepció.

Bartók Bélának

Erdély erdői zúgnak,
Ezüst és arany erdők,
Borongó, barna felhők,

Hárfái Nemerének,
— Sirámos dajkaének —
A dalaidban.

Tiszai tájak sírnak,
Panasza jegenyéknek,
Halottas őszi rétek,
Zúgó, fekete nyárfák,
Magányosak és árvák
A muzsikádban.

És fölérez és fölzeng
Az áhitatos, ős, szent,
Az ázsiai mély, nagy,
Szilajbús, boldog méla,
Pogány és büszke lélek,
A régi, régi éden
A zenédben!

A vers először a *Napkelet* 1921. december 25-i számában jelent meg. Bartók Béla és Juhász Gyula már 1906 táján megismerkedhetett egymással, Bartók Szeged környéki népdalgyűjtő útja alkalmából. „A verset minden bizonnyal Bartóknak 1921. november 27-i szegedi hangversenye ihlette.” Valószínűleg Juhász Gyula a szerzője a Szeged 1921. november 27-i számában megjelent cikknek. „Fejedelem jön ma Szegedre, bár harsonák nem hirdetik érkezését. Mert Bartók Béla ma az abszolút zene legkülönb művelője... A hazai mély kultúra legmélyebb és legörökebb kútjából merít: a népköltészet csodálatosan tiszta és gazdag forrásából.” (KK 2: 268 537)

A Bartók-vers azt mutatja, hogy Juhász Gyula világában a modernség és népköltészet összekapcsolódik, balladai hangvételének, szerkesztésmódjának mély gyökerei vannak. Trianon után vagyunk: Erdély említése, a Nemere, a magyar tájak a nemzet kulturális egységének tanúságtevői. Juhász Gyulának művészekről szóló versei magát az alkotót állítják elénk, ez a verse Bartók zenéjének ritmusait zengeti. A bartóki disszonanciákat és összecsengéseket a rímelés és a sorok rövidsége érzékelteti. Az első versszak rímképlete: „a bb cc d.” Az „r” belső alliterációja az egész versszakon végigvonul, az első két szóban hangsúlyos szó eleji összecsengésben: „Erdély erdői”, mely az „Erdély” szófejtése is. Ez a belső összecsengés, mint egy mély zenehang dübörög, hiszen Erdély elveszett. Az „r” csak a harmadik strófa utolsó előtti sorában kerül a szó elejére, ekkor ismétlődve: „A régi, régi éden” az őshazára, de (talán) az elszakított területekre is utal. A második és harmadik sor négy szótagú asszonánc, a „b” alliterációjával, mely a rokon „o” magánhangzókat is bekapcsolja a rímelésbe. Juhász Gyulának kedvelt

módszere, hogy a mássalhangzók alliterációjával nyomatékosítja a rokon magánhangzók összecsengését, ezáltal megnyújtja a rímet. Persze ez inkább a belső formakészlet ösztönös alkalmazása, mint tudatos keresgélés. A harmadik-negyedik sorban a „h” belső alliterációja bújik elő sorkezdőnek. Juhász Gyula kedvelt színe az arany, mely a reneszánszig megy vissza, itt az erdélyi mondavilágra, történelmünk aranykorára is utal. A Nemere a jellegzetes erdélyi szél, melynek zúgása az ötödik-hatodik sorban a „d” alliterációjában dajkaénekké változik. Mert a magyar kultúra Erdély bölcsőjében ringott. Habár az ötödik-hatodik sor nem rímel, a „d” alliteráció egy mélyebb zengéssel mégis összeköti őket. Erdélybe már csak így izenhetünk.

A második versszak első sora a hasonló mondszerkezettel visszautal az első versszak első sorára, párhuzamba állítva a magyar tájakat. Az első két szóban a „t” alliterációja jelenik meg, nyomatékosítva a tájak szolidaritását. A hatodik sorban a „muzsikádban” és „dalaidban” tulajdonképpen rokonértelmű szavakkal végrehajtott szóismétlés, stilisztikai alakzat ragrímme, némi bartóki disszonanciával, így a befejező sorok mégis csak összecsengenek.

A harmadik versszak egy sorral hosszabb, mint az előző kettő: hatsoros strófa. A rímelés (a tompább csengésű asszonáncokkal, alliterációkkal, összerakós mozaik-rímekkel, mint a „mély, nagy — méla): „aa bb ccc”, a disszonanciából megszületik a harmónia. Igazi Bartók-zene ez a vers, melyből Juhász Gyula verseinek a bartóki ritmusokkal való rokonsága is kiderül.

Balladaiság

A balladaiság Juhász Gyula költészetében nem csupán téma: tömör szerkezet, kihagyásos alakzatok, de még az asszonánc tompább csengését is ide sorolhatjuk.

Balladás hangvételi, szerkesztési versek az *Új versek* kötetben is találhatóak. A tömör szerkesztésmód nemcsak balladáira jellemző, a sejtetés, elhallgatás, többértelműség jellemzője egyéb verseinek is.

Babona

Különös éjszaka,
Az ablakot kitártam.
A hold halvány virág,
Kutya vonít az árnyban.

Hüvös, mély éjszaka,
Halottaim üzennek,
A hold halvány virág,
Kinyíltak mind a kertek.

Talányos éjszaka
A tavasz nyárba téved,
A hold halvány virág,
A temetők fehérek.

Halálos éjszaka,
Oly hosszú, rémes árnyam,
A hold most hervad el:
Annát álmomba láttam.

A vers először *A Hét* 1911. október 1-i számában jelent meg, nem sokkal a *Milyen volt...* megszületése előtt, az *Új versek* kötet is tartalmazza. (KK 1: 309 518) Ady Endre később keletkezett verse, az *Emlékezés egy nyár-éjszakára* is visszacseng bennünk, Juhász Gyulának sok motívuma bukkan fel más költőknél, az átvételt filológiai eszközökkel nehéz bizonyítani. Verseinek szerkesztésmódja, nem csupán témája balladai: kihagyások, ismétlések, a hangulat sejtelmessége. A versen végigvonul a „h” alliterációja. A versszakok első sorában az „éjszaka” szó ismétlődik, a minőségjelzők váltakoznak. A harmadik-negyedik versszakban a „talányos — halálos” összecsengés annomináció, hasonló hangzású, de különböző jelentésű szavak összecsengése.

Ancsa szolgáló

A kis végváros vendéglője mélyén
A söntés rejtekén élt Ancsa lelkem
S csodálkozott boros, bús éjek éjén,
Ha az urak mulattak ott a csendben.
A fásult jegyző s zordon szolgabíró
Szilaj nótákra zendített keményen
És Ancsa hallgatott
Szelíd szláv dallamokkal a szívében.

Oly kender volt a kócos haja néki
És oly kökény félős kék szemepárja,
Lelkében messze fenyvesek meséi,
Alacsony viskók rontó babonája.
Egy-két vad vendég megölelte néha
S idegen szókat suttogott fülébe
És Ancsa hallgatott
És megriadva zajlott lomha vére.

És egyszer eltűnt áldott szégyenével.
 Tavaszodott, a Morva zugva áradt.
 A Morva jó ágy, falujába ér el,
 Hol most pattognak a fiatal ágak.
 Mert ősi sors ez: hogy duzzad tavasszal
 A Morva és rügyez az ifju plánta...
 És akkor este lett
 S a söntés Ancsát többé nem találta.

A vers az *Új versek* című kötetben is megtalálható, először *A Hét* 1913. július 27-i számában jelent meg. (KK 2: 65 455) A szakolcai környezetet állítja elének, egy-egy jelzővel kitűnően jellemzi a szereplőket. A kihagyásos elbeszélés a természet képeiben folytatódik, ezáltal ezek szimbolikus jelentést nyernek. Az *Ancsa szolgáló* és a *Milyen volt...* látszólag teljesen különbözik egymástól. Itt egy realista történet, ott egy absztrakt költemény. Az egyik vers szóhasználatában a kisvárosi környezetet bemutató szavak (söntés, vendéglő, szolgabíró, jegyző, vendég), a másik az elvontabb költészet nyelve. Ugyanakkor hasonló a kihagyásos szerkesztésmód, mindkét versben jelentős a természeti képek szerepe. A szóhasználat egészen eredeti: Ancsa hajszínét névszói-igei állítmánnyal fejezi ki, melyet mutató névmás és alliteráció nyomósít: „Oly kender volt a kócos haja néki”. A következő sorban elmarad az ige, a „kökény” ismét tulajdonságot kifejező állítmány, a „k” alliteráció tovább vonul. A tulajdonságot mindkét esetben főnév (kender, kökény) fejezi ki, a két sor szerkezete párhuzamos. A „haja néki” birtokos jelzős szerkezet, a szórend némileg szokatlan. „Néki” és nem „neki”, a tájnyelvi változatban van valami bizalmas, tetszést kifejező. Prózában másképp mondanánk, például őneki a kócos haja olyan volt, mint a kender — kiderül, hogy a versben egy metafora is megbújt. A „kökénykék” kettéválik, közéjük kerül a „félős” melléknév, az összetétel egyik része névszói-igei állítmány és főnév (kökény), a másik része (kék) melléknév és minőségjelző. (A kökény a „kökényszemű” összetételben is előfordul, itt pontosítja a „kék” jelentését, az általános színeképzetből elvonja a konkrétat. A kék ez által még kékebbé válik, a színmeghatározások változatossága a *Milyen volt...*-at is jellemzi.) A következő két sorból a „voltak” ige hiányzik, a versszak kezdősorának „volt” igéje tovább adja a jelentését. A kihagyás a tömörítés eszköze, ezzel találkozhatunk a *Milyen volt...*-ban is. A szófajok átmenetisége, ezáltal többlet jelentésük megmutatása, kialakítása nyelvújítás, habár kevésbé látványos, mint új szavak létrehozása. A költő speciális jelentésben, összefüggésekben, szókapcsolatokban használja a szavakat, ezáltal válik eredetivé.

(Folytatjuk)

Beke Sándor

Álom a Titanicon

Elbeszélő költemény

Ajánlom ezt a költeményt mindazoknak, akik kitartanak eszméik mellett, és az utolsó percig irányítják a kormánykereket egy szebb és emberibb jövő felé.

Megszólítom azokat, akik a gazdagság szemfényvesztő világában kőszívű embereké váltak és kinézik közös földi létükből a szegény és elesett embereket.

Mindenkinek üzenem a harmadik évezredben, felekezeti hovatartozásától függetlenül, hogy az ima hatalma és ereje lebírhatatlan.

A boldogságkeresőkhez szólok: az önfeláldozó szerelemről, amely mindeneket megújít és újjáteremt; a határtalan szeretetről, amely olyan, mint az igazság, mely legyőzi a rosszat, és felülkerekedik bánaton, szenvedésen.

Üzenem: az álom szárnyaló ereje isteni erőt sugall és tovább éltet, hogy elviseljük a sűrű békőnapokat életünkben.

És emlékezni szeretnék Dr. Lengyel Árpádra is, aki a Carpathia orvosaként részt vett a Titanic több mint hétszáz túlélőjének a megmentésében.

*Kibunytak a kék hullámok fölött
a Titanic ablakai az éjben —
Álmomban a sötét óceán
nagy, fekete vas-temetőjét jártam,
és eltűnt arcodat idéztem,
szomorúan kutattam utánad,
s míg téged kerestelek,
feltámadt lelkemből
elköltözött a bánat:
az Atlanti-óceán fényudvarában
feltűnt a szerelmiünknek
örök szállást adó,
mélyben tündöklő város:
az elsüllyedt hajó...*

*

A csillogó jégzilánkok között
a hegedű síró hangját hallgatom,
az utolsó hangverseny hangjait:
az Ősz himnusza zeng
a süllyedő hajón.

A hajótervező felnéz
a ragyogó éj egére,
talán Istent keresi,
vagy saját esztelenségét
próbálja tetten érni,
könnyes szemében
— mint néma víztükörben —
nézik magukat a távoli csillagok.

A fagyos jégmezőn
végigborzong
a Titanic vészharangja,
hangja lefolyik
a ködfüggöny mögött,
s még egyszer,
utoljára sípolnak
az óceán felett a füstfelhőben
a fekete kaminok,
mint süvöltő gyárkémények.

Hullámzó jeges víz
locsolja a megdőlt óriáshajót,
a parancsnoki hídon
az öreg kapitány leteszi szócsövét,
a kormányfülkébe vánszorog át,
és imába kezd,
összekulcsolt kézzel.

— Gondviselőm,
ki e világra teremtetél,
köszönöm Neked,
hogy megmutattad:
a Titanicnál is nagyobb vagy,
és megértetted velünk,
milyen törpe és megátalkodott
az önelégültség csapdájában

vergődő ember,
míg sorsa kisiklik
a hit vágányából,
vagy ha gonoszságában
egyedül marad.

Köszönöm,
Istenem,
hogy próbára tettél bennünket,
önhitt és dölyfös embereket,
köszönöm,
hogy példának
szemeltél ki minket,
gyarló halandókat,
köszönöm
ezt az utolsó utazást,
mert tudom:
megbocsátod bűneinket.
...Az álmok hajója süllyed,
„közelebb, tehozzád, Istenem” —
enyészik az ének,
sátán takarja ránk
gyilkos takaróját a fekete hajón,
hullámozó keze
örömittasan tapsol fölöttünk,
álnok erők
ragadnak le a mélybe,
halálfélelem vacog
a hajótöröttek idegeiben.

De Uram!
Te fogadj a másvilágon,
a tenger sötétkéék országában!
Adj nemlétünknek csendes,
nyugodalmas álmot
és színezd álmainkat
egy pici földöntúli boldogsággal.

*

*Kibunyta a kék hullámok fölött
a Titanic ablakai az éjben —*

*morzelámpa jelez
a koromsötétben,
a kapkodva villogó fényjelek
már csak a messzi égtestektől
kérhetnek segítséget,
az utolsó rakétát is fellőtték,
s míg kialudtak a fedélzet lámpái,
a tűzijáték alatt
a fullasztó füstben
egymás kezét
még egyszer megfogják,
utolsó szavak,
búcsúzkodnak a hajótisztek,
leteszi fülhallgatóját a rádiós,
a szikratávíró
sem dolgozik többet:
a csillagos égbolt alatt
s az ismeretlen mélység fölött
készül a megsemmisítő
örök pihenésre.*

*

Imbolyognak,
lebegnek a mentőcsónakok,
bukdácsolnak a ködben,
viharlámpák pislákolnak,
ragacsos pára nyeli el
a villogó fényeket,
és följajdul kórusban a Miatyánk,
a hajótöröttek segélykérő imája.
A csendes hullámokon
bőröndök, faládák, nádszékek,
üres nyugágyak,
s mentőmellények úsznak.
Deszkákba kapaszkodnak,
gerendákat
s fehér faoszlopokat
ölelnek át zokogva
az életben maradottak,
elárvult gyermek sikolt fel itt-ott,
jajgat a vaksötétben,

fémnyelű evezőlapátok
emelkednek a párás ég felé,
majd nekirugaszkodnak
a matrózlegények,
a megrettent gazdagok,
s az elszánt szegények
remegő kezében.

*

*Kibunyta a kék hullámok fölött
a Titanic ablakai az éjben —
Amphitrité,
Poszeidón jóságos felesége
mindenkit megpróbál menteni,
utoljára a hajót kapta ölébe,
de legörnyedt
a fémóriás súlya alatt,
s a felborult hajó
süllyedni kezdett
a tág tüdejű fekete égbolt alól
az ismeretlen kék hazába.*

*

A fösvény újhold
vékony sarlójával
közönyösen sétál az égen,
ha észrevenne,
tán fényt küldene csónakunk fölé,
hogy jobban lássalak.
Még egyszer fellobban
reszkető kezemben
a meggyújtott újságpapír lángja,
s az utolsó lobbanásnál,
közel viszem hozzád a kis tüzet,
hogy melegítsen.

Hideg van.
Imádkozom.
Te búcsúzol, szerelmem?

A keleti égbolton
hullócsillagok futnak le
az ég pereméről.
Megszorítom kihűlt kezedet,
ó, menni fogsz,
magukkal rántanak
a hullócsillagok,
üveges szemed, jegesedő arcod
mély álomba hull,
a halál tengerébe.

*

*Kibunytak a kék hullámok fölött
a Titanic ablakai az éjben —
A kisimult örvény alatt
Poszeidón isten bronzpatás lovai
vontatják a tengerfenékre
a különös várost,
a drágaköveket, az aranyat,
a márványt, a mesés kincseket
rejtő fekete csodát,
s Tritón kagyló-kürtje köszönti
a magas rangú vendéget,
a könnyes,
kisírt szemű palotát.*

*

Hideg van...
Magamra kaptam
egy nedves gyapjúsövetet,
nem tudom, kié volt,
átjár a fagyos szél,
fel-felcsapnak a mentőcsónakba
a jeges hullámok,
fölöttem süvít
a szétfolyt köd alatt
a sötétkék óceán,
lassan én is halálba dermedek,
kihűlnek végtagjaim.
Már nem tudok sírni,
szerelmem —

*

*Kibunytak a kék hullámok fölött
a Titanic ablakai az éjben —
magához ölel az óceán,
s míg süllyedsz a sötétlő mélybe,
utolsó utadon
vízi nimfák kísérnek
és selymes hajú szírének
énekelnek.*

*

Kereslek!
A kék álomban követem utadat,
kutatlak a helyüket nem lelő
holttestek között a víz alatt,
a megfulladt fedélzeten,
a hajó orrán,
ahonnan együtt láttuk,
hogyan a bíbor félhomályban
táncoló delfinek
követik a Titanicot,
az aranyozott díszletek között,
a bronz nimfával
ékeskedő óra előtt,
az előcsarnok üvegkupolája alatt,
a fehér folyosókon,
a hajó „üres alagútjaiban”,
a fedélközi lakosztályokban,
ahol örök álmukat alusszák
a bezárt cselédek,
a barokk stílusú hallban,
ahol a fényűzés játékát
figyeltük mosolyogva,
az örökzöld növények között,
a kávézóasztaloknál,
ahol szomszédok voltunk
a nagyurakkal,
a pálmakertben,
ahol barna bőrű bennszülötteknek
képzeltük magunkat —

A víz kék hullámkezelével
fehér selyemingembe
kapaszkodik,
hullámozó hajamat tépi,
és megérezem
az óceán szívlüktetését,
s hallok a szerelem
fájdalmas himnuszát,
amely izgató örömmel
burkolja be a szívemet.

*

*Kibuntak a kék hullámok fölött
a Titanic ablakai az éjben —
Kedvesem,
Téged az ismeretlen
áramlatok között
ezüst cipellős névcsizmek kíséretében,
míg én Próteusz,
az öreg tengeristént kérdezem,
merre-hol talállok rá
a boldogság útjelzőire
a szemem előtt
összefolyó vízúton.*

*

Követlek,
szerelmem,
mint égi pályán
Napot a holdas bolygók,
mint lélegzetet
a következő lélegzet,
mint könnycsepp
a gravitáció föld felé húzó erejét,
követlek,
mint elmúlt történetet
a fájó emlékezet.
Követlek,
szerelmem,
a fájdalmas haláltusában,
ott vagyok veled
a gyilkos vízben, a fulladásban,

követlek,
mint a hűséges
és rendíthetetlen kapitány követte
az „óceán szívének”
keresztelt álmohajót,
követlek,
mint az állhatatos zenekar
a süllyedő Titanicot,
követlek,
mint bűnt a bűntudat,
mint Gondviselőt a hit,
mint igaz történetet a kétkedés,
mint ahogy árnyékom,
mely — bárhová megyek —,
engem követ,
követlek,
mint meggondolatlan tettet
az önjózanító lelkiismeretfurdalás,
követlek,
hiszen te vagy
elveszett boldogságom,
mit óceán mélyi vas-város őriz
a virágzó óceánkert álmodó hajóján,
a kék túlvilágon,
mert te vagy életem s halálom.

*

*Kibunytak a kék hullámok fölött
a Titanic ablakai az éjben —
Hajnalban,
amikor az óceán mögül
felkél a Nap,
és arannyal vonják be sugarai
a szelíd hullámokat,
téged — az ismeretlen hazában —,
magába fogad a vízi világ,
s a Halál édestestvére,
az Álom fejedre teszi
nyugtató kezét.
Te leszel boldogságom
Atlanti királya —*

*

Homályos, lila sírboltban vársz,
lágylámok dédelgetik
álomba szenderült arcodat.
A dermedt vas-óriás üregeiben,
mint elhagyott ebek,
gazdáikat keresik az úszkáló tárgyak:
az aranykeretű szemüveg,
mely a londoni nagynéni
arcára emlékeztet,
az árbockosár harangja,
melyet a tengerészcadét
szólaltatott meg,
ha a hajót szökellő delfinek
kísérték az óceánon,
a bárpultról legurult konyakos üveg,
melyből a hajópincér töltött
a vendégeknek,
s a padlón széttört poharak,
melyeknek maradványain
— mint kész bizonyítékok —,
talán megmaradtak
ujjlenyomataink,
s első koccintásunk remegését
őrzi a Titanic fedélzetén,
a szikratávíró
átforrósodott fafogantyúja,
mely a távírász segítséget esdeklő
kezére emlékezik,
a látcső, melyet a kapitány
a parancsnoki hídon hagyott,
amikor megértette,
hiába vár a mentőhajókra,
a fogason felejtett
kemény karimájú posztókalap,
melyet lelkesen lengetett gazdája,
amikor kifutottunk balszerencsénkre
nagy ünnepi hangulatban a kikötőből,
a pazar fényű kristálycsillár,
a szalon mennyezetének ékessége,
mely most is csilingel fülemben,

az elkopott magas szárú gombos cipő
a harmadosztályú utasok emeletéről,
a tenger homokjába
fúródott pezsgősüveg,
melyet induláskor
a szegény szolgálégények
bontottak fel örömükben,
a fonott hintaszékek,
melyekben most undok polipok
himbálóznak az óceán mélyén,
a rögzített kerékpárok,
melyek a mosolygós
masszírozónőt keresik
a szépségszalonban,
az elázott térképek és tervrajzok
a hajóépítő antik íróasztaláról,
az egyik lakosztályban maradt
smaragdzöld lepkemedálion,
melyről leszállt a lepke,
s az óceánban gazdája után repült,
a kicsi kézítükör,
melybe apró tengeri állatkák
meresztik csodálkozó szemeiket,
az ebédlőből az utolsó vacsora
szétszóródott tányérjai,
melyek a tenger homokján lapulnak,
az aljnövényzet fehérlő virágaiként,
belőlük most jó étvággal
mélyvízi halak ebédelnek,
a gyermekek érintésétől
megtáltosodott hintalovak,
a kávézó magányos nádszékei,
a vendégmarasztalók,
na meg a selyemernyős
asztali lámpák,
melyeknek fényudvarában
először mondtam neked,
hogyan szeretlek,
és a rakodótérrel az amerikai úr
francia gyártmányú autója,
mely a tenger mélyén,
az óceán homoksivatagában

talán már el is indult
gazdája után valamerre...

*

*Kibuntak a kék hullámok fölött
a Titanic ablakai az éjben —
Emlékemben a jéghegy
tovább úszik ridegen,
de olyan,
mint az emberi gőg
és büszkeség fölé
emelkedő felkiáltójel,
mint szigorú figyelmeztetés,
rossz előjel,
komor ítélet,
mely kíméletlen
és nem ismer bocsánatot.*

*

Ágyam az óceán vize,
párnám a hullám,
álmodj tovább, kedvesem,
itt vagyok már,
vágyam hozott tehozzád...

Utamon tengeri csillagok kísérték,
ibolyakék diadalív alatt,
vízi nimfák köszöntöttek,
s amikor miattunk
kondult meg ünnepélyesen
az árbockosár nagyharangja,
a tenger citromzöld kertjében
hirtelen föleszmélt a hajó,
apró ablakai kigyúltak,
hogy örökké világítsanak
az óceán szívében.
A cikázó halak birodalmában
égő testemhez szorítlak,
boldog vagyok,
hogy veled lehetek,
nem tudok élni nélküled!

Ezért nyitottam ki érted
a nemlét kapuját,
hogy örökre fogjam a kezedet.

*

*Kibunytak a kék hullámok fölött
a Titanic ablakai az éjben —
De odalent,
az idegen szépség bonában,
csillogó tengeri város lett belőle,
egzotikus világ
— harag és hiúság nélküli —,
ahol a gazdagok
nagyon tudnak szeretni,
s a szegények
nem szegények többé.*

*

Langy hullámok élesztgetik
a lelkeket,
kihunyt lények
álomittasan ébredveznek,
a feltámadt óceánjáró
szomorú vízi dallamokat dúdol,
haláltánc-énekét.
Báltermében
hullámok hangolnak húrokat,
a Titanic előadóművésze
leül a zongora elé,
és dolgozni kezdenek a feléledt
hangszer testében a fakalapácsok,
s az ébredés tengeri szonátája
zengedez át az óceánon.
Az óriáshajó fedélzete
nyílttengeri színpad:
a zenészek felköltöznek
lakosztályaikból az áttetsző,
hullámzó színpadra,
az úszó páholyokban minden utas
helyet foglal díjmentesen,
felcseng a tenger mélységes mélyén

a szívhez szóló óceán-szimfónia,
míg az egész mélyvízi világ
énekelni kezd,
s én a találkozás mámorában,
lángoló révületben
a mézédese szerelem himnuszát
ajándékozom neked.
Szerelmünk fennkölt ünnepén
felébrednek álmukból
az egymásnak megbocsátó lelkek,
s a zengő zongora köré gyűlnek.
Muzsikával ünnepelnek.
A kevély arisztokraták
és a megalázott fedélközi utasok
mélytengeri hangerővel
mondanak imát együtt:
ó, bocsásd meg vétkeinket,
miképpen mi is megbocsátunk
az ellenünk vétkezőknek...

*

*Kibunytak a kék hullámok fölött
a Titanic ablakai az éjben —
De a rejtelmes mélységben
mesebeli tengeri palota lett,
csodahajó,
az „óceáni égboltot”
elbűvölő csillag.
Amikor útra kelt a csodás hajó,
a kikötőben egy öreg jósnő
megjövendölte,
hogy az Új Város partját
sose éri el, de másik hazájában
a szerelmes álmok
békés kikötője lesz.*

*

A parancsnoki hídon
kihúzza magát és előre int
az öreg, harcedzett kapitány —
az álmok útján
indulásra kész már a fémóriás.

A Titanic ablakai
sárgán világítanak a mélyben,
a gépek bőszen dübörögnek,
figyelmes őrszemek kémlelik
a hullámszókák túlvilági láthatárt,
a szikratávíró a boldogság morzejeleit
küldi szét a nagyvilágnak,
az árbocmerekvítő köteleket
— a Titanic hárfahúrjait —,
ezüst cipellős néreiszek pengetik,
s a dallamos felhangok elárasztják
a szivárványszínben játszó Atlanti-óceánt.
A konyhában vidáman
sűrög-forog a konyhafőnök,
a szakácsok ünnepi vacsorát készítenek,
a csodahajó cukrászai is ügyeskednek,
piruló sütemények illata száll,
a fényes ebédlőszalonok
asztalai megtelnek ragyogó
ezüst evőeszközökkel
és aranyozott porcelánokkal —
a fedélzeten egy játékába feledkező
kisgyermek kezében
kerámiamalac muzsikál,
a tengervízzel kísérletet mutat be
a gyerekeknek a fiatal fizikatanár,
újrakezdődnek a gazdag ifjak
hangos bridzspartijai
a kártyaasztaloknál,
gyémánt- és zefírköves
nyakékek ragyognak
az estélyit öltő dámákon,
a büszke grófnő s a gyártulajdonos
szegény inasfiúkkal diskurál,
az imateremben a teológus,
kezében a Bibliával,
a kíváncsi kislányoknak
és kisfiúknak a tékozló fiúról prédikál,
a gondtalanul pihenő úrhölgyek
fényűző lakosztályukban
ismét átöltöznek,
várják a pompás vacsorát,

a zenetanár kottából énekel
a cseléd lányoknak fülbemászó dalokat,
a segédorvos fedélközi szolgálkat vizsgál,
a rózsaszín perzsaszőnyegen
fátyolos kalapot viselő,
affektáló öreg úrhölgyek lépkednek,
az előkelő feleségek
jól fésült kutyáikkal esti sétára indulnak,
a fedélzet kivilágított sétányán
boldog nászutasok andalognak,
a kalandvagyók a láthatárt
szemlélik türelmetlenül,
a mesés pálmakertben
— míg a csilingelő csengők
ünnepi vacsorára nem hívnak —
a művészet diadaláról cseverészik
az elegáns szmokingban feszítő
író és festő,
a színházi rendező
víz alatti komédiáját tervezi
az Atlanti-óceán
hullámozó színpadán...

...S ha egyszer mégis
összehúzódik a rivaldafényben
a történet függőnye,
te, szerelmem,
akkor is álmaimban
örökké velem maradsz.
Bár éveim múlnak,
te mindig fiatalon élsz a szívemben —
mert a te szívedet
a szivárványszínű óceánban
az idők végezetéig selymes hullámok
dobogtatják tovább ott,
ahol megtaláltuk álmaink
szépség-otthonát,
ahol mindörökre nyitva hagytuk
szerelmünk túlvilági kapuját
titkos menedékhelynek,
az idő örök állomáshelyének,

ahová — ha találkozni akarunk —
mindig visszatérünk...

*

*Kibunytak a kék hullámok fölött
a Titanic ablakai az éjben —
de odalent, a vízi világban
új időszámításod kezdődik,
hajóm —
szerelmes vízililiomok
lengenek körül
örök nyughelyeden.*

*

Mikor már aranyszínekben
ragyogott a keleti égbolt,
megmentőnk,
a Carpathia
az elsüllyedt Titanic
hullámsírából elhajózott.
Visszaemlékszem
a távolba vesző jéghegyre is,
mely a kisimult vízen
rejtélyesen ölelte magába
az óceán szörnyű titkát.

Fölsírt lidérces álmából
a szendergő óceán,
a hátán úszó roncsokat
repülő albatroszok
csodálták az ég magasából,
az ezüst köd-árnyak felett
sivító sirályok röpködtek,
s le-leszállva,
a hajómaradványokon megpihentek.
A végtelen vízen
a szenvedés orgonája zengett:
a Teremtő szándéka szerint
— két úton —,
a halálba vagy az életbe
mindenki hazatért.

A kincses hajó mélyen alszik.
A csillagos ég alatt,
árbockosarában elszenderült
és fáradtan kezére hajtotta fejét
az űrszolgálatos tengerészkatona.

...Hullámsírján
széntől füstölög a kazánház,
mintha hallanám
a gépterem zakatáját,
dolgoznak a gépek szivattyúi
és történelmi útján,
a jégbe fagyott óceánon,
tovább sípol és dübörög
a fekete vízi gőzös,
az élő nosztalgia.

*

*Ragyognak a kék hullámok alatt
a Titanic ablakai a mélyben —
A fémóriás örök álmát alussza
az óceán szívében.
Az elsüllyedt hajón,
a sárga homok-színpadon
kék nadrágban és fehérrakóban
az atlanti zenészek
egymás mellé sorakoznak.
Előveszik hangszereiket,
miután fogadalmat tettek:
amíg tart ez a vigasztaló álom,
szerelmünk himnuszát
zengik örök időken át
az óceán szívében.*

(2006–2007)

Az álmokon túl

1912. április 12-én brit földről, Southampton város kikötőjéből New York felé indult első és utolsó — végzetes — útjára a hajózás történetéből ismert egyik legnagyobb luxushajó, a *Titanic*. A hajó építőjének, a White Star Line hajótársa-

ságnak az volt a legfőbb célja, hogy korának legelegánsabb és leggyorsabb hajóját bocsássák a vízre, és ez a luxushajó legyen az, amely hamarabb átszeli az Atlanti-óceánt, mint a Counard Line hajóépítő vállalat *Lusitania* és *Mauretania* nevű hajói, melyeknek árbocát egy ideig a legsebesebb hajónak járó Kék Szalag ékesítette.

A hajótársaság igazgatója, J. B. Ismay, aki a hajón utazott, a lehető legnagyobb sebesség elérésére buzdította a *Titanic* kapitányát és tisztjeit. Az elsüllyeszthetetlennek és legbiztonságosabbnak képzelt utasszállító óriás kissé északra, Grönland felé vette az irányt. Az esti órákban jégveszélyről figyelmeztették a *Titanicot*, de ezt a hajó tisztjei nem vették tudomásul. A hajó vezetősége ugyanis mindennél fontosabbnak tartotta a győzelmet és a diadalt eredményezhető sebességet. A figyelmetlen, távcsövet nélkülöző őrszemek a sűrű ködben éjfél előtt 20 perccel látták meg azt a jéghegyet — melyet az intézkedésre álló szűk egypercnyi idő alatt már nem tudott kikerülni a kormányos —, amely a múlt század elejének legnagyobb vízi katasztrófáját okozta: az úszó jégheggynek ütköző *Titanic* elsüllyedt.

A 2207 személyt szállító óriásgőzös utasainak — 1308 utasról és 898 tagú személyzetről van szó — csupán a fele ültetett volna mentőcsónakba, de így is mindössze a megmenthetők fele jutott mentőcsónakhoz. A fedélközi utasokat nem engedték menekülni: a hajó alsó emeletén levők a lakosztályokban és a közel hét kilométeres folyosó-labirintusban maradtak bezárva, halálukat várva, reménytelenül. A hajó nyolc tagú zenekara az utolsó percig helytállt. Csak a halál hallgattatta el a muzsikusokat.

1912. április 15-én, hajnali 2 óra 20 perckor az impozáns álmohajó — a világ akkori legnagyobb, fényűzésével mindenkit elbűvölő hajóóriása — az Atlanti-óceán mélyére száll. Új-Fundlandtól keletre, majdnem 400 kilométernyi távolságra süllyedt el.

A hajótisztek segítségkérésére a közelben tartózkodó hajók közül csupán a brit *Carpathia* — a New Yorkból Gibraltár felé tartó utasszállító hajó — sietett a helyszínre, de ez is négy órával a *Titanic* elsüllyedése után érkezett meg. A hajótörötteket 4 óra 10 perckor kezdte felvenni a fedélzetre, a 2-es számmal ellátott mentőcsónakból. Miután reggel fél kilenckor a 12-es számú mentőcsónak utolsó utasait is megmentette, a *Carpathia*, a 705 megmentett utassal, kilenc óra előtt tíz perccel indult el New York felé.

A hajótörötteket Dr. Lengyel Árpád — a *Carpathia* hajóorvosa — részesítette első segélynyújtásban.

* * *

A luxushajót az írországi Belfastban építették. Építése 1902-ben kezdődött el.

Az úszó palota első alkalommal 1911. május 31-én ért vizet, ezután rá egy évre, március 31-én tette meg első próbaútját. 1912. április 10-én délben 12 órakor ünnepélyes keretek között, a királyi pár jelenlétében indul ki Southampton kikötőjéből. Kifutása után, első balszerencséjére, szinte összeütközik az amerikai *New York* óceánjáróval. Az indulás napjának éjszakáján a francia Cherbourgban hor-

gonyoz le. Újabb utasokat és postát vesz fel. Következő nap, április 11-én Írország Queenstown nevű kikötője lesz az utolsó állomás, ahol főleg kivándorlókkal gyarapodik az utasok száma. Innen délután két óra előtt indult el New York felé, hogy átszelje az óceánt.

A hajó kapitánya J. Smith Edward volt, akit nyugdíjba vonulása előtti utolsó tengeri útján érte el a végzet. A sok előkelő utas között jelen volt a White Star Line hajótársaság igazgatója, J. B. Ismay, valamint a luxushajó főkonstruktőre, Thomas Andrews is.

A *Titanic* méreteinél fogva kora legnagyobb óceánjárója volt. Acélszerkezetét három millió szegecs fogta össze. Súlya megközelítőleg 47000 tonna, hossza közel 270 méter volt, szélessége pár centivel haladta meg a 28 métert. Magassága a víz szintjétől a fedélzetig 18,5 méter volt, a hajógerinctől a kémények tetejéig pedig meghaladta az 52 métert. Az 55000 lóerős hajtómű ereje óránként majdnem 50 km vízi út megtételét tette lehetővé. Kivitelezése pedig minden addig ismert luxust meghazudtolt. Lakosztályai, társalgói, éttermei és fényűző fürdői, sporttermei, sétálóhelyei minden más személyszállító hajón túltettek. De sem a gondos tervezés-kivitelezés, sem a kor legmagasabb szintjén álló műszaki berendezés nem gátolhatta meg a gyorsan lejártszódó tragédiát.

A szerző vallomása

Kisiskolás koromban ismerkedtem meg fehér-fekete tévénk jóvoltából a *Titanic* történetével. Az elsüllyedt hajóért sokat és sokszor búslakodtam, érzékeny, tiszta gyermeklelkem mindig beleremegett a fájdalomba. Kisfiú voltam akkor, de ahogy telt az idő, egyre nőtt, terebélyesedett tudatomban az óceánjáró szomorú emléke. A *Titanic* szörnyű valósága, igaz története tovább foglalkoztatott.

Újra meg újra átéltem a halálba kényszerültek haláltusáját, a hajótöröttek kétségbeesését a mélységes óceán fölött, és együtt éreztem az elsüllyedt hajó áldozatainak a hozzátartozóival. Képzeletben sokat viaskodtam a hajó árbockosarának figyelmetlen őrszemével, és haragudtam a végzetes jéghegyre is, mely kíméletlenül állt útjába a hajónak. Arra az Akadályra haragudtam, mely kettétörte az Álom útját. Útját a Célnak, a Beteljesülésnek, a zátonyra futott Rendeltetésnek, a Végállomásnak. Annak a Végállomásnak, mely minden békés emberi Cselekedet, Alkotás és teremő szándékú Megnyilvánulás célkitűzése. Minden időben.

Ez a régi gyerekkori élmény érlelődött, lombosodott most elbeszélő költemény-nyé. A tragikus sorsú *Titanic* így alakult lelkemben — s remélem, hogy költeményemben is — mindig felidézhető élő valósággá. Vigasszá a rövid emberi létben, a szerelem himnuszává, azoknak az emlékére, akik szép reményekkel és vágyakkal eltelve a tenger martalékává lettek.

Kiss Székely Zoltán

Ebháti elégiák

Somostető reggeli szellőben

Somostető. Te nyájas arcú
Marosra lejtő széles dombú erdőm,
hol Isten-váró gyöngyvirág csodája rejlik;
emlékkel ébredtem ma,
s dobban bennem.

Kék egedbe kapaszkodó tisztásodra szállok,
cserefáid suhogásában fürödve,
s a vidáman kísérő kis galambcsapat
már messze jár a levegőben,
neszek s szerelem hulláma ver —
s te visszahívsz oda,
ahonnan gond s baj elűzött
és árnyak, csöndek rémülete vár,
hajdani édes, biztos menedéked
helyén lélek halála.

Nem ismerheted azt a földet,
ahol naponta mélybe hullok,
és félelmem bélelem titkos szavakkal;
nagyanyám kertre néző ablaka fölött
már fény motozza köd köntösöd szegélyét,
és nem az én örömöm alszik öledben.

Mert zord a kivetettség,
és amit benned is kerestem,
az összhang csábítása
korai halálfélelemmé változik
s a szerelem csak oltalom a bánat ellen;
ide vettettem,
némán járok hát a pirkadatban,
kenyérhég keserédesül a számban.
Térj vissza, Somostető;
öcsém, az otthonmaradt rázogát,

ha árkod szűk egére nézek
az emlékek őszi kikericses lila rétjén,
ő már rég nem sejtheti, színlelt rettenéséből se tudja,
micsoda szél kavarja virágporod az Ebhát macskakövéén.

Októberi áhítat

Édesanyám szeme elmúlt nyolcvan éves.
Rögbarna szem fakul: Fiam, mi lesz velem?
Köd hull. Kék álmú utcákra terít tarka
terhet a félelem.

Édesanyám szája elmúlt nyolcvan éves.
Könyörgés benne kimondhatatlan vágyra.
Köd hull. Leszállás-kényszer noszogat télbe:
levél lengő tánca.

Édesanyám haja elmúlt nyolcvan éves.
Feledés-vihar szele érintette már.
Köd hull. Végső. Alóla cserrent ritkán a
késő mátyásmadár.

Édesanyám keze elmúlt nyolcvan éves.
Beletúr gyérülő hajamba. Csont s bőr már.
Köd hull. Mi lesz velünk? Tenyere tétován
kérdez. Választ se vár.

Édesanyám mosolya is nyolcvan éves.
Dédunoka-fényképet simogat szegény.
Köd hull. Leingó levelek közén sejlik
őszi permet: remény.

Édesanyám ajka elmúlt nyolcvanéves.
Nyomot hagy fényképen. Így búcsúzik ő el.
Köd hull. Marosmenti, sűrű. Isten bele-
vész. Ő marad közel.

2011

Csire Gabriella

Regélő napkelet (VII.)

Bolyongás a pusztában

Elhagyta Egyiptomot Izrael népe. A menekülőket a Vörös-tenger pusztájába vezette az Úr; nappal felhőoszlopként, éjszaka pedig tűzoszlopként haladt a népes tömeg előtt. Azért választott kerülő utat, hogy megtévessze a fáraót.

Amint hírül vette Egyiptom királya, hogy a héberek eltévedtek a pusztában, hadba szólította seregét. Minden szekérre három harcos jutott. Maga a fáraó is harcba szállt. Gyors vágásban közeledett az egyiptomi férfiak roppant serege, hogy visszatérítse a szolganépet.

Izrael fiai a feljűk tartó lovasok és harci szekerek láttán így kiáltottak az Úrhoz:

— Miért hoztál ki bennünket Egyiptomból? Jobb szolgálni, mint halálra jutni a pusztában!

— Mondd Izrael fiainak, hogy keljenek útra — szólt Mózeshez az Isten. — Te pedig emeld föl vessződet, és válasszad a vizet kétfelé, hogy átkelhessen a nép a tenger közepén.

Hatalmas felhőoszlopként magasodott az Úr a menekülők és az üldözők táborá közé. Éjjel tűzoszlopként szórta a fényt. Közben keleti szelet támasztott, s azzal korbácsolta a tengert, míg ketté nem vált a víz. Izrael fiai sértetlenül mentek át a tenger közepén. Jobbról és balról kőfalként magasodtak körülöttük a hullámok. Az egyiptomiak utánuk vetették magukat, de csakhamar alább hagyott a harckocsik sebessége, s így nőttön nőtt a távolság a két tábor között. Amikor a héberek kiértek a túlsó partra, Mózes ismét fölemelte vesszejét, s a Vörös-tenger föltornyosult hullámai azonnal visszahulltak, a víz pedig elborította a fáraó seregét, amely a tengerbe nyomult.

A csodás menekülés láttán Mózes énekbe kezdett. Vele együtt dicsérték az Urat a férfiak. Hangjuk betöltötte a pusztát:

Erősségem az Úr, az én Istenem,

Őt dicsérem, magasztalom.

Az ellenség így szólt:

„Űzöm! Utolérem! Zsákmányt osztok! Bosszút állok!”

Berohantak a fáraó harcosai a tengerbe,

De az Úr rájuk zúdította a hullámokat.

Izrael fiai épen keltek át, bántódás nélkül,

A futó habok falként szilárdultak kővé Isten leheletétől.

Kegyelmeddel vezeted, Isten, választott népedet,
Hatalmad viszi táborodat Kánaán földjére.

Miriám prófétaasszony, Mózes és Áron nővére dobolni kezdett, és táncra perdült örömeiben. Az asszonyok vele együtt verték a dobot, kerekedtek táncra.

— Énekeljetek — buzdította asszonytársait Miriám —, adjatok hálát az Úrnak, amiért kimentett bennünket a rabságból!

Az asszonyok hálaadó éneke is fölszállt a magasba. Izrael népe tovább vándorolt. A Vörös-tenger mentén haladt dél felé, Súr pusztáján keresztül, de vizet sehol sem talált. Három nap múltán végre vízre bukkantak, de az olyan keserű volt, hogy nem ihattak belőle. Ekkor Mózes az Úr tanácsára egy fát vetett a vízbe, amitől a víz menten megédesült. Az emberek és barmok szomjukat oltották, majd ismét útra keltek. Párán pusztáját járva gyönyörű oázisra találtak. Tizenkét forrást és pálmafát számláltak, amikor tábort ütöttek.

Jó alvás, pihenés után tovább folytatták útjukat. De a pusztának se vége, se hossza nem volt. Az egész tábor éhségtől szenvedett. Dühösen támadtak az elkeseredett emberek Mózesre és Áronra.

— Inkább maradtunk volna Egyiptomban, a húsosfazekak mellett — jajveszékeltek —, minthogy éhen haljunk a pusztában!

Az Isten látta, milyen nagy a felzúdulás, ezért Mózessel így üzent:

— Az Úr gondoskodik rólatok. Este húst kaptok ezentúl, reggel meg kenyeret.

Úgy is lett. Este fürjek lepték el a tábort. Reggel pedig, amint fölszikkadt a harmat, látható lett az aprószemű darához hasonló manna. Édes volt, akár a mézespogácsa, a bőven juttatott fehér kenyér, mellyel az Úr táplálta a sokaságot. Hús és kenyér volt már elegendő, és Izrael fiai tovább vándoroltak. De ivóvizet nem találtak, s a szomjúságtól majd elepedtek. Gyermeksírás, állatbődülés és férfiak fenyegetőzése verte föl a tábort.

— Miért hoztál ki bennünket Egyiptomból? — támadt Mózesre a tömeg vad indulattal. — Azért, hogy szomjan haljunk?

— Mondd, mit tegyek? — kiáltott fel Mózes az Úrhoz. — Mindjárt megköveznek a szomjazók!

Isten parancsára Mózes maga mellé vette a véneket és elment a közeli hegyhez. Ott vesszőjével megérintette a hegy oldalát, s forrást fakasztott a sziklából. A nép haragja elcsitult: szomját oltatta ember, állat.

Bár a lakott településeket Izrael fiai messze elkerülték, amint Refidimhez érkeztek, sereggel támadtak rájuk az amálekíták. Mózes rögtön megbízta Józsuét, hogy vegyen maga mellé fegyveres férfiakat és ütközzön meg az ellenséggel. Így is történt. Míg Józsué a bátor férfiak élén fölvette a harcot Amálek seregével, Mózes a közeli hegytetőn állt fölemelt karral. Amint lankadni kezdett az ereje, s keze lehanyatlott, mindjárt erőre kapott Amálek. Ekkor az éltés vezér karjait megtámasztották, és a hadiszerencse megfordult. Mózes mindkét karját fölemelve tartotta naplementéig, Józsuá pedig fényes győzelmet aratott az amálekíták fölött.

A vándorlás harmadik hónapjában Izrael népe a Szinaj pusztába érkezett, és táborot ütött a hegy lábánál. Harmadnapra, virradatkor hatalmas mennydörgés támadt és villámlás a hegytetőn. Az Úr tűzben, erős kürtzengés közepette szállt alá és a Szinaj csúcsáról, a gomolygó füstfelhőből így szólt a táborhoz:

— Én, az Úr vagyok a te Istened, aki téged kihoztalak Egyiptom földjéről, a szolgálat házából. Ne legyenek néked idegen isteneid énelőttem.

A táborba gyűlt sokaságot félelemmel töltötte el a kürtzengés meg a füstölgő hegycsúcs. Megrendülve hallgatták a héberek Isten szavát. Az Úr kihirdette előttük törvényeit és átadta Mózesnek a két kőtáblára vésett tíz parancsolatot, hogy azt Izrael népe betartsa.

A Szinaj hegy lábától Izrael fiai tovább vándoroltak a tejfel-mézzel folyó Kánaán felé. Útközben támadókat és ellenségeiket legyőzték. Lépteiket az Úr vezette: nappal felhőoszlopként, éjjel tűzoszlopként járt a bolyongók előtt. Hosszas vándorlás után sátrat vertek. Mózes minden törzsből kiválasztatta a főembereket, és az Úr rendelése szerint elküldte őket Kánaán kikémlelésére.

Dél felől közelítették meg tizenketten az Ígéret Földjét, és azt tapasztalták, hogy bővizű patakok, tiszta források és mély folyók hálózják be a vidék hegyeit-völgyeit. Gazdagon termett a búza, árpa, szőlő, füge és gránátalma, mert vizét a föld az ég esőjéből itta. Nem kellett öntözni a termőföldet, mint Egyiptomban.

— Milyen a föld, amit az Úr ígért? — kérdezték a főemberektől, amint visszajöttek.

— Jó az a föld, melyet Istenünk ad nekünk — válaszolták, és eldicsekedtek a völgyben szakasztott gyümölcsökkel: a gyönyörű fügével és gránátalmával meg a szőlőfürttel, melyet rúdra kötöztek, de így is alig tudták ketten elcipelni.

— Jó a föld, ám a városok nagyok — tették hozzá szomorúan —, és megvannak erősítve. Nagy termetű óriások lakják Kánaánt, akik mellett mi szűnyogok vagyunk.

Ekkor fejéhez kapott az egész tábor, jajongott és zúgolódott.

— Miért hoztál ki Egyiptomból? — lángolt fel Mózes ellen a harag. — Inkább térjünk vissza a szolgaság házába, minthogy elhulljunk az óriások kezétől!

Az Úr ekkor ismét megmutatta Izrael fiainak, hogy milyen hatalmas. Erőt adott ahhoz, hogy az útkukat álló népeket legyőzzék. Amint a tábor elérkezett a Jordán folyóhoz, Mózes fölment a Nébó hegyére. Érezte, hogy közeleg már vég-órája. A szírtetőről tekintete bekalandozta a tenger határolta, pálmafákkal ékes gyönyörű Kánaánt.

— Íme a föld, ahova beviszem Izrael népét — mondta az Úr Mózesnek —, utódaidé lesz Kánaán, amint megígértem.

Mózes örökre behunyta a szemét, de tanítása halála után is úgy táplálta a nép szívét, mint aszott földet az eső, mint harmat a füvet, mert az Urat magasztalta, és hitet, bátorságot öntött szolgasort elhagyó népébe, amely sok megpróbáltatás és szenvedés után visszafoglalta ősei honát, a tejfel-mézzel folyó Kánaánt.

Tar Károly

Vágy és szenvedés

Nincs vágy, nincs szenvedés — Buddha

minek a szám, ha szép szavam nincsen
minek a vágy, hisz szeretőm sincsen
nincsen szava a tiszavirágnak
nincsen szája a párosodásnak
keserű-édes méz a vágy mindnek

Kiűzetés közben

Diktátorok dala

Hozzánk imádkozik az Úr!
Leborul az ember előtt,
aki semmiből teremtette őt.
Vétkeiért bocsánatunkért esedezik,
imája olvasóján számolhatatlan.
Mantrája zúg, imamalma pereg szüntelen,
füstölőt lóbál, zsолоzsmát mormol,
tömjénnel teli a levegő, üres
áldozni való kincseinek kosara,
bánatban megtörve, fénypalástjában halni készül.
És fél nagyon:
mert nem szerethet egyformán mindenkit,
nevető arcát nem leled a Bibliában.
Őrszolgálatában ismételten elaludt,
eltúrte véres háborúinkat, felkentjeit,
midőn ölni buzdítottak, s elnézte
rablott kincseinket, semmibe vette
ölelésre tárt karunk sugaras melegét.
Őt hívjuk alantas vágyainkban, fondorlatos
álmainkban, törtetésekben, agyatlan
harcainkban, amikor egymásra hágva
egyre magasabb polcokra kíváncozunk,

s még focimeccseken is, ha gólokkal
tönkreverni akarjuk ellenfeleink.
Bűne, hogy már nem eszik a tudás fájáról friss
gyümölcsöt, s ezért paradicsomunkban
helye nincs. Hitetlen kerubok kószálnak
az Édenkert mélyén, kíváncsian feszítik a Frigyláda
megkövesedett fedelét: a teremtés titka
— univerzális USB-en — ott hever.
Hallgassuk imáját, fogadjuk hódolatát!
Csakazértis: „Szeressük egymást, gyerekek!”

Pálffy Tamás Szabolcs

megérett már a szőlő

megérett már a szőlő e forró spanyolhonban
munkába állok én is mert hiszek holnapomban
megérett már a szőlő mondják a lakótársak
akik az alkalomra már három hete vártak

Hola! Buenos días! Gracias! spanyol reggel
hajnalban kelünk megyünk munkavállaló kedvvel
megérett már a szőlő azt mondja itt a főnök
ha jól dolgozol Padre csészédbe vizet töltök

gyorsan szedem a szőlőt a kosaram úgy kéklík
tűző napon kérdésem felmagaslik az égig
tudni szeretném vajon mikor mennyit vétkeztem

bár hűséggel szolgáltam munkámban tévedhettem
egy szelíd hangot hallok ez itteni reményem
hogy bőven akad munkám az Isten szőlőségében

Spanyolország, (Villanueva de la Jara — Cuenca)
2013. szeptember 18.

P. Buzogány Árpád

Hajnali dal helyett

Szelek ringatják a nyírfát
meg az éjszakát,
ablakomon át behozzák
friss széna szagát,

mégis elkerül az álom,
éber képzelet
megkezdett történetet sző
veled és velem,

veled, ki messze valahol
rám rég nem gondolsz,
ezért az álmos világ
ma rideg és torz,

hiába hív az új hajnal
mások karjába,
ha kitagadni a lelkem
még mindig gyáva,

őrizlek, mintha egyszer még
értelmetlenül
felszikkasztaná a lelkünk,
miután lehűlt.

Zsold nélkül

Rongyos lett hát az ősz, sok könnye hullt már,
hideg szelekkel mindent szétsepert,
mit még a nyár hozott: hétvégi kedvest,
sok könnyű illatot, mástól zsebelt

kis bókokat, folyók hangját, az esti
nyugodt beszélgetéseket, sötét
esték haragját hozza ránk cserébe,
s unalmas reggelek vastag ködét,

hideg betűkkel írt levél, kegyelmes
reám emlékezés nem hoz mosolyt,
szerelem katonája lettem, zászló nélkül
és nem tudom, miért késik a zsold.

Tóba hullt

Visszhangzik bennem minden szavad.
Messze vagy tőlem, távol,
mást melegítesz mosolyoddal.
Lesz még hajnal napnyugtából?

Minden éneket, mit ismerek,
mezők harmata betemet.
Ősz rozsdázza be arcom színét.
Tóba hullt csillag két szemed.

Arcod az őszben

Megmosom arcom az őszben;
október melegében
lelkem is szálldos utánad,
nap vagy a végtelen égen.

Fonnyad a fáknak a zöldje.
Sápad az arcod a képen,
szép hajad nem tudom, most már
szőke vagy újból ében,

hangodat éjjel is hallom,
dallam a halk zenében,
keskeny utak poros álmát
szél teríti elébem.

Tar Károly

Pánik

(Regényrészlet)

IX.

Ritkán aludt egyhuzamban ennyit.

A rádiótechnikai katonai alakulat előretolt állása a vidéki város használhatatlan repülőterén, három szobás, földbe ástott épületben működött. Szakasznyi katona teljesített itt szolgálatot. Meghatározott rendben, tizenvalahányan vigyáztak az adóvevővel felszerelt, terepszínű hálókkaal álcázott rádiós kocsikra és az adórornyra. Az állandó őrséget, a rádiós szolgálatot és a kaszárnyai koszt szállítását felváltva végezték. Hivatásos tiszt helyett egy másodéves káplárt bíztak meg a parancsnoki teendőkkal. Rendes ember volt a szakaszvezető, unta a katonáskodást, nem vitézkedett, s a szolgálat a megszokottan unott rendben zajlott.

Az éjszakai őrség kezdetén Jenő körbejárta a hadállást, és a kaszárnya felé vezető ösvény mellett, mintegy százötven méternyire az épülettől, leheveredett a fűbe. Csillagfényes nyári éjszaka volt. Fölöslegesnek érezte az őrséget. Nappal sem járt erre senki. Nagy néha egy-egy juhnyáj vonult át a reptéren, éjszakánként kóbor kutyák, és egyik-másik elcsángált számár tévedt erre.

A legfőbb ellenség a másfél kilométernyire fekvő kaszárnya felől kiszámíthatatlan időpontban érkező őrségellenőrző járőr volt. Ha valamely túlbuzgó tisztecske vezette a járőrt, a repülőtériek nem úszták meg büntetés nélkül. Ilyenkor az egész állományt teljes felszerelésben kivezényelték az épület elé. A látogatás következményeire ráment az egész napjuk. Felborult a szolgálat és a pihenés időrendje, a katonák kótyagosan lézengtek, szidták a katonáskodást, a tisztet, a tiszt édesanyját és egymást.

Hanyatt fekvé bámulta a csillagokat. A hold sarlója, mint gyermekkori mesés-könyveiben. Ott fenn valaki mindent lát, számon tart engem is... Gyermeteg gondolatokkal szórakoztatta magát. Aztán mindenben kételkedő kedve kerekedett. Nyilván minél magasabban van, annál nagyobb a rálátása a világra... Tamáskodott.

Mit tegyen az ember, ha maga sem tudja, miért, ilyen sekély gondolatokat szül. Kigondolt két mondatát síró ikreknek látta, tehetetlen csecsemőknek, akik táplálékot követelve döfködik a duzzadó anyamellet.

Ez is a mások gondolata, nem az enyém.

Kell lennie valahol a saját véleményemnek is. Éppen csak ki kell gondolnom. Merthogy csakis akkora a mi világunk, amekkorát belőle az agyunkkal látunk. Hinnünk kell a szemünknek, de gondolatban ennél is többre vagyunk képesek.

És nem vagyunk egyformák. Agyvelőnk súlya sem azonos, gondolataink fajsúlya is más és más kell, hogy legyen. Bizonyára sikerül majd egyszer valakinek valami-féle Mengyelejev táblázatban rendszert alkotni agybeli sajátosságainkról.

Az már most is vitathatatlan, hogy a gondolatoknak súlya van. A mondatok értéke a benne található gondolatok súlyától függ. Az üres mondat-kavalkád: fecsegség. Ilyenkor nem gondolkozunk, csak beszélünk. Ez sem az enyém, de okos idézet...

A kora nyári langyos éjszaka csillagterítője alatt nagy elszántságot érzett arra, hogy kigyomlálja agyából a közhelyeket. Rájött, hogy tabuk környékén születnek a merész gondolatok. A teremtés, a lét, az elmúlás, a hit és ehhez hasonló, a tudatunkban észrevétlenül meghúzódó kérdések, kemény diók. Beláthatatlan időig rágódik még rajta az emberiség. Hétköznapi dolgok, olykor ünnepi tálalásban.

A magány az igazi ünnep. A meditáció az ész tornaórája. A katonáskodás is arra való, hogy elvonultságban, a reánk erőszakolt szigorú rendben alkalmunk legyen előre lépni az emberré érés folyamatában.

Azon kapta magát, hogy érzéseit, hitét, életről való felfogását vizsgálja. Más-kor is eljutott már az élet értelmét boncolgató kérdésekig.

Élet, halál, feltámadás... Töprengésre való dolgok ezek? Hiszen nem tőlünk függnék. Hát kitől valók?

Erről is, mint egyébről, családi hagyományain alapuló különvéleménye volt.

Hat éves korában, amikor iskolába akarták íratni, kiderült, hogy a család különvéleménye nem egyeztethető össze az általánosan elterjedt szokásokkal: kereszteletlenül nem fogadták be az iskolába. A sietős pap, a keresztelendő több-éves késése miatt, a szükségesnél nagyobb adag keresztvízet loccsantott a fejére, a szentelt lé végigcsurgott a nyakán, színes pántlikából sebtében készült nyakken-dője vörös levet eresztett, s szívtájig elrondította patyolatfehér ingét. Magasztos, bensőséges érzés helyett kényelmetlen feszélyezettséget érzett.

Később, szülei legyintésére, kimaradt a vasárnapi iskolából, aztán „elfelejtet-ték” istentiszteletre küldeni, emiatt minden hittanórán büntették. Csak azután lett nyugta, miután törölték a gimnázium órarendjéből a hittanórát, konfirmálnia sem kellett. Kimaradt gyermekkorából a transzcendentálistól való félelem ha-gyománya. Az „Isten szeme mindent lát, ne lopd el a léniát!”-féle intéseket senki sem vette komolyan, viccesnek találta maga is. Akár a műemléktemplomok ara-nyozott díszítéseit, giccses túlsúfoltságát, a papok misztikus öltözékeit, az em-bert alázó, erőltetett áhítatokat. Ezért aztán, amikor eljött az ideje, hogy a lét kérdésein törje a fejét, nem voltak korlátai, a kételkedés és a tagadás nem okozott neki gondot, félelem nem volt benne, csak erős kíváncsiság és a megismerés csil-lapíthatatlan vágya.

Hasra fordult a repülőtér térdig érő kövér fűvében, kihúzott tokjából egy ka-kaslábfű szálát, és mint gyermekkorában, élvezettel rágta édes szárát. Jobb volt,

mint akármelyik rágógumi. Szerette a füvek édes ízét, a mezők illatát és a zabolátlan gondolatokat.

Hiszek a feltámadásban.

Merthogy, mint minden, ez is többféleképpen értelmezhető. A kétezer vagy több ezer esztendeje kigondolt megoldás a halál elfogadására. A mai ember eszével elfogadhatatlan, valamiféle infantilisan csökönyös, szolgai és csodavárásra berendezkedett kényelmes ragaszkodás ez az őskori gondolkodás szintjén kiötltekhez, amit megdönteni azért nehéz, mert az egyházak akkurátusan kiépített, fifikásan védett és kiterjesztett világuralmi hatalmát veszélyezteti. Be kell látnunk, hogy évszázadokig tarthat még a tudomány, a fölöttünk állónak képzelt mindentudó és az erőltetetten köré épített hatalmi dogma összeegyeztetésének időszaka. Az emberiség művelődési szintjének lassú, de megállíthatatlan emelkedése, a nietzschei vagy valamilyen más eszmeiség szerinti új ember folyamatos kialakulása jelentheti a távoli jövőt. Tudatában kell lennünk annak, hogy amíg milliárdok éheznek és állati körülmények között tengetik életüket, korai a transzcendentális világlátás megváltoztatásának gondolata. A feltámadás nem lehet más, mint halálunk utáni jelenlétünk hozzátartozóink, barátaink, ismerőseink emlékezetében. Ezek szerint minden ember saját feltámadásának és „örökéletének” a kovácsa. Úgy kell élnünk, hogy megmaradjunk az emberek jó emlékezetében. Nem harmadnapra, hanem már halálunk előtt illene feltámadnunk, élnünk mások gondolatában. Ehhez persze nemcsak szavak, hanem tettek kellenek. Jelen kell lennünk az életben, ahhoz, hogy emlékünknél fennmaradjon. Jézusi tettekkel talán? Igen. De csodákkal már nem sokra megyünk. Megfoghatatlan, hogy nagy koponyák, értelmes emberek úgy tesznek, mintha hinnének még az aprószentek csodatevő erejében, a könnyező képek, a nyomorékokat istápoló helyek varázsában. Abban is lehetne hinni, hogy eljön az idő, amikor korunkat, a sötétnek tudott középkor mintájára, szörnyülködve túlzottan feketére festik az utánunk következők. Pedig hát évszázadok óta számos gondolkodó kerülgette a hit kérdését, és bizonygatta rengeteg dogmává kérgesedett tan ésszerűtlenségét. Megvetést, megaláztatást, kirekesztést és máglyát vállalva tették ezt mindazok, akiknek volt merszük, hogy haszontalan dolognak látszó felfedezéseikkel megelőzzék koruk.

Kedvenc tanárának szövegeit fogalmazta újra és újra, addig-addig, amíg magáénak érezte. Hiányzott belőle a szokványos gyermeki hit és az érett ember alázata. Fix pontja: a tagadás. Innen indulva kereste a merész állításokat, próbálta megérteni a világot.

Az egyházak által általánosan elfogadott az Úr dicsérete. Tegyük fel a kérdést: mi szükség van erre? A ma elképzelt Istennek vajon tetszik-e az általa teremtetett lények hozsannája? Kell-e neki a mi nagyrabecsülésünk, imádatunk? Nem valószínű. Ha a mindenek ura, önmagában nagy, utolérhetetlenül mindent tudó, segíthetünk-e neki ajnározásunkkal szebbé, emberibbé, igazabbá tenni a világot? Tulajdonságaival bizonyára ellentétes, hogy kérje, elvárja és elfogadja imádságain-

kat, hiszen a ma emberéhez méltatlan a tömjénezés. És az öntömjénezés is. A saját képére teremtett bennünket, illetve a magunk képére termettük őt, tehát az ilyenfajta viselkedés ma már nem lehet ínycé.

Évezredek előtti emberi kapcsolatok tükrét fényesítik az egyházak, s konzervativizmusukban nem gondolnak a történelemmel, amelynek folyamatában annyi kín között az emberiség ráébredt az örökre kikiáltott, egyetlen vezető dicsőítésének erkölcsünkkel és világlátásunkkal ellentétes voltára. Könyörgéseink arra való, hogy félelmeinket konzerváljuk, gátat szabjunk a bennünk fel-felhorgadó rossznak, igazságtalanságnak, irigységnek. Ha senki sem úr fölöttünk: elveszünk? Az ember állati sorsából magával cipelt halálfélelme keres megnyugvást a transzcendens Isten létében. A félelem a szépnek nevezett élet fogszabályozója. Menekülés önmagunktól, önmagunk teljes megismerésétől, pótcselekvés, amely a megismerés magasabb régióiban minden bizonnyal szükségtelenné válik. Vállalni önmagunk, s életünket, amely a természet törvényei szerint magától érthetően fűszál természetű — ennyi a dolgunk a világon. Az emberi gondolkodás óvodájában járva sokféle hitünk eredménye lehet ez. Az európai kultúra a kereszténység bűvöletéből szabadulva, a föld lakosságának nagyobb részét kivető másféle gondolkodás hatására, igazodni fog valamely megnyugtató, korszerűbb világlátáshoz. Eddigi rengeteg istenünk egy sem volt — maga az egynek mondott Isten sem lehet — örökkévaló. Erősödő hitünk az emberi fejlődés felgyorsult ütemében önmagunkba fordítható: a „vagyok, aki vagyok” így kap elfogadható értelmet.

Neszezésre ébredt. A fűszálak rácsán át, mintegy félszáz méterre maga előtt imbolygó feketeséget látott. Visszafojtott lélegzettel hallgatózott.

Nem a járőr, állapította meg örömmel. A fű surrogása elárulta, hogy egy valaki vagy valami közeledik. A hold párnányi felhő mögött pihent. Az imbolygó alak, mint az alvajárók, tétova léptekkel egyre közeledett. Két kézre fogta fegyverét és kuncogva várta, hogy amikor közelebb kerül az alak, majd jól ráíjeszt. Tíz méternyire engedte közel.

Állj, ki vagy?! — szólt unottan, mert szoknyás alak állott előtte, valamilyen világos színű blúz volt a lányon, vállán, hanyagul átvetve, szvetter.

Ki vagy? — kérdezte halkabban, mert nem ismerte a lányt.

Teréz! Teréz vagyok, hát nem ismersz?, — magyarázta a lány, miközben lépésnyire közeledett. Mosolygós, vézna teremtes volt.

Fektében felnézett a lányra. Tornacipős erős lábakat látott, a feszes combok közén meleg feketeséget.

Nincs rajtad bugyi, állapította meg hangosan, és tépett egy rágni való fűszálát, a lány lába mellől.

Percnyi tétovázást játszottak.

Eltakarod a holdat. Ül már le, biztatta.

Teréz nem kérette magát, mellé feküdt a fűre.

Kijöttem a kórházból. Nincs semmi bajom, magyarázta vidáman.

A lány arcába nézett. Pisze orr, pici, fekete szemek, érzéki ajkak. Lehet vagy húsz esztendő...

Az jó, szólt tétovázva, miközben lassan felhúzta a lány gyűrött szoknyáját.

Persze, hogy nincs rajtad bugyi, dörmögte. A lány hallgatott.

Feltérdelt, kibújt katonaköpenyéből, ráfektette a lányt, és szótlánul befeküdt a készséggel felhúzott lábak közé.

Sietve végzett.

Az járt az eszébe, hogy mi lesz vele, ha hazudott Teréz?!

Már úgymond mindegy...

Azzal nyugtatta magát, hogy ezek a kaszárnya körül mutatkozó, csellengő lányok nem hazudnak. Nyilván azért ólálkodnak a kaszárnyák környékén, mert tudják, hogy ott mindenkor kapósak, és mindig akad számukra kiéhezett katona, akikkel veszélytelenül kefélhetnek, mert a katonákat rendszeresen ellenőrzik a katonaorvosok. Tőlük nem kaphatnak betegséget.

Teréz pillanatig magához szorította az íjként megfeszült, fújtató fiút, aztán összeszedte magát. Tisztában volt azzal, hogy nem várhat többet ettől a kiéhezett fiútól.

Beviszel? — kérdezte, s már indult is az épület felé.

Jártál már itt? — kíváncsiskodott, miközben magára kapta köpenyegét, és sietve megkereste puskáját a fűben.

Persze, felelte Teréz. De azt hiszem, akkor te még nem voltál itt...

Na, gyere csak, mondta Jenő, és betessékelte a szolgálatos rádiós műanyagillatos kocsijába a lányt.

Beszélgessetek, szólt kaján vigyorral, és rájuk csukta a korszerűen felszerelt Csepel-kocsi ajtaját.

Éjfél után még két órája volt az őrszolgálatból. Körbejárta néhányszor az épületet. Láta, hogy a rádiószolgálatos társa később átkíséri Terézt az emeletes vaságyakkal zsúfolt hálóba. Néhányszor kigyúlt ott a fény, aztán sietve kikapcsolták.

Szórakoznak a fiúk, állapította meg magában öregesen, miközben próbálta visszaidézni a lány érkezése előtti gondolatait. De sehogy sem sikerült újabb tetszetős gondolatokat kiagyalnia az életről. Találomra kihúzott egy-egy fűszálat, de hiába rágta, ízlelgette a réti perje és a kakaslábfű édeskés szárát, az élet nagy kérdései helyett mindegyre az a nyári koradélután jutott eszébe, amikor az egységirodából, ahol szép írásának, egyformán kerek betűinek köszönhetően hivatásos őrmestere irányításával időnként meghúzódhatott, szakasztársa a kaszárnya egyik félreeső sarkába csalta azzal, hogy ott valami rendkívülien érdekes történik.

Az a kaszárnyasarok tele volt titokkal. A lelakatolt öreg barakkraktár mögötti szögesdrótkerítés résén, akinek mersze volt, kijuthatott a folyóig húzódó mezőre, s onnan, soron kívüli eltávozásra, a kilométerre fekvő kisvárosba. Mindig akadtak olyanok, akiknek a pucájában több volt a vér, mint amennyit a teában bőven adagolt, kangöröst szabályozó orvosságával az ezredorvos megfelelőnek gondolt.

A raktár ajtaját résnyire nyitva találták. Beléptek. A raktár tele volt a háború utáni években a hadsereg által kötelezően fenntartott szovjet tiszti lakásokból összegyűjtött civil bútorokkal. A félhomályban hatalmas diófafurnéros szekrényt látott. Előtte, terebélyes patinás íróasztalon egy nő feküdt virágos kartonruhában, hasáig kitakarva. Szandálos lába egy katona vállán himbálódzott, a nemi aktus hol lassú, hol gyorsabb ütemére.

Tisztes távolságra, lehetett vagy két-három méter, két bajtársa állott, sorára várva. Amíg a váltás történt, a nő nagy tányér napraforgóból szemelgetett.

Az egység csizmajavítója nagy kedvvel állt a hívogató lábak közé. Társai eleinte vidáman biztatták, de amikor elhúzódott a dolga, gúnyolódva sietteték. A csizmadia segélykérően nézett körül, nem értette, hogy miért nem jut el az élvezésig. Folytatta kitartóan. A nő fészkelődött, kereste a napraforgókorongot.

A soron következő katona óráján mérte az eseményt: Hűűűha! Tizenhárom, tizenhárom és fél... Tizennégy perc! A nő ekkor felemelte fejét, rekedtes hangon sziszegett valamit, és a napraforgótányérral püfölte, majd mindkét kezével igyekezett eltolni némileg magától a némileg továbbra is csökönyszerűen ragaszkodó csizmadiát. Az pedig kétségbeesetten fokozta az aktus ütemét, a nő erre ijesztően gurgulázó állati hangokat hallatott, és hirtelen felemelkedve, teljes erőbedobással kivetette lába közül a fiút. Sírva mutogatta a lába közét, rázta a fejét, fájdalmasan vinnyogott.

Néma? — kérdezte Jenő riadtan, előtte szórakozó szakasztársától.

Azt hiszem süket is, mondta vihogva a fiú.

Ezek időnként elszabadulnak az intézetből és itt kószálnak, nem riadnak vissza a szögesdrótkerítéstől sem.

A diófafurnéros íróasztalra tált nő méltatlankodott a maga módján még egy darabig, aztán intett a következőnek.

Végül ő következett, de nem kért belőle. Igyekezett kíméletesen tudtára adni ezt a néma lánynak, mert arra gondolt, hogy ezeket a nőket valami furcsa ösztön hajtja, rabjai nemiségüknek, és mert jószágosak, önként vállalt szolgálatot teljesítenek. Ezek nem pénzért árulják maguk. Felajánlkozásukkor hajszolják az örömet, de csak olykor-olykor, teljesen véletlenszerűen kapnak belőle, hiszen ritka alkalmakkor jutnak a csúcsra.

Sajnálta ezeket a nőket.

Nem nevezhetjük őket kurváknak, mert nem azok. Boldogságkeresők ők is. Sorsuk a civilizációs fejlődés alagsorába rendelte őket, jussukat kérik az emberi örömeiből.

A néma lányt hidegen hagyta az ő suta, elutasító integetése. Komótosan összehajlította magát és a katonától kapott néhány konzervet. Miután megbizonyosodtak arról, hogy kinn „tiszt a levegő”, átsegítették a lányt a drótkerítés alatt.

Csontos Márta

Önámítás

Sorsod toronyba zárt
bűntudat, s ha falad
lebontod, lerogysz te is.
Nincs feloldozás.
A lény, kit szeretsz,
csak hiteles látszat,
s mit lángolva ölelsz
a csend árnyékában,
puszta önámítás.

Saját hallgatásod
mélyébe lopódzol,
s magaddal összefekve
látod, hogy vergődik
benned az iszonyat.

Lopakodó

Este van. Megint elvesztettem
egy napot keresés közben.
Látom, menekül tőlem valami,
mégis az ajtóig követ, s a kapun
belül a tér, forma és a szín
csodája beleolvad a homályba.

Rongy-szürke árnyékom
lohol mögöttem, s tudom,
utol akar érní, mielőtt
a kilincsre teszem kezem.
Belül, a konyha nyirkos
falain bomlott percek
szennye cseppen szemembe,
penészzöld cserje bontogatja
ágait a sarokban, s a tűzhely

ajtajában hideget lehel
 a tepsi, mint felnyitott test
 a boncasztalon. Ritmust kopog
 dalom egy nem létező hexameteren.

Árnyékom fennakad a komód
 sarkán. Jó éjszakát kívánok
 neki, s megnyert szabadságom
 birtokában szobám ölébe bújok.
 Boldog embrióként nyújtózom
 a lemeztelenített ürességben,
 s nézem, miként zár szemérem
 dombja mögé a valóság.

Ilyés András Zsolt

Víztükör

* * *

nézi önmagát
 fénytől csillámló arcát
 halak ráncolják

ébredés után
 hűvös testét szaggatom
 visszahunyorog

* * *

Pálinka

nem moshatja le
 titkolt bűneit őrzik
 hallgatók kövek

zabolázatlan
 az átfestett fájdalmak
 üvegmosolya

Vers

toll hegyén táncol
 ritmusa elsietett
 papírzörejek

Demeter Attila

Jövőre is itt lesztek, ugye?

Ülünk az asztalnál illedelmesen
mint minden évben ilyenkor
most is úgy nyomaszt
ez a bábeli magány
lassan már azt is elfelejtjük
mivégre gyűltünk össze

Ismerős és idegen arcok
tétován mosolyognak
a béke ürügyén
nehogy egy szó
egy hibás mozdulat
egy rosszul sikerült fintor
megzavarja idilli képünk

A jólneveltség mítoszáat
nem foszlatnánk szét semmiért
bár kitalálnunk is nehéz

ki az ki velünk szemben ül
s hasonmód
igyekszik megfejteni
hogyan látott-e valaha
vagy csak úgy tesz
mintha ismerne
a régi szép időkből

De jó a bor
s a házigazda biztat
vidámak s harsányak vagyunk
mert ugye nem búcsúzzhatunk
nem válhatunk el egymástól
el kell sütnünk még
néhány eszement poént
mielőtt hazamennénk

— Jövőre is itt lesztek, ugye?

Álmodó nagyapám

Nagyapám sosem kérkedett
És nem volt harsány, mint sokan,
Álmodott, s néha tévedett
Úgy hitte, élhet boldogan.

És ritkán fogta el a hév,
S ha mégis csendben tüntetett,
Többre tartotta azt a fát,
Amit a kertben ültetett.

Hajnalban kelt, s az állatok
Értették minden halk szavát,
Nekik mesélt, ha boldog volt,
Nekik sírta el bánatát.

Néha engem is észrevett,
Olyankor szép volt a világ,
Nem mondott gyakran szépeket,
De így is kinyílt egy virág.

Azt mondta: fiam, légy erős,
Becsüld meg minden javadat.
Ne vakítson meg csalfa fény,
Csillogás, balga szám-adat.

S ha néha idegenbe mész,
Jusson eszedbe ez a föld,
Mely megtart, óv és gyámolít:
Egy székely életet betölt.

Nagyapám csendes álmait
Firtos vigyázza szüntelen,
A síró szilvafák alatt
Pihen a domb s a végtelen.

T. Ágoston László

A csúnya cica

Úgy hozta a Sors, hogy ezen a nyáron a feleségemmel kettesben elindultunk felfedezni a Dunántúl szépségeit. Nem turistacsoporttal, nem előre váltott üdülójeggyel, hanem ketten, a mi kis tizenhat éves autócsodánkkal. Ez utóbbit a szerelő mondta rá, mert csoda, hogy még megy.

A nejem heteken keresztül ült a számítógép képernyője előtt és kereste a megfelelő szállást, a legérdekesebb útvonalat, a legolcsóbb vendéglőket. Amikor elkészült vele, elém tárta az úti programot, én meg rábólintottam. Mit is tehettem volna mást? Ha ellentmondok, bizonyosan vita kerekedett volna belőle és megsértődik. Akkor aztán turbékolhatok neki, mire kiengesztelődik. Különben meg nem is volt jobb ötletem. Megköszöntem a fáradozását, Visint csöppentettem a képernyő fényétől elfáradt szemébe, és elindultunk a nagy nyári kalandra.

Így jutottunk el első éjszakai szállásunk színhelyére, a Bakony rengeteg erdejében rejtőzködő kis zsákfaluba, ahonnét már sehova se visz az út, s melynek két és fél utcájában legalább nyolcvan laknak. Azért két és fél az utca, mert a harmadiknak csak az egyik felén épültek házak. A másik fele már az erdő. A csendet viszont szinte hallani lehet.

— Maguknak lehet, hogy jólesik ez a nagy csend — mondta a szállásadónk, egy harminc év körüli fiatalasszony —, de mi, akik itt élünk, lassan belesüketülünk. Mondják meg, mi abban a jó, hogy faluhelyen megtiltják az állattartást? A polgármester, mert hogy zavarja a falusi turizmust. Hát persze, mert neki három vendégháza is van. Mi meg, hogy meghalt anyám két esztendeje, kipofoztuk ezt a házat, de eladni nem lehet, mert a kutyának se kell. Ha valaki erre vetődik, kiadjuk egy-egy éjszakára. Mondtam is a páromnak, hogy adjunk el mindent, aztán húzzunk el valamiféle városba, mert itt csak besavanyodik az ember. Itt már nincs se orvos, se pap, se tanító, csak a kocsmá, meg a kisbolt. Az is a polgármesteré. Rendben van, mondta ő, de hát hol kap a városban állást egy erdész?

Ez a mi nagy dilemmánk. Menjünk el hajléktalannak a két házunk mellett?

Míg a kerti padon üldögélve hallgattuk szállásadónk panaszait, az egykor volt istálló felől előmerészkedett egy elképesztően girhes, csúnya macska. Szögletes fejű, a szürkétől az ordason át a feketéig mindenféle színben játszó szőrű jószág. Szóval az a fajta, akire még Rózsa Sándor, a betyár is azt mondta volna; „i’ be csúf!”

— Ez se a miénk ám, csak úgy jött valahonnét — mondta. — Aztán nem elég, hogy jött, még le is kölykedzett. Volt vagy négy kis nyivákoló gombóc az istállóban. Mondtam is a férjemnek, hogy csináljon velük valamit, mert ez a sok

macska leeszi a fejéről a haját. Ő meg, amilyen nagy állatbolond, nemhogy elpusztította volna, hanem el tudom képzelni, hogy titokban még eteti is őket.

— Ez nem nagyon látszik meg rajta — vetettem közbe félszegen.

— Én nem is tagadom, hogy nem szívelem őket. A kutyát igen, az hasznos, hűséges jószág, de ezek a nyafogó, szőrhullató valamik... Meg időm sincs rájuk. Most is ott vár a konyhában a gyerek, mert megígértem, hogy sütök neki tócsit. Nemsokára jön haza az uram, annak vacsorát kell adni. De közben át kell szaladni a Rózsi nénihez a szomszédba, mert beteg. Őt is én gondozom. Ja, és még a virágokat is meg kell locsolni a ház előtt, nehogy megszólják az embert. Elnézem a tévében azt a sok kifent úri asszonyt. Mi meg itt... Eh, nem is bosszantom magam!

Amikor elment, összenéztünk a nejemmel. Bólintottunk egyet, ő szó nélkül bement a konyhába és kihozott két szelet szalámit. Az egyiket a kezembe nyomta, és elindultunk a lécekből összeácsolt istállóajtó felé. A csúnya macska ott feküdt egy félig kibontott szalmabála tövében és szoptatta a két ugyancsak girhes, szépnek semmiképp nem mondható kölykét. Messziről megmutattam neki a szalámit és odaszóltam.

— Cic, cic... Gyere ide cicám, ez a tiéd!

Ő azonban ahelyett, hogy odarohant volna az ételért, rémülten felugrott, és a kölykeit maga előtt hajtva behúzódott valami rossz fazék alá.

— Buta, randa macska — perlekedtem. — Nem elég, hogy ilyen gnóm, meg rusnya, még bizalmatlan is. Látod, ez az a fajta, akin nem lehet segíteni — bizonygattam a nejemnek.

— Nem hát, mert te mindig olyan türelmetlen vagy — mondta, aztán közelebb lépett, lecsípett egy darabot a szalámiból, s odadobta a fazék elé. Hátrált néhány lépést és újra ledobott egy falatot. — Ne bámulj, édes egyetlenem — mondta —, inkább hozz még egy-két szeletet. És kétségbe se ess, mert mi csirkecombot fogunk vacsorázni.

Így is történt. Amikor már lebukóban volt a nap a nyugati erdő lombkoronája fölött, a feleségem leterítette a kerti asztalt, s kirakta rá az előző nap rántott, mádárálta csirkecombot. Mit tagadjam, a friss erdei levegőtől úgy megéheztem, hogy akár az egészet fölfaltam volna. Olyan mennyei illata volt... no, de ezt nemcsak én éreztem ám! Alig telt bele néhány perc, a lécekből ácsolt istállóajtó egyik részében megjelent a csúnya macska feje. Ránk nézett és halkán elnyaffantotta magát.

— Gyere — mondtam, s felé nyújtottam az éppen lerágott csirkecsontot.

Rám nézett, a nyakát tekergette, látszott rajta, hogyan küzd benne az éhség és a bizalmatlanság. Amikor felé hajítottam a csontot, először meghökkent, aztán odafutott és elvitte az istállóajtó elé. Hamarosan megjelent a két kölyke is. Az egyik tiszta anyja, a másik koromfekete. Elvették tőle a csontot, és mohón rágni kezdték kétfelől. Ő meg csak állt előttük és bennünket figyelt. A harmadik csir-

kecsont után már ott ugrándozott, birkózott a két jóllakott macskakölyök a lámbuk körül, az anyjuk meg szorgalmasan ropogtatta a maradékot.

— Én nem is tudom, hogy van ez — mondtam a feleségemnek —, de mintha már nem lennének olyan csúnyák ezek a cicák. Az a kis huncut fekete meg kifejezetten aranyos.

— Valóban — mosolyodott el a nejem. — Az anyjuknak is kifejezetten karakteres feje van. Nem az a mindennapi... a színe meg... hogy is mondjam? Szóval olyan sokszínű. És nézd meg az orrát! Szinte foszforeszkál. Érdekes, nem?

Azóta is sokat gondolkoztunk, mi is történt velünk, meg a csúnya cicákkal azon az estén ott a Bakonyban. Tény, hogy ők hárman ott strázsáltak egész éjjel az ajtónk előtt, s reggel, amikor tovább indultunk, díszkíséretként követtek bennünket a kapuig.

— Látod — mutattam a három jószágra —, a szemünk előtt válik bizonyossággá a kétezer éves igazság. Erőszakkal, gyűlölettel, vagy ha úgy tetszik, tűzzel, vassal erős várakat dönthetsz romba, birodalmakat törölhetsz le a térképről. Hiddat verni lélektől lélekig — akár csak ember és állat között — kizárólag szeretettel lehet.

Albert-Lőrincz Márton

(ŐSZ)

nyálkás varangy lett
kertem éke — tökindán
dércsípte levél

mulatnék rajta — ember
vigad halotti torban

Elekes Ferenc

Telefonált a kedves

Valami jó melegség
futott végig a drótokon,
didergő testű fecskék,
hűvös porcelánok között,
hogymegkerestél.

Rohant szavad az ég alatt
és fűszagú föld felett,
mint a tűz a gyújtózsínorban —
De mért van az, hogy legnagyobb
robajjal

bennem egy szónyi
hallgatásod robbant?

Hallom valahonnan

Egy régi szerelem
vacog utánam.
Sietésemben elmaradt az úton,
most hallom valahonnan,
s torkomba gyűl a világ.

Amerre járok,
neonok karja hajol fölém,
hogylássak,
de nyomod nincs, fővény
a járda.

Mit is kezdhethnék fényes utakon
fölborzolt hangulatommal?
Sírni egy kicsit, egyedül,
az kéne most, tudom,
de merre menjek?

Modern bódékban lóg a szerencse,
csapkodó kedvet árulnak
röhögő kocsmák,

a borbélyüzletben jószagú kölnit,
meghajló köszönést kapok
kopasz uraktól,
kik tanácsot adnak hulló hajamra.

Ravatszágú templomokban
poros térdű vénasszonyok
istent kutatva imbolyognak,
ott mit keresnék?

Eltársaimhoz elmehetnék,
de ők azt mondanák,
a pesszimizmus mellett
agitálok.

Egy régi szerelem
vacog utánam.
Sietésemben elmaradt az úton.
Most hallom valahonnan,
megállok,
a torkomban befelé zokog a világ.

Ráduly János

Félperces történetek (IV.)

Tudák-ember

— Na, tanár úr — mondja Gyuri —, nagy sikere van a Mátyás királyos könyvének. A menyem meglátta az asztalon, s rögtön rácsapott. Előbb elolvasta a dedikációt, aztán belelapozott. Mondtam, az én nevem is benne van. A könyvet el is vitte, a családban a kicsi már második osztályos, ő olvassa a történeteket. Tudja-e, mit mondott a menyem?

— Mit?

— Magából — már mint belőlem — tudák-ember lesz.

— Mit jelent a tudák-ember?

— Az ezelőttiek arra mondták a tudákembert, aki okos, felkészült, tudós. Hát ez bizony szép jövődölés a menyem részéről, igaz-e?

Hasznos munka

Ásás közben beszélgetek Borisz kutyámmal:

— Látod-e, milyen szépen haladtam? Te mikor tanulsz meg ásni?

— Ó, gazdám, az én feladatom más: én egerésző kutya vagyok. Állj meg egy pillanatra az ásással.

Borisz az utolsó ásónyomnál kötött ki. Erőteljesen szaglászott, a jobb lábával kaparni kezdte a földet, aztán a bal lábával folytatta, tágult a lyuk, most mind a két lábával kapar, a lyukba befúrja a fél fejét, s a mélyből kiemel egy kövér csimaszt.

— Ó, ez nem egér, te Borisz! — mondtam nevetve.

— Nem baj, gazdám, hasznos munkát végeztem: ebből a kártékony csimaszból sosem lesz cserebogár.

Bölcs Ignác bácsi

Kibédre kerülésem után — volt nejemmel — házat vásároltunk. Mindjárt hozzáfogtunk a telek „átalakításához”. Mondtam reggel a segítőtársaknak:

— Előbb a csűrt, majd a búzatartót bontjuk le. Ezt kívánja a szükség.

Dél körül megérkezett az öreg Bölcs Ignác bácsi. Feszült idegállapotban volt.

— Ilyen csűrt lebontani — kész barbárság! Ilyen búzatartót lebontani — kész meggondolatlanság!

— Ide hallgasson, Ignác bátyám — mondtam —, nekem a csűrre, búzatartóra nincs semmi szükségem. Csak kertre. Az pedig nincs. Most lesz. Különben, ha maga az én helyemben lenne, miként járna el?

— Egy pohár pálinkáért válaszolok — mondta.

A pálinkát megitta.

— Hát én is bontakoznék — szólt megadóan, s a poharat úgy tartotta, hogy lehessen még egyszer megtölteni.

Demizsonnyi öröm

Jóska késő délutánig mézet pergetett, elpakolta a munkaeszközeit, most ebédel. Mondja a feleségének:

— Márton barátomnak holnap neve napja van, úgy illene, hogy ma este már köszöntsem.

— Köszöntsd fel — válaszolt rögtön az asszony.

— Mit vigyek?

— Mézet. Ott a kisebbik demizson, töltsd meg mézzel.

Sötétedéskor Jóska már meg is érkezett Mártonhoz.

— Ma mézes napom volt — mondta —, mézet pergettem, mézzel köszöntelek föl.

Márton ujjongva vette át az ajándékot.

— Demizsonnyi öröm — mondta —, hálásan köszönöm.

Családtagnak számít

Sándor bácsi — ünnepi ruhában — megérkezik a buszmegállóhoz.

— Hová utazol? — kérdezi Gyuri bácsi.

— Megyek Szovátára, itthon úgy döntöttünk az asszonnyal, többet nem gazdálkodunk. A tehenet el is adtuk. Megélünk a kicsi nyugdíjunkból.

Azt mondja Gyuri bácsi:

— Te Sándor, én is nyugdíjas vagyok, megvan még a tehenem, el nem adnám a világ sűrű kincséért sem. Soha nem volt még ilyen jámbor tehenünk. Engem annyira szeret, hogy amikor megfejem, valósággal hálálkodik: nyalja, csókolja az arcomat. Már valósággal családtagnak számít. És a teje:

— Aranyat ér — mondják a szomszédok.

Váljék egészségünkre

— Elmentem a szomszéd faluba a bálba — meséli Béla —, hát úgy éjféle körül mondja az ismerősöm:

— Lépjél ki az udvarra, valaki keres.

Bizony megszeppentem, tudtam: az ilyen „kihívás” verekedést (is) jelenthet. Az udvar közepén előttem állt meg egy nagy, tagbaszakadt ember. Azt kérdezte:

— Maga ismer-e engem?

— Mintha láttam volna — válaszoltam.

— Na, tudja meg, én vagyok azon ember, akinek akkor éjjel — emlékszik-e?

— megjavította az úti szekérét. Ma is hálás vagyok érte. Hoztam egy liter bort, barátságból megisszuk.

Megfogtam az üveget, ennyit mondtam:

— Na, váljék egészségünkre!

Mit tegyek?

Érett korú hölgy állított meg az utcán, merőn nézett rám. Én töprengtem: honnan ez az ismerős arc?

— Harmincöt éve, hogy nem találkoztunk, Magdolna a nevem — mondta —, már én is, akárcsak te, nyugdíjas lettem.

— Gratulálok.

— Ó, nem szabad gratulálni. Amíg dolgoztam, a munkahelyem védettséget jelentett. Most rám szakadt a barbárság. Férjem idegbeteg, sokat veszekszik.

— Féltékeny-e?

— Nem mondhatom. De ha megvillan valami rossz az eszében, már verekedik. Mit tegyek?

Arcán könnyek görgögték alá.

— Fényesek a könnyeid — mondtam.

— Örömkönnyek: végre kimondhattam valakinek a nagy fájdalmamat.

Töpi kutya féltékeny

Simogatom Lajosék kis hófehér kutyáját, Töpit.

— Ügyes állat vagy, szép vagy, szelíd vagy.

Lajos felkapja a fejét a szelíd szóra. Azt mondja:

— Jaj, dehogy szelíd! Nagyon féltékeny. Képzeld el, Anna-Marit, a feleséget nem ölelhetem meg. Nem hagyja.

— Hogy-hogy?

— Gyere Anna-Mari, lásson csodát a tanár úr.

Anna-Mari megáll mellettünk, Lajos átkarolja a vállát. Töpi odaugrik, belekapaszkodik Lajos nadrágjába, húzza, tépi, kavincol, míg szétrebben a házaspár.

— Hát erre ki tanított téged, Töpi? — kérdeztem.

— Vau, vau, a nagy természet — válaszolta.

Fülöp Kálmán

Átláncolnám

Átláncolnám
ha lehetne
a csendet
s engedném
érni még
ma délután —

úgy érzem

messze
nagyon messze
mentem s
már nem
hiszem, hogy
kaland volt
csupán.

A mesebeli királyfi

A múltó pillanat
véznaságán
átlát a hajnal
s fényt koldulnak
a vak házfalak

téged
kérdéznek
hangtalan

s te már az vagy
akinek szemében
más lett a tegnap

szétesett
benned
az idő

napjaid bénaságán
nevet a szél
s csak biztatod
magad —

a mesebeli
királyfi

már nem él...

Égett a nyár

Égett a nyár
s homlokát
összehúзва
ült szilvafámra
egy rongyos veréb

kicsinek tűnt
a bordó
déli árnyék

és vers-
morzsák
tüzére nyílt
az ég

belélegeztem
titkait
a fénynek
s a kővirágok

rímbe hullt
neszét

ma volt időm
hogy önmagamra
nézzek s fakó
arcomra
morzsoljam
a fényt.

Ráduly János

Haikuk

Megcsodásodom

Szép szerelmedben
Fölszabadítom magam.
Megcsodásodom.

Hírnév

A hírnév egyre
Olcsul. Fokozatosan
Virágtalanul.

Hablány

Hablány úszik a
Vízen. Simogatnám, de
Rögtön szétpukkan.

Ura vagyok

A magány teljes
Szabadság. Ura vagyok
Eszményeimnek.

Aranyvirág

A lelked, Borzos,
Aranyvirág. Illatod
Jövőteremtés.

Felhő

A felhő ráült
A zöld erdő hátára.
Lógatja lábát.

Fénye

Bőrödnek fénye
Dolgozószobám szerves
Bútordarabja.

Nem hal meg

Az emlék nem hal
Meg. Sok-arcúsodik az
Idő mérlegén.

Elszáll

Az ígéreted
Megszínesült. Elszáll, mint
Szappanbuborék.

Első hó

Frissességével
Elbódít. Roppant hetyke:
— Kihívás vagyok.

Kozma László

A költészet világa (III.)

RITMUS

A költészet, a vers lényege a ritmus. A ritmus a világ elrendezettségét, harmóniáját, egységét jelenti, mi most versbeli szerepével foglalkozunk. A ritmus kifejezői a stilisztikai eszközök, alakzatok, melyek a belső összhang megtestesítői, nem valamilyen rávarrt díszek a versen, ezért tarjuk lehetetlennek például rím-szótár használatát. A ritmus nézetünk szerint előzetes, a priori tapasztalat, mely mágnesként vonzza a természeti és emberi világ képeit, ez még az úgynevezett tájleíró verseknél is így van. Ezért az igazi versben a szóképek mélyebb jelentéssel rendelkeznek, a világ egységét fejezik ki, ugyanígy, a formai elemek rendezettsége, a rím, alliteráció, hasonlat, metafora is ennek az egységnek a megjele- nései. A ritmus azonban nem valamiféle absztrakció csupán, nem elvont képlet, hanem a konkrét vers ritmusa, mely magába sűríti a kibontakozást, a teljes ver- set, sőt ha van, annak a cselekményét is. Az olvasó természetesen a megvaló- sulással, a nyelvi kifejezéssel, azaz magával a verssel találkozik, ebből kell eljutnia a mélyebb jelentésekig. A ritmusnak tehát sajátos jelentése van, mely a dolgok összhangjában, elrendezettségében fejeződik ki, többletet kapcsol a szavak fo- galmi jelentéséhez. A ritmus megvalósul az egyéb művészeti alkotásokban, a ze- nében, szobrászatban, festészetben, építészetben, sőt a természettudományokban is, melynek képletei, meghatározásai a természet ritmusait fedezik fel. A költészet érintkezhet ezekkel a területekkel, feltárva közös lényegüket. Ismeretes a kifeje- zés, hogy az építészet megfagyott zene, ez megint csak a ritmusra utal, illetve a csöndre, ami a versnek is fontos eleme.

A dallam születése

Mert úgy döngött a dob,
Meglobbant a pusztaság homálya.
Talán ez az ütem
Hajlott latin prozódiaiba.

Éber őrszem hallgatta feszülten:
Rohamra szól? Esti nyugovóra?
S a dob különös, hívó ritmusát
Önkéntelen utána dúdolta.

Tűzviharként jöttek seregek,
Szétfoszlottak, akár az éji felleg.
De szívében tovább remegett
A dal, mit a lovasok énekeltek.

És az őrszem, a tudós deák
A dallamot egy kódexlapra róttá.
Kicifrázta a melódiát
S csillogó aranyporzóval beszórta.

Századokon át az üzenet
Úgy élt tovább, a lapokra hajolva.

Áradtak az éji lovasok
És szikrázott a csillagok homokja.

A dallam egyaránt jelenti a természeti világ és az emberi történelem ritmusait, az aranyporzó a csillagok ragyogását idézi, a kódexlapok hajlásában a lovasok mozdulata jelenik meg.

Horizont

Mely önmagából fakaszt karcsú ágat,
Horizontja zöldellő koronának.
Az évek során ahogy egyre tágul,
Halk ritmusán gyümölcs és virág hull.

Ritmus

Mint a katonák a fahídon,	Egybeolvad ember, lófejek.
Dübörögnek furcsa ritmusok.	Melyik előbb, melyik igazabb,
Föld-remegés, szellő hozta tán	A dalolva dübörgő menet
Szívembe a különös indulót.	Vagy az árnyuk lent, a híd alatt?

A főső vers „egyre tágul — virág hull” rímében a felelő „r” hangja után csak két azonos magánhangzó áll, sűríti a rímet. Ugyanakkor a hívó „r” hanggal kezdődő hangsorában az „e” és a „t” kihagyásával benne rejlik a felelő hangsora. Mindez a tartalom ritmusait hangsúlyozza, igazolva, hogy a formai és a tartalmi elemek összefüggenek.

Zongorahangoló

A színpadon ő jár sorba:	Ezer színnel teljesedve.
A zongorák hangolója.	Olyan legyen, ha megszólal
Hogyha hull a sors ütése,	Minden hangszer, mint a sóhaj.
Billentyűkön zúgjon béke.	Adjon, hangjai peregnek,
Hangjuk úgy csengjen hibátlan,	Önmagánál nemesebbet.
Bánatban és sűrű gyászban.	Visszhangozzon szépre, jóra,
Mint aki a sorsát mondja,	Úgy, ahogyan kigondolta
Könnyből legyen öröm-óda.	A hangszerek hangolója.
Mint szívárvány szála lenne,	

A vers a Zeneakadémián keletkezett, mikor a szünetben a zongorahangoló igazgatta a zongorákat. A hirtelen asszociáció — hogy ez a tevékenység hasonlít a Teremtő munkájához — hívta életre a verset. Az alliterációk, rímek spontánul alakultak.

A második sor magánhangzói: aooá — aoóa.

Az utolsó két magánhangzó felidézi a hangolás folyamatát. — A következő két sor:

Hogyha hull a sors ütése / Billentyűkön zúgjon béke.

A b alliteráció hangsúlyozza a vers ritmusát.

A rímhívó és felelő szavak magánhangzói: uaoüée — úoée.

A rímhívó szó beékelődő magánhangzókat tartalmaz, ez természetesebbé teszi a rímelést, és visszaadja a zongorajátékot, a billentéseket is. A felelő így sűríti, összefoglalja a hangzást, a vers nemcsak szól a zongorajátékról, hanem azzá válik.

Tücsök

Tücsök perget halkan

Éneket

Mint ahogy a gyöngyvirág

Pereg.

Eső cseppje apró

Dallamok

S a rét fölött szivárvány

Ragyog.

Aki úr a percnyi

Lét felett,

Dallammá fűz ember

életet.

A lét felett — életet rím anagrammaszerű, a rímfelelő szó valamennyi betűje, hangja szerepel a rímhívó szóban. A kezdő szótag lé — él hangátvetés, ami a hangkapcsolat fordított megismétlését jelenti. A rímfelelő második része a rímhívó szó betűiből kombinálódik.

Suhogás

Mezőkön át és dombokon át

Hallod ezt a halk suhogást?

Nem tudod még: zápor vagy patak,

Vagy szél hajlít meg fenyő-sudarat.

Zápor

Nem az a zápor, az erdőket verő,

Hanem a szelídebb, a lombról csepegő.

Úgy csordul a levélen, mint szélén a pohárnak,

Mit a teljességből a kelyhe tovább ad.

Legyező

Zöldülő ág, még alig-tavas,
De íme, már barka sugaraz.
Levél, virág, finom körvonal,
Mi sejtelem volt, halk szellő-sóhaj.
S mint legyezőn, ezernyi szín forog,
Kipattannak tavaszi ritmusok.

Az első vers utolsó két sora metafora, a zápor, a patak, a fenyő suhogását veti egybe, egységet sugallva. A harmadik versben a barka sugaraz szintén metafora, az aranyárga barkaszál a napsugarat idézi, a testetlen fény megvalósulásaként. A vers utolsó két sorában a szín és a ritmus absztrakciója kapcsolódik egybe.

Rigók

Minket csak néha-néha érint
Az Üzenet, mint sodró dallam,
De rigók, ti ott éltek a dalban
S a füttytökben csillagfény ring.

Víz és kő

Torlódik az apró áradat,
Elönti a sötétzöld mohát.
Nem látszik, a csillogása csak
És a kőről úgy omlik tovább.
S mint a szívdobogás lüktetése,
Újra s újra meggyűlik a fénye.

Ritmusok

Lágy ritmusok, gyantát könnyezőők,
Ahogy átjárjátok a zöld mezőt.
Tivéletek árad a patak,
És szikráznak lélek-sugarak.
Alig rezdül, halkán zúgva csak,
Hajlítjátok a fenyősudarat.

A ritmussal kapcsolatos metaforák, hasonlatok a fenti versekben az absztrakt és konkrét összekapcsolását jelentik.

Rügyfakadás

Tavaszfákra ezer titkot
Szél-sóhajban küld az ég.
Ki érti a virágszirmok
Hullásának ütemét?

Mellyel az ág dúsan nyílott,
Nyújtva termő tenyerét,
Ki tudja a virágszirmok
Hullásának ütemét?

Ki varázsolt havas tájra
Új rügyekbe gyűlt reményt?
Virágszirmok fakadása
Mit érlel gyümölcseként?

Ez a vers találkozott a zene ritmusaival, más költeményeimmel együtt a kárpátaljai Credo együttes vezetője, Ivaskovics József megzenésítette, rendezvényeiken kórus éneklő. A harmadik versszakban a gyümölcsérés a „gy” hang alliterációjában teljesedik ki.

Ütemek

Zápor omlik az ághegyre, a csúcsra
S aztán tovább, más cseppé alakulva.
Úgy hullik a gyökerek felé —
Más ütem már. A fenyő-életé.

Esőcsepp

Ahogy a magasságból esnek
Parányian az esőcseppek,
Nyomukban magvak teljesednek,
Lombja zúg erdőrengetegnek.

Lüktetés

A szív, mely átdobog
Virágba, napsütésbe,
Ritmussá változott,
Mint patak lüktetése.

Erdélyi harangszó

Hogyha elhalkul a haza hangja	A ritmust hallgasd csengő patakodban,
És úgy tűnik: a remény ködbe vész,	A viharokban zengő orgonát.
Hallgasd, hogy zúg templomod harangja,	A vízesésben vigasz szava csobban,
S a sziklacsúcs a ködön túlra néz.	Madárfütty tör sűrű lombon át.

Hallgasd, mert az ő szavuk erősebb,
Ez az, ami végleg ideköt.
Illata száll virágzó mezőnek,
S az üzenettel megtelik a Föld.

Rákóczi harangja

A Rákóczi harangja hogyha ébred,
Halod benne a síró Felvidéket.
S mint fényes ér csillan át a bronzba
Kárpátalja sóhaja és gondja.
Remegő hang, csendesebb a csendnél.
Szétfoszlik egy mély kondulás: Erdély.

A ritmus egyéni sorsunk és a történelem nagyobb ritmusa is.

(Folytatjuk)

Ráduly János

Irodalmi anekdoták

Szilágyi András a bentlakásban

1955 júniusában, az érettségi vizsga kellős közepén, Szilágyi András író meglátogatta a marosvásárhelyi Bolyai (Református) Kollégiumot. A diákokkal való elbeszélgetésre a bentlakásban került sor.

„Vaságyakon ülünk — írta később az író —, vastag, boltíves falak között, rácsos ablakok előtt, idelátszanak az internátusi udvar fái.”

Nos, beszélgetés közben Szilágyi András azt kérdezte tőlem:

— Te vagy-e az a János, aki verseket ír?

Elpirultam.

— Ne pirulj el — mondta —, mert pályafutásomat én is versírással kezdtem. Nagy költőnek készültem, így lettem végül is prózaíró.

Gy. Szabó Béla és a Gondos atyafiság

— Emlékszem, Gy. Szabó Béla grafikus gyakran nyelvészkedett — mondja Kusztoz Endre. — Foglalkoztatta egy-egy szó eredete, a szó átformálásának lehetősége.

— Tudok róla — válaszoltam —, az Előre újságcímből például elvonta a *lőre* szót.

— Képzeld el — folytatta Kusztoz —, amikor az 1950-es évek második felében megjelent Szabó Gyula: *Gondos atyafiság* regénye, Gy. Szabó is elolvasta. Fölajzották a szerelmi jelenetek, a pajzán történetek. Mindjárt kész is volt az új kötet címmel: *Ondós atyafiság*. Az ondó szó már a 14. századból adatolható.

Ritka felfedezés

Kibédre kerülésem után egy évvel, 1963. október 18-án jegyeztem le a *Görgei Mihályné* klasszikus népballadát. Adatközlőm a 66 éves Gergelyfi Samuné Madaras Anna volt.

A balladaváltozat előkerülése kis szenzációt jelentett. Faragó József „ritka felfedezésnek” minősítette. Irodalmi folyóiratban — félig tréfásan — ezt írta: „a gyűjtőnek még a szomszédba sem kellett átmennie, hogy a balladára rátaláljon, hisz Anna néni a háziasszonya” (Igaz Szó, 1965. március. 440. old.).

Bocskay Vince és Kuszto

Kuszto Endre meséli:

— Jani, te tudod: 1925-ben születtem. Elfutottak az évek, közeledett a születésnapom. Találkoztam Bocskay Vince szobrászművész barátommal.

— Te Vince — mondtam —, most közelesen betöltöm a 77. életévemet.

— Mennyit?

Rögtön lerajzoltam a két hetest. Vince rápillantott.

— Ügyelj — mondta —, mert a két hetes a két kaszást is jelenti.

Hamar Márton lángot csihol

Bereczki Gergely tanárkollegám mesélte (többször is), hogy egyetemista korában szobatársa volt Hamar Mártonnak, aki később számos természettudományos könyv szerzője lett.

— Nagy cigarettás volt, de az akkori gyufák minősége szinte a zéróval volt egyenlő. Neki mégis sikerült tüzet „gerjesztenie”. Azt mondta:

— Látod-e, tüzet csiholtam picinyke szikrából. A tudományos kutatók, a költők, az írók — mert tehetségesek — általában ilyen kis szikrából csiholják az irodalmi, a tudományos lángot.

Fordításkötetem „sikere”

1993 júniusában jelent meg *Az Estcsillag* fordításkötetem. Negyven darabot a Novos marosvásárhelyi kirendeltségének adtam át, vállalták az árusítást.

Három hét múlva az elárusítónál ott feküdtek a könyv példányai — érintetlenül.

— Senki sem vásárolt — mondta a főnök.

— Na, adjon ide két példányt, fizetem, ott hadd fogyjon — válaszoltam.

Másfél hónap múlva Bölöni Domokos fölkeresett Kibéden.

— A Novos könyvkereskedő bebukott — mondta —, hoztam a könyvedből harmincnyolc darabot. Valaki kettőt megvásárolt, annak az árát a főnök nem adta ide. Vedd úgy, hogy elúszott.

Az anekdota megkomolyítása

A marosvásárhelyi Népújság irodalmi melléklete, a *Műzsa*, 1992. októberében lehozta a Zágoni Attiláról szóló *Vendégfogadás* című anekdotámat. Csakhogy a műfaji megjelölés rosszul sikerült: a lapban *Ankét*-ként jelent meg. Előkerestem az *Idegen szavak kéziszótár*-át, s elolvastam az ankétról szóló szócikket. Ott pedig ez áll: „*ankét* tanácskozás, értekezlet.”

— Hát igen — mondtam később Bölöni Domokosnak —, megtörtént az anekdota megkomolyítása.

Beke Sándor dedikációja

1999 októberében — épp a születésnapomon — Beke Sándoréknál jártam Székelyudvarhelyen. Örömmel újságolta, megjelent „a kilencedik verseskönyve”, *Erdélyi homály* címmel.

Átforgattam a kötetet, jól megszerkesztett kiadvány, fekete borítóval.

— A cím szívemarkolóan szép — jegyeztem meg, majd rábukkantam a következő sorokra: „a szabadság denevérei véreznek / a magyar nyelv / éjszakáján.” Itt minden kommentár fölösleges. A szerző így dedikálta a versgyűjteményt:

Ráduly Jánosnak sok szeretettel „egy lélekfoszlányt” az erdélyi homályból. Beke Sándor. Székelyudvarhely, 1999. október 27.

Bölöni hívott telefonon

2013 júniusában, a déli órákban, Bölöni Domokos hívott telefonon. Szeretné, ha a pár nap múlva esedékes író-olvasó találkozáson ott lennék.

— Nem tudom vállalni a vásárhelyi utat — mondtam —, nem érzem jól magam.

Még közel tíz percig tereferéltünk, majd Domokos így búcsúzott el: „A jó Isten öleljen át úgy, ahogy én ölelnélek. Nem fogsz megfulladni — garantálom.”

Szabó Gyula és a kertészkedés

Kusztos Endre festő- és grafikusművész 2013. április 26-án a vendégem volt Kibédén. Leghamarabb a zöldségeskertre volt kíváncsi.

— Minden rendben — mondta —, a virágzó gyümölcsfák gyönyörű témák a magam fajta embernek. Szabó Gyula író jut most eszembe: a családjával tömbházban lakott Kolozsváron, de külön kertje volt a városban. Egyik alkalommal meg is mutatta. Azt mondta:

— Nézd meg, Bandi, irodalmi sikereimet ennek a kertnek is köszönhetem. A kertészkedés roppantul megnyugtató, másrészt pedig életkedvet ad, valósággal felüdít. Az írói ötletek bizonyos része itt születik gyomlálás, kapálás, fa- és szőlőmetszés közben.

Lazics asztala

2013. június 26-án Marosvásárhelyen jártam, beütöttem magam a Kábel kocsmába is. Itt szoktak találkozni a *Lazics asztala* irodalmi kör hű „képviselői”. Bölöni Domokos megkérdezte:

— Mondd csak János, a hányadik megjelent kötetnél tartasz?

— A nyolcvanötödiknél — válaszoltam.

Elekes Ferenc is — tréfának szánva — megkérdezte:

— Ma, tehát a mai napon hány könyved jelent meg?

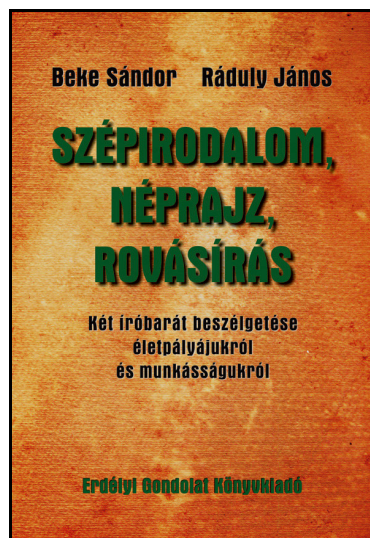
A megfogalmazás több irányú töprengésre készítetett. Végül csak röviden válaszoltam:

— Érd meg Ferenc te is, hogy egyszerre több önálló kötet birtokosa légy.

Négy-öt hónap múlva Elekes három frissen megjelent könyvvel lepte meg az olvasókat.

Kiadványaink

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában
2008-ban megjelent:

Ráduly János

Találós mesék

(III.)

17.

Jöttem keresztül Abodon, nagy meleg volt, hát bementem az egyik házhoz, hogy kérjek vizet. Jött egy szép leány szembe, s kértem tőle a vizet. Hozta is mindjárt. Mikor a vizet megittam, kértem tőle, hogy:

— Egyedül laksz ebben a házban?

— Nem — azt feleli a leány —, van anyám is, van apám is, van bátyám is.

— Hát merre vannak?

Azt felelte a leány:

— Anyám a konyhában főz, mégpedig olyan ételt, hogy fele fel, fele le. Apám elment vadászni. Amit megfog, azt ott hagyja, amit elszalaszt, azt hazahozza. A bátyám pedig egy útból kettőt csinál. Mi ennek a megfejtése?

Az anyja főzi a fuszulykát, s mikor a leves lobog, a fuszulykaszemeknek fele le, fele fel jár. Az apja bolhavadászaton van. Amelyik bolhát megfogja, azt megöli s eldobja, amit nem fog el, azt hazahozza az ingében. A bátyja elsáncolja a földet, hogy a szekerek ne tudjanak rajta keresztül eljágni, de az emberek új utat vernek.

18.

Egyszer a szegény ember elment sót lopni. Mindjárt a házhoz jött két csend-őr, de csak a gyermeket kapták otthon. Azt kérdezték tőle:

— Hol van apád?

— Elment étel-ízért.

— Mikor jön haza?

— Ha kerülő úton jön, hát estére megérkezik, de ha egyenes úton jön, tán soha haza nem ér.

A csendőrök nem értettek ebből a beszédből semmit se, s avval tovább álltak.

Az étel-íz a só.

Az apja — mert lopni ment — csak kerülő úton járhat, egyenes úton elfogják, így soha haza nem érhet.

19.

Összetalálkozik az úton két vándor. Azt kérdi az egyik.
— Hová mész?
— Menyek munkát keresni — mondja a másik.
— Na, én is odatartok, tartsunk együtt.
Elmennek mind a ketten a bíróhoz, s kérik a munkát. Nekifognak fát fűrészelni, s közben beszélgetnek. Kérdi az egyik:
— Hol lakol?
— Én vele szemben.
Most a másik kérdezte:
— Hol dolgozol?
— Én segítek neki — ez volt a válasz.
Most ki kell találni, hogy mi ennek a mesének az értelme?
Mind a két vándor hajléktalan volt.

20.

Mondd meg, virág, a virágnak,
várja végét a világnak,
két vén fának kidőlését,
engemet meg ott keressen,
hol holt tartja az elevent.

Egy leány üzenté kedvesének, hogy este akkor keresse meg őt, amikor kialszik a lámpa, s öreg szülei elalszanak. Akkor őt az ágyban megtalálja.

21.

Anyám, keljen fel,
hüvelje meg a kecskét,
mondja meg a lötyömfittynek,
jól vigyázzon rája,
nehogy a toportyánférges megmarcangolja.

Anyám, keljen fel, feje meg a kecskét, mondja meg a pásztornak, jól vigyázzon rája, nehogy a farkasok megegyék.

22.

Elmentem a vásárba,
vettem egy pupuzát,
rátettem az anyám fazakára.

Odament a szóresdumó,
s félrelökte a pupuzát.
Elévettem a fityilókát,
úgy ráhúztam vele szóresdumóra,
hogy bebújt a jéke lyukába.

Elmentem a vásárba, vettem egy fedőt, rátettem az anyám fazekára. Odament a macska, s félrelökte a fedőt. Elővettem a parázsmerő vaskanalat, úgy ráhúztam vele a macskára, hogy bebújt a kemence lyukába.

23.

Felültem Zigadon,
leszálltam Zagadon,
vettem fényecskét,
kaptam piroskát,
bétettem feketébe,
alól a szőrös leste.

Zigadról Zagadra mentem, pénzen húst vettem, lábosba tettem, alól a macska leste.

24.

— Hová mész, te keruzsáló karizsa?
— Miért kérded, te likas-bikas puruttya,
mikor annyit nem tudok én keruzsálni,
hogy az összest meg ne tudjad puruttyálni?

— Hová mész, te eke?
— Miért kérded, te kemence, mikor nem tudok annyi búzát termelni, hogy az összest meg ne tudd sütni.

25.

Nénémasszony, azért küldött bátyámuram,
adja ide kend a likát,
hezza való szerszámját,
máma szütyő, holnap sütyő,
holnapután bésütyöntő.

Nénémasszony, azért küldött bátyámuram, adja ide kend a szitáját, hozzá való tekenyőt, máma szítál, holnap dagaszt, holnapután beveti a kenyeret a kemencébe.

(Folytatjuk)

Szőcs Katalin

Fokos (IV.)

A fokos

A fokos egyik népi jellemzőnk. A hegyen, mezőn járó emberek, különösen a székelyek ma is magukkal hordják.

Mérete és alakja szerint a fokoson kívül még nevezzük fejszének, baltának, csákánynak, pallosnak és bárdnak is. A régészeti leleteken látható hasonló eszközök csákánynak, kalapácsnak is mondják. Ezek a vasból készült szerszámok egyszerre könnyítették meg és szimbolizálták a teremtést, az igazságtevést, és a szabadítást.

A fokos etimológiai gyökere a *kos*. Ismerünk faltörő kost, úttörő kost stb.

Kos, illetve Kus néven hívták azt az ősi mezopotámiai népet, melynek vezére Nimród volt. A Biblia is ír erről a népről több helyen. A Genézis elején az Édenkert leírásakor az Édenből kijövő folyóra vonatkozóan a Bibliában ez áll: „A második folyónak neve Gihon: ez az, mely megkerüli az egész kus földét.” (*Gén 3*)

A történészek Káld — Kus néven említik azt a népet és őshazát, mely az emberiség melegágya, az Édenkert volt. E nép vallási kultuszát jelképező állata a kos. A mezopotámiai Úr városában végzett ásatásoknál találták meg az aranyból készült kost az életfa előtt, mely a kusita nép szimbóluma volt.

Az első bibliai nevek között is szerepel Kus, Nimród és Kám neve. Ez ősi nép Mezopotámiától a Kárpát-medencéig kusita néven ismert. Nimród volt a kusiták tanítómestere. Ezt a népet hívták később médeknek, pártusoknak, szabíroknak, szkítáknak. A Biblia úgy említi őket, mint lovas kusiták. (*Jer 46,9*)

A kánaáni teremtésmondában is megtalálható a Kosur nevű kovács. A mindentudó Kosur készíti el Baál epikus hősnek a furkósbotját, amivel sikerül legyőznie a vizek Urát.

A Jézus jászolához érkező három napkeleti bölcsek egyike Baltazár. Ő a mai Kásmir (Kusmaur) területéről származott uralkodó. A hinduk Baldas-osur vagy Balaramas néven emlegetik. Baltazárt a hinduk mindig vállán fokossal, baltával ábrázolták kusi származására, hun létére utalva. Baldas és balta szavunk, valamint a román baltag szó rokon szavak. Etimológiai szempontból a balta a *bal-*, *bel*, *bel-ső* részünkre, a lelketünkre utal. Szintén szakrális jelentésű. A hinduk Kámát is fokossal a kezében ábrázolták.

A szekerce szó ugyancsak felségi területre visz bennünket. A kusok vezére volt a *Fő-kus*, a *Székúr*, a *Székember*. Az ókor teremtő istennőjének a trónus lehetett a Szék. Kezében szekercével ábrázolják. India régebbi neve Szakra volt. Az

óind hitregékben Visnu istennőtől származott a világ. A hunok Istennőtől származtatják a földet és az embereket. A hun-szkíta fejedelmeket *sicamber* néven ismerik a történészek. A szék, illetve a kus- hun névből eredhet a mi fokos illetve szekerce szavunk. Románul a fokos neve *secure*, amely szintén a székúr névről kona.

Több népnél megtalálható a csodás balta. Thor baltája a villám teremtmény erejét jelentette. A kelták villámistene is rendelkezett kalapácsszerű baltával. A kínai teremtmény istennő Pan-Ku baltával faragta ki a világot egy sziklából. A japánoknál a hét istenség közül az egyik kezében baltát tart.

A bronzkori hun törzseknél gyakori volt a kos, illetve a vadkan, mint nemzetséj. Az egyik ősanánk neve Emse. Egyiptomban az állattartó kusokat kos- vagy sertésfejjel ábrázolták. A kettős fokos volt az óegyiptomi fáraók felségjele. Később a kettős fokos megtalálható az ógörög, az etruszk és az indiánok kultúrájában is. A nigériai yoruba törzs Shango istenének jele a kettős fokos vagy a kő. Ogun kovács-isten jele a kettős kard.

A szakrális kan — sertés neve megtalálható fejedelmi névként az ázsiai mongol Kán-ban. Az Indus menti hun király Kaniska néven ismert. A kanászbalta elnevezés ma is létezik. Az Alföldön így hívják a fokost.

Egy töből ered kos és kocsi szavunk. A kocsi és a fokos is a napkultusz tartozéka. Az óegyiptomi ábrázolásmód szerint a Nap éjszaka kos alakban megy a Tejúton, illetve holdbárkában hajózik. Nappal napkeréken kocsikázik. A Nílus forrásának kos-istene volt, neve Hnum (Honom), illetve Amon (Menny, Mony). Az éjszakai kos-isten a Hold alakját vette fel. A hajó, a bárka és a fokos alakja is a Hold alakjára emlékeztet. Hold-bárkán utazik a világ teremtmény és fenntartó energiáit jelképező Ra-istenség is. Feltételezhető, hogy a holdsarló bárkája anyai elvű energiára utal. A vízenergia egyik jele a holdsarló.

Az ősidőkben a fokost Rheia (Rá) ősanja tartotta a kezében. (1.) A fokos volt az istennő földi helytartójának az eszköze, teremtés és igazságtétel céljából.

A mezopotámiai agyagtáblák szerint a fokost az ősanja lélekmadara, En-Lil hozta le az égből az embereknek, az ég és föld szövetsége jeléül:

„Az Ég és Föld szövetségévé a Fokost avatta. ... Aranyból volt az ő fokosa és ezüstmű annak dísz. Feje lazurkő és foka erős, mint a gátakat döntő Égi Bika. ... Amikor En — Lil megteremtette a Fokost ... az Ég lakói mind köréje sereglettek és En — Lil elibük tette a Szent Fokost. Imával hódoltak En-Lilnek az Ég lakói és aztán égi szózat kíséretében átadták En-Lil Szent Fokosát a földi embernek, hogy a rávetett sors szerint használja azt. Az Ég lakóinak szózata pedig az volt: »Vegyétek En-Lil Szent Fokosát örök szövetségül. ... E Szent Fokos szövetsége adja meg nektek a Föld birtoklásának hatalmát. ... A kezében tartsa és jól használja En-Lil dicsőségére; és amikor En-Lil aranyfokosát a Földre szállt ember kezében látta, villámfényt szórt arra és mennydörgésként így hallatszott szava a Földre: Szövetséget kötöttem veled kosi ember a Fokos erejével. ... A Föld ura lesz mindaddig, míg hűséggel szolgálod és megtartod Szövetségemet.«

... Városokat épített a Fokos, és a Fokos Háza lett az igazság szentélye, de a Szövetség ellen lázadó házat, az engedetlenség otthonát is a Fokos dönti romba.” (13.)

A fokos kettős szerepét jól szemléltetik az ókorból ránk maradt leletek. Egy krétai edényről származó rajzolon kettős fokost láthatunk. A minószi kétélű bárd az anyaistennő jele volt, az Ó korlátlan hatalmát és jelenlétét szimbolizálta. A görög mítoszokban a kétélű fokos a Hold-istennő teremő és romboló erejét, illetve a növekvő és fogyó alakját jelentette. (1.)

A görög mitológiából ismert Athéné, a bölcsesség istennője, a fokos csapása nyomán szabadult ki Zeusz fejéből.

I. e. 4000 előtt Egyiptomban is kettős baltás jelképeket használtak az uralkodók a Kos csillagkép ideje alatt, akár a óind világban. Rámát kezében fokossal ábrázolják, akárcsak a tűz istenét, Agnit. Nem véletlen, hogy egy szkíta régiségnél a fokos feje kosfejben van kiképezve.

Kettős fokos a jele a nigériai yoruba törzs viharistenének, Shango-nak. Ma őt szent Borbálával hozzák összefüggésbe, aki oltalmat nyújt a tűz és a villámcsapás ellen. A nigériai edu törzs istene, Ogiwu északhoz kötődik és jele a fokos. A nigériai yoruba törzs égistene az égből hozta le a földet. Odudua földisten évi ünnepén fokos alakú bottal táncolnak és keresztet viselnek magukon. Oduduat Szent Miklóssal hozzák összefüggésbe.

A krétai edény lenyomatán látható a kettős fokos a mezopotámiai kultúrkörre jellemző Nap — Hold — Csillag hármassal. Ez a típusú ábrázolás a dualitásba a harmóniáról szól. A természetben a világmindenség teremő ereje munkálkodik. A fizikából tudjuk, hogy amikor a két ellentétes pólus találkozik, akkor megsemmisíti egymást. Akkor válhatnak csak Eggyé, ha a viszonyulásukban harmónia van egymás iránt.

A díszítőművészetben a Nap és Hold kettősségét a lélek-csillag teszi harmonikussá. A Vénusz az ókor bölcséletében a szeretet, az istenanya jele. Kozmikus szinten az egyensúly úgy valósul meg, hogy ugyanazon a mozzanatban jönnek létre a Nap, a Hold és a csillagok. E hármas erőter biztosítja a kozmikus rendet és stabilitást. Így található meg a mi Bibliánkban is a harmadik teremő napon.

A csillagot a néphagyomány az emberi lélekhez köti. Úgy tartjuk, hogy minden embernek van egy csillaga, amelyik végigkíséri élete folyamán. Jézus az Újszövetségben a Hajnalcsillagot ígérte a lélek szavára hallgató híveinek (*Jn Jel 2, 28*). Az ókor bölcseléből táplálkozó alkimisták az anyag lelkét jelölték a csillaggal. Ugyanakkor az anyag átalakulását egy szent mennyegzőnek képzelték el, amiből megszületik az istenfiú, a bölcsök köve. Latin nevén a szűz köve, *piatra genitrix*. Az ábrázolásaiknál mindig a csillaggal jelzik az új anyag létrejöttét.

A Nap-Hold-csillag szent hármasságának ábrázolása a mezopotámiai kultúrkör jellemzője.

Dante írja az Isteni színjátékban, hogy a szeretet energiája mozgatja, tartja fenn a világot: „Csüggedtem volna lankadt képzelettel, /de folyton-gyors kerék-

ként forgatott vágyat és célt bennem a Szeretet, mely / mozgat napot és minden csillagot”. (63.)

Népi hagyományainkban a Nap-Hold-Csillag hármasság a szent három egyik kifejeződése. A Biblia szerint a teremtéskor egyszerre jelentek meg. Kozmogóniai szempontból így lett egyensúly a bolygók rendszerében. A Nap-Hold-csillag hármasa megtalálható archaikus imáinkban, meséinkben, mondáinkban, és faragott tárgyaikon.

Az etruszkok és a római katonák védőistene, Jupiter szintén kettős fokost tart kezében. A kettős fokos védelmi és segítő jellegét vallják a dél-amerikai indiánok is. Guatemalában, Columbiában, Peruban stb. Az épületek falain találhatóak ezek bajelhárítás céljából. A kelta Sucellus kalapácsában és a germán Tór pörölyén szintén ez a hatalmi jelvény értendő. (2.)

A hinduknál a fokos a tűzisten jele. Valóban tűz vagy nagyobb hő nélkül a földi életben használatos szerszámokat nem lehet előállítani.

Az ókori bölcséletben a kétélű bárd vagy kétélű kard az ember vagy „ember fia” szellemének erejéről szól.

Egy keleti bölcs mondás így hangzik:

„Születésünkön szánkön fokos van. Aki másoknak szavaival árt, megvágja magát vele.” (Sutta Nipata, 667-670) (23.)

Szavaink, cselekedeteink visszahatnak ránk. A haragunk áldozata is szenved, de a sérülés elsősoban a tettest éri el. Helytelen szavaink és cselekedeteink következményeként végül a vesztesek mi vagyunk.

A keresztény szimbolikában a fák gyökereire helyezett fejsze az utolsó ítélet jelképeként szerepel: „A fejsze már a fák gyökerén van. Minden fát, amely nem terem jó gyümölcsöt, kivágnak és tűzre vetnek.” (Mt 3,10)

A Jelenések Könyvében az emberfia szájából kétélű bárd vagy kard tör elő. (Jel 16, 20) a világ megítélésére.

Egyes afrikai ősi rítusnál a fokos az ima velejárója. A szudáni berber szertartáson az imanapot egy lazító táncsal kezdik, melyen a falu sámánja fokos alakú tárgyat fog a kezében. A nép többi tagja bottal ropja a táncot és a monoton dobpergés ütemére hangolódnak. Talán nem véletlen, hogy a régió neve Szemir, a dob neve szintén a naptól jön: Nuba. Az egyiptomi napisten neve régen Nebo volt. Ugyancsak az afrikai yoruba törzs Shango nevű kovácsistenét kettős fokossal ábrázolják.

Népi hagyományunkban is fellelhetők a régi rítusaink foszlányai. Fokos van a farsangi csíksomortáni játékok vezetőjének kezében, a busók kísérőjének, valamint Háromszéken a boricát táncolók kezében is fellelhető.

A istenfiúság hónapjának megfelelő bak jegy és a fokos együvé tartozik. Kárpát-medence szerte ismeretesek az újévi, illetve a farsangi ünnepeken használt kecskés alakok, akik fokost tartanak a kezükben. A román nép hagyománya is őrzi ezt a szokást. A tibeti kovácsisten szimbóluma szintén a kecske.

Az égi eredetű vas és az abból készült tárgyak a hatalmat, a mennydörgést, az esőt és a vihar termékenyítő erejét fejezik ki. A fokos égi hatalmát a sólyomfejes díszítés kihangsúlyozza. A Káma mentén, az i. e. 1. évezredből előkerült ragadozó madarak és állatok fejével díszített fokosokat a kutatók szintén hatalmi jelvénynek tekintik. (3.)

A fokos a teremő istennőtől származó hatalmi jelkép. Az istennő éke a holdsarló. A fokos a holdsarlót mintázza le. Olykor nem a holdsarlón, hanem bika szarván áll a teremő istennő. Mindkettőnek hasonló mintázata van. Ezenkívül a kora bronzkor a bika világévbe esett. Innen alakulhatott ki a szakrális bikaáldozat a kettős fokossal.

A ciprusi cserépmintán együtt látható a kettős balta és a bikaszarvak is. A kétélű fokosok a bikaszarvak között helyezkednek el. Az ógörögök évi nagy ünnepeiken Athénban a Zeusznak szentelt bikát kétélű baltával vágták le. Ezt az eszközt a templom szent rejtekében tartották. Az évenkénti Buphonia-áldozat alkalmával csak bikaáldozatnál használták. (2.)

A szakrális célra használt fokosok nemcsak az ógörögöknél voltak ismeretesek. Ugyanezt tették az óind kultúrában élő népek. A hindu ábrázolásoknál a bikafej szarvai közt található meg a kettős fokos. Ráma kezében is fokost szoktak ábrázolni.

Kettős fokossal a kezükben ábrázolták az egyiptomi óbirodalom idején az uralkodókat. Afrika bennszülött törzseinél az ábrázolásoknál a kovácsistenük kezében található a fokos.

A fokos egyben felségjel, mely ékesít és védelmi erővel ruházza fel viselőjét. A kovácsistenség, a szakrális tűz csiholója az istennő földi megbízottja. Az etruszkoknál feltárt kőfaragásokon egyes vezető személyek kettős fokost visznek a vállukon.

A Kárpát-medencében is hasonló rítusok hagyományozódhattak át. A Budapesti Múzeumban szintén találunk kettős fokosokat, csákányokat, amelyeket itt nálunk tártak fel.

A hunok totemállata volt a sólyom. Ma is szent madarunknak tartjuk. A régészeti leletek között sólyomfejes fokosok is találhatók Lurisztánból, Perzsia délnyugati részéből, a másikat a Káma mellékéről. Az Attila király korából származó régészeti leletek között is található olyan fokos is, mely kosfejben végződik. Etimológiai és uralkodói eredet szempontjából nem lehet ez véletlen. Fokos lehetett a vezérnek a felségjele, a Fő-Kus szerszáma.

A szkítáknál és a hunoknál a fokos a királyi tekintély megtartásának jelképe volt. A szkíta fokos nyelén levő, aranylemezről készült domborításon szintén kosokat láthatunk.

Régi szerszám lehet a fokos. A rovásos történeírás szerint a hunok már időszámításunk előtt az V. évezredben használták a fokost a kínaiakkal való harcaiknál.

Vidékünkön nagyon sok régészeti lelet bizonyítja a fokos előfordulását. Dayton történész szerint a Kárpát-medence őshonosainak volt a kiváltsága a fokos (battleaxe) készítése. (21.)

Herodotosz írja le, hogy a hunok a királyválasztást az égiek akaratára bízta. Egyszer nem tudván dönteni, hogy a trónra esélyes három fiú közül ki legyen a vezérük, jelet kértek az istenektől. Az égből több tárgy esett le: eke, iga, fokos és egy kehely. A tárgyakból égető láng tört fel, amikor a két nagyobbik fiú szerre odahajolt. Csak a legkisebbik királyfi tudta a tárgyakat felemelni a földről anélkül, hogy megégette volna magát vele. A hunok választása a legkisebbik testvérré esett. (37.)

A történetírás szerint a fokos a szkíták jellegzetes fegyvere, egy kardfélével, az akinakésszel együtt. A fokos ritkábban jelenik meg a honfoglalás kori sírokban. (24.)

Rézötvözetből készült fokost találtak Kézdivásárhelyen is, mely a krétaihoz hasonlóan nagyon régi. Őseink, a hunok harci eszközként is használták a fokost, mely az éllel átellenben levő fok helyett csákányszerű kiképzéssel volt ellátva. Ezért csákánynak is nevezték. Rovásírásos történelmi emlékeinkben olvashatjuk, hogy i. e. 4. évezredben még a kínaiak ellen is harcoltak vele. (39.)

A magyar királyok közül Szent László ábrázolásainál kezében leggyakrabban fokos, pallos található. Pallos szavunk is vezéralakot jelenthet. A régi székely vezéreket a lófőknek nevezték, ahogy Fő-ló alatt szintén fejedelmi rangot értünk. Fonetikai átvitelrel a fő-lósból alakulhat ki a pallos.

A fokos lényegében holdjelmű, míg a gömb a napot mintázza le. Mint ilyen a fokos a bal anyai oldalhoz rendelődik. Magyaros oltárnak nevezik azt az ábrázolást, ahol a Boldogasszony mellett Szent István és Szent László áll. Különösen Erdélyben fordul elő gyakrabban. Rendszerint a templom főoltárán a Szűzanya mellett baloldalon található Szent László a fokossal. Az oltár jobb oldalán Szent István a gömbsel vagy országalmával található. Olyan ábrázolások is vannak, ahol Szent László kezében fokos helyett kard található. A fokos és a kard is holdjelmű.

A fokos mártíromságot is kifejezhet. Az apostolok közül Szent Tádé, Szent Máté és Szent Mátyás vértanúk jele. A fokos más ácsszerszámmal együtt Szent Józsefhez is társul.

A fokos, mint égi hatalmi jelkép a népi hagyományainkban is megtalálható. Olyan hatalomról van szó, ahol az istenfiúi-kecskefi-energiák hatnak. Egy csíki farsangi szokás szerint a vezéralakként ismert kecskefejű alakoskodó fejszét tart a kezében és letérdel a nép előtt. (42.) Ez a téli kép a régi elhalása után az új és tiszta istenfiúi lélek megjelenését mintázza le. A karácsonyhoz kötődő téli sötétség elűzése szimbolikusan az ember lelkét is megtisztítja. Az istenfiú ilyenkor születik a fény elhozataláért. A külső fény összekapcsolódik a belső fénnel. A „világ világossága” gerjeszti a belső fényt bennünk.

Régi fokos található a pécsi székesegyház kőtermében található faragáson. Az istenanya mellett a fokos és a sólyom együttese régi hagyományt őriz. A régi hitregénkben az istenanyának a teremtéskor a madarak besegítettek. Olykor az istennő változott madárrá át. Ő maga vagy a kacsája hordta össze az ősdombot, ahol az élet megfogant. Miután megszülte a napot, kara-úlú képében vitte fel az égre. Az istenanya éke a fokos, illetve a holdsarló volt.

Az ógermán hős, Thor kezében levő fokosszerű szerszám az átellenben levő Nappal a Hold-Nap kettősséget idézi fel. A kettős fokosok ugyanerről a kettősségről jeleznek. Nap-Hold kettősséggel szokták a létezés alap mozgatórugóit ábrázolni. Ez a kettősség lehet: égi—földi, jobb—bal, női—férfi, világos—sötét. Két különböző fél ellentétéről, illetve együttműködéséről van szó. Az ilyenszerű ábrázolásoknál a harmóniához szükséges harmadik elem a lélek-csillag, illetve a lélek-istenfiú. Itt Thor maga az egyszemélyben. A harmonikus hármas a szeretetre és bölcsességre jellemző egységet jelöli.

A hun bölcsélet szerint a belső kettősségünkben a harmóniát csak bölcsességgel érhetjük el:

„Két örvényből fonódott istenségünk,
Bennünk lakozik, közel van hozzánk, mégis messze.
Csak ki bölcsességre törekszik meg jót cselekszik,
Az jut el hozzá önmaga belsejében.” (43.)

A létezés formáit egyszerű alapelvek működtetik. Semmi se létezik az ellentéte nélkül. Ezek egymásra épülve alkotják az élet bonyolult rendszerét.

A fokos a Hold oldalhoz rendelődő anyai jelleget, a magasröptű érzelmi oldalt, a szeretetet jelöli. Ez egyben a bal oldal. A balhoz hasonló bel szavunk is. Belső lényünket az anyai oldalhoz tartozó érzelmeink uralják. A bal oldal, a belső érzelmeink legnemesebbike a szeretet. A szeretet teremtő ereje és az istenanya imádás egygyüvé tartozik. Erdély a Kárpát-medence bal oldalán foglal helyet. A Bocskai címerben ez a holdsarlóval jelzett oldal. Ehhez a régióhoz kapcsolódik Szent László szellemisége. Nagyvárad régi címerében a címerállat tartja a kezében a fokost. A templomi ábrázolásoknál Szent László kezében az oltár bal oldalán van a fokos.

A szkíták Nergal nevű istenségét fokossal a kezében ábrázolták, ahogy a Velem parkban ma megtalálható.

A bronzkori kettős fokossal való díszítések ma is megtalálhatók. A szerszám kettős értelmét idézi a ma is megtalálható kettős fokos egyes népi díszítéseken, a csángók újévköszöntő dobján. Az erdélyi habán kerámiákon is kettős fokos látható, a sok szép tulipános minta mellet. Nem csak ezek a díszítő motívumok mutatnak rokonságot velünk. A habánok szerveződésében a hunokhoz hasonló elemeket találunk. A habánok több szempontból a régi hun hagyományt követték. Szervezkedésüknél a munkájuk után kapott jövedelmet a méltányos elosztás elvének megfelelően juttatták el a közösség tagjaihoz. Zárt közösségüket 24 fő vezette. A vezető testület 24 tagból állt, akár a hunoknál. (47.)

Az ősi istenanya oltalmazó erejébe vetett bizalom tartotta meg a kettős fokost szent jelképként. Az istennő fennhatósága alá tartoztak az ércek és azok kinyerése is. Ezzel a jellel látják el a bányászok is a tárna bejáratát. A bányák bejárata fölött kettős szerszám és a himnuszukban szereplő bányász kislány mind a régi korok hitrendszerének utórezgése.

Kettős fokost tartalmazó címer található München Boldogasszony templomának üvegablakán, mely nemzetségcímerként a város egyik házának homlokzatán is látható.

A fokos mintázatához hasonló a holdsarló. Nem véletlenül a holdsarló és a fokos együtt található meg a mezopotámiai istennő ábrázolásain. A sarló, kasza, kapa szintén a holdsarló mintázatához hasonlít. A hunok sarlós táncot a nyári időben jártak a Földanya tiszteletére a nyári napfigyelésekkel egybekötött ünnepeken.

A kettős fokos a régi istennőimádat ránk hagyományozott jele. A régi Boldogasszony ünnepek a földi megélhetéshez kapcsolódó rítusokat foglaltak magukban. A nyár főideje a Rák jegy felségterületéhez tartozik. A Rák jegy uralkodó bolygója a holdsarló. Ahogy nevében is megtalálható, Sarlós Boldogasszonyhoz kapcsolódik a holdsarló.

Régi népi hagyományok őrzik a nyári nagy ünnepet, július 2-án. Sarlós Boldogasszony ünnepe egyike a Föld-anyához kapcsolódó ünnepeknek.

Régen ekkor egyeztették és figyelték meg a nap állását a világ különböző tájain lakó hun törzsek. A százévenként tartott napkör egyeztetésekkor nagy népünnepély volt, melyet neveztek Nagyszalának, Kö(u)rszalának. Szalamanka a neve annak a spanyol városnak, ahonnan a régi hagyományon alapuló tanítás kiindult. Ott vált híressé és tanító-gyógyítóvá Szent Ferenc is.

Sarlós Boldogasszony volt „ősatyánk nagy Istene”. Templomainkban ilyenkor ma is énekelt Boldogasszony énekben megtalálható a régi ünnepekre való utalás. Ő volt őseink nagy Istene. Sarlós Boldogasszony ünnepén ékeljük ma is a templomban a 276. „Köszöntsünk most” kezdetű éneket, melynek 4 verssora így szól:

„Szent ősatyák nagy Istene,
Magasztal minden nemzedék.
Zarándok létünk útjain
Vedd most a haza énekét.”

Nálunk a nyári aratáshoz tartozó ünnep koronázott királynéja a Sarlós Boldogasszony. A csíksomlyói napvárta kő és a Sarlós Boldogasszony tiszteletére épült templom ennek a hagyománynak a bizonyítéka. A felkelő napot reggel köszöntötték és figyelték az égbolton való elmozdulását. Ezt a hagyományt a csíksomlyói búcsún ma is ápolják a csángók és a székelyek. A nyári napforduló fontos mozzanat az ember testi-lelki életében.

A napfigyelés régi rítusa lelhető fel a csíksomlyói búcsúkor szokásos reggeli napvárásban. Nem véletlen Sarlós Boldogasszony védnöksége a templom felett.

A nyári Sarlós Boldogasszony napi búcsús körmenetet, kenyérszentelést ma is tartják Lőcsén, Bártfán, valamint Szegváron. A körmenethez Bártfán szintén viszik a labarumot, akárcsak Csíksomlyón.

A Sarlós Boldogasszony egyike a Boldogasszony ünnepeknek, melyek a földön való megélhetés munkálataihoz is kötődnek.

Az aratás egyik szerszáma, a kasza szintén a kard, illetve a holdsarló alakját veszi fel. Az aratás a beért termés leszedése, az elmúlás jellegét ölti magára. Nem véletlen, hogy a kasza lett a keresztény értelmezésben a halál képjele.

Az életet fenntartó gabonák az istennői termékenységhez tartoztak. A magok kerekded alakja különbözőképpen jelenik meg az ókori ábrázolásokon: kör vagy tojásdad alakú, még a holdsarló is ide sorolható.

Nemcsak régi imáinkban, hanem a világ számos helyén Jónak hívták a Teremtőt és életnek a búzát. Egyes istennők neveiben Jó szavunk található: Jótengrit, Jól, Joli, Jao, Jaw, Ji, Jámi, Jáma, Jom, Jah. A Nap is az igazi jó.

A holdsarló, akár a kehely és a pajzs az istenanyához tartozó képjelek. Mindenik anyai jelleget zár magába. Az ókori madáristennők kezében gyakran kehely van. A Boldogasszony-imádók utódai pajzsra emelték a királyukat, akárcsak a honfoglaló magyarok.

A sarló alakja az istenanya ékéhez hasonló. Kalotaszegen a nők fejfájára is festettek sarlót vagy olvasót. Régen sarlóval arattak. A nyári napfordulókör, Sarlós Boldogasszony ünnepe után kezdődött az aratás.

A mezopotámiai pecséthengereken a fokos az istennőhöz tartozó képjel. Kettős fokos a jele a bártfai Sarlós Boldogasszonynak, mely a város címerébe került be. A rusztiak halászttemploma őrzi a maga kettős fokosával, illetve kettős halával a régi Sarlós Boldogasszony emlékét. A szeghalmiak a tűzoltók címerében őrzik a kettős fokost. Kiscellben az egyik templomi zászlón található meg a kettős fokos. A szombathelyi Sarlós Boldogasszony templom keresztjén és az oromzatán található istennőhöz tartozik a kereszt alakban kiképzett kettős fokosnyélhez hasonló mintázat. Ez a rovásírásunk B betűjéhez hasonló jel több helyen és templomban fellelhető: Sopron, Késmárk, Kolozsvár, Gyergyószentmiklós, Székelydálya, Máréfalva, Kassa, Krakkó, Losonc, Arad, Illyefalva, Munkács, Ózd, Szeben, Torockó.

A mezopotámiai Inna ábrázolásain ilyen Szent András nevével jelzett kereszt található, akárcsak az egyiptomi Ozorisz ábrázolásain. Ilyen kettős mintázat található meg a ferencesek képjelében, amelyet a két keresztbe tett kar képez le. Hasonló jellel találkozhatunk Mihály arkangyal ábrázolásainál Kassán, Késmárkon, Füleken, Kolozsváron.

A görögök Föld-istennőjének, Demeternek sarló volt az egyik jele. Magyar vonatkozású hagyományok is fennmaradtak. A világot teremtő Boldogasszony

régi neve Ukkó. Szabadkán és Kolozsváron láttam holdsarlós istenanya szobrokat.

Régi Sarlós Boldogasszony imádatra utalnak egyes templomok elhelyezkedése és képelei. Kőszegen a dombon délre elhelyezkedő kápolna őrzi Sarlós Boldogasszony emlékét. Kolozsváron a minorita templom szentélye a déli irányban található, akárcsak Csíksomlyón.

A sarló, akárcsak a fokos a Hold karéját idézi, és az ősi Istennő jelét képezi. Az Istennő egyben Hold-Istennő volt, és a régebbi ábrázolásainál fokos volt a kísérő jegye. A bronzkortól kezdve inkább holdsarlón állva ábrázolták. Templomaikban gyakran ma is így található meg. A nyári napfigyelésekkor is nemcsak a Napistennek áldoztak, hanem ezzel együtt járt az Istennő fennhatóságának tisztelete. A földi megélhetéshez szükséges munkák elvégzéséhez az Istennő áldását kérték mindig. A régi Istennő tisztelet egyik mai keresztény megfelelője az aratás megkezdésekor található Sarlós Boldogasszony, július 2-án. Ekkor van a csíksomlyói templom ünnepe. A reggeli nap állásának megfigyelése is ott maradt fenn.

A nyári napfigyeléssel egybekötött ünnepeken szokás volt a kardos és a sarlós tánc, amit a fiatalok jártak.

„Kard-táncban tombolódnak
Sarlós Boldogasszony ünnepén.
Sarlós táncokat is lejtene,
És kőkorsókból csorgatva
Vizet áldoznak Ukkó-nak,
Ősanyánknak, Földistenünknek.” (43.)

A fokos az afrikai beduin bennszülöttek sámánvezérének a jelképes kézbevalója. Arvisura (39.) szerint őseink a nagy nyári ünnepeken rendezték meg a nagy lófuttatásokat, a Nagy Körszalát. Észak-Afrika bennszülött tuaregjei ma is őrzik ennek emlékét. Az általuk Kurszalának mondott nyári ünnepeken körtáncot járnak. A sámánjuk fokossal a kezében ropja köztük ma is a táncot.

A fokoshoz több népi hiedelem társul. Népmeséink a fokos csodás erejéről szólnak. Egy magyar rege szerint a Kampó nevű táltosnak olyan kétélű fokosa van, mely egy suhintásra híddal ívelte át a mélységet.

A magyar néphit a talált őskori baltákat ménkőnek tartja, azaz a mennyből érkezettnek. A ménkő az ég Istenének haragja miatt hull a földre. A baltákat, a fokosokat a nép nemcsak a teremtéssel hozza összefüggésbe, hanem a termékenység, a házassággal és a gyógyulással is. A szülő nők ágya alá tették, mert jótékony hatást tulajdonítottak neki. (4.)

A szoptatós anya begyulladt mellét fejszével kellett megsimítani, akárcsak a tehén beteg tőgyét, ahhoz, hogy meggyógyuljon.

Általános az a hit, hogy az égi vasnak fontos szerepe van a baj elhárításában. Vihar és jégverés elűzése érdekében eldobták a megforgatott fokost, hogy megsebezzék a gonoszt. A csángók még ma is vihar közeledtével keresztet vetnek a

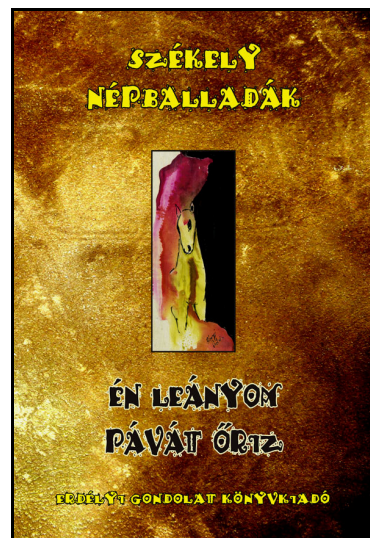
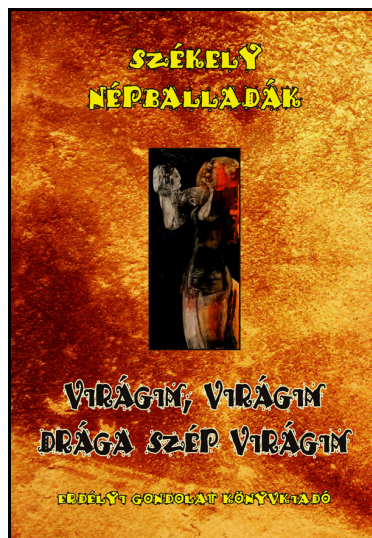
fokossal a vihar irányába, elmondják a Miatyánkat és utána a fejszét a földbe vágják. (40.)

Régészeti feltárások során egy es régi sírokból fokos került elő. (45.)
A Dés környéki falvakban is szokás a fokos bajelhárító erejében bízni. Désaknán jégeső esetén észak felé vágják a földbe a fejszét, hogy a vihar megszűnjön. Szamossósmezőn ugyancsak a jégeső elhárításaért két fejszét tesznek keresztbe ki az udvarra. (44.)

A sarló, akár a fokos a Hold alakját idézi, és az Istennőhöz rendelődik. Az Istennő segítő ereje tükröződik vissza egy Dés melletti szokásban. A párvalasztás segítségéért sarlót kötnek ki egy fára, és kilenc este odajár az, aki kéri a segítséget. (44.)

Kiadványaink

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában
2010-ben megjelent:

Kedei Zoltán

Nyarat és őszt idéző műtermi gondolatok

Nyár

Forró a nyár, tűzmadarak csaponganak égő csipkebokron, lángjai égetik az emlékezést.

Nyári napsütésben mélyet szippantok a búza illatából.

Gyermekkorom muskátli ablakai ma is üzennek felém: „Virággal szebb az élet”.

Csodás évszak. Segítségül hívom Weöres Sándort, aki az Évszakok sorozatában a *Nyár* című négysorosában csodás évszakként dalolja, mottóként is használhatnám a nyarat idéző műtermi gondolataimhoz. Íme: „Noha cseles, noha csélcsap, / mégis csodás ez az évszak, / túltesz minden vágyon, álmon, / külön, mint a többi három.”

A weöressándori felvetésből indulok ki, hogy megtaláljam a nyár azon jellegzetességeit, amelyek megkülönböztetik a többi évszaktól.

A megérett kor, a kiteljesedésében forrongó, és a napfényben tobzódás évszaka. A kemény hétköznapi munka, fárasztó tevékenysége mellett a kikapcsolódások, a pihenések, a kirándulások, az utazások időszaka is. A jó kedv, a jó hangulat, a beérés évszaka.

Igényelem a napfürdőt, lubickolást a folyók, a tengerek, a tavak vizében. Lelkem vágyik a fény után. Kiszámíthatatlan szeszélyeivel a fáradsággal megteremtet javainkat egy pillanat alatt tönkre is teheti. Tele van fénnel. Megyek utána, de a diadal mámorában mellém szegődnek az árnyak is.

Gondoljunk a természeti katasztrófákra, a száguldó viharra, a jégesőre, a szárazságra, és sorolhatnám, hogy mennyi mindennek vagyunk kitéve. Pillanat alatt oda lehet az emberek vetése.

A nyár föld és ég közötti kapocs, transzkapocs a mentális és a spirituális emlékek között, amikor a lélek fölszabadul, és a romantikába ágyazott szellemi modell nosztalgiaüdörré formálódik, s lelkem hegedűhúrjain millió, csodálatos hangon szólal meg a nyár. Megtörténik a csoda, s nem csak a hegedű húrjai szólalnak meg, de a cimbalom játékanak pattogó ritmusa is magával ragad, repül velem, és száguldok magas bérceken, hűs erdők mélyére. Mit ér a hegedű lelkemet melegítő zenéje, mit ér a cimbalom pattogó játéka, és mit ér a napfény, ha hiányzik a

vágy, amely magasra röppent. Mit érnek a La Fontain meséi, angyalai, a megalapozott jószág, ha nincs hitem, és hiányzik belőlem a tenni akarás, ami átvihetne a túlsó partra. Ó, mit ér a pénz, a nyereség, mit ér a nyári napnak melege, s annak ölembe varázsolt bősege, ha azt elpazarolom.

Fényben élem igazi álmomat. A derű, a mosoly, a színek rejtélye az, ami újjáéleszt.

Segítségül hívom Szilágyi Domokost, aki csodálatosan ecseteli ezt a hangulatot a *Nyár* című versében: „Hajdan füzek búzabóbiták- / csupa illat és virág a világ / csupa mosoly és csupa kedv, csupa / libegés: lányokon selyemruha — / emitt pipacsok: / piros kis pamacsok, / amott, az ég alatt / pisze szellő szalad / a szellő szétszakad, / s látszik egy kék falat / égbolt — alatta sirül a nyár, / s pacstaszóval frissen kiabál: / — En játszom ugyan / és ti / vegyetek komolyan.”

A nyári emlékeinkben, élményeinkben a fenti sorok mondandójából mindannyian tallózhatunk. A magam részéről felidézem a nyári éjszakák csillagözönét, az augusztusi csillaghullásokat. Nincs csodálatosabb látvány, mint szülőfalum, Rava csillagos égboltja. A falu felett tűzijátékként ragyognak a csillagok, zenét hozzá, mint aláfestést a kutyák ugatása nyújtja. Az öröm mámorában, miközben hangszerelem a szépet, mellém szegődnek a jó szellemek.

Milyen látványos: a kalászszerő szélben vibrálnak, virítanak a pitypangos mezők. Kavarog a rejtély, gazdagszanak a formák. „Paradicsommá” válik a természet. Menyi csoda, mennyi szépség, zöld mezőkön piros pipacsok, tüzes szekéren aratóünnepek.

A nyári képet vihar, égi zene, mennydörgés, villámlás és szivárvány gazdagítják. És még nem említettem a nyárra oly jellemző jelenséget, a kánikulát, de átengedem a szót Pilinszky Jánosnak, aki a *Kánikula* című versében olyan szépen fogalmazott: „A kardvirágok hegye véres / gyors pengéjük szemembe vág. / Miféle forrón ömlő vér ez? / Véres lesz tőlem a világ. // Mi közöm e vad ütközet-hez? / Sötéten izzó alkohol, / előmlik, máglyát, tüzet tervez / az ég, légies pokol. // A fák között, a fű tövében / árnyékok mérges füstje száll. / Konok, kegyetlen szenvedéllyel / gyilkol és gyújtogat a nyár.”

A sötétség mélyéből, csillagokon át, csak szabad szárnyakkal indulhatok a végtelenség, a csúcs felé.

Szivárvány fenn az égen, gyöngyszemek Krisztus-arca a letarolt búzatáblában, illúziók és dúlt keblek között szorong örök nyaram.

Pitypangos nyári estéken fájó történeteket dalol a táj, faggatom azokat. Rakottfűzfák között kísérnek az évek, de nem engedem, hogy betakarjon a történelem gyászos lepedője, inkább engedek a nyári színeknek.

Hívnak és vonzanak.

A színek varázsa formálja életem. A színek segítségével újraélem a kiürült paradicsomot. Színben érvényesül az igazság. A lélek művészetét tűzöm zászlómra, hogy behatolhassak a színek rejtélyébe.

Lángvörös égen bandukol a nap, utána az égi fényből koszorút kötök, majd a rigófütytös hajnalon versenyre indulok a sercegő lángokkal.

Keresi helyét a sárga indulat, a vörös riasztó emléke, együtt ingáznak a térben. Lebben a nyár, köröz a pompa, himbálózik a szerelem.

A nyárnak is megvan a sajátos színe, akárcsak a többi évszaknak. Ez alkalommal a narancssárgáról, mint mellékszínről teszek említést, illetve a létrehozó főszínekről: sárga, vörös.

A vörös határtalan melegségével, élénkségével hat lelkemre. Egyben a férfiúi érettség megnyilvánulása is. Tartja bennem a forrongást. Könnyelműen nem fecsérel, nem pazarol. Biztosítja bennem az energiát, egyben az örömet, amelyre nagy szükségem van.

A sárga könnyelmű, a színek közül a legjobban pazarolja az energiát, de van jó tulajdonsága is, szellemi jelleget sugároz, nem ritka nála a gerjesztő hatás. Mozgásra indító jegyeket tárol magában.

Amint már említettem, e két főszín keveréséből létrejön a harmadik szín, a narancssárga, mint mellékszín.

Narancssárga jellemző a nyárra. A sárgához keverem a vöröset s annak belső mozgása sugárzássá alakul a környezetben. Komolyságát a vörös biztosítja. A vörös nagy szerepet játszik. Így a narancssárga az erejében bízó emberhez hasonlítható. Az egészség benyomását kelti. Kivételes egészséget sugall. Ezek után levonhatom a következtetéseket, miszerint a narancssárga csak akkor jön létre, amikor a vörös szín az emberhez közeledik. A narancssárga csengése olyan, mint a templomba hívó harangszó. A gazdagság, az érzés, a termékenység, a pompa irányítja, mozgatja a sárga karakterét.

A nyár színeivel való töprengéseimben nem hagyhatom ki a képzőművészetet, s főleg a festészetet. A létrejött műveknek fő hordozója, meghatározója a szín. Nehéz feladat felsorolni a nyarat érzékeltető alkotásokat. A festők szeretettel veszik a nyár kínálta témákat, hangulatokat. Párat felemlítek:

Gondolok a Rubens alkotta képekre, női formákra, kompozíciókra, mint a „Vénusz-ünnepe”, a „Szerelmekert”, a „Bethsábé a fürdőben”, a „Parasztok tánca”, a „Szalmakalapban”, melyek a mozgalmasságukon keresztül a nyarat, az életörömet, a boldogság hangulatát ábrázolják.

A nyári hangulathoz sorolnám Miklóssy Gábor „Akt a műteremben” festményét is, ahol a pőrére vetkezett álló nő felvezeti a néző szemét az ablakon át beözönlő nyári fényekre, és az ablakon keresztül megjelenik a lombos fák meleg, nyári hangulatú, zöld színe.

A nyarat hivatott dicsőíteni Plugor Sándor „Bőség” című képe is a nyár bőséget sugalló narancssárgájával.

Fülöp Antal Andor remek „Szalmakalapos” önarcképéhez nem szükséges verbálisan közelednem. A kép magától beszél. Érzékelteti a nyarat, az örömet, a boldogságot, a kiteljesedést.

Vágyok a fény után, a sok fényre, és a kevés sötétre.

Eljött a nyár. Megyek kirándulni, lubickolni a tenger vizében, s a forró nap melege után hűsíttem magam az árnyas erdő ölelésében.

Ősz

Foglya vagyok egy rögeszmének, figyelő tekintetem Párizsra vetettem, s így rendhagyásként az őszt idéző műtermi gondolataimat kedvenc költőm, Ady Endre *Párizsban járt az őszt* versével kezdem:

Párisba tegnap beszökött az Ősz.
Szent Mihály útján suhant nesztelen,
Kánikulában, halk lombok alatt
S találkozott velem.

Ballagtam éppen a Szajna felé
S égtek lelkemben kis rőzse-dalok:
Füstösek, furcsák, búsak, bíborak,
Arról, hogy meghalok.

Elért az Ősz és súgott valamit,
Szent Mihály útja beleremegett,
Züm, züm: röpködtek végig az uton
Tréfás falevelek.

Egy perc: a Nyár meg sem hőkölt belé
S Párisból az Ősz kacagva szaladt.
Itt járt, s hogy itt járt, én tudom csupán
Nyögő lombok alatt.

Ady Endre e versével találóan át is vezeti a nyarat az őszebe. S ez nekem most éppen kedvemre szolgál, hisz lenyugvóban a nap, jelzi az őszt: — Itt vagyok. Beköszöntött az őszt. Tobzódna a meleg színek: sárgák, vörösek, rozsdabarnák. Vetkőznek a fák, zizegnek a levelek. Könnyez az ég, bejöhetsz, tapátázzuk le a műterem szürke falait az őszt gyönyörű színeivel, hadd zengjen a dal, és ébredjen a világ.

Az évszakok között összehasonlítást nem teszek. Mindenik rendelkezik pozitív többlettel, a másikkal szemben. A vélemények is megoszlanak. Személyesen az ősze adom szavazatomat. Hogy miért? Talán a magában hordozó kettősségeért. Tele van optimizmussal, ugyanakkor meg-megjelennek a pesszimista hangulatok is. Kijelentésem igazolására segítségemre lehetnek a költészet remekírói. Petőfi Sándorral kezdem. Az *Itt van az őszt, itt van újra* csodálatos versében az optimista hangulatot hozza előtérbe.

„Itt van az ősz, itt van újra,
S szép, mint mindig, énnem.
Tudja isten, hogy mi okból
Szeretem? de szeretem ...”

Idézhetem Apollinaire *Búcsú* című versét Vas István remek fordításában:

„Letépem ezt a hangszálat
Már tudhatod az ősz halott
E földön többé sose látlak
Ó idő szaga hangszálat

És várlak téged tudhatod.”

Lehetséges, hogy hangulatában és mondandójában nincs szinkronban azzal a gondolattal, amit az őszi elmondhatnék. Szeretem Petőfi versét, fiatalos optimizmusát, de szeretem az Apollinairt is. Sőt, kedves versem, nem tudok feleletet adni rá, hogy miért, egyszerűen azért, mert szép, varázsa, hangulata van. Talán azért tetszik, mert az őszi van szó? Is-is. Ezzel el is árultam, kedvenc évszacom az ősz. Nem csillagászati, nem is meteorológiai szempontból közeledek hozzá, hisz minden évszaknak megvan a szépsége, értéke és pozitívuma a másikkal szemben.

A festészetre való hangolódásom, festői munkakedvem ősszel fokozódik, talán éppen az Apollinaire-i gondolat és érzésvilág szellemében, de nem a búcsú, nem a halál, nem az örökre elvesztés sajgó fájdalmával, sokkal inkább a várakozással, a reménnyel, a kitartással, a kibírással. Gondolatom a bőszre, testem táplálására, az élelmiszerek bebiztosítására irányul egy hosszabb időre. Az őszi gondoskodás nem csak a testemre irányul, sokkal inkább a szellemi és lelki erősítésre, annak táplálására, akár spirituális megfogalmazásként is. Mindezt a csodálatos, meleg színeivel éri el. Az isteni hatalom gondoskodott a nagy összhangról, hogy ne csak testem, de a lelkem se károsuljon.

Az őszi hangulat olykor-olykor megjelenik vásznaimon is. Színben élem álmaim. Képzőművészeti alkotásaimban az ősz színeit nem kimondottan esztétikai szempontból használnom. A színeknek szerepük van életünkben. Segítenek. Elviselhetőbbé teszik a gondokat, a nehézségeket. Erőt rejtenek. Ezt tudatosítani kell magunkban, s mint gyógyszert, lelki táplálékként hasznosíthatjuk. Lakásunkat, környezetünket, munkahelyünket nem sikerül tökéletesen színskultúrával kikapartatni, s azt állandóan változtatni sem tudjuk. Segítségünkre siet a természet. Színtáplálékkal feltöltődni a helyszínen, a természetben sikerül. Replikázom Apollinairerrel, az ősz nem halott, az ősz erő, maga az élet. Csak annak halott, aki nem használja ki az őszi színek felkínálta segítségét.

Csodálattal töltenek el a mezők, az erdők, a kertek meleg színei: vörösek, sárgák, barnák kavalkádjai, a még csodálatosabb a kék szín, bár hidegnek tudjuk, de a meleg színek erősségére megadja magát e párbeszédben, és elősegíti a meleg színek gyógyító hatását az emberre. Ősz után hosszú időre be vagyunk zárva, beburkolózva. Ezt az időszakot csak úgy tudjuk átvészelni zökkenőmentesen, ha szívünkben, lelkünkben, spirituális tudatunkban elraktároztuk az őszi meleg színeit. A szürke hónapok alatt, mint tárolt tartalék segít a lelkileg, szellemileg legyengült emberen.

Habzsolom magamba az őszi színeket, a vöröseket, a sárgákat, a rozsdabarnákat.

A vörös tartja fenn bennem a forrongást. Nem csak az energikusságot biztosítja bennem de, hozzásegít az örömrész birtoklásához is. Az örömrész nagy szükségem van.

A másik meleg szín a sárga, melyet a nyári gondolataimban is említettem. Bár nyugtalanít, felkavarhat, de melegsége dominánsként hat.

A természet gondoskodik a barna jelenlétéről is, mely a belső szépségével ajándékozik meg.

Az őszi színek dialógusában nagy szerep hárul a kékre. Különösen a vörössel veszekszenek, de nem negatív értelemben. Csendesítő szerep hárul rá, féken tartja a vörös mozgalmasságát, lángolását. Szellemi jellegénél fogva kézen fogva viszi, vezet a végtelenség felé.

Az évszakok fejtegetéseiben nem tettem említést a szürkéről. Palettámról hiányzik a szürke. A szürkének nincs színe, sem fénye. Így gyógyító hatása sem lehet.

Életem, életünk tele van küzdelemmel, kinnal és gyötrellemmel. Ezt az állapotot igyekszem vásznaimon visszatükrözni. Drámaivá válnak. A drámaiságot enyhíti az őszi színek használata. A visszajelzések szerint reménykeltővé lettek, bár nem használom a zöldet sem.

Nem csak a tollforgatók gazdag tárháza nyújt élményt az őszi hangulatból, de épp oly gazdagok az ecsettel létrehozott alkotások is, képek, festmények, amelyek színeikkel, hangulatukkal gazdaggá teszik világunkat. Ízelítőnek felemlíték pár ismert festőt. Gyönyörködhetünk az ízig-vérig magyar festő, Paál László *Út a fontainebleau-i erdőben* című festményében, vagy Munkácsy Mihály *A kukoricás sárga hangulatú vásznában*. A sort folytatom tájkép jellegű munkákkal, mint: Szinyei Merse Pál az *Ősz* festménye, vagy Gulácsy Lajos spirituálisan megfogalmazott *Titokzatos táj* olajképe. Hollósi Simon *Tengeribántás* kompozíciója az őszi foglalatosságnak ad helyet, melyről visszacseng a szórakozás, az ismerkedés, a jó kedv. Ferenczy Károly *Október* címet viselő remek kompozíciója a táj és a figura együttesének őszi kifejezője, akár Szőnyi István hazatérő csordája.

A novemberi szél már jelzi, hogy közeledik a tél. Esteledik. A Cigánydomb tetején vetkőznek a fák, zizegnek a hulló levelek. Angyal ropja táncát a fa tetején. Földhöz lapulok. Alulnézetből mindent másként látok. Keresek egy csillagot. Az önirónia szárnyai sebet ejtenek fejemen. Égi léket kap a földi szerelem.

Zsigmond Enikő

Lothar, Lator, Lotru hegység

Hegyeink sokkal többet elárulnak történelmünkről, mint ahogy azt az átlagturista gyanítaná, ötlött fel bennem többször is.

Mostanában egyre több magyarországi túrázó keresi nálunk, Erdélyben, a Lator hegységet. Még a mindenről alaposan dokumentálódó „Hazajáró” is, a Duna Televízió népszerű turisztikai magazinműsora. Kérdésükre azzal válaszoltam, hogy ez románul Lotru, magyarul Lothar hegység és patak, de semmi esetre sem Lator hegyvonulat. Mivel most találkoztam először a szokatlan megnevezéssel, gondoltam, utána nézek. Meg is találtam a wikipédiában, és most már tudom, honnan veszik a téves elnevezést az anyaországiak. Az internetről, természetesen!

Aztán elővettem a Kiss Lajos-féle Földrajzi nevek etimológiai szótárát, s bár ezt sem tartom teljesen hiteles kútfőnek, más nem lévén a könyvtáramban, szépen fellapoztam (megjelent Budapesten, az MTA gondozásában, 1978-ban). A 387. oldalon ez áll: *Lotru, az Olt jobb oldali mellékvíze, a Szebeni-havasoktól délre, 1233, 1265, 1311 Lothur* — ez a bekezdés Szentpétery Imre: „*Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzékéből*” (Bp., 1923) származik. Igaz, lennebb már a román *lotru* szót boncolgatja a szerző, miszerint az tolvajt, zshiványt jelent, de úgy is értelmezhető, mint sebes folyású patak (?) Lehet, hogy ez a magyarázat megfelel a román helynévnek, de nem a magyarnak!

Helyben vagyunk, gondoltam, hiszen én már rég hallottam szász ismerőseimtől (ők meg az erdélyi szászok krónikáiból tudják), hogy egy német lovag, Lothar vitéz volt az ura az egész vidéknek, akit a Vöröstoronyi-szoros felügyeletével bízott meg a magyar király, II. Endre. Minderről szóltam már a *450 erdélyi túra* c. turistakalauzban is, ami 2008-ban a budapesti Kornétás kiadó gondozásában jelent meg.

A Lothar-hegység kapcsán először a *Vöröstoronyi-szoros*-ról kell beszélnünk. Ősi átjáró volt évezredek óta, ahol az Olt balról a Fogarasi-havasokat és a Cozia hegycsoportot zárja le, jobbról a Szebeni-havasokat, a Lothar-hegységet és a Căpățânei hegységet határolja. A 75 km hosszú szorosnak csak a felső, 18 kilométeres részét nevezik Vöröstoronyi-szorosnak, Boița és Căinenii Mari között. Tengerszint feletti magassága 352-360 m, az E 81-es nemzetközi út halad át rajta, ami megfelel a 7-es országútnak.

A továbbiakban megpróbálom röviden vázolni azokat a történelmi eseményeket, amelyeknek közülük van a Lothar (Lotru) hegység helynév eredetéhez.

A rómaiak feljegyzéseiből kiderül, hogy maga Traianus is 105-ben itt vonult át Dacia teljes leigázására, ezért is nevezték sokáig latinul Poarta Traiana-nak, később németül Roternturmpass-nak, magyarul Vöröstoronyi-szorosnak, románul Defileul Turnu Roșu-nak. Mind a magyar, mind a román megnevezés a német helynév tükörfordítása. A római korban két castrum épült a szoros őrzésére. A felső, a *Caput Stenorum*, a mai Turnu Roșu (Vöröstorony) település határában lehetett, hírmondó sem maradt belőle. A másik római erődítmény *Arvaxia*, Căinenii Mari-nál állt, aminek alapjaira 1718-ban az osztrákok építettek védművet.

Hogy valóban hol is volt a valódi Vöröstorony vára, amit Lothar építtetett, csak találgatni lehet. Sok kutató véleménye szerint Talmácson épült, mások Boițára esküsznek. A legvalószínűbb, hogy mindkét vélemény helytálló, mivel két vár létezett: az első, a legrégebbi Talmács közelében volt. A másik erődítmény Boițától kb. 2 kilométerrel délre épült, ma ennek maradványait nevezik Vöröstorony várának, ami a történelmi hitelesség kedvéért valóban vörösre van mázolva. *Itt állhatott az eredeti Lothar vára, vagyis a Rotenturm, mert a helynevek nem hazudnak.* De vármaradványok voltak a Lazaret községgel szemben beömlő Latorița (Kis Lothar, vagy kis Lotru patak) szádánál is, amit 1930-ban egy kőbánya tüntetett el. Ma ennek helyét nevezik Lotrioara (Kis Lotru) várának.

A magyar királyság megerősödésével az első száz telepeseket II. Géza király (1141–1161) hívta országunkba. A Nagyszeben környéki Királyföldet adományozza nekik, és megbízza a Vöröstoronyi-szoros védelmével és útjának szüntelen bővítésével, karbantartásával. Valószínű ekkor még a szorost latinosan Poarta Taianának nevezik. Valamiféle erődítményről, várról, ami ebben a korban épült, nem tudunk.

A második nagy betelepítési hullám II. Endre (1205–1235) korában zajlik, aki a mostani Barcaság, és az innen kiinduló hadi és kereskedelmi utak (Tömösi és Töröcsvári-szorosok) védelmét bízta a német lovagrendre. Ugyanekkor szükségesnek látja a Vöröstoronyi-szoros megerősítését is. *Rendelete 1233-ban jelenik meg* (Szentpétery Imre), miszerint *egy Lothar nevű német lovagra bízta a szoros felvigyázását.* Hűbérbirtokként neki ajándékozza a mai Lotru (Lothar) hegységet, ami új uráról kapta nevét, és amit kezdetben magyarosan *Lothur*-nak neveztek, elferdítve a német nevet (Loth úr). A hegységet délen határoló festői Lotru folyócska völgye szintén a nemes teuton vitéz nevét viseli. *Megjegyzem, románok még ekkor nem laktak a vidéken, tehát teljesen hibás Kiss Lajos állítása, miszerint a hegy és folyó magyar neve a román nyelvből ered.* Királyi parancsra Lothar lovag a szoros védelmére egy várat építtetett, az Olt jobb partján húzódó út mellé. A hajdani erődítményből ma csak egy zömtorony árválkodik az út és az Olt között, amit *Tört-torony*nek neveznek. Ez áll a legközelebb a boițai Vöröstorony várának a romjaihoz, így nagy valószínűséggel hozzá tartozott. Lothar vára állítólag vörösre volt festve. (A népmonda

szerint az ostromló törökök, de lehettek „kutyafejű” tatárok is, mégis legvalószínűbb, a délről betörő kunok vére festhette vérvörösre a vár falait olykor-olykor!) A még meglévő Tört-torony lehangolóan szürke, csak a kőfalban egy-egy piros téglacsík utal vörös színére.

A régi királyi dokumentumokban *még kétszer bukkan fel Lothar* (Lothar) neve, mégpedig *1265-ben*, V. István korából (1239–1272) és *1311-ben*, ami tudvalevően Károly Róbert uralkodásának idejére esik (1288–1342). A krónikák szerint Posadanál, Károly Róbert hazafelé tartó serege 1330 nov. 9-én itt szenvedett vereséget a lesből támadó I. Basarab (1310–1352) havasalföldi vajdától, miután büntető hadjáratot folytatott a lázongó vazallus ellen. Ugyanis a magyar király támogatásával alakult meg a Havasalföldi fejedelemség (Munténia), amelynek első vajdája Basarab — Tihomir fia — kun vagy tatár (?) volt, de nem nagyon akart engedelmeskedni hűbérurának. Posada helye is vitatott, mivel ilyen nevű településről az Olt szorosában nincsenek feljegyzések. Ellenben létezik egy Posada a Prahova völgyében Comarnictól északra, ott viszont nincsen olyan szűk szoros, hogy a katonák csak egyesével haladhattak volna benne, és akiket felülről kövezhettek volna meg.

Lothar után a Vöröstoronyi-szoros felügyelete a magyar királyok által kinevezett erdélyi vajdák tisztsége volt, 1453-tól kezdve a Szász Universitas felelt érte. A többi már a XV-XX. század történelme, nem kapcsolódik a Lothar (Lotru) hegységhez.

Csikszereda, 2013. május 15.

Kiadványaink

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában
2008-ban megjelent:

Sebestyén Péter

Szentségben vagy szétszaggatva?

Gondolatok a 2014-es ökumenikus hét mottója alapján:

„*Éljetek mindnyájan egyetértésben, ne szakadjatok pártokra...*” (1Kor1, 10-17),
„*Ti pedig választott nép, királyi papság, szent nemzet, megváltott nép vagytok...*” (1Pt2, 9-10)

Kedves testvérek!

Marosvásárhelyi és erdélyi keresztény-magyar létünkre vonatkoztatva nem kereshettek volna találébb bibliai ígét az idei ökumenikus hétre a kanadai keresztények, mint az első korintusi levél kezdősorait: *éljete mindnyájan egyetértésben, ne szakadjatok pártokra*. A magyarországi ökumenikus tanács programfüzete erre a napra az alapigéhez Péter apostol első levelének második fejezetéből ajánlja a következőket: *ti pedig szent nemzet, királyi papság vagytok*. Elmélkedésemben ezt a két gondolatot próbálom körüljárni, majd társítani, és közös nevezőre hozni.

1. Korintus a Földközi-tenger két kikötővel is rendelkező zsibongó városa volt, óriási település, a kultúrák olvasztótégelye, kelet—nyugat, észak—dél metszéspontja. Az Afrikából és Egyiptomból induló tengeri kereskedelmi találkozott a selyemúttal, amelyen viszont a távoli Indiából érkeztek árucikkek. Ebben az óriási hangyabolyban áruk, eszmék, nemi betegségek és nagy pénzek cseréltek gazdát. A szabad szellemi város magához híven olvasztotta egybe a kelet és nyugat sokszínűségét, a forgandó szerencse és a tengeri viharok játékanak köszönhetően emberek gazdagodtak meg pillanatok alatt, vállalkozások mentek tönkre váratlanul, üzletek költettek, és szerelmek szövődtek. Az ókori írók Athént a filozófia, Korintust a művészetek városának nevezték.

- A korintusiak szellemi érdeklődése elsősorban a görög filozófiából táplálkozott, amely szerint a test–lélek kettősségében elsőbbséget élvez az ideák világa, a fizika, a test inkább lenézendő. De az átlagemberek a mának éltek, a túlbonyolított Korintus lakói előnyben részesítették a sikeres, világias szemléletet, ahol egyetlen vallást sem lehet s nem kell komolyan venni, pláne a keresztényeket, akik a zsidó gyökerekből táplálkozva az egész ember megváltását, üdvösségét, és Krisztus istenségét hirdetik. Pál előtt is jártak már misszionáriusok, keresztény igehirdetők, és Pál is szembesül azzal a megosztottsággal, amely a korintusiakban tetten érhető. A sokféle eszme és tanító szekértáborokba szaggatja a frissen kereszténnyé lett közösséget, a szimpátiák, rajongások, egyéni érdekeltségek miatt klikkekre és pártokra szakadtak. Ezt hallva háborodik fel az apostol, és erőteljesen síkra száll a súlyos rendellenességek láttán. Megfeddi az egymással rivalizáló csoportokat, akik vezetőiket szembeállítják egymással, és rámutat arra, hogy ezek

a klikkek mennyire elárulják Isten eredeti szándékát, a bölcsesség hiányára utalnak, és meghazudtolják a krisztusi egységet.

- Hiszen csak egyetlen evangélium létezik. Az evangélium pedig egyesít, és nem megoszt. Ha széthúzás van közöttük, azt jelzi, mennyire éretlenek és híjával vannak a bölcsességnek. Csak emberi módon gondolkodnak. Ha egyik vagyunk a keresztségben, a köztünk lévő különbségek ellenére is a szeretetünkkel kellene jeleznünk, hogy ugyanaz a Lélek dolgozik mindannyiunkban. Ugyanaz a Krisztus váltott meg mindnyájunkat.

- Kedves testvéreim, mintha ma, itt és most szólna hozzánk Isten apostolán keresztül. Az irokéz bennszülött indiánok nevezték el országukat Kanadának —, amely azt jelenti: egy falu. Manapság a nagy világhálós korszakban tényleg az egész földgolyó egy nagy falu.

- Rüdiger Dahlke német orvos-polihisztor néhány évvel ezelőtt egy érdekes számítást végzett: ha a világot egy száz lelkes falunak képzelnénk el, a következőképp festene a helyzet: ebben a faluban csak 21 európai, 14 amerikai, szemben az 57 ázsiaival és 8 fekete afrikaival. A nők 52 %-kal abszolút többségben vannak, a faluban 14-en homoszexuálisak. A faluvagyonnak 60 százalékát 6 ember birtokolja, valamennyien amerikaiak. Harminchárman nem tudnak írni-olvasni, ötvennek nincs hajlék a feje fölött, a lakosság fele alultáplált, de szinte valamennyi rosszul táplálkozik. Egy haldoklik, éppen kettő születik, csak egynek van számítógépe, és mindössze egyetlen egynek van egyetemi végzettsége... Korintusban sem lehetett másképp. Marosvásárhely is ugyanolyan, mint Korintus —: egy nagy falu. Korintus itt van Vásárhelyen. Ütközik a keleti a nyugati kereszténység, a románság és magyarság, a keresztények különféle felekezetek szerint vallják meg hitüket, a Mezőség szélén, Székelyföld kapujában, a modernitás és a konzervatív értékrendek ütközőzónájában élünk. Civil mozgalmak, pártok, elvek és világnézetek hadakoznak egymással, miközben mindenki azt állítja magáról, hogy keresztény. Párhuzamos ünnepeket, fesztiválokat rendezünk, hogy megmutassuk, ki a legény a gáton, ki az erősebb, ki kit győz le. Pártoskodunk egy gyűlekezetben, plébánián, demokratikusan megszavazzuk, melyik szimpatikusabb: a pape, a kántor vagy a harangozó —, szinte versengünk a lelkiségek vagy közösségi csoportok akciójával: ki hány csomagot készített, vagy milyen akciót szervezett. Frontvonalakat, érdekszövetségeket alakítunk ki, melyek mentén harcolunk és vitát gerjesztünk, beszélünk vagy álnéven beírunk egymásnak, hogy a másikat térdre kényszerítsük. Mire jó ez?

- Pedig nincs külön ortodox vagy református Krisztus, nincs katolikus vagy unitárius megváltó egymás mellett. Ugyanaz az Isten nyilatkoztatta ki magát Betlehemben Jézus Krisztus által, és az ő megváltásából részesültünk a keresztségben. A pap, a lelkész személye is fontos, de túl kellene lépünk rajta, amikor Krisztusról van szó. Aki összetart minket. Nem szabadna leragadnunk a lelkipásztor emberi vonásainál —, sem a jó tulajdonságainál, erényeinél, sem a hibáinál. Ezt jelentené a lelki érettség, a felnőtt krisztusi magatartás. Miért van akkor

annyi megosztás bennünk, köztünk? Miért nem tudunk egyetérteni közös dolgainkban, alapvető értékeinkben? Miért nem egy cél felé húzzuk mindannyian nemzetünk, egyházunk szekerét?

- Anyaországi ismerőstől hallom, hogy egy derék pap lefordította egy német szerző könyvét, amiben határozottan ki volt jelente, hogy Krisztus nem támadt föl. Erre a püspök odatette az illető elé a Hiszekegyet, hogy itt szíveskedjék aláírni. Nem szíveskedett. Ezek után eltöltötte a papi működéstől, a gyülekezet még egy papot sikeresen kikészített, aki két év után elmenekült, de a most ott levő pap már probléma nélkül hirdeti, hogy Krisztus igenis föltámadt.

- Mintha természetes lenne, hogy kialakultak különféle szimpátiák, oda megyek templomba, ahol jólesik, és gyűlölködöm a tolerancia jegyében. Megtalálja a zsák a foltját — a lábammal szavazok hívó létemre is —, ha nem tetszik ez a templom vagy az a lelkész, felülök a buszra s átmegyek a másik igehirdetőt hallgatni. Ha utálok az egyik papot, messze elkerülöm, a másikinál gyónok, a harmadikinál fizetem az egyházadót. Pedig olyan papunk van — függetlenül attól, hogy megválasztjuk, vagy a püspök küldi —, amelyet megérdemlünk, amelyet kiimádkoztunk. De nem ő Krisztus, nem az ő nevére kereszteltek meg, nem érte, miatta megyek a templomba. Itt kellene elkezdenünk megszüntetni a megosztottságot.

- Megengedhetjük-e magunknak azt a luxust — ha mégoly demokratikus is —, hogy különféle politikai pártokba tömörülve, egymás mellett elbeszélve valósítsuk meg céljainkat, érvényesítsük érdekeinket? Már az is gond, miért vannak különféle céljaink, és miért nem azonosak érdekeink? A 'szabad másként gondolkodni' jogalap elégséges-e egy közösség tartós fennmaradásához? A pártpreferenciák, a politikai kampányok vagy filozófiai hangsúlyeltolódások nem szabadna azt jelentsék, hogy nincs közünk egymáshoz. Azonban itt Szent Pál igazából a krisztusi hit egységét félti. És ebben a vonatkozásban a pártoskodás hallatán, egyházunk szétszakadt krisztusi köntösére gondoljunk. A különféle, nagy és kisegyházak, felekezetek, mintegy különutasként kínálják az üdvösséget, több-kevesebb sikerrel csábítva magukhoz, talán épp a másik közösségből kiábrándult híveket. Jézus Krisztus nem így akarta. Neki nem ez a marketingfogása. Ő inkább egy asztalhoz, a mennyei Atya menyegzős lakomájához akar ültetni minden benne hívó embert. Ezért egyházunknak, a szétszakítottság sebeit vállalva és gyógyítgatva, szüntelenül imádkoznia és tennie kell a keresztények egységéért a világ végéig. Ahogyan egy ismerősöm fogalmazott: „a véleményekben különbözőség, de a szeretetben egység”. Sokkal nagyobb erőt tudnánk felmutatni, képviselni, ha közösen lépnénk fel nemcsak az igazságtalanságok miatt, vagy jogaink kivívásáért, hanem egy jó cél érdekében. S nem azért, hogy másokat, a másik felet meggyőzzük igazunkról, hanem hogy továbbadjuk örömmel megélt hitünket. A széthúzással, az egyéni-eskedő egymásra mutogatással csak az Antikrisztus kezére dolgozunk, ami hol szocializmus, hol a szabadelvűség képében üti fel fejét. A minket átverni akarók malmára hajtjuk a vizet, gyengítjük a közösséget, bomlasztunk és züllesztünk — fegyelmetlenekké válunk. De ha összetartunk, összezáruk, felsejlik közösségünk ereje, növekszik önbizalmunk. Megérezzük, hogy micsoda csodákra leszünk képesek, ha

mindannyian a szeretetbe, Istenbe kapaszkodunk. Mindjárt más lesz a hitele mindannak, amit külön-külön is hirdetünk. Hisz egy tőről fakadunk, egy a mi erőforrásunk: Krisztus!

2. A megosztottság megszüntetésére Szent Péter adja a megoldást: Ti választott nép, szent nemzet vagytok...!

- Ez az egyetlen megoldás. Törekedni a szentségre. Szentnek lenni. Szentnek lenni, szentté válni —, testvéreim, csak ezáltal szűnik meg a megosztottság. Talán az a bajunk, hogy túl gyámoltalannak, naivnak véljük, amit ez a szó takar. Szemünkben a szent valami földtől elrugaszkodott, jámbor életeszmény, ami esetleg csak a nyugdíjasoknak vagy a kolostorlakónak való.

- Egyik gyermek hittanórán azt is felelte a kérdésre, hogy akarsz-e szent lenni —: nem, én boldog akarok lenni...

- Egy keresztény édesanya pedig a keresztelőn azt találta válaszolni a kérdésre: ígéred-e, hogy krisztusi módon neveled a gyermekedet, szentségben és igazságban: Isten ments! Visszariadunk az életszentségtől. Életidegennek, természetellenesnek tartjuk. Azt gondoljuk, szentként élni örömtelen és nehéz. Nincs benne fantázia, unalmas és egyhangú, mintha kalitkába zártak volna.

- Korunk embere öntörvényű, autonóm, öntelt és pökhendi, s emiatt eszményei sincsenek. Könnyen álszentnek, szemforgatónak bélyegez minden átlagtól elütő magatartást, miközben dicsekszik életrevalóságával — rohan a haszna után az üzletben, a kapcsolatok, a siker, a karrier, a tőzsdei árfolyamok érdeklik. Korunk embere megveti a szentséget, szerinte a világpolgáré a jövő, akit nem lehet holmi ódivatú, templomszagú konzervatív erkölcsökkel motiválni.

- Egyik internetes beíró egyenesen azt írta: most világpolgár kell lenni, nem keresztény. Aki haladni akar a korral, az nem lehet keresztény is, székel is. Világpolgár vagy jó székel. Jó keresztény az ő szemében — bólogató bárányok hada! Világpolgárnak lenni szerinte egy nyitott gondolkodásmódot, szorgalmat, tanulást és kutatást, illetve empátiát jelent. Ami persze ellenkezik a kereszténységgel. A világpolgárság és az emberi tartás megőrzése a mindennapokban nem zárja ki egymást, inkább az utóbbi alapozza meg az előbbi. Persze, de ne legyenek kötöttségek, erkölcsi gátlások, szabályok, törvények, nem kell egyház, templom, vallás — ez avitt, ócska, ez már a múlté... Konzervatív, múzeumba való, csak kerékkötője a fejlődésnek.

Micsoda erkölcsi tudathasadás, micsoda ostoba rövidlátás!

- Testvéreim, ez a liberális, gyökértelen felfogás jellemzője. Hozzánk is beszűrkedett. Az ilyenek hirdetnek toleranciát és hajbókolnak minden új előtt, az ilyenek relativizálnak mindent, az ilyenek lesznek a pénzimádók és a múlt értékeit elvetők. Az ilyeneknek szemében ócska, primitív... nem számítanak a hagyományok, s az ilyeneknek mindenütt jó, ahol zsigeri élvezetet kaphatnak.

- A Kossuth Rádióban a minap egy híres író azzal dicsekedett új könyve kapcsán, hogy külföldre jártában lopott egy áruházból. Amikor pedig a műsorvezető rákérdezett, miért tette, nemes egyszerűséggel csak ezt felelte: „Nem tudom. Engem is megdöbbenett.” Majd hozzátette, közben megemelve a hangját, és mintegy

nyomatékosítva magabiztos, jelentőségteljes kijelentését: „Ebben az egész rohadt társadalomban, mindenki hazudik, de én nem fogok hazudni: igenis loptam és kész”... Igen testvéreim, ilyen a modern világpolgár, büszke arra, hogy lopott, mert bűntudata sincs.

Szentté válni viszont azt jelenti, elismerem bűnösségemet, rászorulok minden percemben, létemben a könyörületes Istenre, és odabújok hozzá, mert ő felemel, erőt ad a talpra álláshoz.

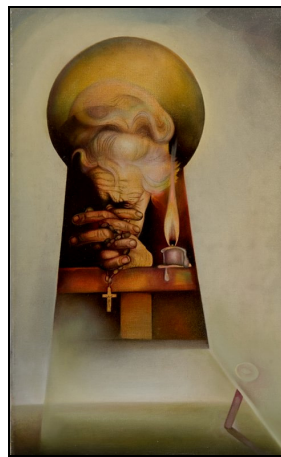
- Szentnek lenni annyi, mint Istenhez tartozni. Engedni, hogy ő foglaljon le magának, megigézzon, „egy+ügyűen” csak az Ő „érdekeit” képviselni a világban... Legyünk mi is szentek, „földelt antennák” (Pílingszky János), az „életszentség megbélyegzettjei” (Weöres Sándor), hogy sugárzó életünk másokkal is megkedveltesse az Istenhez tartozás örömét.

- Szentnek lenni annyi, mint felhagyunk az önzéssel, vagy legalábbis megpróbáljuk visszaszorítani azt. Nem mi akarunk igazságot tenni, hanem az ítéletet rábízunk Istenre, és nem maceráljuk egymást sokszor gyűlöletet és előítéletet szítva.

Szentnek lenni annyi, mint egymás értékeit megbecsüljük, elfogadjuk — örömforrásnak és Isten ajándékának tartjuk, s egy percig sem dőlünk hátra önelégülten, hogy nincs szükségünk egymásra, hanem újból és újból megmosakoszunk Isten irgalmában, és szeretettel fordulunk egymás felé.

Részekre osztható Krisztus? — Nem, még akkor sem, ha a bűn eredményeként ma mint törött cserép csillog részeiben Krisztus egy szent egyháza.

- Testvéreim, szentek vagyunk, kiválasztott nép, szent nemzet, királyi papság. Ez méltóságot, Istenhez tartozást jelent. Szentségi, kegyelmi síkon ez már bennünk van, megvalósult Krisztusban, a keresztség által. Tegyük hozzá az „önrészt”, hogy életminőségünkön, egyéni és közösségi szinten is meglátszódjék, észrevehető legyen. Akkor áldás leszünk mások számára, egyházunk és nemzetünk javára. Ámen.

Molnos Zoltán: Ima

Beke Sándor

A kulcslyukon át

Molnos Zoltán festménye alá

Türelmetlen,
nyugtalan vagyok,
elnézést, bocsánat,
nem hallottam a bútorok között
a megszokott botorkálást,
ezért a kulcslyukon át benéztem a szobába,
hadd lám, nagymama mit csinál?
Hát asztalra hajtva fejét,
kezét összekulcsolva mormolja imáját.
Ujjai között rózsafüzért szorongat,
s ahogy halad a füzéren felfelé,
a hitvallást úgy hozza össze a Miatyánkkal,
hogy a vízszintes ráncok
meg se rezzennek a homlokán;
olyanok, mint
az öreg tenger megfagyott hullámai.
Hallom, ájtatosan mondja
az Üdvözlégy Máriát,
az asztalon gyertya ég:
lobogó lánggal,
dicsőségesen kíséri
nagymama imáját.

Megnyugodtam, hogy látom
s hallom őt.
Fehér haja,
mint szép, fodros felhő,
csak remegő keze árulja el,
hogy lassan eltelt felette az idő,
de itt van még,
látom,
látom a kulcslyukon át.
Kezét összekulcsolva
ájtatosan mormolja
az Üdvözlégy Máriát.

Erdélyi Toll — szervekeknek

Csíki András

Címkemadár

— Milyen madár ez, apa ?
— Cinke.
— Szeretem a címke madarat!

Éppen, mint a cinke,
kék színű a szárnya széle.
Fölrepül az égre,
csillámlik a feketéje.

Alig veszed észre,
tenyeredben is elférne.
Felhők közé érve
aranylik a mellénykéje.

Éppen, mint a cinke,
legalábbis olyanféle.
Tolla, begye, csőre,
azt hiszem, hogy rokon véle.

Hol lehet a fészke?
Hová menjük el mi érte?
Torony tetejére?
Erdő alá, messzi rétre?

Nem csallak én lépre,
annak száll a füzetére,
aki festi kékre,
rajzolja az ég szélére.

Sára világgá megy

Sára világgá megy,
indul a kisszoba felé:
ernyő és hátitáska,
sál a túrabot mellé.

Akkor elmentem — mondja.
És vissza már nem jövök!
Apa, rossz voltál nagyon! —
olyan sírósan dörög.

S mint ki nagyot határoz,
szemében csillanó talány,
túl a rojtos szőnyegen
s már nem is néz vissza rám.

Bámulok szomorúan,
kicsi árnyékát lesem
a folyosó kövén s né'
az megmered hirtelen.

És egyszer csak Sára a
kanapém előtt topog,
Na meg is jártad? — kérdem,
s ő mérgesen rám morog.

Mert elfáradtam, tudod?
De, mert még haragszom rád,
most te menj el világgá,
majd itt búsulok tovább!

Most te menj el világgá! —
szólnak a szigorú szavak .
Aztán: megvárlak ... ne félj! —
Még hozzájuk toldogat.

Így meg lehet cserélni? —
szűk mosollyal faggatom.
Hát?! Hát...persze... Na menj már!
S pusztit hagy az arcomon.

Döcögő

„*Apa ez mi volt? Cöccenő?*”

Sára

Dicc-döcc döccenő,
kerék alá születő,
gidres-gödrös, görbe út,
szélbe', porba' ki-be fut.

Dicc-döcc döccenő,
elől szűk és hátul bő,
elhagyjuk a kalapunk,
dideg-dadog a szavunk.

Dicc-döcc döccenő,
kátyú, verem, kavics, kő,
hepehupa, szakadék,
csikorog a pedálfék.

Dicc-döcc döccenő,
ide s oda terelő,
dímbes-dombos kanyarok,
löttyögnek a csavarok.

Dicc-döcc döccenő,
leelőz, ki gyalog jó,
nyiszeg-nyöszög már a lánc,
teszetosza szlalom-tánc.

Dicc-döcc döccenő,
elkel majd a szerelő,
nyolcasokat rajzolunk,
világ végére jutunk.

Világ végéig jutunk,
onnan is legurulunk.
Elkel majd a szerelő,
dicc és döcc és döccenő.

Huba, a szemétkosár legbúsabb panasza

Kétnaponta kiborulok, vagy
Kiborítanak,
Almacsutka, csokis papír,
Minden áldott nap.

Tejes doboz, lyukas zokni,
Nincs válogatás,
Hitványsággal vagyok teli,
Egy szempillantás.

Fölbillent és krumplihéjat
Gyömszöl belém,
Meg se kérdi, hogy állok az
Egészség terén.

Hántja már a vöröshagymát,
Pucolja a húst,
Megtörte az avas diót,
Idefolyt a must.

Kávézacc és teafilter,
Tornyosul a kosz,
Mindenféle limlomot lelsz,
Ha ide kotorsz.

Senki-senki nem szól hozzám,
Nincs egy kedves szó,
Belém is rúg olykor-olykor
Egy csirkefogó.

S még én állok itt árván, a
Konyhasaroknál,
Legyen hova rágott csontot,
Halszálkát dobjál.

Körülöttem fényes edény,
Suvikszolt pohár,
Finomságot kavargat a
Gőgös fakanál.

Seprűnyelet, kislapátot,
Döntenek nekem,
Rám nyávog a porcica had,
De nem szeretem.

Nem bírom már soká, kicsit
Labilis vagyok,
Kiborulok néhanap, vagy
Kiborítotok.

Senki-senki nem szól hozzám,
Nincs egy kedves szó,
Belém is rúg olykor-olykor
Egy csirkefogó.

Így kesergett, hallhatod, ez
A szegény Huba,
Álmában bögre volt, a
Valóságban kuka.

Nagy Irén

Hová lett az Erdő?

II.

— Mese a harmadik évezredből —

Cimba álmodik

Első álom

Mintha valahonnan nagyon magasról nézne lefelé, úgy látta Cimba saját magát és Zengét szaladni egy végtelen réten, ahol rengeteg színes virág hajladozott a szélben. A sok virág illata fátyolként követte őket az erdő felé, ami egyre közelebből és közelebből látszott. Az erdő hűs, fanyar illata is érződött már, összekegyülve a virágok illatával; Cimba tudta, hogy ez a szabadság illata, és olyan boldog lett ettől, hogy a szíve majd kiugrott a helyéből. Egy pillanatra ránézett Zengére, aki mellette szaladt vidáman, és látta a testvére arcán s a szemében, hogy ugyanazt érzi ő is, a szabadság illatát, ami, amióta csak megszülettek, fájón hiányzott mindig, bár ők nem voltak a tudatában annak, hogy hiányzik.

Amikor az erdő szélére értek, egyszerre megtorpantak, annyira ismerős volt minden: a délceg, sötétzöld lombú fák, a nyirkos moha, az erdő tiszta illata, s a szakadatlan zsongás, ami a levelek susogásából, madárcsicsergésből, a forrás halk csobogásából s távoli barkálykopácsolásból fonódott össze. A kis őzek valahogy ismerték mindezt, bár nem tudták, hogy honnan ismerik, hiszen ezidáig sehol nem jártak az állatkert szélén számukra elkerített pászitos téren kívül. Egyszerűen ott volt bennük valahol, a vérükben, a szívükben, kis koponyájukban, ki tudná megmondani pontosan, hogy hol.

Félelem nélkül szaladtak be aztán a hatalmas fák közé, amelyek valóban délcegebbek és pompásabbak voltak (pontosan úgy, ahogy a szarvas mesélte volt), mint az állatkertben a kis házuk felett álló öreg tölgyfa, és sokan voltak, megszámlálhatatlanul sokan. A sűrű lombok között csak keskeny réseken tudott áttörni a nyári napfény, ezért a fák között az árnyék hűvös volt, otthonos és békés.

Cimba érezte és tudta, és Zenge is érezte és tudta már, hogy ennél csodálatosabb hely nincs az egész világon.

Bátran haladtak az erdő belseje felé magasra nőtt, egyenes törzsű fák között, s alig-alig zízrent a lábaik alatt a tavalyi avar, melyből helyenként különféle színű és formájú gombák kandikáltak ki barátságosan. Embernyom nem látszott sehol, csak vadak által kitaposott ösvények itt-ott, s nyirkosabb helyeken sötétzöld páfrányok álltak sűrűn, mintha a nehez nyári illatok súlya alatt hajolnának össze, vagy mintha valamit rejtegetnének.

A barkály kopácsolása egyre közelebből hallatszott, s ahol ritkulni kezdtek a fák, és világosabb lett az erdő, az ágak között két kicsi, kergetőző mókust pillantottak meg. Odasza-

ladtak, hogy közelebből lássák őket, de a két kis állat megriadt, és egy pillanat alatt eltűnt a sűrű lombok között.

Az erdő világosodott, mert egyre gyéribben álltak már a fák, és csodák csodája: pár lépés után a két gida egy szépséges tisztásra érkezett, ahol sok hozzájuk hasonló őz legelészett háborítatlanul; voltak közöttük kicsik és nagyok, több agancsos őzbak és őzsuta gidákkal. Amint észrevették a két jövevényt, megálltak, magasra emelt fejjel figyeltek, de nem szaladtak el, nyilván testvéreikre ismertek bennük. Cimba és Zenge csak ámult-bámult a sok gyönyörűség láttán, örültek nagyon az őzike testvéreknek, de örültek a csobogó kis pataknak is, ami a tisztás szélén folydogált nap sütötte kővér fűszálak és apró nefelejcskek között.

Vidáman szökdelltek a patakocska felé, mert nagyon megszőmjaztak a nyári melegben, s a nyomukban csak úgy hajladozott a sok margaréta és közöttük néhány komoly, sötétkék hangvirág. Mohón ittak a hűvös, átlátszóan tiszta vízből, amely mohás kővek között csörgedezett a völgy irányába, közben köréjük gyűltek a tisztásról az őzek mind, felettük fényes szitakötők és tarka pillangók repkedtek körbe-körbe, a közeli bokorról pedig egy sárgarigó kiáltott rájuk, köszönésképpen vagy kíváncsiságból, ki tudja...

A rigó kiáltása valódi volt, ez ébresztette fel Cimbát álmából, s a kis őz, amint kinyitotta a szemét, zavarodottan nézett maga köré, mint aki nem tudja, hol van, és nem érti, miképpen került arra a helyre. Maga mellett látta Zengét, aki még aludt, feje fölött a házikójuk zsúptetjét, s az oszlopok között kipillantva, észrevette a kerítés tetejéről nézelődő sárgarigót, aki újra és újra élesen kiáltott.

Cimba nehezen tért magához, a feje bódult volt még az előbb látott sok gyönyörűségtől, s amikor aztán rájött, hogy mindez pusztán álom volt, keserves sírásra fakadt. A halk, vékony, síró hangra felébredt Zenge is, s bár nem tudta, mi bántja a testvérét, szokása szerint ő is érzékenyült, s nagy, bársonyos szemeiből gurulni kezdtek lefelé a könnyek a száraz alomra, amelyen feküdtek.

Így sírdogált egy ideig a két kis őz, egészen addig, amíg megérkezett Tamás a reggeli eledellel, de ő is nagyon elszomorodott, amikor látta, hogy kedvenc gidái nem jönnek elébe, hanem csak feküsznek bánatosan a szalmán. Sokáig simogatta, becézgette őket, s addig csalogatta, hívogatta, amíg szaladni kezdtek utána a harmatos fűben, azután mindenféle játékot kitalált, bukfencezett, gurult az őzikék előtt, hogy valamiképpen visszahozza a régi jó kedvüket. Végül az őzgidák is, kiknek alapjában véve nagyon játékos természetük volt, elfelejtették a szomorúságot, és vidám hancúrozásba kezdtek.

De estefelé, mikor az öreg szarvas közelebb sántikált a kerítéshez, Cimba a rácsok közé dugta fényes, fekete orrát, és halkan megszólalt:

— Öreg szarvasbika, az én szívembe is belemart az a valami, amiről beszéltél. Nagyon fáj a szívem, nagyon.

— Az én szívem is nagyon fáj, amikor Cimba sír — szólalt meg félénken Zenge is. — Az én szívembe is belemart, azt hiszem.

Az öreg szarvas nem szólt, csak nagyokat sóhajtott, és elgondolkodva bólogott agancsos fejével.

— El akarok menni az erdőbe. Amelyikben te éltél. Ott akarok én is élni. Mert az erdő nagyon szép. Az erdő gyönyörűszép! — jelentette ki Cimba nagyon határozottan.

— De nem lehet túljutni a kerítésen. Átmászni sem lehet, átugorni sem lehet. És odaát van az oroszlán és más nagy állatok is! — ijedezett Zenge.

— Értem én. Értem én! — bólogatott tovább a szarvas. — A szabadság hiányzik nektek is, a szabad élet. Nagyon korán, nagyon korán!

— Merre kell keresni az erdőt? — faggatózott Cimba. — Oda kell menni nekünk is, ahol a többi őzek élnek. Sokan, nagyon sokan. A mi testvéreink. Messze van az erdő?

— Messze van, közel van, ki tudja azt már! Számomra már nagyon messze van. Nagyon messze. De ti majd elmehettek oda, amikor megnőtök. Majd elmehettek. Talán... — vigasztalta Cimbát a szarvas. — Most még kicsik vagytok, tanulatlanok. S kint, a szabad világban sok a veszély. Sok a veszély.

— De én nem tudok olyan sokat várni! — ellenkezett makacsul Cimba. — Olyan nagyon fáj a szívem, hogy nem tudok addig várni. Én az erdőbe akarok menni, most. Az erdőben akarok élni, ahol te éltél, s ahol a mi anyánk is élt. Te mondtad azt, hogy ő is ott élt!

— Ez igaz, de ő ott is született. Kicsi korától megtanult vigyázni magára. Tudta, mitől kell félni, hogy miként lehet sokféle veszélyből kimenekülni. Ti itt ezidáig teljes biztonságban éltetek. Ne is tudjátok, mi a veszély. Nem is tudjátok.

— Nagyon gyorsan tudok szaladni. És Zenge is tud. Semmi nem érhet utol minket.

— Mit tudjátok ti azt! Mit tudjátok! Hogyan is védhetnétek meg magatokat olyan veszélyektől, amiket nem is ismertek? — oktatta őket mély, tompa hangon a szarvas. — Itt jó helyen vagytok, biztonságban vagytok, sokan szeretnek titeket.

— Mi is szeretjük az embereket. Akik etetnek és itatnak minket — mondta Zenge nagyon halkán. — És jól bánnak velünk. És játszanak velünk. Házikót is építettek nekünk. És ide nem tud bejönni semmiféle nagy, ordító állat. Én is szeretem az erdőt, de nem szeretek félni.

— Igaza van Zengének, igaza van! — bólogatott egyre az öreg szarvas. — Örvendjete annak, ami van. A biztonságnak, a szeretetnek. Egyelőre. Így lesz a jó, így, így. S ha az erdő hiányzik nektek, majd mesélek róla. Majd mesélek, majd. Amikor akarjátok, akkor. De nem most. Nem most.

Ezzel az öreg szarvas elsántikált, behúzódott az árnyékba, és csak feküdt mozdulatlan, moccanatlan, hosszú időn át. Gondolatban messze járt. Gondolatban végtelen szabad erdőkben, tisztásokon, réteken száguldozott, pont úgy, mint valamikor réges-régen. Réges-régen.

A gidák pedig napról napra nagyobbak, szebbek, ügyesebbek lettek. Mindenük megvolt: étel, ital, még több is a kellenél, barátok, játszótársak, minden. És Cimba mégsem tudott megnyugodni, naphosszat törte a fejét, miként tudna a kerítésen kívülre jutni, hogy megkeresse azt a szépséges-szép erdőt, amelyet álmá-

ban látott, s amelyről biztosan tudta, hogy létezik valahol; ott, ahol az őzike testvérek várnak rá és Zengére folyton.

A nyár pedig haladt a maga útján, fényes, forró nappalok és hűvös, csillagfényes éjszakák váltották egymást. Ahogy nőttek a gidák, az elkerített pázsitos helyet, ahol éltek, egyre kisebbnek érezték, s az öreg szarvas meséi nyomán elképzelt szabad világ egyre kívánatosabb lett, egyre jobban hiányzott.

Aztán egy füledt nap után, amelyik valahogy más volt, mint a többi, úgy sötétedés táján vészjósló csend borult az állatkertre és a környező világra; előbb megállt a délutáni langyos szellő annyira, hogy minden mozdulatlanságba merevedett, sem a tölgyfán, sem a kerítés melletti bokrokon nem rezdült meg egyetlen levél sem. Majd megjelent a kert fölött egy csapat szürke galamb, s néhány perc múlva olyan alacsonyan és gyorsan repültek tovább, mintha menekülnének valami elől.

Nem sokkal később valósággal rázuhant a világra az ijesztő és nyugtalanító sötétség, miközben a keleti hegyek tájkán mély morajlás töltötte meg a levegőt. A morajlással együtt megérkezett a szél is, lehűtötte a levegőt, s a gidák zsúptetős házikója fölött zúgni, recsegni kezdett az öreg tölgyfa.

A két őzgida, akárcsak az állatkert többi lakója, ijedten húzódott meg egy-egy biztonságosabb zugban, de még a jó biztonságos helyen is rémülten rezzentek össze, amikor a fekete morajlás mögött óriásit dördült az ég. Az első dörgés után újabbak következtek, s miközben fényes villámok hasogatták a felhőket az égen, folytonosan csattogott, dübörgött minden köröskörül. Zúgott, és egyre sűrűbben zuhogott a zápor, a víz megállt a fűszálak tövén, s a szél hajtotta nagy, kövér esőcseppek rongyosra tépték a bokrok leveleit.

A szél még egyre erősödött, hideg lett valósággal, s a házikóban a gidák szorosan egymás mellé húzódtak, így próbálva megmelegedni; majd egy váratlan, óriási recsenésre rémülten ugrottak talpra mindketten. A recsenés felülről hallatszott, amit erős ropogás követett, aztán melljük zuhant egy óriási halomszerű valami. A kis őzek éppen menekülni akartak, kiugorni a házikóból, de a zuhanás hangja, szerencséjükre, megállította őket, így nem történt semmi bajuk az ijedtségen kívül. Reszketve álltak a zsúpfedél alatt, sűrűn pislogva a villámok éles fényében; majd később, ahogy kicsit magukhoz tértek, a folytonos villogásban megláttak a kunyhójuk előtt egy nagy, lombos ágat. Megértették, hogy a vihar letörte az egyik hatalmas ágát a tölgyfának, s hogy az pontosan a kunyhójuk elé zúnat.

Közben a nyári zivatar tovább haladt, meggyérültek az esőcseppek, a szél pedig úgy kezdte maga előtt kergetni a felhőket, ahogy a foszladozó sötétet szórja szét a reggeli napfény.

De ebben az órában a reggel még váratott magára, úgy éjfél után járhatott az idő, s a halvány fényt, ami az ázott földre hullt, nem a nap, hanem a hold szórta a világra, a hold és a rengeteg csillag, amint szerre kibújtak az oszladozó felhők mögül.

Az állatkertet hűvös esőszag és tiszta, friss illatok lengték be, s a vihar miatt ébren virrasztó állatok sorra mind mély álomba merültek. A gidák is megnyugodtak, és éppen lefeküdni készülődtek a meleg szalmán, ami a zsúpfedél alatt egészen

száraz maradt, amikor Cimba egyszerre izgatottan ugrott talpra. Amint figyelmebben kinézett a tető alól, a hold fényénél azt vette észre, hogy a hatalmas tölgyfaág, amit leszakított a szél, a kerítésre zuhant, súlya alatt pedig letört a kerítésből egy jó darab, s a házikó melletti részen egy egész ajtónyi rés keletkezett.

— Odanézz, Zenge! — suttogott egyre izgatottabban Cimba. — Odanézz, ott van a szabadság!

— Milyen szabadság? — pislogott Zenge, aki fáradt és nagyon álmos volt már, és aludni szeretett volna.

— Gyere utánam, gyere már! — noszogatta Cimba, és puha orrával megbököste az oldalát. — Nincs kerítés, szabadok vagyunk. Nézd, kimehetünk most, és elmehetünk, ahová csak akarunk!

Cimba átlépett a résen, és türelmetlenül nézett vissza a testvérére, aki tétovázva álldogált a belső oldalon.

— Gyere már, gyere gyorsan! Most senki nem lát — biztatta.

— Nem merek. Én félek kimenni innen — szipogta Zenge, és nagy szemei ismét megteltek könnyel.

— Ne légy ilyen gyáva, te! Az erdőbe megyünk. Ahol a többi őzek élnek. És szabadok leszünk. Te is látni akartad az erdőt. Hát igyekezz! Most senki nem állíthat meg. Gyere!

— De a szarvasbika szomorú lesz. És keresni fog. És Tamás is keresni fog.

— Én akkor is elmegyek. Ha te itt maradsz, hát csak maradj. Én az erdőbe megyek. Tudd meg, akármilyen is lesz, én megkeresem az erdőt. Na, jössz, vagy maradsz?

Cimba elindult lassan az utat szegélyező bokrok irányába, majd pár lépés után óvatosan visszanézett, s bár látta, hogy Zenge még mindig a kerítésen belül áll tétovázva, nem fordult meg. Biztos volt benne, hogy Zenge nem marad ott egyedül, s amikor megérti, hogy a testvére nem fog visszatérni, legyőzi a félelmét, és utána szalad.

Így is történt, amint Cimba a bokrok árnyékába ért, hallotta is Zenge apró lépéseit és halk szuszogását maga mögött. Ekkor gyorsítani kezdte az iramot, bár óvatosan és nagyon figyelmesen, de szaladt már, nyomában Zengével, hogy mire megvirrad, jó távolra kerüljenek az állatkerttől és az emberektől, akik, ha megtalálnák, bizonyosan visszavinnék őket a kerítés mögé.

A dombról lefelé haladt a bokrokkal szegélyezett út, de alighogy a völgybe leért, egy másik, sokkal szélesebb út keresztezte, egy forgalmas, zajos út, melyen fényes lámpájú, zúgó autók rohantak egymás után. A gidák megtorpantak előtte, átszaladni nem mertek rajta, bár ilyenféle járműveket ők már láttak azelőtt is; ilyenek hordták az állatkertbe a takarmányt, az élelmet, és még ki tudja mit.

A forgalmas út mellett igyekezett hát tovább a két őzgida, de csak az utat szegélyező füves martont, mely a műút szintjénél valamivel mélyebben haladt, s így nem láthatták meg őket az autókban ülő emberek.

Virradatig jókora távolságot megtettek már, és bizony fáradtak, éhesek és szomjasak voltak nagyon, amikor csobogó hullámaival útjukat állta egy nagy, széles folyó. Partját fényes-szürke, hosszúkás levelű fűzfák takarták földig lehajló

ágaikkal, s közöttük üdén zöldelltek az esőtől és reggeli harmattól nedves fűszálak. Miután legeltek egy keveset, a meredek part egy ellaposodó részén óvatosan leereszkedtek a folyóhoz, s a folyót szegélyező tarka kövekről lehajolva szomjukat oltották. Itt álldogáltak egy ideig, nézelődtek, s miután úgy találták, hogy eléggé védett helyen vannak, mert sem az útról, sem a folyót átívelő magas hídról nem veheti őket észre senki, úgy döntöttek, hogy pihennek egy keveset a fűzfák földig lehajló ágainak takarásában, s majd azután, pihenten és friss erővel folytatják az útjukat.

Nagyszerűen érezték magukat, még Zengének is visszatért a jókedve, míg a folyó fényes vizét figyelte, a hullámokat, amint habosan fröcskölve csapódtak át egy-egy nagyobb kövön. A víz tükrében ragyogott a nap és a végtelen kék ég, a bokrokon madarak csiripeltek, és néhány színes pillangó is leereszkedett a meder szélén tömött bokrokban sárgálló békavirágokra. Szépnek látták a világot maguk körül, s nagyszerűnek ígérkezett a kaland, amely apránként kezdte feltárni előttük az állatkerten kívüli szabad világ csodás dolgait.

Összhúzódtak egy fűzfa kiálló gyökerei között, s a víz csobogása, de az autók zúgása is, ami nem volt számukra ismeretlen, lassanként álomba ringatta a két kis vándort izgalmakkal teli vándorútjuk legelső napján. Délutánra járt az idő már, amikor megébredtek pihenten és felfrissülve, legelésztek még egyet, hogy éhségüket verjék, ittak a folyó vizéből, és tanakodni kezdtek: miképpen juthatnának át a folyón, pontosabban a folyót átívelő nagy hídon úgy, hogy senki ne vegye őket észre.

Hosszú gondolkodás után Cimba kitervelte, hogy szépen megbújnak a híd betonkorlátja mögött, s ott addig várnak, amíg semmilyen irányból nem közeledik egy autó sem, akkor pedig egy adott jelre felugornak, széleseben átrohannak a híd másik oldalára, ahol ugyanúgy fognak elbújni, mint az innenső oldalon. Figyelmeztette is Zengét, hogy addig meg ne mozduljon, amíg őt, Cimbát, szaladni nem látja.

Nem kellett nagyon sokáig várniuk, ilyenkor, estefelé, eléggé gyér volt ezen az úton a forgalom, és a tervük remekül sikerült, minden baj nélkül átjutottak a híd másik oldalára. Ismét a mélyebben fekvő füves marton szaladtak tovább, ahol az autósok nem láthatták meg őket, s már-már szürkülni kezdett, amikor Zenge egyszer csak megtorpant, és cérnavékony hangján felkiáltott:

— Nézd csak, nézd, Cimba, itt még a fák is be vannak ketrecelve!

Zenge kiáltását hallva, az elől szaladó Cimba is megállt, visszafordult, és abba az irányba nézett, amerre Zenge fényes, fekete orrával mutatott.

És valóban magasan, az út szélén kis, karcsú fenyők álltak, és mindenik köré drótból és sűrűn összekötözött lécekből jó magas kerítés volt ácsolva, olyan magas, hogy azon átugorni semmiféle állat sem lett volna képes.

— Jaj, szegény kicsi fák, de rossz lehet nekik! — szíjogott halkán Zenge. — Nekik sem engedik, hogy szabadok legyenek. Láthatod, itt kell nekik örökké maradni.

— De hiszen a fák nem is tudnak járni! — állapította meg nagyon okosan Cimba. — Te láttál olyan fát, amelyik elment a helyéről?

— De akkor minek kertelték be őket? Minek? — faggatózott tovább Zenge. — Ezt mondd meg, ha tudod!

— Kérdezzük meg. Gyere, kérdezzük meg őket, na! — indult el a legközelebbi fácska irányába Cimba. — Ha megkérdezzük őket, talán megmondják.

Cimba, Zengétől követve, óvatosan felkapaszkodott az út kavicsos szélére, és a fenyőcsemetétől néhány lépésre csodálkozva megállt.

— Mért vagy bekertelve, te kicsi fenyő? — kérdezte együttérzéssel, de jó hangosan, hogy a kis fenyő megértse.

— Nem tudom. Nem tudom — susogta halkán, szomorúan a fenyő. — Nekem senki nem mondta meg, hogy miért.

— Látom, még kicsi vagy — folytatta a beszélgetést Cimba. — És keveset tudsz. De azt talán meg tudod mondani, hogy merre van az erdő.

— Nem tudom. Nem tudom — susogta újra a fenyő. — Mi az az erdő?

— Te nem tudod, hogy mi az erdő? — ámult el Zenge is. — Fenyőfa vagy, és mégsem tudod?

— De tán csak tudja valaki, hogy merre van az erdő! — faggatózott tovább Cimba. — Vajon kitől lehetne megkérdezni? Ezt sem tudod, te kicsi fenyő?

— Tovább, tovább, előre az úton! Azon a kanyaron túl áll egy nagy, magányos fenyő — susogott a fenyőcsemete. — Őt kérdezzétek!

— Köszönjük neked, kicsi fenyő! — hálálkodtak a gidák. — Kívánjuk, hogy jó nagyra nőj, és hogy omoljon össze a kerítésed.

Köszöntek a kis fenyőnek, s már szaladtak is tovább az út mentén, és amikor visszanéztek, látták, hogy a fenyőcske, vékony ágait megelengetve, még mindig integet nekik.

Jó darabot haladtak, s mire elérték a kanyart, már nagyjából be is sötétedett. Lassítottak, majd egy kevés időre meg is álltak, amikor észrevették, hogy a kanyaron túl néhány fényes épület áll egymás mellett; előttük és mellettük több magas oszlopon erős fényű lámpák égtek. Az egyik épület mögött észrevették a nagy, magányos fenyőfát is, amelyről a fenyőcsemete beszélt; ott magasodott komoran, mozdulatlanul és sötéten. Egyedül és nagyon-nagyon magányosan.

A kis őzek kikerülték a fényben ragyogó épületeket, a lámpás oszlopokat, és másik irányból közelítették meg a nagy fenyőfát, ahová nem ért el az erős fény, és ahol ők észrevétlenül mozoghattak. Óvatosan és nagyon lassan közeledtek, majd megálltak a fenyő alatt, melynek egy ága sem rezdült, csak állt mozdulatlanul és elrévedve, pont úgy, ahogy az állatkerti öreg szarvasbika szokott néha.

Vártak egy darabig, de a fenyőfa mintha észre sem vette volna őket, ezért kis idő múltán, tiszteletteli, suttogó hangon megszólalt Cimba:

— Hatalmas fenyő, kérlek, mondd meg nekünk, ha tudod, hogy merre van az erdő!

A fenyőfa kissé megrázkodott, mintha csak álomból ébredne, s susogva, halkán, kérdésre kérdéssel válaszolt:

— Kik vagytok ti, és mit akartok az erdőtől?

— Mi az állatkertbeli őzgidák vagyunk — szólalt meg bátortalanul Zenge is.

— És az erdőbe akarunk menni, ahol testvéreink, a többi őzek élnek. Tudod-e hát, hogy merre van az erdő?

— Tudom. Hogyne tudnám! — susogott tovább a fenyőfa. — Csemetekomóban én is ott éltem. Ezért tudom, hogy hol van, és tudom, hogy milyen az erdő.

— Igazán az erdőben éltél? — kérdezte elámulva Cimba. — Igazán? De akkor hogy kerültél erre a helyre?

— Idehoztak az emberek. Elültettek ide, és azóta itt vagyok — sóhajtott egy nagyot a fenyőfa.

— De miért?

— Azért, hogy feldíszítsem ezt a pusztá helyet. Hogy tisztítsam a levegőt, és hogy árnyékot tartsak.

— És jó itt neked? — nézett fel az ágak közé mély együttérzéssel Zenge.

— Hogy lenne jó? Mért lenne jó? Egyszál-egyedül, távol a testvéreimtől, mért lenne jó nekem? Az erdőben nem voltam egyedül, körülvettek a többi fák, és megvédték szélről, vihartól. Az erdőben csend volt és tiszta levegő, itt pedig por van, állandó zúgás és csípős benzinszag. Sokszor úgy érzem, mintha már bennem lenne a zaj, a zúgás, és nem körülöttem. Most kissé megtisztultam az esőtől, de ha láttatok volna pár nappal ezelőtt, egészen szürkék voltak az ágaim a lerakódott portól!

— Ó, te szegény! — bólogattak bánatosan a kis őzek. — De sajnálunk téged! Igazán.

— És pihenni sem tudok — folytatta halkán a panaszkodást a fenyőfa, mert érezte, hogy kis hallgatói megértik a bánatát. — Itt vannak ezek a magas oszlopok, és éles fényükkel rám bámulnak egész éjszaka. Miattuk az eget sem látom, sem a csillagokat. Pedig a csillagok fénye jó, pihentető, vigasztaló. S ezek a lámpák, az oszlopok tetején, úgy fárasztanak. De mit tehetnék, ez a sorsom. Itt kell élnem, és így kell élnem. Bizony. S a madarak csicsérgése helyett az autók zúgását hallgatom.

— Az öreg szarvasbika az állatkertben — suttogta Zenge, és a szeme megtelt könnyel —, ő is ilyen, mint te, ilyen szomorú. Neki is minden nap hiányzik az erdő.

— Elhiszem. Elhiszem — susogta a fenyőfa. — Mert az erdő szépségesen szép. Az erdő gyönyörűszép.

— De azt tudod-e, hogy merre van? — kérdezte Cimba, aki soha nem feledkezett meg a célról, amit maga elé tűzött. — És hogy hol kell keresni?

— Tudom. Hogyne tudnám! A folyó mentén kell felfelé haladni — magyarázta az útirányt a fenyőfa, s mintha az ágai is mind abba az irányba fordultak

volna lassan. — Az a folyó a hegyekből jön. Ott kell keresni az erdőt a magas hegyek oldalán, köröskörül. A folyó mentén induljatok el, szembe a folyás irányával, a hullámokkal szembe mindig.

— Köszönjük neked a jó tanácsot, fenyőfa. Arra megyünk, amerre te mondd! — hálálkodtak a gidák. — De azt meg tudod-e mondani, hogy miért vannak az út melletti kicsi fenyők bekerítve? Azok a kicsi fenyők nem tudnak elszökni. Miért vannak bekerítve hát?

— Hogy ne bánthassák őket az emberek, azért. Az emberek és az állatok — válaszolt a fenyőfa.

— Hát bánthanák őket? Azokat a szép kicsi fákat?

— Bánthanák bizony. Letörnék az ágait, vagy kitépnék őket a földből gyökereitől. Vannak ilyen emberek, és vannak ilyen gyermekek is, bizony.

— De miért tesznek ilyet? — szífogott Zenge, aki ismét nagyon elérzékenyült.

— Mert buták, azért. És nem tudják azt, hogyha a fának ártanak, saját maguknak ártanak vele.

— De vannak jó gyerekek is. Mi ismerünk ilyeneket — szólt közbe gyorsan Cimba. — A mi barátaink nem bánthadják a fákat, sem az állatokat. Ott, ahol mi születünk, tudod.

— Szerencsére vannak jó emberek, és vannak jó gyerekek is. Szerencsére vannak. De ha mind jók lennének, az volna csak az igazi szerencse. Akkor minden más lenne, bizony. De ti csak menjete a magatok útján, kicsi őzgidák. S ha megtaláljátok az erdőt, mondjátok meg az én tesvéreimnek, az erdei fenyőfáknak, hogy nem feledtem el őket. Minden nap gondolok rájuk. Minden nap és minden éjjel. Induljatok hát, ez a hely nem nektek való! Járjatok szerencsével! — lengette sűrű túleveles ágait búcsúzóul a fenyőfa.

A kis gidák újból megköszönték a hasznos tanácsokat, elbúcsúztak a magányos fenyőfától, és futva indultak vissza a nagy folyó irányába, de most nem az út mentén, hanem a réten át. Néha megálltak egy-egy percre, visszanéztek a fenyőfára, amelyik ismét rezzenetlenül állt a helyén, szomorúan elrévedve, és mintha valami köd borult volna rá, úgy körülvették a régi-régi emlékek.

A két őzgida szaladt hát a folyó felé, át a füves, zöld réten, amelyik telis-tele volt bóbiskoló virágokkal, s mivel éjszaka volt már, úgy gondolták, hogy keresnek ismét egy jó búvóhelyet a patakparton, ott megpihennek, s majd virradatkor indulnak tovább.

Vidámak voltak, jókedvűek, mindent szépnek láttak maguk körül, és egyre jobban örültek a szabadságnak, annak, hogy arra mehetnek, amerre akarnak, semmi, de semmi nem állhat az útjukba. Most már azt is tudták, hogy merre kell az erdőt keresni, s azt megtalálni nem is tűnt nehéznek, csupán a folyó mentén kell haladni felfelé, ahogy a magányos fenyőfa tanácsolta.

Nemsokára találtak is egy megfelelő búvóhelyet, ugyancsak a folyó partján, a sűrű bokrok között, így hát gyorsan és nyugalmasan telt el ez az éjszaka is.

Reggel vidám madárcsiripelés ébresztette fel őket, a fű még nedves volt a harmattól, s köröskörül a sok virág is éppen akkor nyitogatta a szirmait, nyújtózkodva a felkelő nap és a kéken ragyogó ég felé.

A gidák nem is töltötték ott sokáig az időt, indultak bátran fölfelé, a patak folyásával szembe, a nagy hegyek irányába.

Jó darabot haladtak már a folyóparton, amikor a sűrű bokrok közül kiugorva, egy nagy csapat fekete varjút zavartak meg, akik pár perccel előbb még békésen szedegették az elhullott magokat a letaposott fűben, egy nemrég elhordott szénarakás helyén. A gidákat meglátva egyszerre felrebbentek, kiabálva és rikoltozva, és mintha nem akarnák másoknak átengedni a jó, élelemben bővelkedő helyet, ott köröztek felettük folyamatosan; s talán ijesztgetni vagy elkergetni próbálták őket, mert villámgyorsan le-lecsaptak melléjük a földre, majd újra föléjük emelkedtek.

A kis őzek eléggé megszeppenve húzódtak vissza a bokrok közelébe, de amint látták, hogy mégsem akarják őket békén hagyni, Cimba, aki bátrabb volt, jó hangosan rájuk kiáltott:

— Mit akartok, hé? Mért nem hagytok minket békén?

— Ti nem hagytok minket békén, kár, kár! — károgtak a varjak. — Menjetek el innen! Menjetek el innen!

— Mi elmennénk, de ha nem engedtek! Ti nem akartok elengedni minket, fekete madarak! Nekünk tovább kell menni, mert mi úton vagyunk.

— Hová mentek hát? Hová mentek hát? — rikácsolták a varjak.

— Az erdőbe megyünk, az erdőt keressük, ahol a testvéreink élnek.

— Miféle erdőt? Kár! Kár! Miféle erdőt? — köröztek felettük egyre, fülsértően rikácsolva a varjak.

— Az erdőt, ahol szép nagy fák vannak, és ahol az erdei állatok élnek — kiabált Cimba amilyen hangosan csak bírt, hogy a nagy károgásban az ő hangját is meghallják.

— Az erdőt keresik, kár, kár! — folytatták a körözést a varjak. — Azt ugyan kereshetitek, amíg meg nem unjátok!

— Azt keressük, és meg is találjuk! — felelték az őzgidák.

— Hát ti nem tudjátok? Hát ti nem tudjátok? Semmit sem tudtok! Semmit sem tudtok! Kár! Kár! Kár! — károgtak csúfondárosan a varjak, majd mintha megunták volna a társalgást, egyszerre felröppentek, és csapatostól elhúztak egy távoli falu felé.

— Milyen szemtelenek ezek a varjak! Hangoskodók és feketék. És mintha nevetnének rajtunk! — mondta Cimba, miközben utánabámultak a tovaröppenő varjúcsapatnak.

— Vajon mért mondták azt, hogy ugyan kereshetjük az erdőt, míg meg nem unjuk? — aggódalmaskodott Zenge halk, szipogó hangon.

— Mert szemtelenek és buták. Buták és csúfondárosak. Ne is törődj velük! — nyugtatgatta Cimba a testvérét, miközben újra nekivágtak a vándorútnak. S bár

igyekezett nem mutatni, bizony az ő nyugalmát is megzavarták a varjak kötekedő szavai.

De a nap süttött, köröskörül méhek és darazsak zümmögtek, a folyó halkán és dallamosan csobogott, egy-egy mulatságos kicsi béka ijedten csobbant bele a vízbe, amikor a szaladó gidákat meglátta a folyóparton; ezek a szép és kellemes dolgok gyorsan elfeledtették a két kis vándorral a varjak károgasát.

Szaladtak hát tovább célirányban, közben legelészték, ittak a folyó vizéből, megpihentek, ha már fáradtnak érezték magukat, és ezidáig még egy percre sem bánták meg, hogy elszöktek az állatkertből.

Kószolgatták a szabadságot, miközben tele volt reménykedéssel a szívük, hogy hamarosan megtalálják azt a csodákkal teli helyet, amelyről annyiszor álmodtak, s amelyről az öreg szarvasbika és a magányos fenyő is annyi szépet mesélt nekik.

Ismét haladtak egy jó darabot, és éppen megpihenni készülődtek, amikor útjukat állta egy másik folyó, amelyik a mezőkről jött, és a nagyobbik folyóba ömlött bele. De sokkal kisebb volt mint az, amelyiknek a partján idáig jöttek, keskenyebb volt a medre és sekély vizű, s a csordogáló vízből mindenütt kilátszottak a fényes, tarka kavicsok. A gidák nézegették egy ideig a patakot, s úgy gondolták, hogy egykönnyen át tudnak rajta lépkedni; eközben erős csaholásra lettek figyelmesek, és bizony meg is ijedtek, hisz eddig még soha nem találkoztak szabadon kószáló kutyával, vagy más ilyenféle veszélyes állattal.

Gyorsan körülnéztek, hogy hová bújhatnának el, s ekkor megpillantottak egy kis szürke, rémulően száguldó nyulat, amelyet jó nagy távolságból két nagy, lompos juhászkutya követett. A nyúl egyenesen feléjük rohant, s a kutyák a nyomában, így nem volt tétozásra idő semmi, a gidák egyszerre beleugrottak a patakba, és hol a köveken ugrálva, hol a vízbe csobbanva, lélekszakadva átrohantak rajta. A két lompos kutya is ekkorra odaért a patakpartra, de ott megtorpant mind a kettő, csak álltak és nézték a túlsó parton remegő két szép gidát, s közben jól hoppon maradtak, mert a kis szürke nyúl is eltűnt valahová a sűrű bokrok között.

Közben távoli, éles füttyszó harsant fel, amire a két nagy juhászkutya felkapta a fejét, és kénytelen-kelletlen visszafelé indult.

A kis őzek csak most érezték igazán, mennyire megijedtek, a szívük egészen a torkukban dobogott, de még így is tudtak örülni annak, hogy a szürke nyúl is megmenekült. Ez volt az első komoly ijedség, és az első jelentősebb veszély is, amivel vándorlásuk során találkoztak, de nem keseredtek el egyáltalán; inkább úgy érezték, hogy megbízhatnak karcsú, gyors lábaikban, melyeken úgy tudnak szaladni, hogy semmi nem érheti utol őket a kerek világon.

Minél fennebb jutottak a folyó mentén a kis őzek, az annál keskenyebb és sekélyebb lett, már nem is folyó volt, csupán egy patak, amelyen pár lépéssel átjuthat akárki. A táj is változott, elmaradtak a pompásan zödellő rétek, a megművelt földek, szénaboglyák, de azért a vízparton még mindig akadt legelnivaló két gi-

dának, legelészhettek, és ihattak is a folyó csobogó, tiszta vizéből, amikor csak a kedvük tartotta.

Már jó magasan jártak a hegy oldalában, s a patak is kisebb csermellyé változott, de az erdő, az annyira várt és keresett erdő még mindig nem látszott sehol. Volt ugyan itt-ott egy-két csenevész fa, málna- és szederbokrok, begyomosodott mélyedések, de olyan erdőnek, amelyenről az öreg szarvas beszélt, a nyomát sem találták.

Aztán egy nap elértek a folyó végéhez, megtalálták azt a kis mélyedést, ahonnan eredt; egy igazi forrás volt ott mohás kövek között, s a kövek fölött, a forrásra ráhajolva állt egy fiatal nyírfa, de egyéb semmi.

A kis őzek úgy gondolták az út elején, hogy ha elérnek a folyó végéig, ott biztosan megtalálják az erdőt, amit keresnek, ezért figyelmesen néztek szét minden irányba, csodálkozva és kicsit értetlenül.

Nem láttak mást, csak néhány vékony, hajladozó fácskát, és közöttük levágott fák csonkjait; s ahogy közelebb értek, egyre több és több fehérlő tetejű csutakot vettek észre az alacsony bozót között.

Az őzikék egyre ijedtebben szaladgáltak erre-arra; bármilyen kicsik voltak is, megértették, hogy az erdő nincs ott, ahol lennie kéne, valamiképpen eltűnt a helyéről. Nem akarták elhinni, hogy ilyesmi lehetséges, ezért tovább és tovább kutattak a hegyoldalon, majd egy laposabb helyre érve, döbbenten álltak meg egyszerre mind a ketten.

Előttük hatalmas halmokban, lecsupaszítva feküdtek a fák, ágaik, lombjuk szanaszét szórva. A gyönyörű szürkésbarna, fényes fatörzsek csak feküdtek csupaszon, és már nem volt élet bennük.

A gidák a döbbenettől mozdulni sem tudtak, csak nézték keservesen a földre döntött, büszke fatörzseket, és nagyon-nagyon, sajogva kezdett fájni a kis szívük.

— Jaj! Meghalt az erdő! — zokogott fel keservesen, pár percnyi döbbent hallgatás után a nagyon érzékeny Zenge.

— Hogy lehetséges ez? — töprengett a gyakorlatiasabb Cimba. — És hol vannak a madarak és az állatok? És az őzek? Akik az erdőben éltek. Hogy lehetséges ez?

— Meghalt az erdő, meghalt az erdő! — ismételte zokogva Zenge, és félénken közelebb ment az egyik rakáshoz, hogy jobban megnézhesse a földre döntött, és halomba hordott fákat.

A rönkök még sugározták magukból a nap melegét és egy titokzatos, keserűs illatot, mintha ott őriznék még bent, a kéreg alatt mélyen a csodát, a valami-kori zölden ragyogó, madárdalt ringató, élő erdő lelkét.

A fény lassan elfogyott körül, már lemenni készült a nyári nap is, és a két kis őz még mindig ott állt a rönkök mellett vigasztalanul, és kimondhatatlan nagy bánattal a szívükben. Olyan árvának érezték magukat, olyan kifosztottnak és magányosnak, mint még soha eddigi rövid életükben.

Aztán amikor leszállt a sötét, lefeküdtek a rönkök mellé a mohára, egy szó, egy hang nélkül, egymáshoz simulva, maguk alá húzott lábakkal, és nagy, fényes könnycseppekkel áztatták a kedves földet, amelyen ragyogó szép erdő volt valamikor, ami most már nincsen.

Mikorra feljött a hold, és hideg fényével beborította a kopár vidéket, álomba sírta magát a két kis vándor is, és halk, egyenletes szuszogásuk elárulta, hogy az álom egy kevés nyugalmat és vigasztalást lopott zaklatott lelkeikbe.

(Folytatjuk)

Albert-Lőrincz Márton

(Dali bácsi)

Nagy bajuszú Dali bácsi,
Híres ember, nem akárki.

Deli, mint egy vitéz baka,
Ecsetje vág, nem a szablya.

Na de persze, Salvador, sze
a világot megfestette.

Inkább Dali! Így ismerni.
Bajsza végén a világ rí.

Int: legyünk jók, ne csak rosszak,
meg is festi a gonoszat.

Kirakatba s a falakra
ki is teszi Dali bácsi

szép mivoltunk, s azt a rútat,
igazi hasonmásunkat.

Baricz Lajos

Gyermekkorom tavasza

Felsír bennem gyermekkorom tavasza,
mely elmúlt és nem jön vissza soha már,
így hiába kecsegtet melegével
a naptár szerint érkező forró nyár.

Ami tovatűnt, az már nem jön vissza,
hiába minden csalfa önámítás,
az első félév bár vissza-visszatér,
de életemben az ősz jön, semmi más.

Nyár végén, ősszel, beérik a gyümölcs,
a bohó ifjúból ilyenkor lesz bölcs:
aranyló fényben tündököl az élet.

Ne fájjál hát bennem gyermeki tavasz,
mindegy már, esik vagy szél fúj vagy havaz —
én már ezután együtt járok veled.

Kukucskál a nap

A felhők rácsain kukucskál a nap,
meglepődve látja, túl még úr a fagy:
az észkos helyeken jéggé vált a hó,
s a földet borítja fehér takaró.

Összehúzza magát minden, ami él —
dideregve várja: menjen el a tél,
és jöjjön helyébe éltető tavasz,
ágak hegyén járó kócos kis kamasz.

Egy valami él, barkafán a barka;
titkos üzenet — ez már a tél farka,
és tövében nyíl csöppnyi hóvirág.

A felhők rácsain mosolyog a nap,
mosolyától minden új erőre kap,
megváltozik holnap tőle a világ.

Ravasz tavasz

Oly jó kinézni a csukott ablakon
s szemlélni bentről az ébredő tájat,
ma elmerengek, ez ritka alkalom,
addig nézem, míg szemem belefárad.

Dombok mögül a nap kidugja fejét,
mint pajkos kisgyerek, kit hang felzavart —
nagy ámuló szemmel kémlel szerteszét,
s csókkal ébreszti a dermedt talajt.

Fázó madárcák fürödnek a fényben,
arról álmodtak hideg téli éjben,
jönne el már végre a vidám tavasz,

s lám megérkezett. De csínján még: ravasz —
melegnek tűnik a csukott ablakon,
de tavasz csak ott van a tűző napon.

Télűző

Hosszú hideg téli éjszakák után
az ébredő nap megjelent az égen,
én ujjongni vágyom örömmel, bután,
mint kisgyerekként, jaj, de nagyon régen,

mikor azt gondoltam, azért kék az ég
és a kék égen a nap azért ragyog:
oly nagyon nem várta soha senki még,
miként én vártam a tavaszi napot.

Játszadoztam akkor a felhők között,
egy időre Borzont oda költözött;
hisz belőlünk állott akkor a világ,

csak számunkra nyílt minden kis virág.
A tavaszi nap az égen felnevet,
majd elűzi végre a hideg telet!

Benedek Elek

Mi van a ládikóban?

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy szegény özvegyasszony s annak két nevendék leánya. Az egyiket Terkának hívták, a másikat Boriskának. Sokat búsult, sírt a szegény özvegyasszony, mert mikor volt kenyér a háznál, mikor nem. De nem bánta volna az éhezést sem, csak a nagyobbik leánykája ne lett volna olyan világ restje. Egész nap a porban üldögélt, játszadozott ez a leányka. Szép szó, csúf szó nem használt neki.

Na, hanem annál serényebb, dolgozabb volt a másik. Reggeltől estig a keze meg sem állott. Tett-vett, dolgozott, mint éppen egy nagyleány.

De hiába, mégiscsak nagy szegénységben éltek. Azt mondta egyszer Boriska az édesanyjának:

— Édesanyám, én elmegyek szolgálónak. Talán megsegít az isten, s a kigyelmed sorsa is jobbra fordul.

Sírt a szegény asszony, hogy inkább az idősebbnek kellene elmenni. Ő még nagyon kicsike a szolgálatra.

De Boriska addig kérte az édesanyját, hogy mégiscsak eleresztette:

— Hát csak eredj, édes leányom, eredj!

Ment, mendegélt Boriska hegyeken, völgyeken által, erdőkön, mezőkön keresztül, s amint menne, mendegélne, egyszerre csak keserves nyöszörgést, vinyogást hall. Megy arrafelé, vajon mi lehet? Hát egy szegény kutya fetrengett a fűben, s mind csak a lábát nyalogatta. Ahogy meglátja Boriskát, megszólítja:

— Ó, te leányka, te, segélj rajtam, nézd, tövis ment a talpamba, húzd ki onnét.

Azt mondja Boriska:

— Kihúztam volna én, te szegény állat, ha nem is szóltál volna! — s szépen kihúzta a tövist a kutya lábából. Kendőjéből lehasított egy darabot, s a sebet bekötötte.

Hálálkodott a kutya:

— Köszönöm, te jó leányka, még majd meghálálom a te jóságodat.

— Jól van — mondta Boriska —, isten áldjon.

S amint továbbment, még mosolygott magában, hogy ugyan mi javára lehet neki egy kutya.

Amint ment, mendegélt tovább, halljatok csudát! Az út szélén egy szőlőtőke szólította meg, amely úgy tele volt gizgazzal, hogy alig látszott tőle:

— Te, kisleány, te — mondta a szőlőtőke —, szedd le rólam ezt a sok gizgast, hadd teremjen énrajtam is szőlő, bizony nem bánod meg.

Boriska nem kérette magát. Megtisztogatta a szőlőtőkét, s ez egyszerre csak nekielevenedett a nagy tisztaságtól. Hálálkodott a szőlőtőke is, hogy majd így, majd úgy meg szolgálja a jóságát, de Boriska jóformán rá se hallgatott, ment, mendegélt tovább.

De alig ment egy hajításnyira, egy kúthoz ért, amely telis-tele volt szeméttel.

— Te, kislány, te — szólította meg a kút —, merd ki belőlem a szemetet, hadd ihassák a vizemet a vándor emberek.

Boriska egyszeribe kimerte a szemetet, s egyszeribe tele lett a kút friss forrás-vízzel. Olyan tiszta volt a víz, hogy Boriska szépen láthatta a képét benne. Megköszönte a kút is a kisleány jóságát, s biztatta, hogy jótétel helyébe jót várjon, nem feledkezik meg róla.

Boriska nem szólt semmit, csak továbbment, s mosolygott magában: „Ugyan, mi segítségemre lehetne egy kút?”

De még jó futamodásnyira sem ment, egy összevissza repedezett kemencét talált, s kérte ez is: sikálja be a repedéseit, bizony megcsolgálja.

Boriska egyet sem kérette magát, hamarosan megsikálta a kemencét, s csak mosolygott most is magában, mikor a kemence elkezdett hálálkodni:

— Köszönöm, te jó leányka, majd meghálálom a jóságodat.

Eközben estére járt az idő, s szegény Boriska megijedt erősen: jaj, istenem, mi lesz belőle, merre menjen a nagy sötétségben! Nézett erre, nézett arra, s egyszerre csak gyöngé világ villant meg a koromsötétségben: gyertya fénye egy ház ablakában. Megbátorodott szívvel sietett a ház felé. Mikor az ajtó elébe ért, egy kicsit megszeppent, hátha nem lesz jó bemenni.

— Mindegy — mondta a leányka —, egy életem, egy halálom, bemegyek.

S bement. Hát a tűzhelyen egy olyan vénasszony kucorgott, hogy az orra a térdét verte! Megijedt Boriska, de összeszedte a bátorságát, s köszönt illendőképpen:

— Adjon isten jó estét, öreganyó!

— Adjon isten neked is, leányka. Ugyan bizony, hol jársz itt, ahol a madár sem jár?

Megmondta Boriska, hogy ő bizony szolgálatot keres.

— Na, éppen jókor jöttél, mert szolgálot keresek — mondotta az öregasszony. — Nálam három nap egy esztendő. Egyéb dolgod nem lesz, csak főzz egyszer ennem mindennap, s kora reggel két szobát söpörj ki, de a harmadikba be ne tekints, mert jaj lesz akkor neked.

Jól van, Boriska ráállott, ott maradt szolgálonak. Reggel korán kelt, s mire a vénasszony fölébredt, már kisöpörte a két szobát. A harmadikban feküdt a vénasszony. Boriska nem is nézett a szoba felé. Még akkor sem, amikor a vénasszony elment hazulról. Odajárt, a jó isten tudja hová, de Boriskának eszébe sem jutott, hogy betekintsen a szobába: vajon mi lehet ott. Bizony, nem sok leányka állotta volna meg az ő helyében. De meg aztán egyéb gondja is volt Boriskának. Mert az öregasszony, mikor elment hazulról, azt mondotta neki:

— Hallgass ide, leányka. Estére nekem olyan pecsenyét készíts, hogy az sült is legyen, főtt is legyen, de azért nem készült sem kemencében, sem kemence előtt, sem tűzhelyen, sem tűzön, sem lángon.

Szegény Boriska! Búsult, töprenkedett, csak hogy sírva nem fakadt! Hogy tudjon ő ilyen ételt készíteni!? Inkább szép csöndesen elillan ebből a házból, úgyis látja, hogy itt egy krajcár érőt sem szolgálhat. Amint így búslakodik szegény feje, egyszerre csak mit gondoltok, mi történt? — megszólal a kemence:

— Hallod-e, te kisleányka, te egyet se búsulj. Tudom én, hogy ki vagy te. Te vagy az, aki jót tettél egy társammal. Hát tedd föl csak a húst a hátamra, ott nem lesz sem bennem, sem előttem, sem tűzön, sem lángon, s mégis addig fő, míg a leve elpárolog, aztán pirosra, ropogósra sül.

Boriska úgy tett, ahogy a kemence mondta, s hát ennek csakugyan igaza volt. Estére olyan ropogós pecsenyét adott fel a vénasszony asztalára, hogy ennek szeme-szája tátva maradt a nagy álmélkodástól. Mérgelődött is magában, hogy így kifogott rajta ez a csöpp leányka, s másnap már jó hajnalban fölkelt, hátha ágyban találná, s valahogy beleköthetne. De Boriska már rég fölkelt, s söpörte a szobákat. Estére ismét pompás pecsenyét adott fel, harmadnap este nemkülönben. Mikor aztán a vénasszony fölkelt az asztaltól, azt mondta Boriskának:

— Na, Boriska, hozzád hasonló leányra még nem akadtam, akiben semmi hibát ne lehessen találni. Meg is érdemled, hogy a béreden felül még meg is ajándékozzalak. Ihol, itt van két kis ládikó, válaszd azt, amelyik neked jobban tetszik.

Ütött-kopott volt az egyik láda, cifra a másik.

Azt mondta Boriska:

— Nem választok én, öreganyó, magára bízom.

De most még jobban ámult-bámult az öregasszony.

— No, hallod-e, szerencséd, hogy nem választottál. Te bizonyosan a cifrát választottad volna, s akkor ugyancsak megjáród.

Még az éjjel ott hált Boriska, reggel pedig illedelmesen elbúcsúzott az öregasszonytól, s ment hazafelé. Nem is nézte, mi van a ládikóban. Amint ment, mendegélt hazafelé, útban találta ismét a kemencét, amelyet megszikált volt. Telides-tele volt az mindenféle pompás kaláccsal. De bizony nem engedte továbbmenni Boriskát, amíg egy jó csomót ki nem szedett belőle.

Továbbmenve a kúthoz ért. Ez is megszólította:

— Nézz belém, hadd hálálom meg jószágodat.

Boriska belenézett, s még százszor szebb lett, mint volt annak előtte. Pedig azelőtt sem volt ám csúnya.

Ment tovább, s most a szőlőtőke állította meg. Tele volt gyönyörűséges szép fürtökkel. Ez sem engedte továbbmenni, amíg le nem szedett róla egy kötényre valót. Már-már sok is volt a jóból, de még egyéb is várt reá. Ihol ni, szalad elébe víg ugrándozással a kutya (kutya baja sem volt a lábának), a szájában egy sült nyulat cipelt, s hiába szabadkozott Boriska, el kellett fogadnia.

Alig bírta haza a sok minden jót. Bezzeg volt otthon ámulás-bámulás, amikor betoppant a temérdek sok kaláccsal, szőlővel meg a sült nyúllal! De hát még amikor a ládikót felnyitották! Valami tündérséges ládikó lehetett ez, mert annyi sok drága kincs, gyűrű, fülbevaló, selyemruha, arany-, ezüstpénz került ki belőle, mintha csak egy nagy hombár lett volna, s nem amolyan icipici kis ládikó.

Hej, bezzeg örült a szegény özvegyasszony! Sírva-sírt szertelen nagy örömeben. Hanem Terka, ő bizony nem örült. Pedig Boriska testvériesen megosztotta vele mindenből. „Hiszen jól van — gondolta magában Terka —, amit hoztál, an-

nak fele az enyém, de most majd én is elmegyek ahhoz az öregasszonyhoz, hanem én bizony nem osztozom meg veled, s mégiscsak több kincsem meg ruhám lesz nekem!”

S csakugyan, Terka még aznap útnak indult. Boriska jól megmagyarázta, hogy merre menjen, s Terka éppen azon az úton haladt. Hogy, hogy nem, elég az, hogy ő is talált egy kutyát, amelynek tövis volt a lábában. De hiába kérte, hiába vinnyogott keservesen, nemhogy kihúzta volna a tövist a lábából, de még nagyot rúgott rajta. Rábukkant a gizgazos szőlőre, a szemetes kútra, az összevissza repedt falú kemencére, de bizony egyiknek sem hallgatta meg a kérését. Majd még ingyen dolgozik! Bár csak azt a három napot kibírja valahogyan az öregasszonynál.

Rá is talált az öregasszony házára, ez fel is fogadta szolgálónak, de már az első reggel a vénasszony korábban kelt föl, s Terka még javában horkolt. Mikor aztán nagy nehezen fölébredt, nem is hallgatott a vénasszonyra, hogy mit rendelt vacsorára. Azt hitte, elég, ha tüzet csinál, a húst meg fölébe teszi. Kész is volt már délre a pecsenyével, s délután föl s le sétálgatott az udvaron.

Jön haza este a vénasszony, de bizony nem ízlett neki a vacsora. Látszott rajta, hogy nem a kemence hátán sült. Az ám, de nem is szólalt meg a kemence Terkának úgy, amint megszólalt volt Boriskának.

Másodnap, harmadnap megint csak olyan pecsenyét adott föl Terka, hogy meg sem ízlelte az öregasszony. Hanem azért neki is elővett két ládikót, s azt mondta:

— Lusta voltál, rossz voltál, de azért csak válassz a két láda közül. Melyik kell: a kopott vagy a cifra?

Bezzeg, hogy a cifrát választotta. Gondolta, ha a Boriska ütött-kopott ládájában annyi sok kincs volt, mennyi lehet még ebben a gyönyörű szép ládikóban!

Sietett haza, ment, mint a szél. Útközben találta a kemencét, s az tele volt mindenféle jó kaláccsal. Mikor ki akart belőle szedni, a kemence jól összeégette a kezét; a kútból is akart inni, de ennek meg olyan forró volt a vize, hogy összeégette a száját; a szőlőtőkén is volt szőlő, de olyan magasan, hogy csak létráról lehetett volna fölélni, márpedig létra itt nem volt; a kutya is elejébe szaladt a sült nyúlal, de mikor el akarta venni, jól megharapta a kezét.

De Terka hamar megvigasztalódott. Feledte a keze, szája összeégését, feledte a kutya harapását, csak a ládára gondolt, csak az legyen tele, mint a Boriskáé. Még sebesebben nekiiramodott a menésnek, s estére csakugyan haza is ért. Hej, hogy fog majd irigykedni Boriska, s mekkora lesz a bosszúsága, hogy ő majd egy kötő nem sok, annyit sem ad neki! Na hiszen, hirtelen volt az öröm. A ládikót fölnyitotta, de mi volt benne? Mindenféle ringy-rongy, s aközött egy kígyó. Bezzeg, hogy kidobták a ládikót kígyóstul, mindenestül.

Ha a ládikót ki nem dobták volna, az én mesém is tovább tartott volna.

